

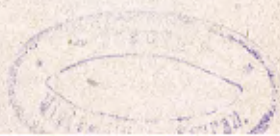
Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran

Toimituksia.

41 Osa.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1874.

HISTORIALLINEN

A R K I S T O.

Toimittanut

Historiallinen Osakunta.

IV.

Varustettu 2 kuva-taululla.

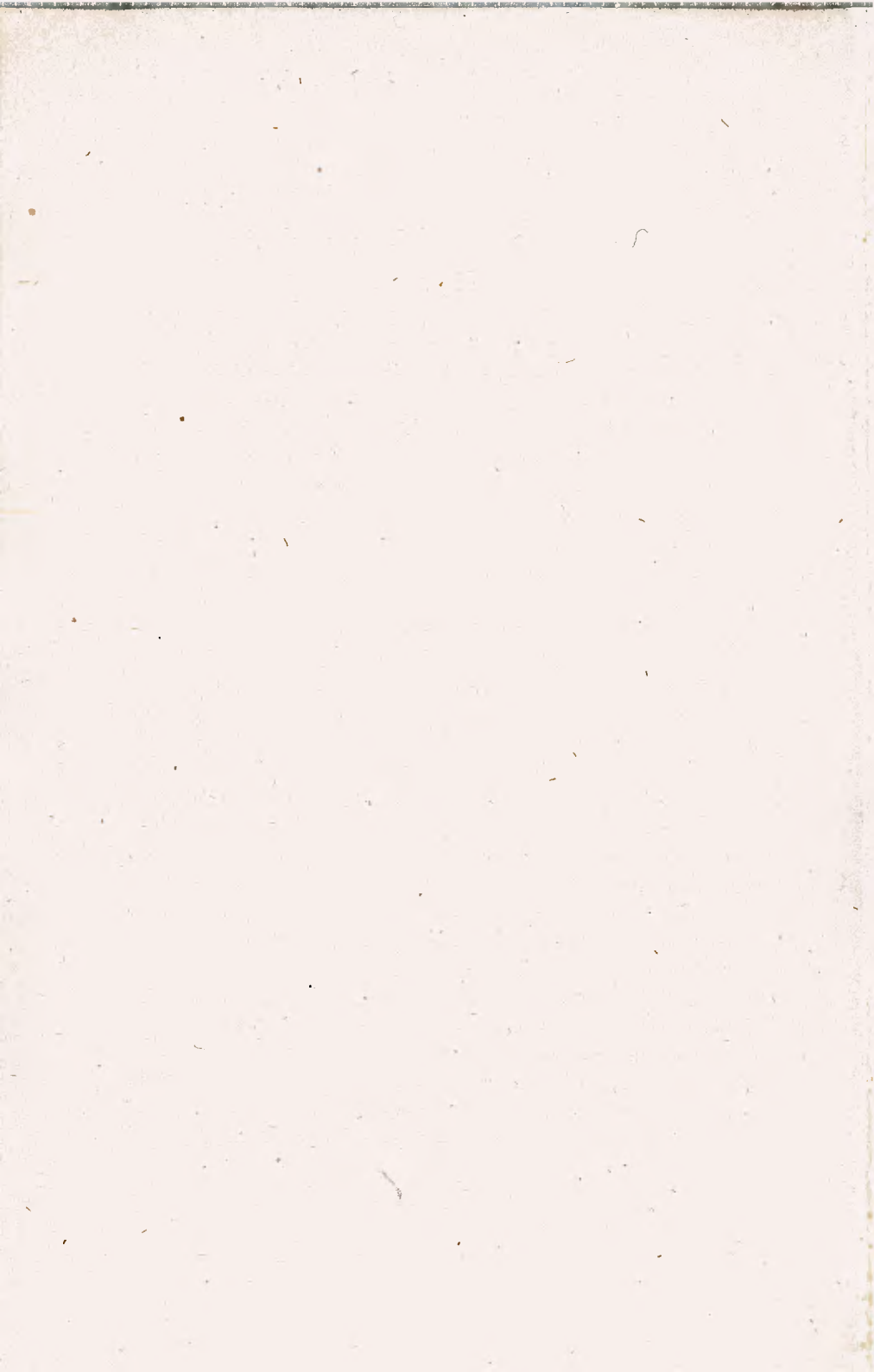
HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1874.

Ainehisto:

	Siv.
Öfversigt af nativiteten, mortaliteten och folkmängden i Finland för tiden från 1751 till 1850 af F. J. Rabbe. III.	1.
Juhana Henrik Wijkman'in rikos-asia, asiakirjain mukaan esittänyt Yrjö Koskinen	23.
Juhana Henrik Wijkman'in syntyperä ja aikaisemmat vaiheet	24.
Wijkman'in kanteen-alaisuus rahvaan yllyttämisestä . . .	31.
Wijkman'in kavaltamis-juttu:	
Wijkman ja Simolin	44.
Wijkman ja Krook	49.
Wijkman ja Boije	55.
Wijkman'in jutun loppu-näytökset	69.
Tutkinto ja tuomiot	77.
Kirkkoherra Tuomas Pacchalenius'en asia ja Venäläisten tiedustukset sen johdosta	89.
Aakkos-ainehisto	97.
Om Aksborg af S. Elmgren	100.
Muutamista keski-aikaisista veroitus-seikoista. Tutkinut Yrjö Koskinen	104.
I. Ruoka-ruotsi	107.
Ehdotus kansalliseen ase-velvollisuuteen Suomessa, annettu Säätyjen Deputationiin Suomen asioita varten v. 1746 . .	114.
„Härkman'in pojat“ Ison-vihan aikana. Esittänyt A. Reinholm.	119.
Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat Huhtikuusta 1871—Toukokuuhun 1874	127.
Aakkosellinen Aine-luettelo Historiallisen Osakunnan tähän painetuista pöytäkirjoista	193.
Kuvien selitys. Explication des Planches	199.
Kaksi kuva-aulua, sisältävät keski-aikaisia sinettejä, nimittäin Suomenmaan, Ahvenan Satakunnan ja Ulvilan kaupungin.	

Öfversigt af nativiteten, mortaliteten och folkmängden i Finland för tiden från 1751 till 1850

af

F. J. Rabbe.

III.

Såsom härförinnan är angifvet har den Finska jorden under seklet 1751—1850 nedmyllat liken af $2\frac{1}{2}$ million inbyggare. Af dessa hafva antagligen hälften gäldat förgängelsen sitt lån vid en ålder under 10 år, och endast ett mindre antal uppnått åldern öfver 70 år och sålunda hunnit mogna för dödens lia. Enligt löfte skola vi här se till hvad statistiken har att förtälja om orsakerne till de angifna dödsfallen.

I den brochyr: Om lagarne för mortaliteten i Europa, hvilken Genever-medborgaren Doktor *H. C. Lombard* utgaf i Paris 1868 kommer han till den slutsatts, att modificatio-
nerne i den olika dödlighet, sum eger rum i de Europeiska staterne, äro att hänföra till 1:o ett *ethniskt*, 2:o ett *atmosferiskt*, och 3:o ett *telluriskt* inflytande, men instämmer derjemte i Professor *Bouchardots* yttrande, att i afseende å helsovården tvenne frågor äro af vikt, nemligen: elände (la misère) och kärrodlingen (les marais).

Att i ett land med den kärryta som Finland, häri inberäknade de mera än tusen insjöarne med långgrunda stränder, och den fattigdom, som varit herrskande i landet under här ifrågavarande sekel, sumpmiasm och en felaktig diæt, att icke rent ut säga svält, varit här dödens mest verksamma

handtlångare, är icke osannolikt. Härtill kommer att helso- och sjukvården under nämnda tid föga kan annorlunda vitts- ordas än såsom försvarlig. Vid seklets början egde landet ännu ingen å stat aflönad distriktsläkare och knappast något godkänneligt apothek, och vid dess slut funnos ännu icke flere än 25 distriktsläkare med inalles 40 apothek för hela landet. Att en föråldrad konstruktion af bostäder och eldstäder samt en olämplig klädedräkt, föga afpassad efter sysselsättningens skarpa omväxling än i brännande hetta och än i isande köld, äfven bidragit till höjande härunder af dödligheten hos Suomis bebyggare är onekligt; och torde vi sålunda hafva nära nog angifvit de hufvudsakligaste ethniska momenter till den anmärkta stora dödligheten i Finland under ifrågavarande sekel.

Då för största delen af Europa den satts är gällande, att kölden ökar dödsnummern medan värmen utöfvar ett gynnsamt inflytande på lifvets utveckling och bestånd, torde icke heller Finland få anses göra häri undantag, helst landet räknar en längre vinter än någon annan ort i Europa undantagande endast Lappland, hvaraf dock äfven en del tillhör Finland. Vexlingen mellan köld och värme om våren samt höstens stormar och dimmor framkalla här sjukdomar, krämpor och död i större mängd än om klimatet vore mindre omvexlande. Dessa torde ock få anses såsom landets förnämsta athmosferiska och telluriska inflytanden på dess invånares korta medellifslängd.

Uti en härförrinnan offentliggjord uppsatts: *Om människolifvets längd*, i Notisblad för Läkare och Farmaceuter April 1855, hafve vi anmält att statistiken anger menniskans lifslängd i skilda länder och på skilda tider variera mellan 30 och 40 år samt att beräkningarne för Finland under seklet 1751—1850 angifva den till emellan endast 26

och 38 år. I samma uppsatts förekommer äfven uppgift på antalet ålderstigne personer i Finland öfver 60 år vid 16 folkräkningar under här ifrågavarande sekel. Dessa uppgifter ådagalägga nu att år 1751 funnos i landet 39,180 personer öfver 60 år gamle, men år 1850 endast 115,375, ehuru folkmängden fyrdubblats härunder, samt att antalet ålderstigna i landet fortfarande var i nedgående. Så antecknades:

1751 mellan 60—75 år 30,977, mellan 75—90 år 7,455,
och öfver 90 år 748.

1850 mellan 60—75 år 98,663, mellan 75—90 år 16,444,
och öfver 90 år 268.

allt under det landets folkmängd härunder tillväxt ifrån 429,912 till 1,636,915 individer. Också var antalet ålderstigne öfver 90 år mellan åren 1751 och 1800 i jemnt nedgående, men finnes åter varit i stigande derefter samt stått lägst år 1810, då landet räknade endast 79 personer öfver 90 år gamle. Orsaken härtill kunna vi emellertid ännu icke angifva. Under seklet afledo i Finland endast några få öfver 100 år gamle.

Af de dödsorsaker, som upptagas i mortalitets tabellerna, är väl ålderdom och bräcklighet eller *ålderdomssvaghet* den naturligaste och derjemte den oundvikligaste. *Sjukdomar* och *krämpor* kunna af läkaren, om han finnes till hands, dels förintas dels göras för lifvet mindre vådliga, och en stegrad bildning måste väl efterhand lära menniskan att icke, såsom nu, ofta vara sjelfvällande till sina lidanden, äfvensom till flere af de *olyckshändelser*, hvilka nu förkorta lifvet innan den rätta tiden. Men emot förgängelsen gifves ingen bot, emedan menniskan är förelagdt engång dö, ehuru icke i otid. Vanligen äro de kortlifvade offer för en försummad eller irrationel helsovård, för en afvig och natur-

vidrig lefnadsordning, eller och äro de verkliga sjelfspil-
lingar.

Vi borde väl nu gå att skärskåda huru dessa 3:ne klas-
ser af dödsorsaker härjat bland inbyggarene i Finland un-
der här ifrågavarande sekel; men som tabellformuläret icke
skiljer dessa klasser tydligt åt, utan behandlar dödsorsa-
kerne efter en helt annan indelning, äro vi nödsakade att
här först se till hvilket materiel statistiken härutinnan er-
bjuder oss.

Anmärkningsvärdt är härvid främst att tabellverket
icke för hela seklet har samma formulär för dödsorsaks-
benämningarne, utan följer härvid fyra olika formulärer,
nemligen: 1:o för tiden från 1751 till 1773; 2:o från 1774
till 1801; 3:o från 1802 till 1811, och 4:o från 1812 till
1850. Enligt dessa formulärer äro nu dödsorsakerne i Fin-
land specificerade såsom följer.

Enligt tabellformuläret af år 1748 afledt under åren
1751—1773 i Finland inalles 333,520 personer af nedan-
antecknade orsaker:

Sjukdomar och tillfälligheter.	Summa döde.
1. Koppor (vaiolæ), messling (morbilli)	41,952.
Kikhosta (tussis convulsiva)	22,259.
Andra barnsjukdomar	77,180.
Lungsot och andra bröstsjukdomar	26,847.
Håll och Sting (pleuritis)	27,382.
Hetsig feber (febris acuta)	32,605.
Fläckfeber (febris petechialis)	4,313.
Frossfeber (febris intermittens)	4,443.
Magsjukdomar och colique	18,497.
Rödsot (dysenteria)	7,352.
Vattensot (hydrops)	11,261.
<hr/>	
Transport 274,091.	

	Transport 274,091.
Gulsot (icterus)	662.
Tvinsot, mjältsjuka	3,642.
Sten- och njurpassion	609.
Blodstörtning (hæmorrhagia)	827.
Ros (erysipelas), podager (podagra), skörbjugg (scorbutus)	827.
Kallbrand (sphacelus), kräfta (cancer)	1,337.
Ledvärk, torrvärk, gikt (ischias, arthritis)	3,626.
Slag, stickfluss, bråddöd (apoplexia)	7,782.
Ålderdom och bräcklighet	26,065.
Barnsbörd	4,275.
Barn vådeligen qväfde af mödrar och ammor	745.
Mördade, barn så väl som äldre	286.
Drunknade	2,689.
Sjelfspillingar	149.
Afrättade missgerningsmän	190.
27. Omkomne genom allehanda vådliga händelser	2,228.
Tillägg: 1. Svulster och bölder	942.
Pesten	401.
Tårsk	396.
Halssjuka	279.
Flussfeber	292.
Uppsalafeber	31.
Fallandesot	79.
Hjertsprång	33.
Uppkastning	55.
Förstopning	35.
Durchlopp	3.
Hæmorrhoider, blodgång	2.
Saltfluss	6.

 Transport 332,584.

	Transport	332,584.
Bräck		5.
Hufvudsvaghet		4.
Spetälska		2.
Klåda		2.
Ryggvärk		1.
Bräcklig från födelsen		1.
Ormbett		1.
Döde af hunger och otjenlig spis		39.
Frusne till döds		211.
Omkomne af os		118.
24. „ under isen		552.
	Summa	333,520.

Det tabellformulär åter, hvilket följdes under åren 1774—1800 specificerar dödsorsakerne sålunda:

Afide efter sjukdomarnes art och beskaffenhet.	Summa döde.
1. Hetsig feber, brännsjuka	38,628.
Håll och stygn, bröstsjuka	41,535.
Halsfluss	6,126.
Njur- och blåsesten	567.
Inspärradt bräck	529.
Hetsvulst, rosen, kallbrand	4,631.
Slag, stickfluss, bråddöd	13,330.
Frossa, omväxlande feber	6,716.
Röt- och fläckfeber	22,165.
Rödsot	28,558.
Blodhostning, förblödning	1,359.
Lungsot	20,982.
Bukref, kolik, förstoppning	18,140.
Andtäppa, magflen, gulsot	6,140.
	Transport 209,406.

	Transport	209,406.
Trånsjuka och tvinsot		6,453.
Gikt, led- och torrvärk		4,033.
Dragsjuka		316.
Fallandesot		1,109.
Skiörbjugg		361.
Fulsår, fistlar och benrötskador		1,008.
Vattusot		18,281.
Kräfta		1,622.
Spetelska		131.
Venerisk sjukdom		290.
Vattuskräck af rasande djurs bett		67.
Ålderdoms bräcklighet		32,926.
Barnsbörd		6,339.
Qvinnors blodgång		282.
Frisel		396.
Barns hjertsprång, ryckningar, tandplågor		7,292.
Kikhosta		34,363.
Strypsjuka		441.
Koppor		54,436.
Mässling		7,682.
Skarlakans- och näsfelfeber		2,303.
Älta och hård mage		5,092.
Maskar		2,222.
Likmask eller barnkräfta		168.
Risen, eller engelska sjukan		1,000.
Oangifven sjuka		107,187.
41. Olyckshändelser		11,033.
Tillägg: 1. Tårsk		1,349.
Boskapspest, pestskott		86.
Svullnad och bölder		98.
4. Elfkarlebysjukan		2.
Summa		517,774.

Gå vi nu att närmare skärskåda förestående tabeller, finne vi, hvad den första af år 1748 beträffar, att 1:o man då trodde sig under 19 rubriker kunna sammanföra alla de dödsfall, hvilka vållats genom sjukdom, och under 7 rubriker alla de tillfälligheter, som haft döden till följd, samt under rubriken ålderdom och bräcklighet böra sammanfatta alla de dödsfall, der naturen utöfvat sin rätt att skörda mogen frukt hemfallen åt förgängelsen. 2:o Då icke läkare utan församlingarnes prester bokföringen af dödsorsakerne var ålaggd, det snart inträffade, att döden uppgafs vara vållad af sjukdomar och tillfälligheter, hvilka desse icke förstodo inpassa under formulärets rubriker, utan uppförde såsom tillägg i tabellen. Sålunda inregistrerades yttermera dödsfall af 20 andra sjukdomar och 4 tillfälligheter, så att de dödbringande sjukdomarnes antal under den angifna tiden af 23 år emellan 1751—1773 redan uppgår till 39, häribland inberäknade bräcklighet ifrån födelsen, ormbett och klåda, samt tillfälligheternes rubriker till 11, häri inrymde barns börd och dödsstraff. Emellertid saknas allt detta oaktadt åtminstone en rubrik eller den af: *fallen i krig*, alldenstund i det Pommerska kriget 1757—1762 deltog äfven finska trupper, deraf sannolikt mången derunder stupade vid de aktioner, deri desse deltog, och mången af dem äfven föll offer för fältfebern, derom dock tabellerna icke veta att förtälja. Icke heller är det osannolikt att vid inträffade krutexplosioner mången tilläfventyrs äfven flugit i luften och härvid tillsatt lifvet. 3:o Om de här angifna dödsfallen fördelas under de trenne af oss ofvanangifna rubrikerna, resultatet ställer sig såsom följer:

Döde af ålderdomsbräcklighet	26,065.
sjukdomar	295,973.
tillfälligheter	11,482.

Summa 333,520.

Vidkommande åter den senare tabellen för tiden af 27 år eller åren 1774—1800, så är att anmärka:

1:o. Att den förra tabellens 27 dödsorsaksrubriker här finnas förökade till inalles 41, ehuru äfven dessa ännu icke uttömt förrådet af dödvällande sjukdomar, hvarföre ock äfven nu pastorerna sett sig nödsakade att i tabellerne derutöfver anteckna 4 dödsjukdomar, nemligen tårsk, svullnad och bölder, elfkarlebysjukan och boskapspesten, hvilken sistnämnde under namnet pestskott vållat äfven människors död. Hvad vi redan ofvanföre vid den förra tabellen anmärkt, nemligen att ingen derunder stupat i krig, gäller äfven här, och är det så mycket anmärkningsvärdare att denna rubrik här icke blifvit tillaggd, som 1788—1790 års krig fördes hemma i Finland.

2:o. Då tabellens öfverskrift lyder: „afidne efter sjukdomarnes art och beskaffenhet,“ hade man icke väntat att härunder finna intagne sådane titlar som ålderdomsbräcklighet, barnsbörd och olyckshändelser, hvilka egentligen icke bordt komma under benämningen *sjukdom*. Meningen synes dock varit att här angifva dödsorsakernes, icke endast sjukdomarnes art och beskaffenhet, ty man kan dö utom i sjukdom äfven af ålder och i olycksfall, hvartill gemenligen död i barnsbörd äfven torde böra hänföras, oaktadt vi icke vilje neka att till exempel vid dödsfall i barnsängsfeber (febris puerperalis) denna dödsorsak rätteligen bör föras till en sjukdomsklass, till hvilken de öfriga fallen under denna rubrik eller barnsbörd, rätteligen hörande under titeln: bristfällig eller felande förlossningshjelp, icke kunna räknas.

3:o. Som nu denna tabell upptager såsom dödvällande tvenne sjukdomar, *dragsjuka* och *venerisk sjukdom*, hvilka icke omnämnas i den förra tabellen, kan fråga med skäl väc-

kas, huruvida dessa sjukdomar nu först uppträdt i Finland, eller ock möjligen vid tiden för formulärets uppgörande, nemligen år 1773, blifvit letala. Att de begge skördat meniskolif redan under åren 1751—1773 är emellertid säkert, ehuru de i tabellen ingått under annan benämning, möjligen dragsjukans dödsfall blifvit förda under titeln fallandesot, och de af syfilis under saltfluss, ros eller fläckfeber.

4:o. Den förra tabellens många tillfälligheter, hvilka vållat döden, hafva här blifvit sammanförde under en enda rubrik, olyckshändelser. Under denna benämning äro här inrymde följande dödsorsaker, nemligen:

Qväfde af ammor och mödrar.

Barnamord.

Mördade äldre personer.

Döde af hunger och otjenlig spis.

Drunknade på öppen sjö.

i brunnar och källor, m. m.

Omkomne under isen.

af os.

Frusne till döds i snö och urväder.

Sjelfmördare.

Af våda skadat sig sjelfve till döds.

Vådigen dödade af andre.

Slagen af åskan.

Krossad af träd i skogen.

i grufvor.

Funne död å marken.

Härvid sakna vi den äldre tabellens 2:ne rubriker, dödsstraff och ormbett, samt dessutom sådane dödsvallanden som förgift, starka drycker, rabies canina, våld af vilddjur eller odjur, eld och brand, storkning af mat, m. fl. deribland rubriken civiliter mortuus eller landsförvisad icke att förtiga.

5:o. Att för åstadkommande af en större redighet och bestämdhet i uppgifterne om dödsorsakerne i tabellerne på Konglig befallning af den 28 Januari 1777 ledamoten i Tabellkommissionen Arkiatern Doktor Bäck utgaf en beskrifning på de i tabellerne upptagne sjukdomarnes kännetecken, hvilken beskrifning utdelades till hvarje kyrka i riket, och sannolikt vållade att sedan dess endast ett färre antal af oegentliga sjukdomsbenämningar finnas förekomma i mortalitetstabellerna.

6:o. Att vid fördelningen af de angifna dödsfallen uti vissa klasser, man närmast stadnar vid följande resultat:

Döde af ålderdomsbräcklighet	32,926.
angifne sjukdomar	360,289.
oangifne sjukdomar	107,187.
barnsbörd	6,339.
olyckshändelser	11,033.

Summa 517,774.

Med stöd af ofvanstående beräkningar kunna vi derföre här anteckna dödsorsakerne under senare hälften af 1700 talet såsom följer:

Dödsfall af ålderdom	58,991.
sjukdom	763,449.
tillfälligheter eller olyckshändelser	28,854.

Summa 851,294.

Följer så att redogöra för dödsorsakerne i Finland under åren 1801—1850.

Härvid anmärke vi främst följande:

1:o. Under ifrågavarande halfsekel hafva för angifvande af dödsorsakerne gällt 3:ne olika formulär nemligen: för år 1801 det år 1773 fastställda här ofvan angifna; för åren 1802—1811 ett nytt formulär, hvilket för att underlätta presterskapets såsom tabellförande besvär uppställde

dödsorsaksbenämningarne i en slags alfabetisk ordning, samt från och med år 1812 det nyare formulär, som ännu är gällande år 1871. För att emellertid här reducera beräkningarne till endast tvenne formulär och för att för decenniet 1801—1810 kunna följa samma skala, hafva uppgifterna för år 1801 på dödsorsakerne blifvit reducerade till samma formulär som för åren 1802—1810, äfvensom för år 1811 till det senare formuläret för hela decenniet 1811—1820, hvilket ock utan svårighet var verkställbart, till följe hvaraf således endast tvenne skilda formulär för halfseket kunnat följas.

2:o. Det finska tabellverket är emellertid för angifna tid icke fullständigt, i ty att för åren 1807 och 1814 tabellerna saknas helt och hållet, och för år 1818 för Borgå stift. För att fylla dessa luckor har varit nödigt att för de begge förstnämnda åren, för hvilka hela dödsnummern är i Tidningarne halffofficielt angifven, nemligen för år 1807 till 26,424 och för år 1814 till 35,076 personer, göra en approximativ fördelning på dödsorsakerne efter skalan för närmast föregående år, då medeltalet, i runda tal, visat sig komma det sannolikt verkliga förhållandet så nära man kunnat vänta. För året 1818, under hvilket dödssumman för Borgå stift är uppgifven till 14,650 och i Åbo stift till 13,654, eller för hela landet till 28,304 personer, föreföll den approximativa kalkylen än lättare och torde ock hafva kommit rätta förhållandet temmeligen nära. Dessa probabilitetskalkyler hafva dessutom underhjelpts derigenom, att i tidningsuppsattserne dödligheten i de mest vexlande farso-
terne koppor och kikhosta under nämnda år varit angifven.

3:o. För åren 1802—1811 finnas i tabellerna till des-
sas 35 dödsorsaksbenämningar inga nya tillagde af tabell-
förarene såsom för åren 1812—1850, ehuru man haft skäl

att förmoda tillkomsten af åtminstone en ny dödsorsak, eller benämningen *stupade i fält*, alldenstund känt är huru först i Pommern år 1806 och sedan hemma under 1808 och 1809 års krig, då landet af fienden inkräktades, en stor del af den manhaftiga finska truppstyrkan stupade i drabningens tumult. Men då de stupades antal sannolikt var för tabellföraren okänt och han ansåg sig böra angifva endast kända förhållanden, är anledning att förmoda, att tabellernes döds-siffra för nämnda år befinnes vara mycket för lågt angifven. Vi förmodade att då kriget är att betraktas såsom en olycka, tabellerne för de nämnde krigsåren skulle tilläfventyrs intagit de stupade under rubriken olyckshändelser; men så är dock icke fallet. Olyckshändelserna med dödsföljd finnas för Finland angifne år 1806 till 585 och år 1810 till 616, samt uppförde för år 1808 till 834 och för år 1809 till 615. Här äro således de fallne hjeltarne icke inrymd. Under oangifven sjukdom, hvars offer från antalet 4,556 år 1806 uppgingo år 1808 till 6,152 och år 1809 till 6,398, men år 1810 åter nedgingo till 4,429, kan väl en del af de fallne möjligen blifvit inrymd, men sannolikast är dock att desse vandrat hädan utan att hafva blifvit tabellförde. De sjukdomar, hvilka under ifrågavarande krigsår angifvas med en stegrad dödlighet, äro ock egentligen endast följande:

	År 1806.	1808.	1809.	1810.
Febrar af alla slag	2,408.	15,680.	20,572.	3,319.
Håll och stygn	1,579.	2,912.	2,695.	1,686.
Rödsot	689.	9,816.	6,976.	1,701.
Vattssot	1,121.	1,478.	1,305.	993.

Eget nog är att för nämnda tid ålderdomsbräckligheten skördat flere offer än vanligt, ehuru skälet härtill icke är lätt att fatta. Detta förhållande är antecknadt i tabellerne sålunda:

Ålderdomsbräcklighet	1,736.	3,016.	3,064.	1,651.
----------------------	--------	--------	--------	--------

4:o. Vår här ofvan intagne förmodan, att de åren 1808 och 1809 i fält stupade finske krigarene icke finnas observerade i nämnda års mortalitetstabeller vinner sannolikhet äfven deraf, att medan under hvarje af åren 1801—1807 aflädo flere mankön än qvinkön till ett antal af mellan 642 till 999, anteckna tabellerne att för år 1808 dogo endast 24 flere män än qvinnor och för år 1809 åter 138 flere qvinnor än män. Detta är också det enda året under hela det ifrågavarande halfseklet, derunder flere qvinnor än män äro uppgifne döde i Finland. Emellertid synes detta hafva händt ofta nog emellan åren 1751—1778.

Under första decenniet 1801—1810 af halfseklet 1801—1850 kunna enligt tabellverket dödsorsakerne i Finland angifvas såsom följer:

Döde inom protestantiska församlingarne i	Total.
1. Barnsbörd	2,727.
Benbrott, krossning, friska sår	119.
Brännsår, gamla	77.
Blodflöde	200.
Blodhostning, lungsot, tvinsot	14,058.
Bukref, colik, förstoppning, magflen	5,248.
Bulnader, rötbölder, rosen, kallbrand	1,817.
Dragsjuka	176.
Fallandesot, convulsioner	665.
Febrar af alla slag	56,476.
Frossa, älta, med eller utan vattensvullnad	3,008.
Gikt, led och torrverk	2,576.
Halsfluss och strypsjuke	2,336.
Hjertsprång hos barn, tansprickning, magréf, maskar	4,627.
	<hr/>
	Transport 94,110.

	Transport	94,110.
Håll och stygn, bröstfeber		18,339.
Inspärradt bräck		330.
Kikhosta		14,703.
Koppor		20,039.
Kräfta		708.
Magtorsk, hård mage, trånsjuka hos barn . .		6,870.
Mässling		4,325.
Oangifven sjukdom		49,497.
Olyckshändelser		6,047.
Risen eller engelska sjukan		514.
Rödsot, diarrhé eller utsot		23,156.
Skarlakansfeber		2,045.
Skörbjugg		272.
Slag, stickfluss, bräddöd		7,331.
Spetelska		73.
Stenplåga och vattustämna		333.
Vattuskräck af rasande djurs bett		45.
Vattenkräfta eller likmask		158.
Vattensot, andtäppa, gulsot		11,441.
Venerisk sjukdom		292.
35. Ålderdomsbräcklighet		18,786.
	Summa	279,414.

Under de fyra senare decennierne 1811—1850 af half-seklet 1801—1850 finne vi åter dödsorsakerne i landet enligt det nya nu enkom för Finland upprättade tabellformuläret angifne sålunda:

Döde inom protestantiska församlingarne i	Total.
1. Barnsbörd	16,485.
Blodflöde	1,092.
	Transport 17,577.

	Transport	17,577.
Blodhostning, lungsot, tvinsot		107,530.
Bräck		2,036.
Bukref, colik, förstoppning		25,779.
Elfkarlebyjukan eller Elephantiasis		444.
Fallandesot och convulsioner		5,213.
Frossa, älta		9,997.
Gikt, led- och torrvärk		14,433.
Halsfluss		9,868.
Hetsig feber		107,143.
Hjertsprång hos barn, tandsprickning, magref, maskar		57,760.
Håll och stygn, bröstfeber		111,308.
Kikhosta		85,229.
Koppor		49,481.
Kräfta		3,509.
Messling		35,724.
Nerv- och rötfeber		45,978.
Risen eller engelska sjukan		4,400.
Rödsot		73,292.
Skarlakansfeber		18,471.
Stenplåga, vattustämma		2,116.
Strypsjuka		4,714.
Slag, stickfluss		50,170.
Sår, bulnader, bölder, rosen, kallbrand		14,476.
Vattсот, andtäppa, skörbjugg, gultsot		91,803.
Venerisk sjukdom		1,312.
Ålderdomssvaghet		105,900.
Oangifven		238,627.
30. Olyckshändelser		39,671.
	Transport	1,333,961.

Transport 1,333,961.

1. Sinnessvaghet, vansinne, manie	37.
Hysteri och menstruationsfel	23.
Bleksot	1.
Mjeltsjuka	1.
Sömnsjuka	2
Dragsjuka	662.
Vattuskräck	14.
Fänadspest	118.
Kolera	2,258.
Miserere	1.
Gulafebern utomlands	9.
Svaghet vid födseln	76.
Civiliter mortuus	5.
Aflifvad	1.

Summa 1,337,169.

Döde inom Grekiska församlingarne åren 1831—

1850 . . . . . 19,857.

Total 1,357,026.

Fördele vi nu dödsfallen under halfseklet 1801—1850 under samma rubriker som för halfseklet 1751—1800, så blir resultatet följande:

	1801—1810	1811—1850	Summa.
Döde af ålderdomsbräcklighet	18,786	105,900	124,686.
angifven sjukdom . .	202,357	936,480	1,138,837.
oangifven sjukdom . .	49,497	258,484	307,981.
barnsbörd	2,727	16,485	19,212.
olyckshändelser . . .	6,047	39,677	45,724.
Total	279,414	1,357,026	1,636,440.

enligt hvilken beräkning dödsfallen för detta halfsekel äfven kunna klassificeras sålunda:

Dödsfall af ålderdom	124,686.
sjukdom	1,446,818.
tillfälligheter och olyckshändelser	64,936.
Summa	1,636,440.

Ett öfverslag af dödsorsakerne för hela det här ifrågasvarande seklet lemna derföre följande resultat:

	1751—1800	1801—1850	Summa.
Dödsfall af ålderdom	58,991	124,686	183,677.
sjukdom	763,449	1,446,818	2,210,267.
ofall	28,854	64,936	93,790.
Total	851,294	1,636,440	2,487,734.

Oanmärkt kan härvid icke lemnas, att, då under rubriken barnsbörd ingå så väl dödsfallen af barnsängsfeber, som de af ofall vid nedkomsten, och vi här räknat samtliga dödsfallen i barnsbörd till tillfälligheter, möjligt är att antalet af ofall angifvits härigenom högre än vederbordt. Men derömot bör observeras, att, då dödsfallen i de grekiska församlingarne i Finland, hvilka här för åren 1831—1850 intagits till inalles 19,857, ingå alle under rubriken oangifven sjukdom äfven med de olycksfall som under angifna tjugu år beröfvat de orthodoxa grekerne i landet lifvet, den ofvan anmärkta oriktigheten möjligen är härigenom till fullt afjemnad. Väl erhöill Finland redan år 1811 genom Wiborgs läns annexion ett antal grekiska trosbekännare till emellan 20,000 och 40,000 individer; men då tabellformulärerne, uppgjorde på svenska språket; icke kunde tillämpas för dessa trosbekännare, hvilkas prester icke kände detta språk, hafva dödsfallen bland dem här dels alldeles icke bokförts för åren 1812—1830, dels kunnat endast summariskt angifvas för åren 1831—1850. Efter denna tid äro väl försök gjorde

att genom öfversättning till ryska språket af tabellformulären söka få tabellverket gällande äfven för de landets innevånare som bekänna den grekiska trosläran; men detta har dock icke ledt till ändamålet och torde blifvit befunnet overkställbart, mest derföre att en mängd grekiska församlingar icke bilda slutna och sammanhängande kommuner, utan upptaga medlammar spridda vidt och bredt från den kyrka, hvartill de blifvit förde, och en del dessutom lefver på flyttbar fot vid riksgränsen.

Hvad för öfrigt beträffar tabellverkets uppgifter om antalet af döde i hvarje sjukdom, så kan tillförlitligheten här af icke angifvas såsom fullkomligt exakt, helst som detta arbete icke blifvit öfverlåtet åt läkare, utan åt prester, af hvilka, såsom icke sakkunnige, man ock icke kan vänta förmågan att kunna uppå oftast endast en obildad allmoges uppgift på några uppmärksammade symptom af dödsarbetet diagnosticera dödssjukdomen. Så länge en rubrik fanns *för febrar af alla slag*, med undantag dock af bröstfeber och skarlakansfeber, var det lätt att hit sammanföra de dödsfall der en feber angafs såsom causa mortis; men att kunna skilja emellan hetsig feber, nervfeber, rötfeber, m. m. var ostridigt för mycket begärdt af presten tabellföraren, och får uppgifternas otillförlitlighet härutinnan sålunda icke läggas ensam presterskapet till last. Väl är det sannt att redan år 1777 en beskrifning utkom i detta afseende å sjukdomarnes kännetecken, men vi betvifla högeligen att härmed egentligen något uträttades. Emellertid måste det uppmärksammas, att, då det af de ofvan uppgifne resultaterne synes, huru under en följd af år dödsorsakernas specifikaationer icke variera mera än såsom antecknats, alltför stora afvikelser från rätta förhållandet sannolikt icke skett och att dessa uppgifter derföre kunna få antagas såsom approxi-

mativt riktiga. Då detta ock är det enda som nu härutinnan kan presteras, är emellertid ovedersägligt, att härmed måste statistiken låta sig tills vidare åtnöja. Skulle i en framtid åt läkarekorpsen i landet kunna anförtrons kontrollen öfver hvarje dödsfall äfven i landsorterne, såsom allaredan skett i en del städer med egen stadsläkare, först då är det att hoppas att tabellverket i detta afseende skall ernå nödig fullständighet och tillförlitlighet. Att emellertid såsom i grannlandet Sverige kasta all beräkning af sjukdomarnes letalitet, utom farsoternes, öfverbord, endast för svårigheten att genomföra densamma, kunne vi icke tillråda, om vi ock vore benägne att befria presterskapet från alla dess många heterogena bestyr. Ty uppgiften vid riksdagen 1834, att döden hos hvarje menniska inträffar endast till följd af andtappa, och att uppgifterne om de öfrige dödsorsakerne, såsom mera eller mindre betydelselösa böra utelämnas, kunne vi ej i allo underskrifva, hänvisande densamma till de försök makligheten ofta gör att kasta från sig en börda hvars bärande fordrar någon ansträngning. Medgifvas måste dock, att tabellföringen öfver dödsorsakerne blifvit presterskapet åhvälfd kanske tvertemot försäkran härom i privilegierne för presterne af år 1723 momentet 8.

En kritik öfver sjukdomsbenämningarne i tabellverket hörer egentligen icke hit. Så mycket torde dock vara medgifvet att dervid här anmärka, att, i händelse tabellerne varit beräknade att föras af läkare och icke prest, sjukdomarne då blifvit sannolikt annorlunda och mera systematiskt grupperade. Så för att lätta presternas besvär uppställde man på 1800 talet dödsorsakerne och bland dem äfven sjukdomarne i alfabetisk ordning, hvilken ordning ännu år 1871 följes och hvarigenom all systematisk grup-

pering är tillintetgjord. Collegi Medici försök år 1845 att få antaget ett nytt formulär i tabellerne för dödsorsakerne strandade äfven emot invändningen deremot att detsamma icke observerade den alfabetiska följden, och derföre blefve svårt att efterlefva, nemligen af prester. För dessa har det dessutom ock förekommit svårt, stundom omöjligt, att kunna inpassa menige mans alla sjukdoms- och dödsorsaksbenämningar uti tabellernes nog trånga formulär, hvarföre de ock oftast observerat dem under sina skilda benämningar i tabellerne. Härigenom ha uppkommit de vid slutet af här ofvan intagne tabeller anmärkta *tillägg* till sjelfva tabellformuläret med undantag endast af tabellen för 1801—1810, der inga sådana tillägg förekomma. Äfven hafve vi vid uppgörandet af sammandrags- och årstabellerne sökt något förminska dessa tillägg sålunda, att t. ex. den nya dödsorsaken *kramp* blifvit förd under tabellrubriken convulsioner, *diarrhé* under utsot, *væxter* och *svulster* under bulnader, *hæmorrhoider* under blodflöde, *skrofler* och *torsk* under magref hos barn, o. s. v. Huru man i andra länder efter vetenskapens fordringar numera ordnat och klassificerat dödsorsaksbenämningarne blefve här för vidlyftigt att framhålla, och vi hänvisa derföre läsaren i detta ämne till vår uppsatts: „*Om dödsorsaksbenämningarne i mortalitetstabellerne i Finland*“, intagen i Notisblad för Läkare och Farmaceuter för Juli—September 1865. Att emellertid det Finska tabellformuläret numera är i behof af en tidsenlig revision torde obestridd medgifvas, äfvensom att för den fosterländska statistikens framgång och flor en reform härutinnan icke kan längre undvaras.

Juhana Henrik Wijkman'in rikos-asia,

asiakirjain mukaan esittänyt

Yrjö Koskinen.

Ne hämäret vehkeet, jotka Turun rauhanteon jälkeen Suomenmaassa käytettiin Hattujen ja Myssyjen keskinäisessä taistelussa, ovat viime aikoina herättäneet yhä virkeämpää huomiota, varsinkin koska kysymys Suomenmaan irrottamisesta Ruotsin vallan alta niissä ilmaantuu, jos ei aina selvänä tuumana, kumminkin pelon-esineenä ja syytöksenä Hattujen puolelta Myssy-puolelta vastaan. Olen „Oppikirjassani“ sivv. 381 seurr. antanut kuvauksen puolueiden asemasta ja ponnistuksista vv. 1743—1751, säätykokouksesta v. 1746—1747, Wenäjän ministerien ja heidän sihteerinsä Juhana Simolin'in juonista, kenraalikuvernööri von Rosen'in tylystä hallituksesta meidän massa y. m. Vaan se tapaus, joka siihen aikaan epäilemättä herätti enintä hämmästyttä, nimittäin tuomari Wijkman'in kuoleman-tuomio v. 1751, on teoksessa ainoastaan lyhyimmiten mainittu, koska koko asiasta en tietänyt paljon muuta kuin mitä edelliset historioitsijat ovat siitä kertoneet. C. G. Malmström'in historiasta (III osa, siv. 338) löysin kuitenkin sen viittauksen, että asiakirjat Wijkman'in jutussa vielä säilytetään Ruotsin valtio-arkistossa, jonka tähden jo pari vuotta takaperin, saatuaani siihen Yliopiston konsistorion suosiollista suostumusta, pidin tointa niiden kopioitsemisesta yliopiston kirjastoa varten. Vaan kirjain erinomainen laveus

ei sallinut niiden kopioimista niin aikaisin, että olisin voinut teostani varten muuta käyttää kuin alkupuolen. Vasta syksyllä 1873 ne ovat täydellisinä käsiini tulleet ja tekevät kopioittuina enemmän kuin 900 folio-sivua, jonka lisäksi vielä tulee majori H. H. Boije'n kertomus, joka yksinänsä täyttää 70 folio-sivua. Suoraan tahdon tunnustaa, että näitä tukkuja luettuani, en ole löytänyt mitään syytä muuttaa ajatustani tuomari Wijkman'in vähäpätöisyydestä valtioliiksessä katsannossa (ks. Oppik. siv. 402), enkä olisi niin muodoin missään tapauksessa voinut antaa hänelle suurempaa sijaa historiassani, kuin mitä olen antanut. Mutta tarkempaan aikankuvaukseen antaa Wijkman'in juttu koko joukon uutta ainetta ja uusia viittauksia, ja senpä tähden olen katsonut hyödylliseksi tehdä siitä jotenkin täydellisen esityksen. Olen varustanut tänne saadun kopion omalla sivunumerosarjalla, johon esityksessäni tarpeen mukaan viittaan. Boije'n kertomuksen kopio on erikseen numeroitu, ja tahdon Wijkman'in jutun ohessa tehdä esityksen tämänkin miehen asiasta, niinkuin myöskin kirkkoherra Pacchalenius'en vangitsemisesta ynnä muutamista muista sen ajan puolue-seikoista, jotka seisovat likeisemmässä tai kaukaisemmassa yhteydessä Wijkman'in asian kanssa. Epäilemätöntä on, että Ruotsin valtio-arkisto vielä sisältää paljon todistuskappaleita näiden aikojen valaisemiseksi. Vaan koska epätietoista on, kuinka pian joku tutkija ehtinee tätä aikakautta täydellisemmin valaisemaan, katson hyödylliseksi sillä välin julkaista nämä, ei kumminkaan aivan vaillinaiset tiedot.

Juhana Henrik Wijkman.

Syntyperä ja aikaisemmat vaiheet.

Juhana Henrik Wijkman oli syntyisin Porvoon kaupungista vuoden 1698 paikoilla; sillä Kanslia-oikeuston edessä

v. 1751 hän sanoo olevansa 53:n iällä (s. 48). Kutka hänen vanhempansa olivat olleet, en ole täydellä varmuudella selville saanut, koska Porvoon sekä kirkonkirjat että kaupungin arkisto siltä aialta ovat hävinneet. Valtio-arkistomme tilikirjoista havaitaan, että 17:nneen sataluvun alulla eräs *Jaakko Wijkman* oli pormestarina Porvoossa (Verifikationit v. 1706, lehti 221; v. 1708, lehti 215; ja v. 1711, lehti 6, 329). Hänen puolisonsa silloin oli *Ebba Stachæa*, Porvoon provasti vainajan Lauri Stachæus'en tytär (vertaa Akiander, Herdam I 107). Pormestari Wijkman näkyy vielä v. 1706 harjoittaneen kauppaa ja meriliikettä; sillä henkiluettelussa siltä vuodelta tavataan hänen perheessänsä kaksi kauppapalvelijaa (kiöpsvänner) ja neljä merimiestä; mutta vv. 1708 ja 1711 tämmöistä väkeä ei enää ole hänen kirjoissaan. Sitä vastoin viime-mainittuna vuonna tavataan tytär *Annikka*, joka tästä arvaten vv. 1708 ja 1711 välillä oli täyttänyt 15:nneen ikävuotensa. Koska Juhana Henrik Wijkman viime-mainittuna vuonna oli vasta 13:n iällä, hän ei silloin vielä voinut henkikirjoissa olla, ja seuraavilta vuosilta ei mitään kirjoja löydy. Vaan muutamat seikat tekevät epäiltäväksi, tokko hän ollenkaan kuului tähän perheeseen. Hänen äitinsä nimi, näet, havaitaan olleen *Gottsman*; sillä v. 1750 hän kirjoittaa, että eräs *Gottsman*, hänen „ainoa eno“, on kuolleet (s. 651). Mahdollista olisi, että Pormestari Jaakko Wijkman jossakin edellisessä naimisessa jonkun *Gottsman*'in kanssa olisi ollut Juhana Henrikin isänä; mutta myöskin mahdollista, että joku toinen Wijkman niminen perhe samaan aikaan asui Porvoossa, vaikka tosin en ole toista semmoista nimeä henkiluettelusta tavannut.

Koska niin muodoin Juhana Henrik Wijkman'in syntyperä ei ole varsin varma, tahdon johteeksi vastaisille et-

simisille mainita hänen muita sukulaisiansa. Pankin-kirjanpitäjä *Berndt Gottsman* Tukholmassa oli hänen enonsa poika (ss. 13, 21, 649—651). Berndt Gottsman'in sisar, *Anna Margareta Gottsman*, naitiin v. 1742 eräälle vänrikille Jaakko Juhana Cremer'ille, joka oli Pyhtäällä asunut, mutta siihen aikaan oli vihollisten alta paennut Tukholmaan (ks. Anrep, *Ättartaflor*). Tästä sukulaisuudesta tulen edempänä laveammin puhumaan. Kamreeri *Ekebarck* Tukholmassa sanoo emintimänsä Wijkman'in orpanaksi (s. 20), ja tämä „Ekebarck'in väki“ näkyy asuneen Helsingissä tai Porvoossa (s. 11)*). Myöskin Pernajan provasti *Juhana Haberman* oli Wijkman'in orpanoita (s. 718), arvattavasti sillä tavoin, että provastin isä, sorvari Pietari Haberman (Akiander, Herdam. II 141), oli nainut joko jonkun Gottsman'in tai Wijkman'in. — Wijkman'in lankoja mainitaan kolme. Ensiksikin tuo äsken mainittu *Berndt Gottsman* Tukholmassa oli nainut oman orpanansa, Wijkman'in sisaren. Toinen lanko oli raatimies *Paul Bredenberg* Porvoossa (ss. 717, 890, 899), joka siis oli nainut joko Wijkman'in sisaren tai rouvan-sisaren (jälkimäinen ehto ei kuitenkaan luultava). Tämä Bredenberg'in rouva oli kuitenkin nähtävästi aikoja sitten ollut kuolleen (Valtio-arkiston henkikirjat). Vihdoin Ristiinan kirkkoherra *Antti Forselius* myöskin mainitaan lankomieheksi (s. 719); mutta asian laita on, että Forselius'en puoliso *Kath. Marg. Nidelberg* edellisessä avioliitossa oli ollut naitu eräälle Wijkman'ille (Akiander, Herdam. I 225), joka niin-muodoin oli ollut Juhana Henrik'in veli.

Wijkman'in nuoruuden aioista tiedämme hänen oman kertomuksensa mukaan seuraavaa. „Olen nuoruudesta saakka

*) Joku Tullikirjuri Ekebarck tavataan näillä ajoin Porvoossa (Valtio-ark. Verif.)

hätää kärsinyt“, hän sanoo, mainiten että hänen vanhempansa Ison vihan aikana kadottivat kaiken omaisuutensa (s. 78), koska heidän muka vuodesta 1708 alkaen täytyi neljästi pakoon lähteä vihollisen alta (s. 759). Pakolaisena Ruotsissa hän nyt suoritti akatemiallisen opinkäyntinsä arvattavasti Upsalassa ja mainitaan v. 1717 kulkeneen tuomarin kanssa käräjillä Vestmanlannissa sekä v. 1720 olleen ylimääräisenä virkamiehenä kamarikollegiossa ja sen ohessa auskultanttina Turun hovioikeudessa, joka silloin piti istuntonsa Turussa (Rein, kriget i Finland 1788, 1789 och 1790, siv. 9). Näillä aioin Wenäjän kaleri-laivasto kolme kesää perätysten hävitti Ruotsinmaan rantoja, jolloin Wijkman'kin sanoo kerran paenneensa heidän altansa (s. 759). Arvattavasti hän rauhan jälkeen lienee siirtynyt hovioikeuden kanssa Suomeen, koska hän sanoo toimittaneensa tuomarin-virkaa vuodesta 1723 alkaen, kunnes hän muka v. 1728 määrättiin pormestarin virkaan Pohjanmaalle (s. 761). Rein (main. teos, siv. 10) sanoo hänen tulleen pormestariksi Raahan kaupunkiin v. 1729. Vaan koska von Henel 1729 vuoden valtiokalenterissa (Det anno MDCCXXIX florerande Sverige, siv. 192) vielä mainitsee Gabriel Corte'n Raahan pormestariksi, Wijkman korkeintaan tämän vuoden lopulla lienee tullut siihen virkaan määrätyksi, ja todelliseen virkansa toimittamiseen hän ei näytä tulleen ennen kevättä 1731 (Valtio-arkisto, Pohjanmaan Verifikationit). Pormestarina Raahessa Wijkman pysyi vuoteen 1740 asti, jolloin hän tuli tuomariksi Pikku-Savoon.

Wijkman'in Raahan-aiasta sopii mainita muutamia pikku-kohtia. Esimerkkinä sen aian alamaisista tunteista on se tapaus, että v. 1731, kun Fredrik kuningas, Hessissä käytyänsä, palasi valtakuntaan, tätä onnellista kotiin-tuloa Raahessakin vietettiin „alamaisella riemulla“, jolloin kruu-

tiin kului 20 taal. 2 äyr. 16 p. hopearahaa (Pohjanmaan Verif.). Seuraavien vuosien tapauksista on mainittava Kokolan kauppakokous, jossa Wijkman oli kaupunkinsa edusmiehenä (Hist. Ark. III 170). Pormestariviran ohessa hänellä näkyy tuon-tuostakin olleen muitakin toimia: v. 1733 hän piti kihlakunnan käräjiä ja v. 1735 laamannin-käräjiä Pohjanmaalla (Rein, siv. 10). Tärkeintä kuitenkin oli, että hän v. 1738 tuli Raahen edusmiehenä valtiopäiville ja oli myöskin jäsenenä Sekreetti-valiokunnassa (s. 49; vert. Hist. Ark. III 171). Tässä toimessa hän tosin ei aivan paljon astu näkyviin (ks. K. A. Castrén, Kirj. Kuukausl. 1872, sivv. 1 seurr.); mutta jotenkin varmaan voimme kuitenkin päättää, että hän ylipäänsä kallistui Myssy-puolueeseen.

Tähän aikakauteen kuuluu myöskin Wijkman'in naiminen. Hänen rouvansa nimi oli *Christiana Elisabeth von Ackern* (s. 674), eräästä aatelisesta, mutta nähtävästi introduceraamattomasta suvusta. Kanslia-oikeuston edessä kevyällä 1751 rouva sanoo olleensa naimisessa 15 vuotta (s. 14); siitä arvaten avioliitto olisi rakennettu v. 1735 tai 1736. Vaan tämä ilmoitus ei ole varsin tarkka; sillä jo 1734 vuoden henkilöittelussa tavataan rouva naituna Raahessa. Hänen luonansa jo silloin asuu eräs naimaton sisar *Sofia Magdalena von Ackern*, jonka edemmistä vaiheista en tiedä mitään (Pohjanmaan Verif.). Pait sitä rouvalla oli velikin, eräs *kapteini von Ackern* Tukholmassa v. 1751; näkyy kuitenkin, että hänen ja rouva Wijkman'in väli ei ollut ystävällinen (s. 17). Merkillistä on, että Wijkman'in puoliso tavallisesti nimitetään „rouva von Ackern“; itse hän kirjoittaa nimensä „C. E. von Ackern“ ja hänen miehensäkin toisinaan sillä tavoin panee kirjeiden päälle-kirjoituksen. Näyttääpä melkein siltä, niinkuin sukua „von Ackern“ olisi pidetty niin ylhäisenä, ett'ei rouvan sopinut omistaa miehensä

plebejistä nimeä. Tässä avioliitossa syntyneitä lapsia ei mainita kuin kaksi poikaa, jotka vielä v. 1751 elivät. Vanhempi, nimeltä *Immanuel Wijkman* oli silloin 14 vuoden vanha (s. 16) ja mainitaan Marraskuussa edellisenä vuonna tulleen ylioppilaaksi Turussa, mutta ei ollut vielä ripillä käynyt (s. 11). Nuorempi poika oli vasta 9-vuotias ja nimeltä „Calle“ (ss. 12, 47, 673).

Tuskin oli Wijkman perheensä kanssa ennättänyt siirtyä uuteen virkaansa Savonmaalle ja järjestää asuntonsa Rantasalmella, kun syttynyt Hattu-sota laski nämä seudut sodan vaiheiden alaiseksi. Wijkman antaa tämän aian kohdaloista jotenkin elävän kuvauksen (ss. 752 seurr.). Jo sodan alussa levisi hätä ja hämmästys Savon seutuihin, koska Kasakka-parvia liikkui rajapitäjissä, hävittäen ja polttaen, niin että kaikki yöt nähtiin ylt'ympäri tulipaloja. Wijkman näkyy jo sodan alussa lähettäneen perheensä Tukholmaan (s. 279); itse hänen täytyi virkansa tähden jäädä Savoon ja siellä kokea sodan vaihteita. V. 1742 tosin maaherra Stiernstedt oli varamiesten varustamisella järjestänyt maakunnan puolustusta. Mutta eräs Kasakkain päällekkarkaus lähimpiin kyliin keväällä 1742 pakoitti Wijkman'ia keran yösydännä hätäisesti pakenemaan käräjä-paikasta Savonlinnaan, jonka komentaja Gyllenecker tarjosi pakolaisille turvapaikan. Kaiken yötä saivat siellä nähdä vihollisten tulia ylt'ympäri hohtavan. Seuraavana kesänä koko maa joutui Wenäläisten valtaan. Wijkman silloin „alamaisesta uskollisuudesta“ lähti ulos maasta, kulkien suurella vaivalla ja kustannuksella ensin rämeiden ja raivaamattomien teiden kautta Raaheen ja sieltä meritse Tukholmaan. Kaikki hänen omaisuutensa oli Savoon jäänyt ja meni hukkaan. Tukholmassa Wijkman näkyy asuneen erään sihteerin Strömer'in luona (s. 51). Hänen ei kuitenkaan tarvinnut maata

aivan joutilaana. Kun alkuvuodella 1743 rauhan-kongressi Turussa oli alkanut, hän kanslianpresidentiltä kreivi Gyllenborg'ilta sai luottamus-toimen kulkea expressinä Turkuun, kiertämällä Pohjanlahtea. Tällä matkalla hän iin pitäjässä tuli yöllä Wenäläisten etuvahtiin, joka oli asettaunut murroksen ta'a. Vaikka hänen tulonsa oli edeltäkäs in ilmoitettu ja muassa seurasi torvensoittaja, jonka kenr. majori Freudenfelt oli lähettänyt häntä saattamaan, kohdeltiin häntä jotenkin tylysti: metsässä pidettiin ryskettä, jolla tahdottiin häntä hämmästyttää, ja eräs Kasakka tuli viritetyllä kiväärillä häntä vastaan, vaatien Ruotsalaisen tulkin kautta häneltä tuon Turkuun vietävän kirjeen. Komentava majori ennätti kuitenkin paikalle, ennenkuin häneltä paperit väkisin vietiin, ja nyt hän sai matkustaa edemmäksi, kuitenkin sillä tavoin, että Ouluun saakka hän re'essä kuljetettiin, silmät sidottuina, jolloin kerrankin ajoi kumoon ja oli henkensä kaupalla. Palattuansa tältä matkalta takaisin, hän sanoo tehneensä neuvoskunnalle kertomuksen Suomenmaan tilasta ja asukasten taipumuksesta päästä takaisin entisen hallituksensa alle, jonka ohessa hän sekä valtiopäiväin maamarsakalle että sotamarsalkallekin antoi ehdotuksen, kuinka voitaisiin äkki-arvaamatta karkoittaa Wenäläiset Oulusta ja koko Pohjanmaalta sekä valloittaa muutkin maakunnat. Tästä arvaten näyttää tämän-keväinen sotatuuma Wijkman'ista lähteneen (ks. Oppikirja Suom. kans. hist., siv. 378). Asia ei todista suurta älyä keksijässä. Muutoin hän itse myöskin mainitsee, että keväämpänä, jolloin kruununperillis-vaali oli kiivaana keskustelu-aineena säädyissä, hän kehoitteli Aadolfi Fredrikin vaaliin niitä Suomen kansalaisia, jotka sattuivat hänen ajatustansa kuulustamaan (s. 840). Tulipa sitten rauha, ja Wijkman sai jälleen palata virkaansa Savoön. Sinne tultuansa vaivaloisen matkustuksen perästä,

hän näki omaisuutensa hävinneen; Savonlinna, johon joku osa oli ollut tallelle pantu, oli nyt vihollisten aluetta. Seuraavina vuosina hän näkyy asuneen Leppävirroilla ja Kuopion pitäjässä. V. 1747 hän sanoo sairastaneensa kovaa hammastautia, ett'ei saanut yö-unta, josta ruumiin ja hengen voimat heikontuivat (ss. 754, 825). Juuri tähän aikaan hän nyt joutui kummalliseen rettelöön, joka on ikäänkuin hänen onnettomuutensa alku ja muutoinkin ansaitsee erinäistä tarkastusta.

Wijkman'in kanteen-alaisuus rahvaan yllyttämisestä.

Tietty on, kuinka Hatut 1746—47 vuoden valtiopäivillä uudesta vahvistivat valtansa. Von Rosen pantiin Suomenmaan kenraali-kuvernöriksi, valvomaan kerrassaan maanasukasten uskollisuutta ja Wenäjän uhkaavia hankkeita. Kymenkartanon-lääni, joka ulottui pitkin Wenäjän silloista rajaa Kymijoen länsi-varresta Savon ja Karjalan perimmäisiin ääriin, sai maaherraksensa tuon kiihkeän Hattumiehen, Henrik Wrede'n, ja Degerbyy (nyk. Loviisa) tehtiin tämän läänin pääkaupungiksi, taikka oikeammin sanoen, ainoaksi kaupungiksi. Degerbyyn hyväksi kiellettiin Savon ja Karjalan miesten entinen kaupankäynti muilla aloilla, ei ainoastaan Wiipurissa, Haminassa ja Savonlinnassa, jotka nyt kuuluivat vieraan vallan alle, vaan myöskin Oulussa ja muissa Pohjanmaan kaupungissa (vert. Oppik. Suom. kans. hist., siv. 385). Ja koska Hatut ylipäänsä rakastivat väkeviä hallitus-keinoja, niin maaherra näkyy katsoneen hyväksi asettaa sotaväkeä vahdiksi Savon ja Pohjanmaan rajalle, estämään rahvaan käymistä luvattomilla matkoilla (ss. 673, 754). Luonnollista on, että Savossa suuri tytyttömyys nousi, olletikkin maakunnan pohjois-osassa, joka oli lähinnä Pohjanmaata. Jo syyskäräjissä v. 1747 Iisalme-

laiset tekivät siitä valituksensa, jonka he myöskin erinäisellä lähettiläällä kirjallisesti ilmoittivat maaherralle, jonka ohessa käskivät valtiopäivämiehensä Tukholmassa (sillä säätykokous kesti Joulukuuhun asti) alamaisuudessa anoa muutosta tähän haitalliseen seikkaan (ss. 754, 755). Näyttää siltä, että mutkin pitäjät olivat samaan valitukseen yhdistyneet. Luultavaa on myöskin, että hallitus Tukholmassa toistaiseksi peräytti tuon rasittavaisen kiellon. Mutta samassa jaksossa nousi hallintomiesten kanssa uusi rettelö.

Loppuvuodella 1747 sai rahvas Pohjois-Savossa käskyn toimittaa jonkun määrän viljaa Degerbyy'hyn määrätystä hinnasta, joka teki 15 taal. vaskir. ruis-tynnyriltä ja 14 taal. ohra-tynnyriltä. Tuskin tarvinnee epäillä, että käsky oli käynyt ulos Wrede'ltä, vaikka mahdollista on, että hän oli käskennyt voutien siivosti sopia asiasta rahvaan kanssa. Mutta kruununkäskyläisten kädessä asia muodostui suoraksi pakko-veroitukseksi. Rahvas jälleen seuraavissa käräjissä teki valituksen, tällä kertaa nähtävästi kaikissa Pikku-Savon käräjäkunnissa; ainakin tiedämme niin tapahtuneen Iisalmella ja Rantasalmella. Kihlakunnan-oikeuden pöytäkirja Iisalmelta on meille säilynyt (s. 681), ja tämä merkillinen todistuskappale on näin kuuluva:

„Ote Kihlakunnan Oikeuden pöytäkirjasta,
joka pidettiin talvikäräjissä Iisalmen pitäjän
kanssa v. 1748 Tammik. 16 p.

Teki rahvas tässä Iisalmen pitäjässä valitusta siitä, että heitä muka tänä talvena on Ylöskanto-kirjuri Yrjö Mechelin takseerannut muutamaan vilja-määrään, joka heidän on käsketty vissin määrä-hinnan mukaan, 15 taal. vaskirahaa ruis-tynnyriltä ja 14 taal. vaskirahaa ohra-tynnyriltä, kuljettaa Degerbyyhyn; mutta koska viljan kalleuden tähden tässä paikkakunnassa nyt kuluneina vuosina sekä pitkän matkan ja siinä pelättävän re-

hun-puutteen vuoksi, muka mahdottomaksi käypi toimittaa tämä viljan-kuljetus niin vähästä viljan-hinnasta kuin heille on luvattu, oli heidän vaatimuksensa, että tämä olisi Korkea-asian-omaisessa paikassa ilmoitettava, jotta he semmoisesta rasituksesta, joka tulee heille muka mahdottomaksi kantaa, saattaisivat tulla vapautetuiksi, semminkin kun tässä takseerauksessa, minkä kruununpalvelijain nyt sanotaan kruunun ostoksi mainitsevan, ei ole muka millään muotoa noudatettu mitä ostamisista kruunua varten tätä ennen on säädetyksi tullut, vaan on rahvas, suureksi osaksi poissa-olevaisena ja vastoin niiden tahtoa jotka ovat läsnä olleet, tullut erään Ylöskantokirjurilla muassa olleen luettelon mukaan esiin-huudetuksi ja saanut kukin varallisuutensa mukaan päällensä pannuksi jonkun määrän viljaa myydäksensä ja Degerbyyhyn kuljettaaksensa, joka heille muka tulee sitä vaikeammaksi, koska jo mainittujen syiden lisäksi he eivät milloinkaan kuulu olleen tottuneet sinne lähtemään kauppoja varten, vaan ovat tähän asti kaiken kauppansa toimittaneet Oulussa ja muissa Pohjanmaan kaupungeissa, joissa eivät nyt tänä talvena ole muka saaneet tilaisuutta käymään tuon vastoin tavallisuutta asetetun raja-vahdin tähden, eivätkä edespäin saane tilaisuutta sinne lähtä, sitten kuin heitä tällä pitkä-matkaisella kuljetuksella on vaivattu, jossa heidän hevosensa täytyy joko rehun-puutteen tähden tykkönään nääntyä taikka niin huonontua, ettei mitään enämpää matkustusta tai työtä tänä talvena muka käyne niillä tehdä, joka rahvaan yksimielinen esitys niin-muodoin heidän pyynnöstänsä Oikeuden muistokirjaan kirjoitettiin. Jonka perästä allekirjoittanut rahvasta ankarimmasti manasi, ei ainoastaan olemaan armaalle Esivallallensa alttiina ja kuuliaisuudella tottelemaan esimiehensä ja niitä joilla Kruunun korkeasta puolesta jotakin käskemistä on, vaan myöskin muutoin osoittamaan itseänsä rehellisenä alamaisena ja, missä he yhteiskunnan hyväksi jollakin tavoin saatta-

vat apua tehdä, siihen osoittamaan itseänsä kohtuullisina ja myöntyväisinä. Joka muistoon pantiin. Vuosi, päivä ja paikka niinkuin ylempänä kirjoitettu on.

Kihlakunnan Oikeuden puolesta

J. H. Wijkman.“

Rahvaan valitus Rantasalmen pitäjässä koski nimismiestä *E. Elianus*'ta, mutta lieenee asiassa ollut yhtäläinen (s. 680). Vaan sekä *Elianus* että *Mechelin* olivat nähtävästi asiansa toimittaneet käskyn mukaan; senpä tähden rahvaan kanne oikeastaan tarkoitti kruununvoutia (hänen nimensä oli *Brynolf Brunou*), jonka takana seisoj itse maa-herra. Helppo on arvata, että tämä uusi valitus virkavaltaa vastaan nosti kruununmiehissä ankaran metelin, ja *Wrede* itse, joka paremmin kuin kukaan osasi *Hattu*-puolueen temput, syytti *Wijkman*'ia rahvaan yllyttäjäksi ja vaati *Turun* hovioikeutta asettamaan eri tutkinto-oikeuden *Wijkman*'in käytöksestä. Asia meni tietysti hallitukseen asti; mutta senaikuisen *Hattu*-hallituksen tasapuolisuus on, kuten tiedämme, jotenkin huonossa maineessa. Eräs kuninkaallinen kirje Kesäk. 8 p. 1748 antoi tosin rahvaalle oikeuden todistamaan kannettansa kruununkäskyläisiä vastaan (s. 642); mutta *Savon* salomaissa olivat kuninkaalliset kirjeet helposti muodostettavat asianhaarain mukaan. Tutkinto *Wijkman*'ia vastaan tuli pää-asiaksi. Sitä varten *Turun* hovioikeus lähetti jäsenensä, vanhan ikäkulun *Keckonius*'en. Tämä oli kokonaan notariuksensa vallassa, ja pait sitä *Wijkman* valittaa, että vouti *Brunou*, jota rahvaan kanne pää-asiallisesti koski, sai vapauden tehdä tutkimuksessa apua, jota vastoin *Wijkman*'in vaatimus, saada kuulustella rahvasta kokonaisuudessaan, häneltä kiellettiin (ss. 642, 659, 755, 826).

Muutoin tämän jutun oikea laita ei ole täydellisen selvä, ja koska se pian katkaistiin ja viimein *Wijkman*'in

myöhempien seikkain tähden jäi ratkaisematta, se ei enää ole helppo selvittää. Että kruununmiehet tuossa viljanostossa olivat la'ittomasti menetelleet, tuskin lienee kieltämistä. Toiselta puolen Wijkman oli aivan la'in-mukaisesti ottanut rahvaan valitukset oikeuden pöytäkirjaan, kuten muutama Kuninkaallinen Asetus vuodelta 1739 erittäin sääsikin (s. 738). Ainoa kysymys on siis, oliko hän itse ylläyttänyt rahvasta valittamaan. Tuo ylempänä esitetty Iisalmen pöytäkirja näyttää päin-vastoin todistavan, että hän virallisesti kehoitti rahvasta alttiuteen, jonka ohessa löytyy kaksi todistuskirjaa asiassa: toinen, ylioppilaalta *Carl Idström*ilta, *) annettu Turussa Huhtik. 9 p. 1751 (s. 683), sanoo, että Wijkman Iisalmen käräjissä sekä alussa että lopulla koetti rahvasta kehoittaa sillä tavoin kuin yllämainittu pöytäkirja osoittaa; toinen todistuskirja, ylioppilaalta („civ. acad.“) *Juh. Enholm*ilta, annettu Turussa Huhtik. 24 p. 1751 (s. 683a), sanoo, että Wijkman Rantasalmen käräjissä oli koettanut puhutella rahvasta auttamaan kruunua viljalla, „jos se ilman heidän haitattansa ja vahingottansa voisi tapahtua.“ Tämä viimeinen lause ei todista erittäin harrasta kehoittelemista; ja kun asia sitten tuli tutkinnon

---

*) Tämä ylioppilas *Kaarlo Idström* oli talonpoian poika Iisalmelta. Isä, joka v. 1750 vielä eli Wirran talossa missä käräjätkin pidettiin, oli nimeltä *Lauri Laurinpoika Lappalainen* (ss. 891, 893). Idström oli v. 1747 tullut ylioppilaaksi Upsalassa, mutta siitä samana vuonna eronnut ja sisään-kirjoitettiin Lokak. 27 p. 1750 Wiipurilais-Osakuntaan Turun yliopistossa. — Turun maaherra Lillienberg kirjoittaa v. 1751, että Wijkman on viljellyt varsin likeistä tuttavuutta tämän Idström'in kanssa, joka on muka väittänyt olevansa ylioppilas ja petollisella tavalla antanut sisään-kirjoittaa itsensä Turun Akatemiaan (s. 876a). Wijkman vakuutti, että hän todellakin oli ylioppilas, ja kertoo muutoin, että Idström oli joutunut kanteen-alaiseksi salavuoteuden asiasta, ja että hän myöskin oli Wenäjällä ollut ja siellä Ruotsalaisena vakojana vangittu (s. 195).

alle, mainitaan Rantasalmen lautakunnan kieltäneen pöytäkirjan totuutta; mutta Wijkman sanoo saaneensa todistuksia, että lautakunta oli tähän viekoiteltu ja peloiteltu (ss. 655, 658, 659). Kuinka lieneekin, niin Wijkman'in harrastus suojella talonpoikien oikeuksia ei suinkaan näytä moitittavalta. Toiselta puolen hallinto-virkamiesten kiivaus häntä vastaan saapi jo heidän syyllisyydestänsä tarpeeksi selitystä. Tosin Wijkman itse eräässä Wenäjän lähettiläälle Tukholmassa Nikita Panin'ille lähetetyssä kirjeessä vuodelta 1750 tahtoo uskottavaksi, että koko jutu oli jotakin häntä vastaan nostettua puolue-vainoa „durch lautere missgunst wegen meiner redlichen Conduite bei den vorigen Reichstagen“ (s. 641). Mutta tällöinen väite, joka siinä kirjeessä saattoi olla paikallansa ja tarkoituksen-mukainen, on muita todistuksia vailla, ja jos Wijkman muutoin nimittää Hattu-miestä Wrede'ä „korkeimmaksi vihamieheksensä“ (ss. 666, 694), tämä vihollisuus saattoi olla vasta Savon seikoista syntyneenä. Myöskin se selitys, jonka Rein (Kriget i Finland, sivv. 6—8) antaa Wijkman'in rettelöstä v. 1748, että häntä muka jo silloin olisi syytetty yhteydestä Wenäläisen lähettiläs-sihteerin Simolin'in kanssa, on perätön; on, näet, yhteen sekoitettu Wijkman'in ensimmäinen ja hänen myöhempi juttunsa. Ja kun Rein sen ohessa arvelee, että Wanajan kirkkoherra Pacchalenius, joka loppuvuodella 1748 otettiin kiinni ja vietiin Tukholmaan, olisi luultu osalliseksi Wijkman'in juonissa, hän siinäkin erehtyy. Wijkman'in ja Pacchalenius'en asiat seisovat ihan erinänsä, vaikka molemmat mielestäni todistavat Hattujen tirannillisia hallitus-tapoja.

Todennäköistä ylipäänsä on, että tutkinto Wijkman'ia vastaan ajettiin kyllä puolueellisesti *). Hän oli itse tähän

*) Myöskin Kanslianeuvos Estenberg, joka sitten oli Wijkman'in tuomareita kavaltamis-jutussa, huomauttaa kuinka hän tässä edellisessä

aikaan varsin heikko terveydeltään, niin että kun hän ennen oikeuden-käynnin alkua oli perheensä kanssa Turkuun tullut, hän kadulla kävellessään tuskin pysyi pystyssä (s. 757). Myöskin itse tutkinnon aikana Savossa hän sanoo olleensa melkein mielen viassa ja pelänneensä vankeutta (s. 843). Hänen rouvansa oli jäänyt Turkuun ja aikoi nähtävästi Tukholmaankin mennä, miehensä asiaa siellä päin ajamaan. Syysk. 9 p. 1748 on Wijkman'in kirjurilta Henr. Ahlqvist'ilta todistus „Savon nimismies-talossa Kuopion pitäjässä“, että Wijkman sinä päivänä on pannut rahasumman erääsen kirjeesen, joka meni Mikkelin posti-konttoriin (se oli Savonmaan ainoa postikonttori!) ja oli lähetettävä hänen rouvallensa Turkuun (s. 643). Mahdollista nyt on, että Wijkman'in rettelö kuitenkin pian olisi hänen eduksansa selvinnyt. Mutta silloin hän teki malttamattoman askeleen, joka ei suinkaan parantanut hänen asemaansa. Synkkä-mielisenä ja peläten uhkaavaa vankeutta, hän loppuvuodella 1748 karkasi Leppävirroilta rajan yli Wenäjän puolelle ja tuli Lappeenrantaan (ss. 50, 755; vert. Rein, main. teos). Seurauksena tästä paosta oli, että kaikki hänen omaisuutensa Savossa pantiin takavarikkoon. Wenäjän puolella häntä itseänsä ei suinkaan suosiollisesti kohdeltu; arveltiin hänen tulleen vakojana, jonka tähden hän pahoin pideltynä vietiin Wiipuriin vankeuteen. Vankina ollessaan hän varkauden kautta kahdesti kadotti rahojansa, mutta näkyy jonkun aian perästä päässeen vapaaksi ja myöskin saaneen osan rahoistansa takaisin (ss. 50, 66, 709, 755). Hänen apunansa rahain takaisin-perimisessä oli Haminan pormestari, Assessori Martins, eräs moniseikkainen mies, jonka onnenvaiheista ja asemasta tahdon edempänä erikoisuus-asiassa oli ilman tuomiotta eroitettu virasta ja omaisuudestaan (s. 441).

seen antaa muutamia tietoja. Martins, joka tätä nykyä oleskeli Pietarissa, oli toisessakin kohden ollut Wijkman'ille avuksi. Maaherra Wrede, näet, oli heti kirjoittanut useat kerrat Wenäläisille virkakunnille, vaatien että Wijkman tavallisena karkurina olisi ulos-jätettävä. Mutta Martins'in toimella saatiin Keisarilliselta Waltakollegiolta päätös, joka Wijkman'ille vakuutti keisarillista suojelusta, kuten näemme eräästä Wijkman'in kirjeestä hänen rouvallensa ilman päivämäärättä (ss. 666—669). Että Wijkman muutoin tästä asiasta oli useille ihmisille Pietarissa kirjoittanut, on luonnollista; muun muassa hän oli kirjoittanut Bestushew'ille, eräälle Sivers'ille, vieläpä eräälle Ferber'ille, joka nyt oli kauppaneuvoksena Wenäjällä, mutta ennen oli ollut kauppiaana Tukholmassa nimellä *Frank* ja v. 1747 tunnetun Springer'in jutun tähden oli Ruotsista paennut (s. 85; vert. Fryxell, *Berättelser XXXVII*, 128). Wijkman'in aikomus ei suinkaan nyt ollut jäädä Wenäjän valtakuntaan, vaan hän tahtoi ainoastaan toimittaa itsellensä vapaan turvaus-kirjeen Ruotsin hallitukselta, voidaksensa tulla takaisin ja tehdä nostoa tuossa tähän asti niin puolueellisesti ajetussa oikeuden-asiassa. Anomuksen tätä varten hän lähetti Turkuun, missä hänen rouvansa ja eräs Ekenberg ajoivat hänen asioitansa. Sillä välin Wijkman oleskeli Wiipurissa koko alkuvuoden 1749 kevääseen asti. Eräs pitkä kirje, jonka hän Huhtik. 29. p. 1749 on Wiipurista kirjoittanut rouvallensa Turkuun, on tallella (ss. 671—674) ja sisältää, lyhyesti kerrottuna, seuraavaa:

Alku kuuluu: „Min allra kiäraste vän, gud hugne dig och våra barn.“ Rouvan kirje Huhtik. 18 päivältä on ilmoittanut, ettei Hovioikeus vielä, kolmen viikon kuluttua sen perästä kuin maaherra (Wrede) on antanut sisään vastauksensa (turvaus-kirjeen asiassa), ole lähettänyt lausuntoansa; rouvan ja asian-ajaja

Ekenberg'in pitäisi jouduttaa asiaa hovioikeudessa. Kun lausunto oikein on mennyt, pitää rouvan lähteä Tukholmaan. Ajattelee niinkuin rouvakin, että hovioikeus Wrede'n tähden viivyttaa lausuntonsa; mutta siinä tapauksessa täytyy rouvan valittaa kuninkaan luona; samoin jos ei hovioikeus peräytä omaisuuden takavarikkoon-panoa, täytyy käydä Kunink. Majestettiin luona ja sanoa, että rouva on miehensä taudin vuoksi matkustanut (Savosta) Turkuun kelirikon aikana (?) eikä ole pääsyt takaisin (luultavasti kelirikon tähden), eikä ole saanut mukaansa mitään sänkyvaatteita, saati muita kaluja, ja niinmuodoin nyt on tullut eroitetuksi omaisuudestaan; sillä Wijkman ei ole milloinkaan aikonut jäädä pois valtakunnasta, vaan hakee nostoa ankarassa oikeuden-asiassa, joka on tullut oikeasta järjestyksestään väännetyksi, josta Wijkman aikoo tehdä valituksen, niin pian kuin hän saapi kirjoituksensa, mitkä renki Henrik tuon petollisen Brunou'n toimella on pois siepannut. Rouvan pitää myöskin, Tukholmaan tultuansa, käydä Kuninkaalisen Korkeuden puolison (Loviisa Ulriikan) luona, vaan ei ennen kuin hovioikeus on lausuntonsa antanut. Wijkman on ollut korttierin kautta estetty valmistamasta valituskirjaansa; hän on myöskin ollut sairas ja voimatön, pernataudilla (mjeltesjukan) vaivattuna; mutta lupaa lähettää valituskirjan rouvalle ja pyytää että siihen hankitaan tarpeelliset todistuskappaleet, nimittäin 1:ksi Iisalmen rahvaan valitus (josta ylempänä), 2:ksi eräs Strandman'in ja Agander'in *) todistama kopia Brunou'n käskystä että joka talolta on otettava 2 tynn., ja 3:ksi provasti Alopæus'en **) antama kopia Wrede'n käskystä että kaikki viljanvienti Pohjanmaalle oli kielletty. — Muutoin Wijkman lau-

*) Eräs *Agander* oli Wenäläis-vallan aikana v. 1743 maakomissarius Savossa ja hänen perillisensä asuivat nyt Rantasalmella Woinsalmen kylässä.

**) Leppävirran provasti *Juhana David Alopæus*.

suu hyviä toiveita asiastansa, jonka muka præses (Keekonius) notarius'ensa kautta on vääntänyt; hän arvelee useiden vielä muuttuvan konniksi („skiälmar“), ja että ihmiset (Wijkman'in vastustajat) ovat aikoneet suuruteen kohota ja etsivät suosi-joita. Väittää, että Lindelöf (varatuomari Kaarlo Lindelöf, joka pantiin W:n virkaa toimittamaan) ei suinkaan voi saada mitään osaa 1748 vuoden kärjäkapoista, koska käräjät olivat enimmältään loppuneet Wijkman'in lähtiessä. — Tuolla täällä kirjeessä puhutaan perheellisistä asioista. Wijkman on rouvallensa lähettänyt kirjeessä Huhtik. 8 p. 144 taal. vaskir. ja kirjeessä Huhtik. 22 p. 170 taal., mutta ei voi sen enämpää lähettää. Hän mainitsee joka postissa kirjoittaneensa, on myöskin useita kirjeitä rouvalta saanut, puhuu suurella hellyydellä perheestänsä ja lausuu luottavansa Jumalaan Kristuksen tähden. „Pidä huolta, että lapset lukevat ja sen ohessa oppivat kielet, semminkin Immanuel, jolloin hän aikaa-voittaen voipi opettaa Kalle'ani.“ — Kysymys, rauhako jäisi pysymään valtakuntien välillä, oli hänelle tärkeä, ja hän käski rouvan kirjeissään antaa sovituilla merkeillä tiedon asiasta. —

Kesällä 1749 näkyy vihdoin turvaus-kirja Wijkman'ille tulleen ja hän sai nyt palata Suomeen. Ensiksi hän lähti Rantasalmelle, taloudellisia asioitansa järjestämään, vaan sai pian havaita seisovansa tarkan valvonnan alla; sillä kun kuului hänen aikovan kulkea Kuopioon päin, niin virkaatekevä kruununvouti Henrik Martini antoi hänelle kirjeen kautta Elok. 5 p. tiedoksi, antaneensa kihlakunnan kaikille nimismiehille käskyn tarkasti silmällä pitämään, ettei Wijkman saisi matkustella ympäri kihlakunnassa ulkopuolella Rantasalmea, ellei kruunun käskyläiset, joille hänen piti tulonsa heti ilmoittaa, siihen antaisi lupaa (643). Wijkman siihen vastasi jotenkin sekavalla kirjeellä Rantasalmelta Elok. 26 p. (644, 645), jonka päätarkoitus on osoittaa, että

jos hän olisi aikonut lähteä Kuopioon päin, katsomaan kalujansa, ja sitten tahtonut Pohjanmaan kautta matkustaa Turkuun, ei olisi siitä tarvinnut epäluuloja virittää, ikäänkuin hän tahtoisı rahvasta yllyttää. Hän pyytää muutoin Martini'n estää, ett'ei papinpoika Henrik Argilander (Kuopiossa) saisi luvattomasti käyttää hänen toista venettänsä, joka oli toimitettava alas Rantasalmelle herra Vegesack'in *) hoidon alle.

Tämän perästä Wijkman lähti Turkuun. Hän sai pian käskyn tulla Helsinkiin, tekemään kenraali-kuvernörille kertomusta sekä Wenäjän-puolisista seikoista yleensä että erittäin mitä huomiota kirkkoherra Pacchalenius'en vangitseminen siellä oli herättänyt (s. 708). Tämän perästä hän palasi Turkuun, mutta lähti sitten pian Tukholmaan, anoaksensa hallitukselta, että tuo Savossa takavarikkoon pantu omaisuus annettaisiin irti. Hallitus lykkäsi asian Turun hovioikeuden ratkaistavaksi. Wijkman oli tällä hetkellä varsin surkuteltavassa tilassa, köyhänä, ilman palkatta ja omaisuus takavarikossa. Rahojen hankkiminen oli hänellä tärkeä huoli, ja saamme heti nähdä, kuinka hän tässä tarkoituksessa kääntyi Wenäläisen lähettiläs-sihteerin Juhana Simolin'in luoksi Tukholmassa. Sen ohessa hän lainasi orpanaltaan Berendt Gottsman'ilta 1000 taal. vaskir., ja lähti sitten Huhtikuussa 1750 takaisin Turkuun (siv. 707—711). Turun Hovioikeus joku aika myöhemmin antoi sen alamaisen mietinnön, että Wijkman'ille sopisi suoda joku osa palkasta sekä substituti, jonka kanssa hän saisi sopia, ja nyt Wijkman'in puoliso Elokuussa 1750 lähti Tukholmaan, tätä

---

*) Valtio-arkiston tilikirjoista näkyy, että „Paul Vegesack“ asui Rantasalossa Rantasalmella. Muutoin hänestä mainitaan, että hän säädyltensä oli aatelismies, mutta eli niinkuin talonpoika ja oli vähä-kuloinen; hänellä oli 2 rustholia (s. 128).

asiaa valvomaan Kunink. Revisioni-oikeudessa (ss. 14, 712). Mutta Revisioni-oikeus ei näy suostuneen hovioikeuden ehdotukseen, ennenkuin pää-asia olisi ratkaistu (s. 642). Vihdoin Marraskuussa samana vuonna lankesi Hovioikeuden päätös, joka salli Wijkman'in nostaa jonkun osan omaisuudestaan takausta vastaan (siv. 714). Itse pää-asia Hovioikeuden edessä edistyi varsin vitkallisesti. Syysk. 24 p. 1750 antoi Wijkman valituskirjansa Hovioikeuteen (siv. 652). Vastaajat eivät vielä Marrask. 3 p. olleet selitystensä antaneet (siv. 649). Vasta Huhtikuussa 1751 tämä selitys näkyy tulleen Wijkman'in käsiin (s. 665). — Wijkman'in apumiehenä kaikissa näissä oikeuden toimissa oli eräs asianajaja *Jeremias Wallens* (hänestä ks. *Genealogi öfver Walleniska slägten*, Wiborg 1852, siv. 11), josta Wijkman sanoo, että hän itse on sitä miestä kasvattanut („ammat up thenne Wallens“ s. 128). Myöskin asia-ajaja *Leijonmarck* (*Gustaf*, vert. Anrep. *Ättartaflor*) mainitaan Wijkman'illa apuna olleen (s. 284). Sillä välin Wijkman'in rouva yhä viipyi Tukholmassa, mutta molemmat poiat olivat isän luona. Puolisojen väli ei enää ollut aivan sydämmellinen, johon syynä näyttää osittain olleen rouvan hupainen elämänlaatu. Aikomus oli ollut, että rouvan piti jo syksyllä palata Turkuun; mutta hän silloin sairastui, eikä sitten osoittanut mitään halua tulemaan, vaikka mies useissa kirjeissä sekä runkoillen että soimaten vaati häntä muistamaan perheellistä velvollisuuttansa (siv. 653—655, 660—664). Myöskin Wijkman'in tunteet puolisoa kohtaan eivät näytä enää aivan lämpimiltä; saatuaan tietoa hänen taudistaan, hän Marrask. 3 p. 1750 kirjoittaa Gottsman'ille, että tämä, jos rouva sattuisi kuolemaan, niin vähällä kustannuksella kuin mahdollista hänen haudattaisi Solna'n kirkkomaahan (siv. 649). Köyhyys ja vastoinkäyminen oli nähtävästi karkoittanut rak-

kauden. Sen ohessa Wijkman'in elämän-tavat epäilemättä olivat menneet alaspäin. Ihmiset Turussa arvelivat hänestä syksyllä 1750: „että hän on ollut kelpo mies ennen, mutta nyt on ruvennut rypiskelemään ja niin-muodoin on tullut oikeaksi, rentoksi“ (Boije'n kert. s. 42). Miehen siveydelinen häviö oli jo jokamiehen nähtävänä, eikä ole epäilemistäkään, että tuo onneton rettelö Savossa oli siihen syynä ollut.

Ne Wijkman'in teot ja toimet, joita tähän saakka olemme tarkastaneet, eivät kumminkaan osoita hänessä mitään kunnottomuutta. Tosin hän ei näy olleen mikään jalompi luonne; sitä vastoin hänessä havaitaan joku malttamaton hilpeys, joka tuotti hänelle itsellensä selkkauksia. Ylipäänsä hän näyttää varsin joka-päiväiseltä mieheltä, ja laveampia valtiotarkoituksia on vaikea hänessä keksiä. Hänen riitansa hallinto-virkamiesten kanssa koski ainoastaan erästä yhteiskunnallista seikkaa, vaikka se lienee lähtenyt vilpittömästä oikeuden harrastuksesta. Tosin Wijkman ei aina ole lauseissansa aivan tarkka totuuden mies; mutta hän näyttää kumminkin olevan täydesti vakuutettuna, että hänelle Savon jutussa on vääryyttä tapahtunut. Tässä mielen-tilassa ja siinä taloudellisessa ahdingossa, johon hän nyt oli joutunut, on hänen seuraava rikoksensa mahdollinen ymmärtää. Tänä puolue-taistelujen aikakautena oli ihmisten valtiollinen siveys ylipäänsä joutunut huonolle kannalle, eikä Wijkman ollut se mies, joka olisi voinut miehuullisesti seisoa kiusausta ja aian yleistä turmiota vastaan. Aivan luonnollista myöskin on, että hän katsoi silloisen Hattuhallituksen syypääksi hänen onnettomuuteensa, ja että hän siis, niinkuin moni muukin Suomalainen, toivoi Myssyjen seuraavilla valtiopäivillä pääsevän valtaan. Tätä ei luultu voivan tapahtua kuin Wenäjän lähettilään avulla. Näin Wijkman hairahtui uusiin seikkoihin, jotka ovat antaneet hänen

nimellensä surullisen maineen. Lähdemme nyt tätä kurjaa näytöstä tarkemmin katsomaan.

Wijkman'in kavaltamis-juttu.

Wijkman ja Simolin. — Juuri tähän aikaan, eli heti Aachen'in rauhanteon jälkeen v. 1748, oli Wenäjän politiiki jälleen suurella vireydellä alkanut sekaantua Ruotsin sisälisiin asioihin. Wenäjä tahtoi muka valtakuntaa suojella nuoren hovin itsevaltiisuuden hankkeita vastaan, joita arveltiin Hattujen kannattavan, ja Panin siis keisarinnan nimessä jo alkuvuodella 1749 julkisesti ilmoitti Ruotsin hallitukselle Wenäjän tarkoitukset siinä kohden, jotka muka perustuvat Uuden-kaupungin rauhanteon antamaan garant-oikeuteen. Vielä julkeammin Panin Elokuussa samana vuonna ilmoitti, että vanhan Fredrik kuninkaan kuollessa keisarinna aikoi kaikessa ystävyyydessä marsittaa sotavoimansa Suomeen, estääksensä itsevaltiisuuden asettamista (ks. Oppik. Suom. kans. hist., sivv. 400 seurr.). Sillä välin Panin oli koettanut salaisilla asiamiehillä, joita lähetettiin sekä Suomeen että Ruotsinkin eri maakuntiin, saada tietoja mielten tilasta. Suomessa kuuluu tytymättömyys olleen suuri sekä korkeain verojen että von Rosen'in tirannillisen menetyksen tähden; etenkin rasittavalta tuntui linnoitus-työ Helsingissä ja Wiaporissa, johon maan ruotu-sotaväki yhtenään käytettiin. Kuitenkin Panin arvelee, että hallituksen ei tarvitse pelätä Suomalaisten tytymättömyyttä; „sillä, kuten kerrotaan, on Rosen tätä kansakuntaa niin orjuuttanut, että se melkein omaa varjoansa pelkää“ (Panin'in kirje Huhtik. 28 p. 1749 *). Että Panin kuitenkin oli osannut rakentaa yhteyttä muutamien Suomalaisten Myssyjen kanssa, olen jo toisessa teok-

---

*) Otteita Panin'in kirjeistä herra Senaatori J. W. Snellman'in hallussa.

sessä osoittanut (ks. Yrjö Maunu Sprengtporten'ista ja Suomen itsenäisyydestä, sivv. 21—24). Enintä vaikutti siinä kohden Wenäläinen lähettiläs-sihtööri Juhana Simolin, joka Suomalaisen sukuperänsä vuoksi oli erittäin sovelias Suomen miehiä puhuttelemaan. Tämän merkillisen miehen syntyperästä olen antanut muutamia tietoja Historiallisen Osakunnan pöytäkirjoihin (Hist. Ark. IV, Lokak. 31 p. 1871), ja tahdon tässä vain lisätä, että tunnettu Suomalaisuuden harrastaja kauppias *Esaias Wechter* Turussa, jonka käytös 1738 vuoden valtiopäivillä on meille tuttu K. A. Castrén'in tutkimuksesta (Kirj. Kuukauslehti 1872, n:o 1), mainitaan olleen „vähän sukua“ Simolin'ille (Asiakirj. Wijkm. jut. s. 243). Wenäläisten ministerien virkakirjeistä ei kuitenkaan tavata mitään jälkeä, että Wechter olisi näillä ajoin antanut käyttää itseänsä Simolin'in toimissa; päin-vastoin Wijkman mainitsee Wechter'in kerran hänelle sanoneen, ei luottavansa „siihen väkeen“, nimittäin Simolin'iin (s. 244). Ainoastaan seuraava Wijkman'in poian todistus on mainittava. Käydessään kerran isän kanssa Wechter'in huoneen ohitse Turussa, poika oli sanonut: „Tämä Wechter menestyy hyvin (florerar braf)“, — johon isä vastasi: „Se tulee siitä, että hän edellisillä valtiopäivillä on saanut hyvin Wenäläisiä rahoja ja hän on hyvä Wenäläinen“ (s. 123, 703). Wijkman kuitenkin tutkinnossa kielsi niin sanoneensa (s. 137, 140, 141). Mutta ylipäänsä on silmin-nähtävää, että Simolin viljeli tuttavuutta useiden Suomalaisten kanssa, joka oli sitä tärkeämpi, koska Suomen irrottaminen Ruotsin vallasta oli Wenäjän politiikin salaisena tarkoituksena. Muutoinkin tuo „pikkuinen sihtööri“ näkyy paljon liikkuneen Tukholman keskisäädyissä, eikä kaikki liene tienneetkään, että hän kuului Wenäläiseen lähettiläs-virastoon. Hän

asuikin erinänsä Laivalaiturin varrella erään pellava-kaup-
piaan huoneessa (s. 212).

Tämän Simolin'in luoksi nyt Wijkman kääntyi, käy-
dessänsä Tukholmassa talvella 1749—50. Hänen päätar-
koituksensa oli saada rahoja, ja mahdollista kyllä on, että,
kuten hän tutkinnossa ensin väittää, nuo Wiipurissa häneltä
varastetut rahat olivat keskustelun ensimmäisenä esineenä.
Sen ohessa hän näkyy esittäneen lavean ehdotuksen, millä
keinoin tulevilla valtiopäivillä pitäisi toimittaa semmoinen
enemmistö säädyissä, joka kukistaisi Hattu-hallituksen (Boi-
je'n kert. s. 48). Mutta vaarallisempiakin tuumia liittyi
näihin, niinsanoakseni joka-päiväisiin puolue-vehkeisiin. En-
siksikin Wijkman toi esiin erään uuden neuvon, jonka
avulla Wenäjän lähettiläs voisi saada tiedon Hattu-hallituksen
salaisimmista hankkeista Wenäjän suhteen. Tästä tuumasta
tulen edempänä puhumaan. Lisäksi hän Wenäjän hank-
keiden edistämiseksi otti päällensä erinäisen toimen, jonka
laita on seuraava. Ennen kuin Suomeen lähti (joka ta-
pahtui Huhtikuussa 1750 ensimmäisellä Turkuun menevällä
laivalla, ss. 709, 711, 827), hän, näet, Simolin'ilta vastaan-
otti kolme kappaletta sitä Deklarationia, jonka Panin Elo-
kuussa 1749 oli Ruotsin hoville antanut. Wijkman lupasi
tehdä tämän asiakirjan tutuksi Suomessa sekä pestata yhden
aatelismiehen, yhden papin ja yhden talonpoian, jotka läh-
tisivät keisarinnan luoksi pyytämään, että Uuden-kaupungin
rauhanteon nojassa kongressi olisi pidettävä itsevaltiuuden
estämiseksi (ss. 66, 67, 70, 78, 90, 698, 722). Hyvänteki-
jäisiksi Wijkman silloin sai 100 dukaattia (ss. 84, 697).
Varsin uskottavaa on, että Wijkman ainoastaan tahtoi vie-
koitella rahoja Simolin'ilta ja enemmän nä'yn vuoksi kuin
todenteolla ajoi hänen asioitansa (ss. 77, 698, 749, y. m.).
Noita Suomen säätyjen aiottuja edusmiehiä hän tuskin lie-

nee asiasta puhutellut, vaikka kyllä aikoi Simolin'ille mainita muutamit nimet: aatelismiehenä oli ehdolla eräs *Grottenfelt* Joroisissa, josta Wijkman'in poika todistaa, että hän „on tyhmä mies“; pappi oli joku virkaheitto juomari Turussa, ja talonpoiasta ei niinkään paljon tietoa (ss. 90, 127, 722). Mutta yhtä hyvin Wijkman nyt otti toimittaaksensa tietoja Suomenmaan oloista ja asettui Wenäläisten salavehkeiden palvelukseen. Että hän oli kenties jotenkin laimea palvelija, ei paljon paranna asiaa, eikä sekään hänen siveydellistä luonnettansa puhdista, kun hän väittää tahtoneensa ainoastaan ahdingossaan itsellensä rahoja hankkia eikä pitäneensä „minään syntinä pettää Wenäläistä“ (s. 77).

Tukholmassa ollessaan Wijkman ei kuitenkaan näy milloinkaan käyneen itse Wenäläisen ministerin puheilla, mutta sen sijaan hän näkyy useat kerrat käyneen Simolin'in luona ja sinne myöskin vieneen erään Tukholmassa olevan sukulaisensa, jonka piti vasta välittää heidän kirjevaihtonsa (s. 291). Tämä välijuoksija oli nimeltä *Jaakko Juhana Kræmer*, eräs virasta eronnut ala-upseeri, jolla ei ollut siihen aikaan mitään varsinaista elinkeinoa. Kræmer kuului oikeastaan siihen aateliseen sukuun, joka Ruotsin ritarihuoneessa on sisäänkirjoitettu nimellä „Cremer“ (ks. Anrep, *Ättartaflor*), vaikka siihen aikaan näkyy olleen jotakin epäilystä tämän suvun aatelisesta edustus-oikeudesta (ss. 192, 217, 221). Hänen saman-niminen isänsä oli (kuten Anrep mainitsee) Ison vihan aikana palvellut Wiipurin jalkaväen rykmentissä ja ollut muassa sekä Pälkäneen että Napuen tappeluissa, jossa viime-mainitussa paikassa hän haavoitettuna joutui vangiksi. Ison vihan jälkeen hän oli virasta eronneena vänrikin nimellä asunut maatiloissansa Pyhtäällä, nimittäin Svartbäck'issa ja Myllykylässä, mutta lähti v. 1741 Wenäläisiä pakoon Ruotsin puolelle, missä hän sen jälkeen

asui Waxholman tienoilla (s. 361). Poika oli syntynyt v. 1724, niinmuodoin nähtävästi Pyhtäällä; mutta kun hänen äitinsä Anna Margareta Åkesson v. 1741 kuoli ja isä samaan aikaan pakeni Suomesta, hän kadotti äidillisen perintönsä (s. 850); sillä nuo mainitut maatilat jäivät rauhan-teossa Wenäjän puolelle rajaa. V. 1742 isä näkyy menneen uuteen avioliittoon, jolloin hänen toiseksi puolisoikseen tuli Anna Margareta Gottsman. Tämä jälkimäinen puoliso oli Tuomari Wijkman'in orpana ja pankinkirjanpitäjän Gottsman'in sisar. Senpä tähden 1751 vuoden tutkinnossa Gottsman sanoo, että Kræmer on hänen sisarensa poikapuoli (s. 98), ja Wijkman hänen nimittää orpanansa poiaksi (s. 196), jonka ohessa Kræmer itse on puhutellut rouva Wijkman'ia tädiksi ja itse Wijkman'ia enoksi (s. 281). Nämä seikat vahvistavat täydellisesti Anrep'in antamat tiedot (Suku Cremer). Mutta kun Anrep sanoo, että nuori Jaakko Juhana olisi jäänyt Wenäjälle, ei siinä ole muuta perää, kuin että hän arvattavasti myöhemmin sinne lähti. Muutoin Kræmer oli kaikin puolin vähäpätöinen henkilö, jolla ei ollut muita tarkoituksia kuin ansaita vähän juoma-rahoja, niinkuin Wijkman oli hänelle luvannut.

Turkuun tultuansa Wijkman jälleen ryhtyi asiansa ajamiseen hovioikeudessa, mutta kirjoitti sen ohessa kesän kuluessa useita kirjeitä Simolin'ille, ilmoittaen hänelle solmituilla sanoilla, mitä kuului sotavarustuksista Suomenmaassa sekä eri kansanluokkain mieli-alasta. Nämä kirjeet, joiden sisällyksestä meillä ei ole sen tarkempia tietoja, olivat Kræmer'ille adresseratut; mutta sisäkääryn päällä oli ulkokirjoitus eräälle paroni Reuterholm'ille, ja Kræmer oli saanut käskyn antaa ne joko Reuterholm'ille taikka Simolin'ille. Mainittu *Reuterholm* (*Aksel Gottlieb*, eräs nuorempi veli tuolle myöhemmin tunnetulle Myssy-puolueen

valtaneuvokselle, ja niinmuodoin mainion Kustaa Aadolfi Reuterholm'in setä) oli nykyään sihteerinä Kamarikollegiossa sekä Simolin'in likeisiä tuttavvia (ss. 250 seurr., 468, 831). Jo 1746—47 vuoden valtiopäivillä hän oli ollut Myssyjen vireimpiä asioitsijoita, ja von Korff lausuu Lokak. 26 p. 1746 tästä „nuoresta Reuterholm'ista“, että hän „einen offenen Kopf und einen wahren Esprie de partie hat“ (Suom. Valtioark., Waarasen kopiot). Vaan Wijkman'in asiasta hän osasi pitää itseänsä jotenkin erillänsä, ja kirjeet jätettiinkin suorastaan Simolin'ille. Simolin'in kirjeet taas adresserattiin sekä Turun posti-inspehtorille Alléen'ille että eräälle Turussa olevalle tulli-inspehtori David Bähr'ille, jotka kenties eivät tienneet niiden oikeasta tarkoituksesta, mutta kuitenkin Wijkman'in mielestä kuuluivat hänen väkeensä (s. 690). Kun rouva Wijkman kesällä 1750 tuli Tukholmaan, näkyy hänkin raha-asiainsa tähden kääntyneen Simolin'in puoleen, joka myöskin pari kertaa häntä auttoi. Myöskin erään saksaksi käännetyn kirjeen, jossa Wijkman valittaa niistä rettelöistä, joihin hän Savossa oli joutunut puolue-vainon kautta (ks. ylempänä siv. 36) ja pyytää Panin'ilta raha-apua oikeus-asiansa jatkamiseen, luvaten „solche proben einer aufrichtig-demüthigsten ergebnheit und zuneigung darzuthun, die mit dero Excellences wahrhaften interesse einstimmen werde“, — oli rouva kerran itse vienyt Panin'ille (ss. 285, 641, 642). Saksannuksen oli tehnyt tuo ennen-mainittu asian-ajaja Wallens.

Wijkman ja Krook. — Nämä, osittain vähäpätöiset seikat Wijkman'in suhteissa Simolin'in kanssa olen tahdonut ensiksi suorittaa, ennen kuin lähdän erästä uutta juoni-jaksoa selvittämään. Wenäläisen lähettilään hartaimpia haluja tähän aikaan oli pyyntö saada haltuunsa jotakin pohjapiirrosta niistä linnan-rakennuksista, jotka par'aikaa

olivat Suomessa tekeillä sekä ylipäänsä tarkkoja tietoja Suomen kenraalikuvernörin toimista ja mitä Hattu-hallitus Suomen-puolisilla varustuksilla tarkoitti. Näitä vehkeitä varten oli Wijkman luvannut hankkia soveliaita miehiä: pohjapiirrookset toivottiin saatavan jonkun linnoitus-työssä käytetyn upseerin kautta, mutta von Rosen'in salaisuuksia urkkimaan oli tarpeellinen ostaa joku kenraali-kuvernörin kansliassa oleva mies, ja Wijkman ehdotteli Simolin'ille von Rosen'in sihteerin, *Kaarlo Krook*'in, joka mainitaan olleen Wijkman'ille vähän sukua (ss. 129, 710, 711, 832). Millä tavoin Krook ja Wijkman olivat sukua, en ole selvillä taanut. Kaarlo Krook, synt. v. 1723, oli Hollolan provastin Benediktus Krook'in poikia ja oli ruvennut lakimieheksi, jolla uralla hän myöhemmin yleni arvoon ja kunniaan (ks. Akiander, Herdam. I 216; Lagus, Åbo Hofrätts hist. siv. 341). Muutama hänen setänsä, Kustaa Krook, oli maakamreerina Turussa (s. 889). Heinäkuussa 1750 Kaarlo Krook kävi Turussa setänsä tervehtimässä, jolloin myöskin Wijkman hänelle ilmaisi, että Simolin tahtoi häntä puhutella. Krook oli valmis ryhtymään asiaan, mutta pyysi siihen salaisesti kenraali-kuvernörin sekä hallituksen lupaa ja rupesti niin-muodoin hallituksensa vakojaksi ja urkkijaksi (ss. 176, 177). Käytyänsä Helsingissä, missä von Rosen nyt salli hänelle tarpeellisen permissionin, hän Elokuussa tuli takaisin Turkuun ja matkusti sieltä edemmäs Tukholmaan (s. 713). Kuinka Krook nyt tässä ajoi asiansa, tiedän ainoastaan vaillinaisesti, koska hänen oma kertomuksensa ei ole ollut minulla saatavilla. Vaan juonen pää-kohdat voidaan täydellisesti nähdä, osittain kreivi Tessin'in lausunnosta Kanslia-oikeustossa (ss. 176, 177), osittain Wijkman'in sekavista tunnustuksista, mutta oletikkin Panin'in omasta Wenäjän hallitukselle lähettämästä kirjoituksesta

Elok. 18 p. 1750. Panin, näet, mielihyvällä kertoo, että hänen on onnistunut saada Krook ostetuksi ja hänen kauttansa asiallinen kertomus Suomenmaan tilasta, jonka ohessa Krook on luvannut chiffre-kirjoituksella vastakin ilmaista kenraali-kuvernörin salaisimmat toimet. Lisäksi on Krook'in kanssa sovittu, kuinka olisi ostaminen eräs von Rosen'in kamaripalvelija, joka kenraali-kuvernörin kabinetista varastaisi laatikon, missä hänen salainen kirjevaihtonsa säilytetään, ja sitten tämän kanssa karkaisi rajan yli, jota tapausta varten kamaripalvelija passiksensa, raja-vahdille näytettäväksi, käyttäisi erään puna-lakkaisen, pärmälle painetun sinetin. Tästä toimesta oli Krook'ille luvattu 300 dukaattia ja palvelijalle ikäkaupallinen eläke. Asian alkuun-panemiseen oli Panin jo kuluttanut 400 dukaattia (Panin'in kirje; vert. Asiak. Wijkman'in jut. ss. 69, 75, 723).

Koko tämä kaupanteko kävi Simolin'in kautta, joka nyt niinkuin aina johti sisällistä juoni-peliä. Krook taas meni kansliapresidentin kreivi Tessin'in luoksi, jolle hän ilmaisi asian ja tahtoi pois-antaa ne 100 dukaattia, mitkä sanoi saaneensa. Mutta Tessin antoi hänen pitää rahat ja käski hänen jatkaa yhteyttänsä Simolin'in kanssa. Tuo Simolin'in antama chiffre-avain tietysti kopioittiin kanslian tarvetta varten. Näin Ruotsin hallitus oli saanut mukavan tilaisuuden urkkimaan Wenäläisen lähettilään ja hänen asiamiestensä salaisia vehkeitä.

Se kahtalainen peli, johon Krook oli antaunut, antaa meidän arvata mahdolliseksi, että hän nyt kerrassaan lienee pettänyt sekä Simolin'in että Tessin'in. Kun Panin kirjeessänsä Elok. 18 p. sanoo jo ulos-panneensa tätä asiaa varten 400 dukaattia, mutta Krook kansliapresidentille ilmoittaa vastaan-ottaneensa ainoastaan 100, näyttää melkein siltä, niinkuin Krook olisi enemmän saanut kuin mitä huoli

mainita; sillä jospa Panin'in laskema summa käsittäisikin nuo Wijkman'ille annetut 100 dukaattia (josta toinen puoli näyttää olleen Krook'ille matka-rahaksi aiottu, vaikka Wijkman senkin osan piti), on kumminkin vielä 200 aivan epä-tiedossa. Tämä epäluulomme Krook'ia vastaan karttuu, kun luemme hänen kertomuksensa Suomenmaan tilasta, minkä Panin silloin kirjeensä kanssa lähettää keisarinalle. Tämä kertomus sisältää lyhyesti seuraavaa:

Suomen sotaväki tekee 9000 miestä, joista 1000 on kuollut linnoitus-työn aikana. Tämä työ on sen verran edistynyt, että Gustafsvärd Wargskär'illä on muureihin ja vallituksiin asti valmiina; muut (esm. Ulrikasborg ja Broberg) ovat vasta alullansa. Sihteeri Dryden'iltä sopisi urkkia sotatointen tuumia. Asukasten mielipiteistä mainitaan, että von Rosen ensin oli jotenkin rakastettu, mutta on nyt osoittanut aivan paljon epäluuloa maan lapsia vastaan ja sen tähden tullut vihatuksi. Papit häntä vihaavat Pacchalenius'en asian tähden; tuomarit ja voudit taas siitä syystä, että Hattu-puolueesen kuuluvia Ruotsin-miehiä pannaan paraisin virkoihin. Muutoin von Rosen käyttää vakojia sekä itse Suomenmaassa että Wenäjän puolella. Upseeri-virkoihin on asetettu Ruotsalaisia Hattuja, jotka eivät osaa sotamiesten kanssa puhua, josta on Hattu-puolueelle itsellensä vahinkoa. Hyvä osa Suomen aatelistosta sekä papisto ja talonpoikais-sääty ovat „wohlgesinnt“ (s. o. Myssy-mielisiä). Pispa Nylander, konsistorio ja papisto Porvoon hiippakunnassa ovat kokonaan oikeat („ganz und gar richtig“); samoin Turunkin hiippakunnassa, paitsi pispa Brovallius ja hänen seuralaisensa. Isoin osa Turun hovioikeudestakin on hyvä-mielinen; samoin tuomarit, jotka yhdessä voutien kanssa pitävät talonpoikien mielipiteet vallassansa. Maaherrat tosin kaikki ovat kinassa von Rosen'in kanssa; vaan ei saa kuitenkaan muihin luottaa kuin Piper'iin Waasassa, jolla

on sihteerinä Mathesius *): sillä tämä on suosiossa ja nauttii maaherransa luottamusta („der wohl steht und des Landhauptmanns Vertrauen besitzt“).

Nämä tiedot ovat kaikki, sen verran kuin muutoin tunnemme sen aian oloja, aivan tarkkoja ja oikeita; muutamat — esm. viittaus Hattujen järjettömään menetykseen Suomenmaan virkojen suhteen — ovat sitä laatua, että niitä tuskin on voitu Tessin'in luvalla Simolin'ille ja Panin'ille mainita. Merkillistä on sekin, että Panin'in virkakirjeiden seassa tavataan Wenäläinen käännös von Rosen'in saamasta ohje-säännöstä vuodelta 1747, ja enemmän kuin luultavaa on, että Krook siinäkin kohden on Panin'ia palvellut. Millään varmuudella en kuitenkaan uskalla tässä arvostella Krook'in käytöstä; ainoastaan se on varma, että se kaikessakin tapauksessa tuntuu jotenkin inhottavalta.

Kun Krook vielä Elokuussa palasi Turkuun, hän toi muassansa chiffre-avaimen Wijkman'illekin, kertoi sen ohessa mitä tointa hän oli Simolin'ilta vastaan-ottanut ja ryhtyi sitten Helsinkiin tultuansa kirjevaihtoon Wijkman'in kanssa. Meillä on useat Wijkman'in kirjeistä Krook'ille vielä tallessa. Ne ovat kirjoitetut vale-paikoista, niinkuin „Nynäs“ Lokak. 16 p. 1750 (s. 687), „Kastelholm“ Lokakuussa 1750 (s. 685), „Sanningz öhl i fiellen och halfvägz ifr. dahlarne“ Marrask. 6 p. 1750 (s. 686), „Brunstnäs“ Marrask. 12 p. 1750 (s. 686), „Geflings Bod“ Marrask. 27 p. 1750 (s. 691). Allekirjoitus on erilainen joka kirjeessä („Doctor Small“, „Bengt Baas“ j. n. e.); päälle kirjoitus tavallisesti „Min lilla Thure“, „Min Rolig Thure“, tai „Min Erasme“. Itse

---

*) Juhana Mathesius, ennen Suomalaisena translatorina Kansliakollegiossa ja valtiollisesti tuttu siitä, että hän joutui vainon-alaiseksi 1740—41 vuoden valtiopäivillä; ks. Oppikirja Suomen kansan historiassa siv. 355.

sisälllys on verhottu umpisanaisiin lauseparsiin, joita ei muu kuin kirjeen-saaja saattaisi ymmärtää. Puhutaan häistä ja morsiamesta; appi-väki eli morsiusväki oli Panin ja Simolin, edellistä myöskin nimitetään isännäksi („värden“) ja jälkimäistä isännän poiaksi. Mutta aivan tärkeitä tietoja nämä kirjeet eivät sisällä. Lokak. 16 p. Wijkman sanoo odottavansa rahoja rouvaltansa (nähtävästi Simolin'ilta saatavia) ja aikovansa niiden tultua lähteä matkalle (Savoon). On pyytänyt hovioikeudelta kuukauden „permissionia“. Pyytää 10 ploodua lainaksi. On saanut kirjeen, että Simolin erään miehen kanssa aikoo lähettää rahoja Krook'ia varten. — Seuraavassa kirjeessä kiittää saadusta lainasta ja sanoo kirjoittaneensa Simolin'ille, että Krook'in tehtävään tarvitaan rahoja. Tuota odotettua miestä ei ole vielä kuulunut. — Marrask. 6 p. sanoo yhä odottavansa rahoja ja pyytää Krook'ilta tietoa, onko hän saanut „morsiusväen“ mieliteon toimitetuksi. — Marrask. 12 p. ilmoittaa, että Simolin'in odotettu asiamies on tullut Turkuun, mutta ei nä'y uskovan että Wijkman'illa on asiasta tieto, vaikka on tuonut terveisiä Simolin'ilta. Nyt Wijkman aikoo lähteä matkalle, koska on saanut vähän apua. — Marrask. 27 p. sanoo ottavansa seuraavana päivänä matkapassinsa ulos maaherralta ja sitten toisella viikolla lähtevänsä, jolloin muutamaksi päiväksi tulee Helsinkiin. — Krook'ilta ei ole tallella kuin yksi kirje, Helsingistä Lokak. 25 p. 1750, jossa hän lähettää lainan, 60 taal. vaskir., lupaa toimittaa kortteeria Helsingissä ja sanoo kirjoittavansa „morsiamelle“, että Wijkman odotetaan sinne. — Eräs Simolin'in kirje Wijkman'ille, Marrask. 15 p. 1750, (joka kirje ei milloinkaan perille tullut), todistaa, että Wijkman sekä Lokak. 27 p. että Marrask. 3 p. on Simolin'ille kirjoittanut, pyytäen rahaa Savon matkaansa (jota Panin ei kuitenkaan pidä sillä hetkellä tarpeellisena)

sekä lisää rahoja Krook'ille (joka Panin'in mielestä ei vielä ole tehnyt palvelusta entisenkään lahjan edestä). Samoin näkyy, että rouva Wijkman nyt on käynyt lähettilään luona tuon saksalaisen kirjeen kanssa ja saanut häneltä vähän apua; mutta ylipäänsä Panin ei ole anteliaalla mielellä, vaan vaatii ensin jotakin siitä mitä oli luvattu: on kuitenkin asian-haarain mukaan lähetetty vähän apua erään *majori Boije'n* kanssa (ss. 627—629). Tässäpä niinmuodoin uusi henkilö astuu näkömälle. Tehkäämme hänenkin kanssa li-kempää tuttavuutta.

Wijkman ja Boije. — Kukas siis tuo mies on, jota Wijkman on kauan odottanut, ja joka vihdoin tuopi hänelle terveisiä Simolin'ilta? — Se ei ole mikään vähempi-arvoinen herra, kuin *Hannu Henrik Boije*, silloin majorina Porin jalkaväen-rykmentissä, myöhemmin maaherra Hämeen-Uudenmaan läänissä ja v. 1771 koroitettu vapaaherraiseen säätyyn sekä veljensä lasten kautta vapaaherraisen Boije-suvun kantasä. Tämä mics ansaitsee eri tarkastuksensa.

Jokainen tietää, että suku Boije vanhastaan on luettu Suomen aatelistoon, kuitenkin tähän aikaan se haara, johon Hannu Henrik kuului, oli jotenkin vieraantunut meidän maasta ja asettunut Itägothinmaalle Ruotsissa. Siellä Hannu Henrik olikin syntynyt (v. 1714); siellä hän myöskin oli tehnyt palvelustansa Itägothinmaan jalkaväen rykmentissä. V. 1738, jolloin nuoret aatelis-herrat ensikerran oppivat ymmärtämään valtiollisen merkityksensä, näkyy Hannu Henrik Boije myöskin astuneen Hattu-puolueen uljaisiin riveihin, ja sen perästä tiedämme hänen myöskin muassa olleen siinä loistavassa sodassa, jonka Hattu-hallitus pani toimeen. Vahinkoa on, ettemme tarkemmin tunne hänen tekojansa leirissä ja sotakentällä näinä aikoina. Mutta se jälkilasku, joka v. 1746 uhkasi Hattuja, näkyy opettaneen häntä, että

Myssyjen järjestelmä kumminkin oli oikeampi. Niinpä hän heti valtiopäiväin alussa, vanhemman veljensä yli-jahtimestari Eerik Kustaa Boije'n kanssa, otti toimekseen jakaa ulos ne Wenäläiset rahat, jotka käytettiin maamarsalkka-vaalia varten (von Korff'in kirje Syysk. 19 p. 1746, Suom. Valtioark.). Vielä kolmaskin suvun jäsen Itägothinmaalta, nimittäin eversti-luutnantti Kaarlo Kustaa Boije, joka oli edellä-mainittujen veljesten orpana ja maanviljelys-harrastuksensa vuoksi tavallisesti nimitettiin „Fär-Boijen“, oli silloin valtiopäivillä saapuvilla; mutta tämä herra näkyy olleen kii-vaimpia Hattuja. Että Hannu Henrik puolestaan oli tehnyt suuren erehdyksen, kun hän sillä tavoin luopui Hattujen leiristä, sen hän tietysti liian myöhään älysi. Vaan kai-keksi onneksi armon ovi ei ollut häneltä kokonaan suljettu. Hän oli kumminkin Ruotsalainen mies, eikä siis niin epäil-tävä kuin ylipäänsä parhaatkin Suomalaiset tähän aikaan. Hän ei osannut mitään suomea (Boije'n kert. s. 61), ja oli siis erittäin sovelias upseeriksi Suomen ruotuväessä. Näin hän v. 1748 tehtiin majoriksi Porin jalkaväen rykmentissä ja sai virka-asuntonsa Kangas-alla Frantsilan puustellissa. Hänen rouvansa ei näy kuitenkaan vielä muuttaneen Suomeen ja mieskin oleskeli aivan vähän asemillansa. Nähtävästi oma-tunto häntä vaivasi 1746 vuoden onnettomista toimista, joita nyt täytyi jollakin tehollisella tavalla parantaa. An-namme hänen itse osittain kertoa ne seikat, joihin hän nyt antautui.

„Sitten kun olin v. 1746 sattumalta (!) tullut tutuksi täällä silloin olevaiselle Keisarilliselle Wenäjän lähettiläälle pa-roni Korffille ja hänen muassaan olevalle ja vielä täällä asus-kelevalle Keisarilliselle Wenäjän kommissioni-sihteerille (!) Simorlijn'ille (!); niin mainittu sihteeri v. 1749 minua paljon vaatieli tekemään tuttavuutta nykyään täällä olevan Keisa-

rillisen Wenäjän ministerin paroni Panijn'in tykönä, jota myöskin te'in"; — näin alkaa tuo pitkävetoinen Boije'n puolustus-kirja, jolla hän sittemmin pelasti itsensä kaikista jälki-laskuista. Panin osoitti hänelle kaikkea kohteliaisuutta, mutta ei milloinkaan puhunut kuin vähä-pätöisistä asioista. Mutta syksyn puolella kun Boije jonkuu aikaa oleskeli Tukholmassa ja valmisteli itseänsä Suomeen lähtemään, häntä tavallista useammin kutsuttiin päivällisille Panin'in luoksi, joka silloin alkoi puhua keisarinnan hyväntahtoisuudesta Ruotsia kohtaan sekä Ruotsin sisällisistä puolue-seikoista, vieläpä lopuksi kysyi — jos saamme Boije'n kertomukseen luottaa —, tokko olisi mahdollista saada tuo säädetty kruunun-perimys-järjestys peräytetyksi. Boije oli muka suostuvinaan hänen mietteisinsä ja vastasi, että siihen tarvittaisiin paljon rahaa, johon Panin sanoi, että niitä ei tulisi puuttumaan, jähka asia nähtäisiin mahdolliseksi. Enempää ei tästä puhuttu, mutta Boije'a pyydettiin viljelemään Suomenmaasta kirjevaihtoa Panin'in ja Simolin'in kanssa. Vaan Boije, tietysti kauhistuen näin kunnottomia hankkeita, meni niitä Tessin'ille ilmaisemaan ja sai häneltä kehoituksen jatkamaan tuota aloitettua tuttavuutta Panin'in ja Simolin'in kanssa. Simolin'ille, joka oli saanut onkeensa että Boije oli Tessin'in luona käynyt, uskoteltiin, että Boije aikoi perustaa pellavatehtaan Poriin ja siihen haki valtio-apua. Ennen lähtöänsä sai Boije chiffre-kaavan Simolin'ilta. Suomeen tultuansa hän nyt asian ilmaisi myös kenraali-kuvernörille, joka siitä lausui suosionsa; mutta Simolin'istä ei mitään kuulunut isoon aikaan. Ainoastaan eräs virasta eronnut kommissarius Krank, joka tähän aikaan liikkui Suomenmaassa Venäläisenä asiamiehenä *), toi kerran suulliset terveiset Simo-

*) Tämä Krank mainitaan jo Panin'in kirjeessä Syysk. 8 p. 1749 kulkeneen Suomessa ja sieltä tietoja antaneen. Wijkman sanoo v. 1751,

lin'ilta; myöskin tuo Wenäjän hovin Elokuun-deklarationioni oli hänelle postissa lähetetty, kehoituksella sitä levittää; mutta kaikista näistä antoi Boije tiedon sekä von Rosen'ille että Aug. Ehrensvärd'ille ynnä muille esimiehillensä. Kesällä 1750 hän kirjoitti (yhä von Rosen'in suostumuksella) Wenäläisille ystävilleen Tukholmaan, ja sai heiltä käskyn tulla sinne neuvottelemaan. Sitä varten taas kenraali-kuvernööri antoi hänelle permissionin, ja niin hän nyt jälleen tuli Tukholmaan.

Yleiset valtioseikat olivat tähän aikaan vähän muuttuneet siinä kohden, että Tanskan hovi oli tehnyt sovintonsa Ruotsin kanssa, jonka vuoksi Tanskan ja Wenäjän väli oli kylmennyt. Koska siis Boije vanhemman veljensä kanssa (joka sattui Tukholmassa olemaan) kutsuttiin vieraisin Tanskan ministerin luo, tämä seikka ensiksi herätti epäluuloa Wenäläisissä. Mutta pian kuitenkin ystävyys jälleen rakentui; Boije sai 50 dukaattia Panin'ilta matkakustannusten korvaamiseksi ja sitten ruvettiin neuvoa pitämään, kuinka tuleviin valtiopäiviin saataisiin enemmistö Myssyille. Panin'in sisä-kamarissa oli tästä pitkä keskustelu, jolloin Boije'n neuvo kuului: jos olisi „paljon rahoja ja hyviä johtajia“, niin kaikki hyvin onnistuisi; sillä „kansakunta on köyhä ja suuri osa tytymättömiä“. Suomalaisista hän arveli: „ne ovat melkein kaikki tytymättömiä, mutta eivät uskalla sitä näyttää, koska siinä on monta kunkin käytöstä tarkastamassa; mutta jos saisivat hengehdyksen sijaa, he kyllä sen osoittaisivat“. Sitten oli kysymys soveliaasta maamarsalkasta, ja Boije otti puhutellaksensa Bielke'ä ja Åkerhjelm'ia.

Mutta nämä herrat, joiden puheilla Boije sitten kävi, tekivät jyrkän kiellon. Keskustelu Bielke'n kanssa osoittaa että Krank on ollut sihteeri Krister Carpelan'in kartanon-inspehtorina Sauvossa, mutta saanut eronsa (s. 134).

Myssyjen aseman siihen aikaan. Boije alkoi puhua maa-marsalkka-vaalista ja mainitsi käyneensä Panin'in puheilla ja siellä havainneensa, että Wenäjä aikoi jotakin tehdä enemmistön voittamiseksi tulevilla valtiopäivillä, kun vain saataisiin sovelias puolue-päällikkö. Hän sitten jatkoi: „Eikö Teidän Ylhäisyytenne toki tahtoisi asioihin ryhtyä, jos näette heillä olevan todentekoa mielessä?“

— „Todentekoa?“ — vastasi Bielke —, „mitä sillä tarkoittatte? kenties että rupeavat sotaan! Siihen tuumaan menemästä Jumala varjeltoon sekä minua että Teitä ja jokaista rehellistä Ruotsin miestä“.

Boije vakuutti ei kuulleen mitään semmoista, vaan tarkoittaneensa, että he panisivat runsaasti rahoja, saadak-sensa enemmistöä valtiopäivillä.

— „Se käypi kuulla“, vastasi Bielke; „vaan koska suvaitsette osoittaa minulle luottamusta, tahdon luottamuksella myöskin Teille vastata; sillä luottamus on luottamuksen arvoinen. Minä en tahdo enkä voi enää ryhtyä semmoisiin asioihin, joihin minulla ei ole voimia eikä terveyttä. Pait sitä Wenäjä on niin pilannut asiansa täällä, ett'en näe mitään keinoa niitä parantamaan, niin kauan kuin Wenäjä nykyistä menetystensä jatkaa“.

Melkein samaa arveli Åkerhjelm, jota Boije kävi tervehtimässä hänen kartanossaan (Margarethelund) lähellä Tukholmaa. Johtavien lauseparsien perästä Boije mainitsi, että Panin näytti aikovan ryhtyä jonkun puolueen asettamiseen tulevilla valtiopäivillä. Åkerhjelm jyrkästi lausui: „mitä kummia heillä nyt on!“ Boije selitteli tarkoituksena nähtävästi olevan saada toimeen täyttää ystävyyttä Ruotsin ja Wenäjän välillä, ja ehdotteli, että Hänen Ylhäisyytensä ottaisi johdattaaksensa hyvämielisen puolueen asettamista.

— „Ken? minäkö?“ — katkaisi Åkerhjelm. — „Ei, veli kulta“, hän lisäsi; „jos te tai joku muu nyt tai vasta näette minua milloinkaan sekaantuvan semmoisiin asiisiin, niin te ja joka ihminen saatte minua silmiin sylkeä. Pait sitä voin teille sanoa, että Wenäjän kanssa ei nyt kukaan voi tuumiin yhtyä. Sillä mitä he meiltä tahtovat? — Että jälleen puramme tuon Preussin kanssa solmitun liiton? — Vaan sitä ei kukaan, joka valtakunnan parasta tahtoo, voi tehdä. Sillä jos se tapahtuisi, joutuisimme koko maailman naurun alle. Ja kuka sitten milloinkaan tahtois meidän kanssamme liittoa tehdä, kun ei meihin olisi sen enempää luottamista, vaan toisilla valtiopäivillä liittoa solmisimme, toisilla purkaisimme. Pait sitä saatan teille sanoa, että minä aivan hyvin tiedän ett’ei valtakunta voi olla niitä apurahoja vailla, joita nyt vuosittain saamme Ranskanmaalta, ja niinmuodoin on tarpeetonta ajatella semmoisia hankkeita, jotka valtakunnan tuloja vähentäisi. Ja jos ei tämä kaikki olisikkaan tiellä, olisinpa narri, jos milloinkaan sekaantuisin semmoisiin vehkeisiin“. — Åkerhjelm sitten alkoi ylistää sitä rauhallista elämää, jota hän oli nauttinut, sitten kun oli valtio-asioista vapaaksi päässyt.

Nämä kohtaukset kuvaavat hyvin Myssyjen silloisia mielipiteitä. Wenäjä oli kokonaan pilannut heidän asemansa, ja Hattu-hallituksen ulkomainen politiiki tällä hetkellä oli sitä laatua, että kaikki järkevät vastustajatkin tunnustivat sen oikeaksi. Ainoastaan Suomalaisissa herätti Hattu-hallituksen tirannillinen menetys ja ruotsikiihkoiset toimet sekä pelko sodan uudistumisesta yhä vielä paljoa tytymättömyyttä.

Tällä välin Boije jatkoi neuvottelujansa Panin’in kanssa. Panin’in tuuma oli, että, koska aatelismiehet Tukholmassa enimmältään olivat Hattuja, pitäisi kehoittaa maaseutujen aatelismiehiä lähtemään valtiopäiville ja sitä varten antaa heille

matka-rahoja sekä vakuuttaa heille eläkettä valtiopäiväin aikana; johtajia pitäisi asettaa kussakin maakunnassa, joiden tulisi pitää ystävänsä ko'ossa; mutta valtuuskirjain ostamiseen ei olisi ryhtymistä, koska se herättäisi tarpeetonta huomiota. Myöskin Pappeja ja Talonpoikais-säätyä varten olisi soveliaita johtajia etsiminen, ja muutoin niin laittaminen, että näiden säätyjen edusmiehet saisivat valitsijoiltansa muiden „postulatien“ seassa käskyn vaatia rauhan säilyttämistä (joka merkitsi muka samaa kuin Hattu-hallituksen kukistamista). Kaikkien näiden tointen kustannukset laskettiin tekevän 8 tai 9 tynnyrillistä kultaa. Boije arveli tarvittavan kenties 15 tai 16 tynnyrillistä, johon Panin vastaukseksi vakuutti, että rahoja ei tulisi puuttumaan. Lisäksi sovittiin, että Boije ottaisi asian johdon Suomenmaassa, mutta hankisi itsellensä virkavapautta vuosikaudeksi, voidaksensa vapammin liikkua. Kirjevaihto Boije'n ja Simolin'in välillä oli pantava käymään erään Tukholmassa asuvan kommissionärin kautta, jonka nimi oli *Rücker* ja joka edellisen sodan aikana vankina ollessaan Räävelissä oli nauttinut paljon hyväntahtoisuutta Simolin'in isältä (*Asiak. Wijkman'in jut. s. 101*). Myöskin eräs trapantti *Juhana Nordberg*, joka muutoinkin oli Simolin'in tuttavina, lupasi, vaikka vähän vastenmielisesti, toimittaa Boije'n kirjeet.

Kaikista näistä välipuheista oli Boije säännöllisesti antanut tietoa sekä Tessin'ille että muille vallitsevan puolueen päälliköille, ja sen vuoksi hän helposti saikin pyydetyn virkavapauden. Kun hän nyt oli lähdössä Suomeen, antoi Panin hänelle hyväntekijäisiksi 120 dukaattia, sekä lupauksen 1000:sta dukaattista, jos toimet menestyisivät. Hänelle myöskin annettiin osoitus kääntyä sattuvissa asioissa turvallisesti *tuomari Wijkman'in* luoksi, joka muka mielipiteidensä vuoksi oli tullut vainon-alaiseksi, varsinkin maaherra Wrede'n

kautta. Lopuksi Simolin lähetti Wijkman'ille terveisiä ja antoi pienessä paperi-kääryssä 20 dukaattia Wijkman'ille vietäväksi.

Alkupuolella Marraskuuta 1750 tapaamme nyt Boije'n Turussa. Jonkun päivän perästä hän oli käsketty päivällisille maaherra Lillienberg'in luoksi ja tapasi siellä Wijkman'in, jonka hän tunsi 1738 vuoden valtiopäiviltä. Tuttavuus uudistettiin heidän pois-lähtiessä, jolloin Wijkman poikkesi Boije'n kortteeriin; mutta koska siellä oli muitakin saapuvilla, muiden muassa Boije'n orpanan-poika, kapteini *Otto Ernesti Boije* Lahdentaustan herra, ei syntynyt mitään valtiollisia keskustuksia; Wijkman ainoastaan puhui kärsimyksistään ja mitä vääryyttä hänelle oli tehty. Wijkman'in pois-mennessä, Boije saattoi häntä ulos ja ilmoitti tuoneensa hänelle Simolin'ilta 20 dukaattia. Hämmästyneenä Wijkman kysyi: „minullenko?“ — „Niin teille“, vastasi Boije ja käski hänen tulla seuraavana aamu-päivänä niitä noutamaan. Illalla taas tapasivat toisiansa kauppias Schultze'n luona, jolloin Wijkman oli päässänsä ja jaaritteli paljon, vaikka vähän-arvoisista asioista. Seuraavana aamuna hän tuli rahat saamaan; mutta koska Boije'lla taas oli vieraita, ei muuta puhuttu, kuin että Wijkman pyysi Boije'a käymään häntä tervehtimässä.

Vihdoin saivat tilaisuuden kahden kesken-juttelemaan Wijkman'in kodissa. Wijkman kummasteli, että Boije, joka 1738 vuoden valtiopäivillä tuskin tahtoi Wijkman'in katsoakkaan, nyt oli ruvennut semmoisia asioita käymään; hän sen vuoksi ei sanonut oikein tietävänsä mitä pitäisi uskoa. Mutta kun Boije vakuuttamistaan vakuutti, että hänen saisi luottaa, lausui Wijkman: „Jumala olkoon kiitetty, joka valistaa ihmisiä näkemään, missä vaarassa isänmaa ja sen asukkaat ovat!“ — ja sitten hän alkoi puhua itsestään

ja kärsimisistään, ja kuinka häntä ja monta muuta oli vastoin lakia kohdeltu, ja missä vaarassa valtakunta oli, kun ei alamailla ole turvaa hengen, omaisuuden ja vapauden puolesta eikä suojelusta la'in alla, kuten hänen on käynyt y. m. y. m. Sitten tuli kysymys, kuinka enemmistö saataisiin muutetuksi tulevilla valtiopäivillä.

— „Se on helppo asia“, arveli Wijkman, „jos he tahoisivat nähdä enemmän vaivaa ja käyttää suurempia kustannuksia. Olenpa heille kirjoittanut ja kehoittanut heitä nyt aikansa huolta pitämään valtuuskirjain hankkimisesta ynnä muuta; mutta eivät ole mitään vastanneet. Jumala tiesi, mitä ajattelevat! Sillä välin nyt kaikki valtuuskirjat viedään, ja paljon vaarallisia hankkeita lasketaan kaikkia rehellisiä ihmisiä vastaan. — Eivätkö ole teille mitään puhuneet siitä asiasta?“

Boije vastasi, ei muuta tietävänsä, kuin että olivat paljon puhuneet, kuinka valtiopäivä-postulatit saataisiin semmoisiksi, että edusmiehet vaatisivat rauhan ja ystävyyden säilyttämistä Wenäjän kanssa.

— „Se ei olisi mikään vaikeus toimeen saada“, arveli Wijkman.

— „No“, huomautti Boije, „jos tahdotte heille tehdä jotakin mieleen, niin sepä kumminkin olisi heille otollista“.

Mutta Wijkman lausui: „On aivan vaikeata toimittaa kaikki nämä tehtävät tyhjillä kourilla“; — ja kun Boije lohdutteli, että kenties vielä lähettävät rahaa, niin Wijkman lausui:

— „Niinpä kai! sitä olisi jo pitänyt olla; sillä kun nyt olen saanut hovioikeuden lupaa lähtemään muutamaksi aiksi täältä pois, hankkiakseni todistuksia oikeus-asiaani, niin olisin samalla voinut tuotakin toimittaa; sillä täällä Turun seuduilla olen vähemmin tuttu; mutta Savossa ja

Pohjanmaalla voin saada aikaan, mitä tahdon, semmoisissa asioissa“.

Ja nytpä taas hän alkoi puhua kärsimästä vainostaan. Tulipa sitten puhetta, eikö Boije voisi tuttaviansa luona valtaneuvoskuunnassa edistää Wijkman'in hakemusta saada palkkaansa nauttia, ja Boije lupasikin kirjoittaa asiasta kreivi Ekeblad'ille. Silloin Wijkman lisäsi:

— „Kenties sopisi antaa hänelle toivetta, että minä paremmin olisin luovutettava entisestä mielipiteestäni sillä tavoin, kuin pakoitus-keinoilla“.

Boije, joka tahtoi mitä pikemmin päästä tuosta tuskallisesti keskustelusta, missä hänen oma käytöksensä tuon kurjan mies raukan suhteen ei voinut hänelle tuntua aivan kunnolliselta, lupasi siitäkin asiasta Ekeblad'ille kirjoittaa, ja sanoi sitten jäähyväiset. Sen perästä hän karttoi Wijkman'in seuraa; mutta ennen lähtöänsä maaseuduille, hän sattui hänen kanssansa koju-re'en kauppaan, jolloin Wijkman, joka kauan oli etsinyt tilaisuutta majorin kanssa kahden kesken puhumaan, kutsui häntä muutamaksi illaksi klo 6 Bergsten'in kellariin, tarjoten vanhaa Ranskan viiniä, jota nautittiin sokurin kanssa. Wijkman puheli, kuinka muka oli tarpeellista, että rehelliset ihmiset keskenänsä neuvottelevat asiain asettamisesta tuleviksi valtiopäiviksi, jotta jokamies olisi vainoista varjeltuna, — ja nyt seurasi tuo vanha valitusvirsi hänen omista kärsimisistään. Lopuksi hän jatkoi:

— „Koska kyllä näen ja ymmärrän, että teillä on Wenäläisen ministerin ja Simolin'in luottamus, tokkohan ovat teille maininneet, että olen antanut heille ehdotuksia, millä keinoin saisivat tietää kaikki mitä kenraali-kuvernörillä Helsingissä on. tekeillä, ja kuinka voisivat saada kaikki asiat muutetuiksi tulevilla valtiopäivillä“.

Boije vastasi totuuden mukaan, ett'ei hän ollut mitään semmoista kuullut.

— „Niin“, — jatkoi Wijkman, „sen olen tehnyt ja kirjoittanut heille lähettämään minulle sitä varten rahoja. Mutta siihen eivät ole mitään vastanneet, vaan nyt minulle lähettävät, sanaakaan hiiskumatta, semmoisen mitättömän summan. Mitä tuo on? 20 dukaattia! se on, luvalla sanoen, paljasta p...aa, niin ett'en minä saa heistä tolkkua. Jos heillä jotakin ajatusta olisi, he tosiaan toisella tavalla minua kohtelisivat, joka olen heitä niin rehellisesti palvellut“. — Viini alkoi nähtävästi tehdä vaikutusta ja Wijkman tuli yhä enemmän taipuvaiseksi avaamaan sydäntänsä. „Jaa“, hän lisäsi, „saatan teille sanoa, että olen tehnyt heille enemmän palvelusta, kuin mitä ymmärtävät tunnustaa; olenpa, meidän kesken puhuen, antanut heille ehdotuksen, kuinka voisivat saada kaikki mitä tahtovat ja kaikki muutetuksi, jos vain tahtovat siihen tuumaan ryhtyä; mutta toimeenpano maksaa paljon rahaa“.

Boije pyysi saadaksensa tietää, mitä tämä tuuma oli ja alkoi reippaammin juoda hänen kanssansa, toivoen voivansa onkia hänen salaisuutensa. Mutta Wijkman vastasi kaikkiin kysymyksiin, että oli vielä liian aikaista siitä puhua; sillä jos enemmän kuin kaksi saisi siitä tiedon, olisi muka kaikki pilattu juuri samassa tuokiossa, kuin se olisi toimeen pantava. Ainoastaan niin paljon hän tahtoi sanoa, että kaarti pitäisi ostaa. Enempää selkoa ei häneltä saatu. Majori pian kyllästyi hänen pitkä-vetoisiin juttuihinsa, ja niin nyt erosivat, sitten kun Wijkman oli ehdotellut, että heidän pitäisi kirjeitä vaihtaa, käyttäen noita salamielisiä lauseparsia „häistä“ ja „morsiusväestä“, joita jo tunnemme Wijkman ja Krook'in kirjevaihdosta. Boije matkusti Tu-

rusta Satakuntaan, ja Wiikman alkoi valmistaa matkustus-tansa Savoon.

Tämä Boije'n kertomus keskusteluistaan Wijkman'in kanssa kantaa kaikki tunnusmerkit tarkkuudesta ja todenperäisyydestä ja antaa elävän kuvan Wijkman'in mielen-tilasta. Kuitenkin on silmin-nähtävää, että Boije kertomuksestaan on pois-jättänyt jonkun osan siitä, mitä hän itse on puhunut. Wijkman'in tunnustuksesta huomaamme, että Boije on maininnut hänelle yhtä ja toista keskusteluistaan Panin'in kanssa, muun muassa sanonut, että Wenäjä ei tahdo sota, vaan sen sijaan aikoo jotain kustannusta tehdä saadaksensa rauhan-harrastajat valtaan Ruotsissa, jota varten Boije kehoitti Wijkman'ia puhuttelevaan niitä tuomareita, joita hän tuntenee, (että he talonpoikais-säädyn vaalissa vaikuttaisivat), ja lupasi itsekin tehdä parastansa (Asiak. Wijkman'in jutussa, s. 743). Näyttää myöskin siltä, että Boije kerran oli päivällisillä raatimies Wechter'in luona (s. 702). Tuossa keskustelussa Bergsten'in kellarissa oli myöskin poika Immanuel Wijkman läsnä, ja nautitsi jonkun lasillisen viiniä; mutta vanhat herrat puhuivat hiljaa keskenänsä, niin ett'ei nuorukainen mitään ymmärtänyt (s. 703). — Merkillistä on, että molemmat ystävät tähän aikaan, kukin kohdaltansa, kirjoittivat Simolin'ille varoituksia toistensa suhteen. Wijkman'in kirje Simolin'ille Marrask. 15 p. (ks. s. 640 Simolin'in vastaus, ja s. 837 Wijkman'in tunnus-tus) on kirjoitettu ensimmäisen keskustelun jälkeen ja postia ennen tuota toista keskustusta Bergsten'in kellarissa (ks. Boije'en kert. siv. 49). Wijkman siinä näkyy ilmoittaneen, että hän on saanut ne 20 dukaattia ja että nyt aiotaan ruveta aatelisten valtuuskirjain hankkimiseen tulevia valtiopäiviä varten. Viime-mainittu tuuma oli kokonaan Wijkman'in oma, mutta, kuten jo olemme nähneet, aivan Panin'in

tarkoituksia vastaan, sillä Panin'in mielestä tämä herättäisi liian paljon huomiota ja pait sitä kokemus oli osoittanut, että moni myi valtuuskirjansa useat kerrat, jolloin myöhäisempi päivä-määrä aina oli voimallisempi, ja niin saattaisi tapahtua, että Wenäjän ministeri olisi rahojansa turhaan tuhannut (ks. Boije'n kert. sivv. 33, 34, 37; Asiak. Wijkman'in jut. s. 640). Mutta jos Wijkman siinä kohden tarpeettomasti viisasteli Wenäläisen politiikin neuvon-antajana, hän toisessa seikassa antoi viittauksen, joka ei olisi ollut ylenkatsottava. Hän, näet, kirjoitti Simolin'ille, että hänen luullaksensa Boije ei ollut varsin luotettava, vaan nähtävästi mielipiteiltään „täysi Ranskalainen“. Lieneekö hän keskusteluissa jotain havainnut Boije'n kohtalaisesta pelistä, vai tahtoiko hän muutoin yksin omistaa Panin'in ja Simolin'in luottamusta, on vaikea sanoa. Yaan Boije puolestaan ei myöskään puhunut uuden ystävänsä eduksi, vaan kirjoitti ennen lähtöänsä Turusta kirjeen Simolin'ille, jossa kuvasi Wijkman'ia semmoiseksi kuin hän todella oli ja varoitti Wenäjän lähettilästä mieheen luottamasta, koska hän oli muka „narri ja juoppo“ (Boije'n kert. sivv. 49, 50). — Todellakin kaunis kuvaus kahden konnan ystävyysliitosta!

Boije'n edemmistä matkoista ei maksa vaivaa laveasti puhua. Turusta hän lähti Selkeelle Mouhijärven pitäjässä, missä hän eversti von Dellvig'ille ilmaisi kaikki salaisuutensa; sieltä tuli puustelliinsa Frantsilaan ja sieltä Helsinkiin, jossa kertoi kenraali-kuvernörille, mitä Wijkman'in kanssa oli puhuttu. Samoin Tessin'ille kirjoitettiin samasta asiasta. Paluu-matkalla Boije oli yhden yön Porvoossa ja kirjoitti siellä Simolin'ille, ilmoittaen että aatelismiehet olivat taipuvaisia itse lähtemään valtiopäiville, jota varten nyt ensi-aluksi tarvittaisiin 8 tai 10 tuhatta ploitua, ja että semmoisten (aatelittomain säätyjen) postulatein toimitta-

miseksi, kuin oli puhuttu, tarvittaisiin 18 tai 20 tuhatta taaleria; nämä rahat pitäisi muka lähettää Turkuun, johon Boije aikoi matkustaa markkinain aiaksi Tammik. 19 p. Sitten majorimme matkusti kotia, oleskeli Joulupyhänä taas Selkeellä, lähti sieltä Hämeenlinnan markkinoille ja viimein myöskin Turkuun. Hämeenlinnassa hän sai erään chiffre-kirjeen Simolin'ilta (Jouluk. 6 päivältä 1750); se oli vastusta tuohon Turusta lähetettyyn: Simolin kiitti siitä, mitä hän oli Wijkman'ista ilmoittanut ja sanoi etteivät enää Wijkman'iin luota, vaikk'ei pitäisi antaa miehen sitä itse huomata. Mutta Wijkman'inkin kirje näkyy tehneen vaikutustansa; sillä samana päivänä kuin Simolin näin vastasi Boije'lle, eli Jouluk. 6 p., hän Wijkman'ille muun muassa kirjoitti:

„Sanotte, että se mies on täysi Ranskalainen, ja että olette saaneet tietää koko hänen sydämensä. Kuka se mies on, josta teille on semmoiset epäluulot, ja missä kohden hän ilmaisi niin suurta taipumusta pahamieliseen puoluesen? Teidän lauseistanne lankee semmoinen epäluulo herra Majori Boije'n päälle! Ettekö lie liian pikaisesti tämän herran mielipiteitä arvostelleet? Tästä kohdasta pyydän Teitä antamaan minulle tarkkaa tietoa. Kaikessa tapauksessa pitää tarkasti silmällä pitää hänen käytöstänsä ja siitä meille ilmoittaa“. — —

Näin oli Boijekin jo epäluulon alaisena Panin'in ja Simolin'in luona, ja seuraus oli, että hän Turkuun tultuansa turhaan sai odottaa noita pyydettyjä toimitus-rahoja. Pahinta kuitenkin oli, että itse Hatut jo rupesivat epäilemään tuon liukkaan majorin toimia. Maaherra Lillienberg Turussa, jolle hän myöskin asiat ilmaisi, sanoi hänelle suoraan, että tuo kahtalainen peli oli jotenkin vaarallinen, ja itse kenraalikuvernöri, jonka puheille hän Helsingissä jälleen tuli Maaliskuun ensi päivinä (käytyänsä sitä ennen taas Selkeellä

ja kotosella), laski niin kummallisia puheita, ett'ei Boije ymmärtänyt mitä hänen piti ajatella. Tukholmasta taas ei muuta kuulunut, kuin että trapantti Nordberg pari kertaa kirjoitti, mainiten kuinka Simolin oli nähtävästi luopunut kaikista valtiopäivä-puuhista; eipä muka kukaan voi ymmärtää, mitä heillä nyt mielessä on, oli Nordberg kirjoittanut, — kenties asia päättynee letkauksiin („slängar“, s. o. sotaan). Vaan von Rosen puolestaan, kun hänelle asia mainittiin, arveli sodasta ei pelkoa olevan.

Tällä välin Boije oli taas lähtenyt kotiansa pääsiäiseksi. Vaan siihen aikaan Fredrik kuninkaan kuolema, Maalisk. 25 p. 1751, ja Adolff Fredrikin valta-istumelle nouseminen herätti kaikki juonet uuteen vireyteen. Loppunäytös oli tulossa. Katselkaamme nyt, mitä Wijkman siihen aikaan oli toimeen saanut.

Wijkman'in jutun loppu-näytökset. — Kauan bankittuansa, oli Wijkman kolme päivää ennen Joulua 1750 lähtenyt matkallensa Savoon (s. 889), eikä siis ollut Turussa silloin, kun Boije seuraavilla talvi-markkinoilla siellä kävi. Matkustuksen päätarkoituksena oli hankkia todistuksia pitkälliseen oikeuden-käyntiin sekä katsoa tuota takavarikkoon pantua omaisuuttansa. Sen ohessa Wijkman epäilemättä aikoi puhutella tuttaviansa tulevista valtiopäivistä; sillä Wenäläisen politiikin tarkoituksista huolimattakin, hän nähtävästi itse puolestaan toivoi ja harrasti Hattu-hallituksen kukistamista. Muutoin matkan seikat ovat osittain hämärässä. Wijkman'illa oli molemmat poikansa ja eräs Ruotsista kotoperäinen renki muassa. Joulupäivät hän näkyy olleen Helsingissä, — itse Jouluaaton hän oli yhdessä Krook'in kanssa, — ja lähti sieltä Porvoosen, jossa oleskeli kolme viikkoa lankonsa Bredenberg'in luona (s. 889, 890). Syynä, minkä tähden hän tässä niin kauan viipyi, näkyy

olleen hänen tarpeensa hankkia itsellensä takausmiehiä takavarikkoon pannun omaisuutensa irti-saamista varten, ja tämä tarkoitus näkyy onnistuneenkin (s. 717). Muutoin hän pari kertaa kävi *pispa Nylander*'inkin puheilla. Joulu-
luk. 28 p. iltapuolella, jolloin pispa oli sairaana ja aikansa vietteeksi oli luoksensa kutsunut konsistorio-notarius'en, tuli Wijkman vanhemman poikansa kanssa sinne, jutteli oikeuden-asiastaan, sanoi aikovansa Kuopiosta palata Turkuun Pohjanmaan kautta, mutta ei antanut mitään selitystä, miks'ei pikemmin tahtonut paluumatkaansa tehdä oikeisinta tietä Rautalammen kautta (ss. 905, 906). Varsin luultavaa on, että — kuten pispa vakuuttaa — silloin ei ollut mitään puhetta heidän välillensä papiston tulevista valtiopäivämiehistä, eikä myöskään nuori Wijkman muista semmoista kuulleen (s. 127). Toisen kerran, Tammik. 3 p., Wijkman uudesta kävi pisp^{an} luona iltapäivällä. Pispa väittää, että huone silloin oli täynnänsä vieraita eikä siis mitään tilaisuutta keskusteluihin, mutta hän jättää kertomatta, että hän silloin saattoi Wijkman'ia ulos portille, jolloin yhtä ja toista keskusteltiin (s. 72, 80, 81, 87). Wijkman taas ei mainitse siellä silloin olleen muita kuin pisp^{an} lanko, raatimies Rahling, ja lisää: „Pois-menessäni, kysyin pispalta, kenen luultiin tulevan valtiopäivämieheksi tuleviin valtiopäiviin, jolloin hän huolettomasti vastasi: se tulee, johon konsistorion ja papiston vaali lankee; — johon minä taas sanoin, että minun asiani tähden olisi hyvä, jos siihen tulisi kirkkoherra Poppius, joka asuu rajalla ja tietää kuinka tuon kanteen-alaisen vilja-asian laita oli; mutta en saanut vastausta ja jätin hänet hyvästi“ (s. 718, vert. s. 72). — Tästä kaikesta sopii melkein arvata, että hiippakunnan edusmiehen-vaalista todellakin lienee jotakin keskustelua ollut, vaikka pispa karttaa sitä tunnustaa ja Wijkman taas

antaa asialle niin viattoman muodon kuin mahdollista. — Porvoosta Wijkman matkusti Pernajan pappilaan, missä viipyi kolme päivää; sieltä taas Degerbyyn kaupunkiin, missä oleskeli viikkokauden ja nyt sai maaherra Wrede'n luvan otta-
maan Savossa olevaa omaisuutta ulos takavarikosta. Sitten matka jatkettiin Iitin, Ristiinan ja Mikkelin kautta Rantasalmelle ja Joroisiin (s. 87, 718, 719, 890). Joka paikassa Wijkman näkyy paraiten viihtyneen pappiloissa, johon lienee ollut sekin luonnollinen syy, että hänellä pappis-säädyssä oli useita sukulaisia. Poikkeuksena oli kuitenkin hänen käyntinsä Ahvenkoskella, *postimestari* Duncan'in luona, missä hän näkyy viipyneen yhden yön, Degerbyystä tullessaan. Tämä Duncan oli kotoisin Turusta, mainitaan v. 1746 sihteerinä kansliakollegiossa ja näkyy olleen käytettynä myöskin Turun rauhan-kongressissä v. 1743. Hän kuului muutoin siihen ihmislukkaan, jota Hattu-hallitus käytti vakomis-toimiin. V. 1746 von Korff ja Simolin maksoivat hänelle rahaa (500 taal. vaskirah.), Ruotsin kanslia-palvelijoille jaettavaksi (ks. von Korff'in kirje Jouluk. 20 p. 1746); mutta Duncan oli ainoastaan esimiestensä tiedolla ja luvalla tähän asiaan ryhtynyt (ks. Tessin och Tessiniana, siv. 121). Seuraavana vuonna Duncan asetettiin postimestariksi Ahvenkoskelle ja lupasi sieltä suoraan kirjoittaa Wenäjän hallitukselle (ks. von Korff'in kirje Lokak. 2 p. 1747), mutta lienee epäilemättä siinäkin pettänyt Wenäläisiä. Wijkman'in kanssa näkyy Duncan tutustuneen v. 1743 Turussa; mutta mitä heillä nyt oli keskusteltavana, ei tule käsillä-olevista asiakirjoista selville (ss. 718, 719). Rantasalmelle tultuansa, Wijkman oleskeli kahdeksan päivää von Vegesack'in luona, mutta ei käynyt paljo missään, koska hän sai ruusua jalkaansa ja oli vuoteen omana (ss. 658, 719), Kuitenkin mainitaan silloin useita henkilöitä käyneen hänen puheillansa (s. 890).

Rantasalmelta matka jatkettiin Joroisiin kirkkoherra Poppius'en luo, ja Leppävirroille kirkkoherra Alopæus'en luo; sitten tultiin Kuopioon, missä sairauden tähden viikon päivät oleskeltiin erään Agander nimisen vänrikin-lesken luona, ja viimein Iisalmen pappilaan, missä viivytettiin kolme neljä päivää, jolla välin Wijkman myöskin kävi tervehtimässä vanhaa tuttavaansa, talonpoikaa Lappalaista Wirran talossa. Vaan matkustus Pohjanmaalle jäi tekemättä tuon jalkaan sattuneen vamman tähden, ja paluumatka tapahtui Hämeen kautta (Jämsän tietä) Turkuun, johon tultiin Maalisk. 20 p. 1751 (ss. 657, 689, 719, 720, 890, 891).

Oliko tällä matkustuksella mitään valtiollista tarkoitusta? — Tähän kysymykseen emme voi millään varmuudella vastata. Mutta varma on, että se heti herätti valtiollista huomiota, niin että von Rosen hät'hätää lähetti erään *luutnantti Tavast'in* Kuopioon päin, urkkimaan, mitä Wijkman'illa oli tekeillä. Vaan Wijkman, joka tiesi Tavast'in olevan hänen vihamiehiänsä jonkun kadotetun riita-asian tähden, jossa Wiikman oli tuomarina ollut, sai vihiä Tavast'in toimesta ja lienee siis ollut varoillansa (s. 690^a vert. s. 656, 674). Palattuansa tämä vakoja kuitenkin tiesi kenraali-kuvernörille kertoa: että muutamat maan asukkaista, joita hän matkallansa oli puhutellut ja joiden luona Wijkman ennen oli käynyt, olivat olleet siinä mielipiteessä, että kruununprinsin ei pitäisi saada nousta Ruotsin valta-istuimelle, — että Ruotsalaisia ei pitäisi saada asettaa virkoihin Suomessa, — että ei kukaan Suomalaisista aio tapella Wenäläistä vastaan, — ja että talvi olisi soveliain aika Wenäläisten karata maahan (s. 97).

Turkuun tultuansa Wijkman taas alkoi asettaa taloutansa, joka oli ollut hajalla, ja kirjoitti useita kirjeitä rou-

vallensa, vaatien häntä kaikin mokomin tulemaan pois Tukholmasta, missä hän yhä makasi rahoja tuhlaamassa (ss. 655 seur.). Myöskin Krook'ille ja Boije'lle Wijkman kirjoitti tiedon, että hän jälleen oli tullut Turkuun (ss. 689, 674). Kevät par'aikaa teki tuloa. Maalisk. 31 p. Wijkman kirjoitti rouvallensa: „Tänään Turun joki loi jääpeitteensä, ja jäät ovat kartanomme edustalla Assessorin-lesken Wittfoth'in luona Luostarin-kadulla“ (s. 655). Koska niin-muodoin myöskin kulku Ahvenan yli oli hankalimmallaan, niin postit Ruotsista kauan viipyivät, ja seuraus oli, että tieto Fredrik kuninkaan kuolemasta, joka oli tapahtunut Maalisk. 25 p., vasta Huhtik. 7 p. tai vähäistä ennen oli tullut Wijkman'in tiedoksi. Viime-mainittuna päivänä hän nyt kirjoitti rouvallensa, käskien hänen kuulustaa, ensiksikin pitikö hallitus-muutoksen tähden valtiopäivät kutsuttaman kokoon ennen määrä-aikaa (s. o. ennen Syyskuuta), ja toiseksi tahtoiko Simolin, että Wijkman sinne nyt lähettäisi jonkun asiamiehen, jonka lupaakin tehdä, jos vekseli lähetetään (ss. 653, 654). Oli, näet, nyt tullut se aika, jota Wenäjän politiiki kauan oli varronnut, ja arvata sopi, että uusi ohjesääntö oli annettava niille, jotka kulkivat Wenäläisten asioita Suomessa. Mitä Wijkman'iin tulee, hänen nähtävästi oli pää-asiana houkutella lisää rahoja Simolin'ilta. Krook'ille hän kirjoitti asiasta Huhtik. 9 p., ilmoittaen aikovansa lähettää poikansa Tukholmaan, rahoja vaatimaan; nyt oli muka oikea kudun aika, jolloin piti panna pyydykset ulos. Mutta muutoin hän puhui ylenkatseella Simolin'in hankkeista ja lausui: „Matkustukseni Savoona oli omalle asialleni hyödyllinen, ja toinen tehtävä, morsiamen asiain ajaminen, oli pro forma, dissimulandi causa“ (ss. 692, 693). — Samana päivänä hän myöskin kirjoitti Boije'lle. „Sitten kuin viimein postissa herra majoria kirjeellä tervehdin“, kuului

sanat, „on Ruotsista tullut se ikävä sanoma, että meidän aikoinansa armollinen kuninkaamme on kuolemaan vaipunut ja siirtänyt asuntonsa taivaasen, uskollisten alamaisten suruksi ja suureksi kaipaukseksi, josta kondoleraan herra majoria ja itseäni sekä jokaista rehellistä alamaista, jolloin taas voidaan lohduttaa itseänsä sillä, että armollinen perintöruhtinaamme seuraavana päivänä, eli Maalisk. 26 p., on sen sijaan torvilla ja kattila-rummuilla julkisesti kuninkaaksi huudettu, josta te'en herra majorin luona onnentoivotukseni, josta jokaisen rehellisen alamaisten tulee iloita“. Mutta sen ohessa Wijkman pyytää Boije'a pian tulemaan Turkuun, „kosimis-asiasta“ neuvottelemaan; hän muistuttaa, että on „periculum in mora“, koska muka „konjunkturi“ nyt on joko tullut taikka jo ohitse mennyt (ss. 669, 670).

Mitä Boije ja Krook lienevät nähin kirjeisin vastanneet emme tiedä; sillä he olivat liian viisaat, antaaksensa omat kirjoituksensa oikeustoon, sitten kuin tutkinto oli nostettu, ja Wijkman taas oli välipuheen mukaan heidän kirjeensä polttanut, luullen heidän tekevän samoin hänen kirjeidensä kanssa. Se kumminkin on varma, ett'ei Boije tullutkaan Turkuun. Myöskin Simolin'ilta näkyy Wijkman saaneen turhaan odottaa kirjettä; olipa nekin kaksi kirjettä, mitkä Simolin oli lähettäneet Marrask. 15 p. ja Jouluk. 6 p. 1750, vasta sen jälkeen Turkuun tulleet, kun Wijkman jo oli Savoon lähtenyt; Bähr näyttää ne lähettäneen Wijkman'in jälkeen, mutta par'aikaa ne maata kiersivät (ss. 249, 627—641 *). Wijkman oli siis umpi-sanomissa. Huh-tik. 23 p. hän vielä kerran kirjoitti Boije'lle, pyytäen tietoa

---

*) Ne olivat tulleet kahdenkertaisella päällisellä, joista ulkopuolinen kantoi Bähr'in adressia, sisäpuolinen taas oli tyhjä. Liekö Bähr ne lähettänyt Wijkman'in jälkeen, ei ole varma. Bähr sen kieltää (ss. 899, 900), vaan sanoo ne pitäneensä, kun ei tiennyt kelle ne kuuluivat.

oliko Boije Turkuun odotettava ja mitä Tukholmasta kuului; hän lisää: „Tahdon lähettää meren yli yhden, kuulustamaan, lieneekö väki hengissä vai kuolleen, kun ei heistä enää mitään kuulu“ (ss. 679, 680).

Niinpä hän nyt Huhtik. 26 p. *) lähetti poikansa Immanuelin Tukholmaan. Matkan tarkoitus oli saada rouva Wijkman pois Tukholmasta ja sen ohessa hankkia rahoja omaan ja perheen elatukseen, kunnes tuo pitkälinen oikeuden-käynti olisi päättynyt; sillä tämä asia nyt muka „seisoi kuin kukka“, sitten kuin Wijkman Savon matkalla oli saanut täysiä todistuksia vastustajain konnan-kureista (ss. 661—666). Mutta rahojen hankkimisessa oli paras apu odotettava Panin'ilta ja Simolin'ilta, joiden arveltiin asiain nykyisessä tilassa apumiehiänsä tarvitsevan ja siis hyvin maksavankin. Immanuel sen vuoksi sai käskyn mennä Simolin'ille, ja mukaan hänelle annettiin eräs lyhennyksillä kirjoitettu promemoria niistä seikoista, joita hänen piti kertoa. Toinen, chiffre-kirjoituksella laadittu kirje eli „Promemoria“ oli adresseerattu Simolin'ille ja annettiin myöskin mukaan. Edellisen, suullisesti selitettävän promemorian pääsisällys oli seuraava:

Matkustus on muka tapahtunut ympäri koko maan Pohjanmaalle asti. On puhuttu pispä Nylander'in kanssa kaikesta. Arvataan sieltä saatavan hyviä valtiopäivämiehiä; samoin Pohjanmaaltakin. Papit ovat vihoissaan pispallensa (Brovallius'elle) Pacchalenius'en asian tähden. — Sitten seuraa useita tietoja rykmenttien marseista Helsinkiin, viljan kokoomisesta makasiineihin j. n. e. „In summa kaikki näyttää metelin tai sodan kaltaiselta“. Wijkman on muka jakanut monta kappaletta tuosta tunnetusta reseptistä. (s. o. Wenäläisestä deklarationista vuodelta

---

*) Tämä päivämäärä löytyy alempana mainitussa Promemoriassa.

1749). Ollut kirjevaihdossa majori Boije'n kanssa. Ei kukaan tappele (Wenäläisiä vastaan), jos tulee julistuksia etu-oikeuksien säilyttämisestä.

Muistamista on, että useat promemorian kohdat ovat vaikeat tai mahdottomat selvittää (ss. 621, 622, vertaa 7 seurr., 55 seurr.). Chiffre-kirje Simolin'ille sisältää melkein samaa, vaikka selvemmillä sanoilla.

Wijkman on muka matkustanut läpi koko maan, tiedustelemassa maakunnan tilaa, ja tämä on hänelle paljon maksanut, jonka hän toivoo saavansa kunniallisesti korvatuksi, koska hänen taloudellinen asemansa on semmoinen kuin tiedetään. Tilä maassa on seuraava: Kaikki asukkaat rakastavat rauhaa ja vihaavat sotaa, aateli ja aateliton väki, porvarit ja talonpojat yhtäläisesti. Missä on kulkenut, hän on puhutellut pappeja ja talonpoikia sekä tuomareita, että valtiopäivämiehiksi pappis- ja talonpoikais-säädyistä tulee luotettavia miehiä ja että kaikki vaativat rauhaa. „Jos sotaa tulee vastoin heidän tahtonsa, ei kukaan tappele todenteolla, johon vaaditaan hyviä deklarationeja (s. o. Wenäjän hallituksen julistuksia), ut nosti (s. o. semmoisia kuin itse kyllä tiedätte)“. „Täällä joka paikassa näyttää sodalle ja menee kaikki nurin-niskoin, minun mielestäni“. Hallitsijamuutoksen perästä ovat kaikki rykmentit komennetut linnoitus-työhön Helsinkiin, ja nyt viimein Henki-rakuunat hevosineen täydessä asussa. Makasiineja on tänä talvena laitettu Porvoossa, Helsingissä, Turussa ja Hämeenlinnassa sekä maalla, mutta ne eivät pitkälle riitä sitä armeijaa varten, jota Ruotsista odotetaan; sillä kalceerien kanssa odotetaan Tukholmasta Helsinkiin 8000 miestä, ja 2 rykmenttiä Turkuun, siellä tehtävää linnoitus-työtä varten. Varaväki-miehet ovat lukumäärältä vaillinaiset, osittain kivääreillä varustetut, osittain ilman; kaikki tyyni on roskaa (lapperi). Kuriireja tulee joka päivä Tukholmasta ja Helsin-

gistä edes-takaisin. Odotetaan eversti Posse'a*) Pietarista, kuinka hän on tullut vastaan otetuksi. Lisää tietoja saapi Simolin nuorelta Wijkman'ilta, joka postin epävakaisuuden tähden lähettää Tukholmaan. Hänelle nyt maksettakoon Wijkman'in vaivat ja kustannukset, ja annettakoon uusi ohjesääntö. Pitäisi myöskin lähettää rahoja Krook'ille (ss. 622 seurr.).

Tutkinto ja tuomiot. — Nuoren Wijkman'in matka kävi varsin onnellisesti; sillä jo seuraavana päivänä, eli Huhtik. 27 p., laiva oli ehtinyt Ruotsin puolelle. Mutta Krook'in ilmoitusten kautta oli jo hallitus saanut täyden tiedon sekä tuomari Wijkman'in toimista yleensä että erittäin poiankin lähetyksestä. Maaherra Lillienberg oli saanut käskyn valvoa miehen jokaista askeletta ja lähetti sen vuoksi samassa laivassa erään Werner nimisen palvelijan, jonka piti toimittaa niin, että Waxholmassa nuorukainen oli pidätettävä (s. 869). Waxholman tykönä siis Immanuel Wijkman otettiin kiinni ja vietiin vielä samana iltana Tukholmaan, missä muutamat valtaneuvokset, nimittäin Tessin, Höpken ja Ekeblad, heti pitivät hänen kanssansa valmistavaa tutkintoa neuvoskunnan salissa, (ss. 542—546). Sitten asetettiin erinäinen *kanslia-oikeusto*, jonka esimieheksi tuli kanslianpresidentti kreivi Kaarlo Kustaa Tessin ja jäseniksi valtaneuvos kreivi Ekeblad, hovikansleri vapaaherra Hamilton, valtiosihteeri Skutenhielm, kanslianeuvokset Estenberg, vapaaherra Sack Carleson ja Stenhagen, sekä revisioni-sihteerit Lagerberg, Stockenström ja Råfelt. Päällekantajaksi määrättiin lakiviskaali Faggot, ja oikeusto aloitti toimensa jo Huhtik. 29 p. 1751. Muutamia turhia koukkuja tehty-änsä nuori Wijkman pian tunnusti kaikki, mitä tiesi, ja lupasi kirjallisesti panna ylös, mitä suinkin muistaisi (ss.

*) Posse oli lähetetty Pietariin, viemään ilmoitusta hallitus-muutoksesta.

34, 35). Myöskin Wijkman'in rouva pantiin vahdin alaiseksi omassa asunnossaan, ja sekä häntä-että muutamia muita tutkittiin. Nuoren Wijkman'in kirjallinen kertomus valmistui Toukok. 2 p. (ss. 42, 696 seurr.), jonka perästä tutkinto hänen kanssansa oli melkein päättynyt, vaikka hän yhä vankina säilytettiin ja näinä päivinä muutettiin Castenhof'iin.

Vaan tällä välin oli heti alusta pidetty tointa tuomari Wijkman'in vangitsemisesta. Ylimääräisellä postilla lähetettiin jo Huhtik. 27 p. illalla Lillienberg'ille käsky panna tuomari Wijkman kiinni ja lähettää hänet papereinensa Tukholmaan. Kirje tuli Turkuun Toukok. 1 p. klo 6 illalla. Heti maaherra lähetti tykistö-luutnantin *Kaarlo Blomcreuz*'in, joka 23 miehen kanssa oli sijoitettu Turun linnaan, panemaan vankeus-käskyn toimeen. Wijkman oli sinä päivänä päivällisillä käynyt maakamreeri Krook'in luona, eikä nytkään ollut kotona. Hänen asuntoansa vartioimaan pantiin alupseeri ja kaksi miestä, ja vähän etsittyä niistä paikoista joissa Wijkman'in enimmiten oli tapa käydä, asianomaiset hänen saavuttivat tuomari *Mauri Stålhandske*'n luona, joka asui melkein kaupungin päässä linnaan päin. Maasihteeri Lidin, luutnantti Blomcreutz ja eräs kornetti Lund heti ilmoittivat hänelle, mistä oli kysymys, jolloin miekka häneltä pois otettiin ja hänen vaatteitansa tutkittiin sekä kaikki paperit otettiin talteen ja sinetöittiin. Samaa myöskin tehtiin hänen asunnossaan, johon hän nyt vahdin alla vietiin. Nuo molemmat upseerit jätettiin yöksi samaan huoneeseen ja vahtia pantiin edustalla-olevaan saliin sekä asunnon ympäri. Jo seuraavana päivänä puolipäivän aikana tuomari Wijkman lähetettiin Blomcreutz'in vartioimana posti-tietä Grislehamn'in

*) Mauri Stålhandske oli tuomarina Wehmaan ja Maskun kihlakunnissa, synt. v. 1710, kuol. naimatonna v. 1779.

kautta Tukholmaan ja hänen paperinsa pantiin mukaan eri rattailla (ss. 41, 869—873). Myöskin nuorempi poika, joka ei voinut jäädä yksikseen, sai seurata. Wijkman jätti avaimensa maakamreeri Krook'ille ja koko asunto sinetöittiin (s. 874).

Muutoin tuli vähäistä myöhemmin, nuoren Wijkman'in tunnustusten johdosta, käsky uudestaan etsiä Wijkman'in asunnossa; mutta ei mitään lisäksi löydetty. Tärkeämpi oli, että tulli-inspektori David Bähr Turussa vihdoinkin Toukok. 9 p. aamulla toi maaherralle ne kaksi chiffré-kirjettä, jotka Simolin'ilta olivat tulleet Wijkman'ille, mutta tämän matkalla ollessa, lienevät maata kiertäneet hänen jälkiänsä. Tietysti Bähr oli olevinansa aivan epä tiedossa kirjeiden tarkoituksesta ja oli muka vasta hovioikeuden assessorin Wallenstiernan neuvosta ne ilmi tuonut. Ne nyt lähetettiin perästä päin Tukholmaan, ja lisäsivät todistusta Wijkman'ia vastaan (ss. 249, 873 seurr.). Myöskin Kaarlo Krook lähetti Helsingistä Wijkman'in hänelle kirjoittamat kirjeet, vaan omista vastauksistaan ainoastaan yhden, aivan vähäpätöisen; hän lisäksi ilmoitti, että rouva Wijkman myöskin tiesi miehensä salaisia vehkeitä (ss. 877—879). Vähäistä myöhemmin, Toukok. 17 p., tutkittiin kreivi Tessin'in käskyn mukaan Turun maakansliassa Wijkman'in renkiä Wessman'ia, ylioppilas Idström'iä, tulli-inspektori Bähr'iä y. m., mutta ei saatu mitään mainittavaa ilmi (ss. 887 seurr.).

Tällä välin oli tuomari Wijkman jo Toukok. 7 p. myöhään illalla saapunut Tukholmaan, missä hän suoraan vietiin oikeuston eteen (ss. 41 seurr.). Nuorempi poika sijoitettiin Lastenhuoneeseen. Kuinka Wijkman'in tutkintoa nyt jatkettiin, on tarpeetonta laveasti kertoa. Kiedottuna omiin sanoihinsa ja kun kiduttavaa vankeutta hänelle uhat-

tiin, hän turhaan syytti hajamielisyyttänsä ja lupasi jo Toukok. 8 p. tehdäksensä kirjallisen tunnustuksen. Tämä, joka parin päivän perästä valmistui, havaittiin kuitenkin aivan vähän täydelliseksi (ss. 707 seurr.). Kun nuo kaksi Simolin'in kirjettä olivat Turusta tulleet, esitettiin niiden johdosta hänelle joukko kysymyksiä, joihin hän sai kirjallisesti vastata (ss. 736 seurr.). Sillä välin jatkettiin suullinen kuulustus sekä Wijkman'in että useiden muiden kanssa; jonka ohessa asioitsija Rücker, trapantti Nordberg ja ala-upseeri Kræmer pantiin vankeuteen ja myöskin rouva Wijkman pidettiin vartioittuna asunnossaan. Eräässä uudessa Memorialissa, jonka Wijkman myöhemmin kirjoitti, hän laveasti puhui kovista kärsimyksistään ja syytti mielen-vikaa, joka oli houkutellut häntä rikollisiin toimiin, joiden ainoa tarkoitus oli ollut saada rahoja; hänessä oli muka muutoin kammo kaikista Wenäläisistä ja niiden syntyperäisestä luonnosta ja laadusta (ss. 750 seurr.). Sekä suullisessa tutkimuksessa että kirjallisissa selityksissään Wijkman koetti lumoa tuomareitansa jos jollakin, luvaten ehdotuksia, joilla valtakunta muka voittaisi tynnyrillisiä kultaa (s. 78), Suomenmaan viljelys ja varustus vihollisia vastaan vahvistettaisiin (s. 749), Suomen ruotuväki ilman kustannuksetta voitaisiin enentää kaksinkertaiseksi ja päällekkäisyys Ruotsin puolelta Wenäjän maakuntiin sopivimmasti tehdä, y. m. (ss. 768, 769). Lopulta Wijkman'illa ei ollut muuta puolustus-neuvoa, kuin viitata heikkomielisyyteensä; muun muassa hän tiesi kertoa, että „asukkaat hänen entisessä tuomiokunnassaan (Savossa) olivat barbareja ja pahempia kuin pakanat, ja useat heistä suuria noitioita“; „eräs jumalaton lautamies, joka häntä vihasi, oli noituudella pannut hänen päällensä hirveän hammastaudin“, josta hän oli järkensä kadottanut (ss. 411, 412). Miehen siveydellinen tila oli

muutoin kaikin puolin kurja. Provasti *Kaarlo Kustaa Werander*, eräs Suomesta kotoperäinen pappi *), joka oli määrätty Wijkman'ia neuvomaan, valitti, että hän vankeudessa juovutti itseensä paloviinalla (ss. 180, 187, 196). Oikeuden-käynti Wijkman'ia vastaan oli tietysti salainen, mutta huhu siitä kuitenkin levisi kaupungissa, niin että siellä olevat Suomalaiset syystä pelkäsivät koko „Suomen kansakunnan“ joutuvan pahaan maineesen. Tästä Werander valitti Tessin'ille, pyytäen että lopullisessa tuomiossa pantaisiin Wijkman'in rikosten joukkoon, „että hän turmiollisessa ja vahingollisessa kirjevaihdossaan on koettanut parjata Suomen kansakuntaa, joka aina on ollut kuninkaalle ja isänmaalle uskollisena“ (s. 188).

Vihdoin Heinäk. 1 p. tutkinto oli lopetettu, ja lakiviskaali antoi sisään lopullisen kanteensa, jossa aivan oikein myöskin tuo Werander'in mainitsema rikos oli mainittu (ss. 411 seurr., 788 seurr.). Viikon perästä, Heinäk. 8 p., Wijkman oli valmistanut vastauksensa, jossa hän tunnustaa viimeisen Simolin'ille aiotun kirjeensä kavaltamiseksi, mutta syyttää järkensä ja mielensä heikkoutta ja hairausta („sinnesirring“, „sinnes villa och dårskap“, „sanslöst tillstånd“, „förståndets felaktighet“ y. m.) ja anoo armoa (ss. 824 seurr.). Heinäk. 16 p. alkoi Kanslia-oikeustossa äänestys Wijkman'ista ja muista kanteen-alaisista (ss. 427 seurr.). Stockenström, esittelijänä, tuomitsi hänen Rikoskaaren 4 luvun 1 §:n mukaan pois hengestä, kunniaista ja tavarasta. Siihen kaikki muutkin jäsenet yhdistyivät, paitsi Kanslianeuvos Estenberg, joka mainitsi useat lieventäväiset seikat, Wijkman'in köy-

*) Werander oli syntynyt Lapväärtist, tuli provastiksi Kokkolaan, oli valtiopäivämiehenä vv. 1740 ja 1742 sekä v. 1743 legationi-pappina Turun rauhan-kongressissa, jonka perästä hän siirtyi Ruotsiin; ks. Åbo Tidn. 1778, siv. 51.

hyiden ja onnettomuuden, joka oli häntä vietelty, hänen kärsimyksensä, kun hän ilman tuomiotta oli virasta ja palkasta eroitettuna, sekä sen seikan, ett'ei ole voitu toteen näyttää hänen todellakin harjoittaneen kavaltamis-vehkeitä Suomessa taikka kehoittaneen Krook'ia von Rosen'in paperien varastamiseen. Näistä syistä ja kosk'ei verta ollut vuodatettu, joka Jumalan la'in mukaan vaatii kuoleman-rangaistusta, Estenberg tahtoi laskea Hänen Majesteettinsa Armollisen suosimuksen alle, eikö Wijkman'ia, vaikka hän kuolemaa oli ansainnut, sopisi rangaista seisottamalla kaakissa ja elinkautisella vankeudella Marstrand'issa (ss. 440—442). Tuomio enemmistön päätöksen mukaan valmistui Heinäk. 24 p. (s. 505) ja justeerattiin Elok. 5 p. (s. 511). Laveammassa muodossaan se sisälsi luettelon Wijkman'in kaikista rikoksista asian-haaroineen (ss. 516 seurr.); mutta koska valtiolliset syyt, muun seassa pelko, että Wenäjän kanssa rettelöitä syntyisi, eivät sallineet tuomion julistamista siinä muodossa, tehtiin toinen lyhyempi tuomio, joka ainoastaan yleisissä lauseissa ilmoitti rikosten laatua, muun muassa, että Wijkman oli koettanut saattaa Suomalaiset pahaan maineesen („genom en lastelig beskyllning af otrohet sökt vanrychta thes egne Landsmän, Kongl. Maj:ts trogne undersåtare i Finland“). Tämä julistettiin Elok. 12 p. 1751 (s. 590). Wijkman vielä kirjoitti armon-anomuksen sekä itsensä että vaimonsa puolesta, joka ei kuitenkaan auttanut. Vihdoin tuomio pantiin toimeen Syysk. 7 p. 1751 Tukholman mestaus-paikalla Skants-tullin ulkopuolella*), jolloin Wijk-

---

*) Että hän olisi Turussa mestattu, kuten olen Oppikirjassani sanonut (siv. 404), on erehdystä. Malmström'in antamaan tietoon (Hist. IV, siv. 5), että muka Panin ja Simolin koettivat auttaa häntä pako, ei löydy mitään viittausta niissä asiakirjoissa, joita minä olen käyttänyt.

man hengellisen valmistuksen perästä katuvaishana meni kuolemaan (s. 514).

Muiden tähän juttuun sekoitettujen kohtalosta tahdon vielä mainita, että sitten kuin samalla kertaa tutkinto, kanne ja äänestys niistä oli tapahtunut, tuomio myöskin heistä lankesi yhdessä Wijkman'in tuomion kanssa. Nämä tuomiot sisälsivät seuraavat päätökset:

Wijkman'in puoliso, rouva von Ackern, tuomittiin R. K. 61 luv. 2 §:n nojassa oikeastaan 14:n päivän vesi- ja leipä-vankeuteen, joka sitten muutettiin kuuden kuukauden tavalliseksi vankeudeksi (s. 507, 531). Syynä oli että Tessin katsoi viisaaksi valtiopäiväin tullessa pitää roudan jonkun aikaa poissa tieltä (s. 495).

Immanuel Wijkman, joka oli osoittanut katumusta ja nyt jo oli vankeutta kärsinyt, pääsi muusta rangaistuksesta vapaaksi ja sai ainoastaan vakavan varoituksen kanslia-oikeuston edessä (ss. 515, 532).

Juhana Jaakko Kremer tuomittiin R. K. 61 luv. 2 §:n mukaan kolmen viikon vesi- ja leipä-vankeuteen ja kolmen vuoden vankeuteen Marstrand'issa (ss. 507, 534, 535). Stockenström, Estenberg ja Tessin tahtoivat vankeuden ikäkauteksi (ss. 456, 459, 498). Stenhagen tahtoi, että hän selkkausten välttämiseksi olisi joku aika vankina pidettävä.

Juhana Rücker, joka yleisenä asiain-toimittajana oli saattanut kirjeitä Simolin'ille eikä sanonut tietävänsä keltä ne tulivat ja mitä asiaa tarkoittivat, tuomittiin saman §:n mukaan ainoastaan kolmen viikon vesi- ja leipä-vankeuteen (ss. 508, 538). Stockenström ja Estenberg tahtoivat lisätä ikäkauteksen vankeuden Marstrand'issa „että ei hänellä olisi tilaisuutta vasta tulla käytetyksi semmoisissa

vaarallisissa toimissa" (ss. 464, 470). Tessin tahtoi häntä vankina pitää, „kunnes aiat selkenevät" (s. 500).

Virasta eronnut *trapanetti* *Juhana Nordberg* seisoi oikeastaan ulkopuolella Wijkman'in juttua, mutta oli antanut Kanslia-oikeustolle paljon tutkimista ja sai nyt tuomionsa yhdessä muiden kanssa, vaikka se oli erikseen julistettava. Hän oli tuttava sekä majori Boije'lle että Simolin'ille ja oli välittänyt niiden kirjevaihtoa. Sitten hän oli Panin'in kuriirina samana päivänä, jona Fredrik kuningas kuoli, matkustanut von Korff'in luoksi Köpenhaminaan. Näistä syistä Nordberg, R. K. 4 luv. 2 ja 3 §§:n mukaan, tuomittiin kolmen viikon vesi- ja leipä-vankeuteen sekä pidettäväksi Marstrand'issa kuusi vuotta. Muutoin hänen suhteensa olivat tuomarit olleet varsin erimielisiä. Stocckenström hänen tuomitsi samaan rangaistukseen kuin Wijkman'inkin. Råfelt, Stenhagen ja Estenberg, jotka muistuttivat, että Nordberg ainoastaan omasta tunnustuksestaan oli syylliseksi löydetty, äänestivät kolmen viikon vesi- ja leipä-vankeutta sekä maanpakolaisuutta. Sack Carleson huomautti, että oikeusto ei ollut tilaisuudessa tutkimaan majori Boije'a eikä siis voinut tuomita Nordberg'ia syylliseksi Boije'n toimista; mutta, koska Nordberg oli tehnyt matkustuksen Panin'in asioissa, hän oli tuomittava R. K. 4 luv. 7 §:n mukaan maanpakolaisuuteen. Tähän lausuntoon myöskin yhdistyi Skutenhjelm, joka heikon terveyden tähden oli muihin tuomioihin ollut ryhtymättä. Hamilton melkein samoista syistä yhdistyi Råfelt'in lausuntoon (ss. 473—490). Tessin muistutti, että jos Nordberg lähetettäisiin maanpakolaisuuteen, hän epäilemättä lähtisi Wenäjälle, missä hänellä on sukulaisia ja ystäviä, ja nousisi siellä onneen ja kunniaan; sen vuoksi Tessin tahtoi hänelle ikäkautisen vankeuden, johon lausuntoon myöskin Estenberg, muuttamalla entistä mielipidet-

tänsä, yhdistyi (ss. 497—503). Ekeblad toi esiin samat syyt kuin Tessin, mutta määräsi kuuden vuoden vankeutta (s. 506). Enemmistö siis tuomitsi maanpakolaisuuteen (s. 508). Mutta lopullisessa keskustelussa Elok. 5. (s. 512) sekä Tessin että Skutenhjelm, Estenberg ja Carleson yhdistyivät Ekeblad'in lausuntoon, joka niin-muodoin tuli tuomioksi asiassa (s. 541).

Näiden tuomittujen myöhemmistä onnen-vaiheista tiedämme varsin vähän taikka ei mitään. Kræmer'istä täytyy päättää, että hän vankeus-aikansa kuluttua siirtyi Wenäjän puolelle, kenties Wenäläiseen Suomeen, siellä nai ja sai kaksi poikaa (ks. Anrep, Ättartaflor, suku „Cremer“, tab. 6). Trapantti Nordberg taas myöhemmin meni Englannin palvelukseen ja oli v. 1782 komentajana New-York'issa. Hän oli jo näiden rettelöjen aikana naimisessa Beata Sofia Mannerstedt'in kanssa, joka miehen Tukholmassa ollessa hoiteli pientä „Hardanäs“ nimistä sukutilaa Smolannissa Björkö'n pitäjässä Eksjö-järven vieressä (s. 353) ja kirjoitteli hartaita kirjeitä Tukholmassa viipyvälle puolisolleen (s. 609 seurr.). Että vaimo sitten seurasi miehensä kanssa vieraille maille, pidämme varmana, vaikk'ei Anrep suoraan sitä ilmoita (Anrep, suku „Mannerstedt“, tab. 4).

Kaikki muut asiassa kosketut miehet pääsivät edesvastauksesta vapaiksi. *Pispa Nylander*'ilta vaadittiin selitystä, jonka hän kirjallisesti antoi Porvoosta Kesäk. 3 p., sanoen ei tietävänsä mitään Wijkman'in vehkeistä (ss. 903 seurr.). Tämän johdosta lakiviskaali luopui kaikesta kanteesta häntä vastaan (s. 410). Samoin muutkin, Turussa tai Tukholmassa tutkitut, jätettiin sillensä, vaikka nähtävästi muutamat, esim. Bähr Turussa ja paroni Reuterholm Tukholmassa olivat yhtä syylliset kuin suinkin Rücker. Merkillisintä on, että *majori Hannu Henrik Boije* pääsi aivan eheänä asiasta, ja hänen seikkansa ansaitsee vielä vähän selitystä.

Siihen aikaan, jolloin Suomeen tuli tieto Fredrik kuninkaan kuolemasta, oli majori Boije ja alkanut pahinta pelätä asianomaisten epäluulosta; sen tähden hän ei uskol-
tanut pitää chiffre-avaimia luonansa, vaan jätti ne kapteini Boije'n rouvan haltuun Lahdentaustalle (Tyrvännöllä). Koska siis chiffre-kirjeitä hänelle tuli Simolin'iltä, hänen täytyi lähteä Lahdentaustalle niitä selvittämään; ne sisälsivät, että aatelis-valtuuskirjain hankkiminen oli heitettävä, mutta kolmesta muusta säädystä olisi hankkiminen semmoisia valtiopäivämiehiä, jotka vaatisivat rauhaa ja ystävyyttä Wenäjän kanssa (Boije'n kert., sivv. 59, 60). Muutoin Boije tähän aikaan kärsi kleinistä eli luuvalosta, ja neuvotteli siitä rykmentti-välskäri Beckerin kanssa. Huhtikuun keskipäiväkoilla v. 1751 piti Porin rykmentin marssia Helsinkiin linnantööhön, ja eversti von Dellvig käski majorin olla vastassa Kangasalan kirkon luona, jossa hänen piti tekemän virkavalansa*). Tämä tapahtuikin Huhtik. 29 p. Samaan aikaan tuli uusi chiffre-kirje Simolin'ilta, jonka sisällys ei kuitenkaan ole mainittu. Vaan Boije sanoo lähettäneensä Dellvig'in kanssa tiedon von Rosen'ille, luvaten tulla kenraali-kuvernörin pu-

---

*) Eversti lupasi myöskin muiden upseerien kanssa tulla vieraisin Frantsilaan. Sen vuoksi Boije pyysi Lahdentaustan rouvan tulla sinne emännöyttä pitämään. Myöskin kapteini Boije pyydettiin avuksi muutamissa kunnallis-toimissa, koska majori ei osannut suomea; oli, näet, Huhtik. 28 p. papin-vaali seurakunnassa ja paitsi sitä oli majorilla riita kapteini Mellin'in kanssa penkki-sijasta kirkossa. Huhtik. 24 p. tuli Lahdentaustan herrasväki Wääksyyn kapteini Ugglan luoksi, jossa majori Boije oli heitä vastassa. Sitten lähdettiin Tampereelle (joka ei vielä ollut kaupunkina) eversti von Knorring'in luoksi, jossa syötiin päivällistä (Huhtik. 25 p.), sitten yöksi Nokiaan kapteini Kaarlo von Knorring'in luoksi, jossa majori Boije koko päivän (Huhtik. 26 p.) makasi kipeänä. Seuraavana päivänä hän kuitenkin matkusti takaisin Frantsilaan (Boije'n kert. sivv. 61, 62).

heille asiasta, jos niin vaadittaisiin, vaikka luuvalo oli hänelle pahana esteenä. Viimeiseksi-saadun kirjeen selvittämistä varten hän taas lähti Lahdentaustalle, josta muka lähetti selvityksen kenraali-kuvernörille. Näyttää kuitenkin siltä, niinkuin ei von Rosen olisi mitään saanut (Boije'n kert. siv. 63). Tällä kannalla oli asiat, kun Boije Toukok. 14 p. sai von Rosen'ilta käskyn lähteä Tukholmaan. Kohtaan sen jälkeen tuli tieto Wijkman'in vangitsemisesta sekä huhu, että Boije oli rikoksessa osallisna. Hän silloin muka tuli kovin levottomaksi, ja „neuvottomana mitä piti tehdä, hän otti esille kaikki kirjeet mitkä oli Simolin'ilta saanut ja viskasi ne tuleen; mutta onneksi kuitenkin talletti Wijkman'in kirjeet.“ Boije muka pelkäsi, että asiassa oli jotakin peliä kenraali-kuvernörin puolelta, joka tahtoi häntä turmella. Näin kuuluu monien vakuutuksien ohessa loppupuoli Boije'n kertomuksesta, jonka hän Tukholmaan tultuansa „armollisella käskyllä“ kokoon-kyhäsi.

Se seikka, että Boije poltti Simolin'in kirjeet, kenties myöskin jonkun Wijkman'in kirjeistä, antaa meidän arvata, että tuo liukas majori lienee ollut vähemmin puhdas asiassa, kuin mitä vakuuttelee. Mutta Boije'n suhteen ei tahdottu ryhtyä ankarampaan tutkintoon. Hänen kertomuksensa luettiin ylös valtaneuvoskunnassa Kesäk. 20 ja 22 pp. ulkopuolella pöytäkirjaa ja katsottiin niin tyydyttäväksi, ett'ei häntä ollenkaan vaadittu kanslia-oikeuston eteen. Oikeuston pöytäkirjassa Heinäk. 1 p. luetaan:

„Mitä taas tulee majori Hannu Henrik Boije'en, esitti päällekkantaja, että vaikka mainittu majori tavataan siinä tutkinossa, joka on tuomari Wijkman'ista pidetty, kuulusteltujen henkilöjen lausuntoin kautta ja useilla teoilla koskettuna („rörd och graverad“), kuitenkin koska päällekkantaja on Korkeilta asianomaisilta saanut täydellisen tiedon, että majori Boije Hänen Ku-

nink. Majttinsa Itsensä edessä on tehnyt tydyttävän tilin teoistansa ja käytöksestään niissä toimissa, joita hän Suomenmaassa on ajanut, sekä saavuttanut H. K. Mttinsa Armollisen hyväksymisen; niin sanoi päällekkantaja asiain näin ollessa ei olevansa oikeutettu tekemään majoria vastaan viran puolesta mitään muistutusta.“ (Asiak. Wijk. s. 410),

Wiikkoa myöhemmin, kun trapantti Nordberg oli antanut sisään lopullisen vastauksensa, jossa hän selitti useita tekojansa sillä, että hän muka oli luullut voivansa luottaa majori Boije'n rehellisiin tarkoituksiin, nousi oikeustossa kysymys, eikö olisi kuitenkin tarpeellista totuuden ilmi-
saamiseksi muutamissa seikoissa kuulustella Boije'a. „Mutta koska Boije'n käytös oli saavuttanut Kunink. Majtin omaa korkeata hyväksymistä ja päällekkantajakin siitä syystä oli luopunut kanteestansa, katsoi oikeusto arveluttavaksi kut-
sua majorin eteensä ja toisella tai toisella tavalla häntä tutkinnon alle asettaa“ (s. 419).

Boije'n edemmistä elämän-vaiheista tahdon vaan lisätä, että hän tästä-lähin pysyi Hattujen puolella, jotka häntä ansion mukaan palkitsivatkin. V. 1761 hän tuli Hämeen-Uudenmaan läänin maaherraksi, ja v. 1771 vapaaherraksi.

Jättäen kaikki arvostelut näiden tuomiojen oikeudesta ja kohtuudesta lukijain itsensä mietittäväksi, liitän tähän lopuksi muutamia tietoja Wanajan kirkkoherran Tuomas Pacchalenius'en asiasta. Minulla ei ole hänen suhteensa mitään tutkinto-pöytäkirjoja, vaan ainoastaan Wenäjän tiedustelijain kokoon-haalimat tiedot. Mutta koska epäilemättöä lienee, että Pacchalenius oli ihan syytön, ei ole luultavasti erinomaisia valaistuksia itse tutkinto-pöytäkirjoista saatavana. Sitä vastoin Wenäläiset tiedot samalla osoittavat, mitä urkkimis-keinoja siltä puolen käytettiin. Tulemme

tutustumaan muutamien siinä kohden tärkeiden henkilöin kanssa.

Kirkkoherra Tuomas Pacchalenius'en asia ja Wenäläisten tiedustukset sen johdosta, vv. 1748, 1749.

C. G. Malmström historiassansa (III osa, sivv. 335, 336) kertoo Pacchalenius'en asian seuraavalla tavalla: „Syksyllä 1748 kertoi Suomen kenraali-kuvernöri, Rosen, että Wanajan kirkkoherra lähellä Hämeenlinnaa, Pacchalenius, oli epäluulon-alainen luvattomasta kirjevaihdosta Wenäjän kanssa. Adolfi Fredrikin läsnä-ollessa, asia esitettiin salaisessa valmistuskunnassa, jonka jäseninä tässä tilassa olivat Tessin, Ehrenpreus, Höpken, Wrede ja Ekeblad; ja harvoin lieenee ylönkatse lakia ja oikeutta vastaan Ruotsissa selvemmin lausuttu kuin tässä tilassa, jolloin melkein kuullaan kaajahdus Kaifaksen mielipiteistä. „Hänen Kunink. Korkeutensa ja valmistuskunta vertasi yleistä turvallisuutta yhden ainoan henkilön vähäiseen kärsimiseen, jolloin H. K. K. ja valmistuskunta tarkoin huomasi, että kaikki loukkaukset edellistä vastaan tuottavat surullisimman ja monelle tuhannelle asukkaalle haitallisen seurauksen; jota vastoin yksi ainoa henkilö, jos hänelle, vastoin mitä sopii luulla, jota-kin vääryyttä tapahtuu, voipi hallitukselta palkinnon tai virka-edistyksen kautta saada hyvitystä. Nämä vaikuttavat syyt saattoivat H. K. K. ja valmistuskuntaa ryhtymään siihen askeleeseen, että Pacchalenius'en vangitseminen ja tänne tuominen oli toimeen-pantava.“ Hän vangittiin; mutta ei voitu esiin-tuoda häntä vastaan mitään todistuksia; niistä kahdesta vierasmiehestä, jotka häntä vastaan käytettiin, toinen jäävättiin, toinen tuomittiin ilmeisestä valeesta rangais- tukseen. Oikeuden-käynti kesti kolmatta vuotta, jonka pe- rästä Turun hovioikeus vapautti Pacchalenius'en.“ — „Seu-

raavilla valtiopäivillä Pacchalenius etsi hyvitystä, kärsimyksen korvausta ja ilmi-antajalle rangaistusta. Pienempi Sekreeti-Deputationi lausui siitä Huhtik. 6 p. 1752, että Kunink. Maj:illa oli ollut täysi syy toimiinsa, että Pacchalenius, vaikk'ei voitu häntä täysillä todistuksilla syylliseksi saada, kuitenkin oli aivan vähän oikeutettu hyvitystä vaatimaan, ja että se, joka alamaisesta innosta eikä ilmeisellä pahalla aikomisella, ilmaisee mitä hänellä saattaa olla tietynä pelätyistä kavallus-vehkeistä, ei ole muka hyväntahtoisuutensa tähden saatettava viimeiseen kärsimiseen. Sekreeti-valiokunta katsoi parhaaksi, ett'ei säädyt siitä lausuisi mitään, ennenkuin oikeusto olisi ratkaissut hyvitys-kysymyksen. 1756 vuoden valtiopäivillä Suomen papisto kannatti Pacchalenius'en pyyntöä saada hyvitystä, ja sekreeti-valiokunta myönsi, säätyjä kuulustamatta, korvaukseksi 3,000 taal. hopear., vaikka nytkin pienempi sekr.-deputationi oli vastaan."

Sen verta nykyään tiedetään asiasta Ruotsalaisten lähteiden mukaan. Tahdon lisätä muutamia tietoja eli huhuja Wenäläisistä lähteistä, joita kopioina tavataan osittain Suomen valtio-arkistossa osittain yksityisen miehen hallussa.

Marrask. 18 p. 1748 kirjoitti Panin Tukholmasta hallitukselleen. „Viime viikolla lähetti kenraali-kuvernöri von Rosen tänne muutamasta rajan puolella olevasta paikasta erään pastori Pokalinius'en, varttioittuna kenraali-kuvernörin adjutantilla ja 8:lla rakuunalla. Hän pidetään täällä hyvin salassa ja joku lipas täynnä kirjeitä oli sinetöity ja jätettiin itse kruunuprinsille. Nyt kuuluu koko hänen rikoksensa olevan siinä, että hän on ollut kirjevaihdossa erään veljensä kanssa, joka viime rauhan perästä tuli Wenäjän valtikalle, ja on puhunut jotenkin rohkeasti jossa-kussa

kirjeessä, jonka kenraali-kuvernöri on haltuunsa saanut. Lippaassa löytyi ainoastaan suomenkielisiä saarnoja ja latinaisia väitöskirjoja uskonnollisista asioista. Luultavasti, sen mukaan kuin täällä viime aikoina on ollut tavallista, annetaan, sitten kun muutama satamäärä taalereita vaskirahaa on maksettu, hänen lähteä kotiansa.“ — Hän lisää, että Rosen muka samalla kertaa lähetti ehdotuksen asettaa Suomenmaassa Espanjan inquisitionia, johon vähimmälläkin epäluulolla jokainen henkilö voitaisiin kutsua; vaan valtaneuvoskunta sen muka hylkäsi ja Tessin sanoi suoraan ei enää suostuvansa mihinkään tiranniuteen ja myöskin neuvovansa muita sitä miten mahdollista karttamaan; sillä heidän asiansa alkavat hänen mielestään muuttaa muotoansa. „Muutoin puhutaan täällä melkein julkisesti, että Suomen kansa alkaa käydä velvollisen kuuliaisuutensa rajojen yli ja ilmeisesti nurista raskaista veroista.“

Tammik. 20 p. 1749 Panin kirjoittaa: „Pastori Pokalenius ei ole vielä laillisesti tutkittu, ja tuo hänen asiansa tähden tänne kutsuttu kapteini Kretlan sanoo, ett'ei löydetä mitään häntä vastaan. Tytymättömyys Suomenmaan väestössä karttuu joka päivä, niin että Rosen on alituudessa pelossa kapinasta.“

Maalisk. 16 p. 1749 Panin lisäksi mainitsee, että von Rosen on pyytänyt lisää sotaväkeä Ruotsista, koska muka kansan tytymättömyys Suomessa yhä karttuu, niin että hän pelkää tottelemattomuutta Suomen sotaväeltä hädän hetkenä. Kuitenkin Panin siihen lisää: „En ole vielä voinut vakuuttaa itseäni tämän asian totuudesta.“

Tällä välin huhu Pacchalenius'en vangitsemisesta oli Wiipuriinkin tullut, ja siellä oleva kuvernörin-kanslia koetti saada jotakin selkoa asiasta. Tämän kanslian Ruotsalaisessa toimistossa silloin palveli eräs Suomesta kotoperäinen

nuori mies *Juhana Henrik Carlborg*, jonka isä oli *provasti Henrik Carlborg*, kirkkoherra Närpiössä Pohjanmaalla (ks. Asiak. Wijkman'in jut. siv. 130). Provasti Carlborg näyttää olleen Wenäläisten paraita ystävä Suomenmaassa, niinkuin sopii ja siitäkin arvata, kun hän oli sijoittanut poikansa Wenäläiseen virkakuntaan. Sodan aikana vv. 1742, 1743 hän oli pysynyt seurakunnassaan ja muun muassa saanut toimeen, että, vaikka yleensä maan-asukasten kaikki aseet pois-otettiin, kuitenkin Närpiöläisille jätettiin ulos 120 pyssyä heidän hylkeen-pyyntiänsä varten; vaan kun keväällä 1743 tapahtui että 2 venettä ja 16 miestä katosivat kuulumatto-miin ja arvattiin niiden lähteneen Ruotsiin, käskettiin Touko-kuun alussa kovan rangaistuksen uhalla pyssyt takaisin-antaa (ks. Suom. Valtio-ark. Wenäläiset kirjat N:o 2143, leht. 685, 686). Valtiopäivillä 1746—1747 tapaamme pro-vasti Carlborg'in pappis-säädyssä kiihkeänä Myssynä ja Wenäläisen politiikin ystäväenä. Hän on niitä, jotka nauttivat Wenäjän ministerin von Korff'in vieraanvaraisuutta, ja tämä kirjeessään Jouluk. 12 p. 1746 kertoo, millä ihastuksella provasti katseli keisarinnan muoto-kuvaa. „Der Probst von Österbothnien Carl Borg“ (Carlborg), kuuluu sanat, „sagte, nochdem er es (keisarinnan muotokuva) lange betrachtet, dass, daferne eine göttliche Verehrung auf die Menschlich-keit fallen könnte, Ew. Kaijs. M:t es von ihnen und sei-nen Landsleuten verdienet hätten, weiln ihre Häusser und Höfe von Ew. Kaijs. M. Armée, die vor baarès Geld ge-zehret hätten, geschützt, von der schwedischen Armée aber geplündert worden.“ Valtiopäiväin lopulla von Korff Syysk. 11 p. 1747 kirjoittaa Wenäjän suurkanslerille samasta Carl-borg'ista, ilmoittaen että provasti aikoi oman hallituksensa luvalla kääntyä Wenäjän hallituksen puoleen anomuksella saada takaisin yhden niistä kolmesta kirkonkellosta, mitkä

Wenäjän armeija oli hänen provastikunnastaan vienyt. Tämä johdosta von Korff lisää: „Dieser Mann ist bey Gelegenheit gut zu gebrauchen, insonderheit in Österbothnien; er ist mit Hertz und Seele dem russischen Systeme ergeben, ist entreprenant, hat courage und vielen Einfluss bey den Einwohnern seiner Probstey. Er ist mit der auf dem gegenwärtigen Reichstage in dem Priesterstande mit Fermeté agiret hat; dafern derselbe diesen Winter eine Reise nach Petersburg thun sollte, so nehme mir die Freijheit Ew. Hochgräfl. Exc. diesen Mann demüthigst zu empfehlen.“ Se luottamus, jota niin-muodoin provasti Carlborg nautitsi, oli nähtävästi hänen poiallensakin hyödyksi, ja Wiipurin kuvernöri-virasto siis katsoi hänen soveliaimmaksi mieheksi, hankkimaan luotettavia tietoja Pacchalenius'en asiasta. Nuori Carlborg, joka oli saanut virkavapauden, lähteäksensä sisarensä häihin Pohjanmaalle, sai sen ohessa toimekseen matkustaa Hämeenmaan ja Vanajan pitäjän kautta ja tällä tiellä tarkemmin kuulustaa sen-puolisten asiain laitaa.

Carlborg lähti matkalle Uudenvuoden-päivänä 1749 ja palasi vasta kahden kuukauden perästä, niin että Maalisk. 4 p. saattoi antaa matkakertomuksensa. Tämä kertomus ilmoitti, että Vanajan kirkkoherra Tuomas Pacchalenius oli Marrask. 1 p. 1748, erään pitäjässä asuvan kapteenin ja toisen alhaisemman upseerin kanteen johdosta tullut von Rosen käskystä vangituksi siitä syystä, että hän oli kirjevaihdossa ollut muutaman sukulaisensa *Samuel* (tai *Juhana*) *Forsman*'in kanssa, joka on isännöitsijänä entisen ministerin Ostermann'in maatilassa lähellä Pietaria. Pacchalenius oli kolme vuorokautta pidetty Hämeenlinnassa ja sitten joku aika Turussa, kunnes vietiin Ahvenanmeren yli Tukholmaan. Carlborg lisäksi kertoo, että tytymättömyys Suomessa on yleinen ja asukkailla halu kerrassaan joutua Wenäjän alle.

Jos sota syttyisi, ei Suomen rykmentit muka tekisi mitään vastarintaa; sillä ovat jo niin usein kokeneet, kuinka Ruotsalaiset hädän aikana heittävät ja hävittävät Suomenmaan, ja sen vuoksi muka toivovat päästä, niinkuin muut veljensä ja entiset maanmiehensä, Wenäjän kejsarinnan armollisen suojeluksen alle.

Vähitellen asia Pietarissakin herätti huomiota. Maalisk. 23 p. 1749 ulkomais-asiaain valtakollegio käski Wiipurin kuvernööri-kanslian hankkia kaikkia mahdollisia tietoja. Huhtik. 4 p. kanslia ensi aluksi ilmoitti mitä Carlborg oli kertonut, ja lisäsi seuraavaa: Eräs maakonttorin kirjuri, nimeltä Favorin, joka oli puheena-olevan Pacchalenius'en sisarenpoika, oli asiasta kuullut, että eno viime Lokakuussa oli von Rosen'in käskystä vankeuteen otettu siitä syystä, kun hän ensin muka olisi ollut osallisna kruunun-varojen hävittämisessä silloin kun Hämeenlinna v. 1742 heitettiin Wenäläisten valtaan, ja myöhemmin olisi ollut kirjevaihdossa äsken-mainitun Forsman'in kanssa.

Samoin muutkin tiedustajat lähettivät kertomuksensa sisään. Tärkeä mies tämmöisissä toimissa näkyy Haminan pormestari Martins olleen. Miehen elämän-vaiheet olivat olleet tavattoman kirjavia. Hän on sama Maisteri Mathias Martinius, joka vv. 1735—1742 oli ollut konsistorion-notariona Porvoossa ja v. 1740 paikoilla oli avioliiton-rikokseen viettänyt Myrskylän kirkkoherran Jonas Kellgren'in ensimmäisen puolison (ks. Akiander, Herdaminne I 77, II 84; Hist. Ark. II 159, III 179). Wenäläis-vallan aikana hän oli kenraali-kuvernööri von Campenhausen'in sihteerinä Suomen suuriruhtinakunnassa, ja siirtyi rauhan jälkeen Wenäjän puolelle rajaa, jossa hän tuli Haminan pormestariksi. Hänelle annettiin ensin kollegion-assessorin arvo, sitten laamannin. Miehen liukas luonne ja moninaiset sukulaisuudet Ruotsin

puolella rajaa, missä esm. velipuoli vielä oli kirkkoherrana Martins'in syntymä-pitäjässä Hauholla, teki hänestä varsin soveliaan urkkijan. Ylipäänsä jokainen Haminan porvari, joka kävi Ruotsalaisessa Suomessa sukulaisia tervehtimässä, teki samalla vakojan virkaa. Enimmästi Martins siihen toimeen käytti erästä Haminan kauppiasta, nimeltä Brusen (Bruce?) (Asiak. Wijkman'in jut. s. 130 seurr.)

Tämä Martins nyt Pacchalenius'en asiasta antoi Huh-tik. 27 p. seuraavat ilmoitukset, mitkä hän oli hankkinut erään Lundblad nimisen rajatarkastajan avulla. Pacchalenius sanotaan muka olleen kapteini Nordenberg'in kanssa liitossa Hämeenlinnan heittämistä varten Wenäjän kruunulle v. 1742. Olipa Nordenberg sen sota-oikeuston edessä, joka syksyllä 1748 pidettiin Helsingissä sekä hänestä että Büttner'istä, Boisman'ista ja muista Hämeenlinnan heittämyksessä osallisista ja jossa oli esimiehenä ensin kenraali Sander ja sitten kenraali Åkerhjelm, tehnyt tunnustuksia, jotka ilmaisivat muka Pacchalenius'en syyllisyyden. Niinpä luultiin, että Pacchalenius oli Nordenberg'in kanssa jakanut sotakassan, ja että hän oli hänen kanssansa ollut kirje-vaihdossa rauhankin jälkeen, jolloin Nordenberg oleskeli Wenäjällä. Tästä syystä oli von Rosen, Hämeenlinnassa ollessaan, lähettänyt luutnantin, ala-upseerin ja 8 miestä, jotka yöllä salaisesti ottivat Pacchalenius'en kiinni. — Näin kuului Martins'in kertomus.

Näiden eri haaroilta saatujen ilmoitusten johdosta antoi mainittu valtakollegio vangita puheena olevan Forsman'in ja tutkia hänen papereitansa; mutta ei löydetty mitään mainittavaa.

Kaikesta tästä on kumminkin selvää, ett'ei Wenäjän hallitus tiennyt Pacchalenius'en toimista yhtään mitään, ja että mies syyttömästi oli joutunut valtiollisen epäluulon

uhriksi. Selvää sekin on, ett'ei hänellä ollut Wijkman'in kanssa mitään tekemistä. Wijkman oli juuri näinä aikoina pakolaisena Wiipurissa, mutta ei voinut Pacchalenius'esta mitään tietoja antaa. Hämärämpi on seikka luutnantti Nordenberg'in suhteen. Tämän miehen omituiset onnenvaiheet on A. E. Arppe kuvannut kirjoituksessaan „Suomalaisista kullantekijöistä (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk XVI; Kirj. Kuukauslehti 1870, sivv. 199 seurr.); mutta sota-oikeuston tutkinto hänen asiassaan ei ole tarkemmin tunnettu. Että Hämeenlinnan heittämyksessä v. 1742 todellakin lienee tapahtunut jotain kruunun-varojen raiskausta, on luultavaa; mutta syy näkyy lankeevan eversti-luutnantti von Büttner'in päälle. Valtio-arkistomme Wenäläisissä kirjoissa (N:o 2141, lehti 1156, 1157) luetaan erään läkkiseppä Lafantin'in anomus v. 1742 eversti Räsanow'ille saada korvatuksi ne 160 taal. hop., mitkä hänelle oli jälillä Fortifikationi-holvissa Hämeenlinnassa silloin, kun luutnantti Nordenberg Elok. 16 p. lähti Wenäläisten leiriin. Räsanow'in päätös Hämeenlinnasta Syysk. 24 p. 1742 kuuluu: että von Büttner'in pitää ne maksaa, ennenkuin pääsee lähtemään, jos tahtoo karttaa enempiä tutkinnoita varsin-kin väärästä kruunun-omaisuuden käyttämisestään täkäläisessä varustus-huoneessa ja makasiinissa (om han vill undvika all vidare olägenhet isynnerhet för dess orättmätiga disposition af kronans egendom vid tyghuset och magasinet härstädes).“ — Että Pacchalenius'ella olisi tässä asiassa ollut mitään syytä, ei ole kuitenkaan luultavaa.

Aakkos-ainehisto.

- Adolf Fredrik, 89; nousee hallitus-istumelle, 69, 74.
- Ackern, von, Christiana Elisabeth, tuomari Wijkman'in puoliso, 28, 38—40, 49, 54, 55, 73, 75, 78, 79, 80, 82, 83.
- Ackern, von, Sofia Magdalena, 28.
- Ackern, von, kapteini, 28.
- Agander, 39, 72.
- Ahlqvist, Henr., 37.
- Alléen, posti-inspehtori Turussa, 49.
- Alopæus, Juh. David, 39, 72.
- Argilander, Henrik, 41.
- Aurajoki, jäänlähde v. 1751, 73.
- Becker, välskäri, 86.
- Bergsten'in kellari Turussa, 64, 66.
- Bestushew, Wenäjän valtakansleri, 38, 92.
- Bielke, ent. valtaneuvos, 58, 59.
- Blomcreutz, Kaarlo, luutnantti, 78.
- Boije, Hannu Henrik; hänen „relationinsa“ (kertomuksensa), 24, 87; hänen syntyperänsä, 55; hänen vehkeensä, 56 seurr., 66, 67, 68, 84, 85—88; hänen yhtymisensä Wijkman'in kanssa, 62—67, 68, 69, 74.
- Boije, Otto Ernesti, 62, 86.
- Boisman, 95.
- Bredenbergh, Paul, 26, 69.
- Brovallius, pispä, 52, 75.
- Brunou, Brynolf, 34, 39.
- Brusen (?), porvari Haminassa, 95.
- Büttner, von, Hämeenlinnan komentaja, 95, 96.
- Bähr, David, 49, 74, 79, 85.
- Campenhhausen, von, kenraali-kuvonöri, 94.
- Carlborg, Henrik, Närpiön provasti, 92, 93.
- Carlborg, Juhana Henrik, 92—94.
- Carleson, ks. Sack Carleson.
- Castenhof, 78.
- Carpelan, Krister, 58.
- Cremer, Jaakko Juhana, 26, 47; vert. Kræmer.
- Degerbyy (Loviisa), 31—33, 71.
- Dellvig, von, eversti, 67, 86.
- Dryden, sihteeri, 52.
- Duncan, postimestari Ahvenkoskella, 71.
- Ehrenpreus, valtaneuvos, 89.
- Ehrensward, Augustin, 58.
- Ekebarok, suku, 26.
- Ekeblad, valtaneuvos, 64, 77, 84, 85, 89.
- Ekenberg, 38.
- Elianus, E., 34.
- Enholm, Juh., 35.
- Estenberg, 36, 77, 81, 82, 83, 84, 85.
- Faggot, lakiviskaali, 77.
- Favorin, maakonttorin kirjuri Wiipurissa, 93.
- Forsman, Samuel (tai Juhana), 93, 94, 95.
- Frank, entinen kauppias, Tukholmassa, nyt Ferber nimisenä Pietarissa, 38.
- Frantsila, sotilasvirkatalo Kangas-alustalla, 56, 67, 86.
- Fredrik I; hänen kotiin-tulonsa Hessistä, 27; hänen kuolemansa, 69, 73, 74, 84, 86.
- Freudenfelt, kenr.-majori, 30.
- Forselius, Antti, 26, 71.
- Gottzman, suku, 25, 26.
- Gottzman, Berndt, 26, 41, 42, 47.
- Gottzman, Anna Margareta, 47.

Grotenfelt, Joroisissa, 47.
Gyllenecker, Savonlinnan komen-
taja v. 1742—1743, 29.

Haberman, Juhana, kirkkoherra
Pernajassa, 26, 71.
Hamilton, hovikansleri, 77, 84.
Hämeenlinnan markkinat, 68.
Höpken, valtaneuvos, 77, 89.

Idström, Kaarlo, 35, 79.
Iisalmi, sen rahvaan valitukset vv.
1747 ja 1748, 31 seurr.

Kangasala, 56, 67, 86.
Keckonius, hovioikeuden neuvos,
34, 40.

Knorring, von, eversti, 86.
Knorring, von, Kaarlo, kapteini,
86.

Korff, von, 49, 56, 71, 84, 92, 93.
Krank, komissarius, 57, 58.
Kretlan (?), kapteini, 91.

Krook, Kaarlo, 49; hänen sukun-
sa, 50; hänen vehkeensä, 50
seurr., 69, 74, 77, 79, 82.

Krook, Kustaa, 50, 78, 79.
Kræmer, Jaakko Juhana, (ks. Cre-
mer), 47, 80, 83, 85.

Lafantin, läkkiseppä, 96.
Lagerberg, Revisioni-sihtööri, 77.
Lahdentausta Tyrvännöllä, 62,
86, 87.

Lappalainen, Lauri Laurinpoika,
35, 72.

Leijonmarck, Gustaf, 42.
Lidin, maasihtööri Turussa, 78.

Lillienberg, Turun maaherra, 35,
62, 68, 77.

Lindelöf, Kaarlo, 40.
Loviisa Ulriika, kuningatar, 39.
Lund, Kornetti, 78.

Mannerstedt, Beata Sofia, 85.
Martini, Henr., 40, 41.

Martins, (Martinus), 37, 38, 94, 95.
Mathesius, Juhana, 53.
Mechelin, Yrjö, 32, 34.
Mikkeli, sen postikonttori, 37.

Nidelberg, Kath. Marg., 26.
Nokia, Pirkkalassa, 86.
Nordberg, Juhana, trapantti, 61,
69, 80, 84, 85.
Nordenberg, Maunu Otto, 95, 96.
Nylander, pispa, 52, 70, 75, 85.

Ostermann, Wen. ministeri, 93.
Oulun kaupunki, 31, 33.

Pacchalenius, Tuomas, Wanajan
kirkkoherra, 36, 41, 52, 75, 88—96.
Panin, Nikita, 36, 44, 46, 49—51,
54, 55, 57, 58, 60, 61, 66, 67, 84,
90, 91.

Piper, maaherra Waasassa, 52.
Poppius, kirkkoherra Joroisissa,
70, 72.
Posse, eversti, 77.

Raahen kaupunki, sen pormesta-
rit, 27.
Rahling, raatimies Porvoossa, 70.
Rantasalmen valitus virkamiehiä
vastaan, 32, 34—36.

Reuterholm, Axel Gottlieb, 48,
49, 85.

Rosen, von, kenr.-kuvernööri, 31,
41, 44, 50, 51 52, 57, 58, 67, 68,
69, 86, 87, 89, 90, 93, 94, 95.

Rücker, Juhana, kommissionäri, 61,
80, 83.

Räfelt, revisioni-sihtööri, 77, 84.
Räsanow, eversti, 96.

Sack Carleson, kanslianeuvos, 77,
84, 85.

Sander, kenraali, 95.
Savo; sotatapaukset siellä v. 1742
—1743, 29, 30; kauppa Pohjan-

- maan kanssa 31—33, 39; sen väestö 80.
- Schultze, kauppias Turussa, 62.
- Selkee, sotilas-virkatalo Mouhijärvellä, 67, 68.
- Simolin, Juh., 36, 41, 44, 45, 46, 47, 49 seurr.; hänen isänsä, 61; kirjevaihto Wijkman'in ja Boije'n kanssa, 66, 67, 68, 69, 74, 80—84, 86, 87.
- Sivers, 38.
- Skutenhielm, valtiosihteeri, 77, 84, 85.
- Stachæa, Ebba, 25.
- Stenhagen, kanslianeuvos, 77, 83, 84.
- Stiernstedt, maaherra Savossa, v. 1742, 29.
- Stockenström, revisioni-sihteeri, 77, 81, 83, 84.
- Strandman, 39.
- Strömmer, sihteeri Tukholmassa, 29.
- Stålhanske, Mauri, tuomari, 78.
- Suomalaisten mielipiteet, 44, 72, 76, 81, 91—94.
- Tampere, 86.
- Tavast, luutnantti, 72.
- Tessin, Kaarlo Kustaa, 51, 57, 61, 77, 83, 84, 85, 89, 91.
- Turun rauhankongressi v. 1743, 30, 71, 81.
- Turun markkinat, 68, 69.
- Uggla, kapteini, 86.
- Vegesack, Paul, tilallinen Rantasalmella, 41, 71.
- Wallens, Jeremias, 42.
- Wallenstierna, assessori, 79.
- Wechter, Esaias, 45, 66.
- Werander, Kaarlo Kustaa, provosti, 81.
- Werner, palvelijaa, 77.
- Wessman, Wijkman'in renki, 69, 79.
- Wiapori, 49, 50, 52.
- Wijkman, Immanuel, 29, 40, 66, 69, 73, 75, 77, 78, 83.
- Wijkman, Jaakko, pormestari Porvoossa, 25.
- Wijkman, Juh. Henr.; asiakirjat hänestä, 23, 24; syntyperä, 24, 25; puolue-asema, 28, 36, 62, 64; karkaa Wenäjälle, 37; luonne, 43, 62, 67, 80, 81; yhteys Simolin'in kanssa, 46 seurr., 54, 62, 65, 68, 73, 74, 75—77, 81; väli Krook'in kanssa, 49 seurr., 73, 77; yhteys Boije'n kanssa, 54, 55, 61 seurr., 73, 74, 87; matkustus Savoon talvella 1750—1751, 69 seurr., 75, 76; tutkinto ja tuomio, 77 seurr., 81 seurr.; mestaus, 82.
- Wijkman'in rouva, ks. Ackern.
- Wittfoth, assessorin-leski, 73.
- Wrede, Fabian, valtaneuvos, 89.
- Wrede, Henrik, maaherra, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 61, 71.
- Wäaksy Kangas-alustalla, 86.
- Åkerhjelm, Samuel, valtaneuvos, 58—60.
- Åkerhjelm, kenraali, 95.

Om Aksborg

af

S. Elmgren.

I *Rättelser* till G. Reins „Föreläsningar öfver Finlands historia“ pag. 620, förklaras den gamla uppgiften om Aksborgs eröfring 1292 alls icke angå Finland. Denna rättelse stöder sig på en artikel i Mehiläinen 1862 pag. 189, under tecknad Y. K., hvilken åter åberopar Norska historikern P. A. Munchs yttrande i en uppsatts „Om grändse-traktater“ m. m. i Tidskrift for videnskab og litt. 1851—2 pag. 334. Men Munch, som också blott i förbigående vidrör ämnet, tyckes ej känna sjelfva källan för notisen: Annales Sigtunenses (han citerar nemligen blott Porthan), och har af den tillfälliga namnligheten blifvit förledd att draga förhastade slutsatser. Ett noggrannat aktgifvande på den gamla kronikörens anteckning: 1292. *Terra sancta a paganis capta est et Aksborg capta est a Ruthenis*, leder ovillkorligen till den öfvertygelsen, att antecknaren med all flit velat särskilja dessa två notiser, ehuru de förekomma på samma rad, att han velat göra Palestinas eröfring rätt tydligt skild från Aksborgs eröfring. Därföre upprepar han verbet *capta est* två gånger på samma rad, anför uttryckligen *Ruthenis* såsom en motsatts till *paganis*, och sätter *Terra sancta* utan inskränkning i främsta rummet, då det vore ren ömning att efteråt tala om något enstaka fäste inom sammā land. Helt annan är ordställningen i *Chronologia vetusta*: 1292.

Pagani debellaverunt Acher et totam terram sanctam, som icke lemnar rum för någon misstyding. Dertill kommer att notisen om Aksborg vore förd till orätt år, om den skulle gälla en Palestinensisk fästning, ty *Acre* föll redan den 16 jan. 1291; äfvensom namnet vore orätt skrivet, ty *Acre* kallades mig veterligen alldrig *Aksborg*, utan vanligen *Accon*, någongång *Acher*, och i Isländska annaler stundom *Akersborg*; ehuru några lärda anse detta sistnämnda namn betyda *Acceron* i Palestina, som låg sydligare än Akka och äfven ofta nämnes i korstågshistorien. Således måste den, som nödvändigt vill hänföra Aksborg till Palestina, förklara nästan alla orden i anteckningen för misskrifning; men så behändigt får man ingalunda affärda gamla documenter. Att på samma rad anföra två eller flere skilda notiser, var för öfrigt högst vanligt i alla krönikor, t. ex. i *Annales Islandorum regii* heter det: 1291. *Heidnir menn brutu Akrsborg. Utkvama Arna biskups. Bolna sott a Islandi* m. m. Ville man nu af blotta sammanhanget gissa till Akrsborgs läge, så borde det sökas på Island eller i Norge, der verkligan slottet *Akersborg* (sedermera Aggerhus) fanns och var konung Magnus Eriksons vanliga vistelseort; men jämförelsen med andra uppteckningar visar tydligt att här är fråga om flere vidt skilda händelser och främst om Palestina, sedan om Island. Låter man likaså Sigtuna krönikans ord gälla två skilda saker, så visa de sig vara fullkomligt riktiga; ty att Muhammedanerna hade fullständigt intagit Palestina året efter Accons fall, torde någorlunda öfverensstämma med verkliga förhållandet, och Ryssarnes ströftåg inåt Tavastland det året, bestyrkes till fullo af Nowgorodska krönikor. Vi ha således här en dyrbar historisk notis, som bör beaktas.

En qvistigare fråga är, hvilken nutida ort det gamla

Aksborg motsvarar. När man med full säkerhet vet, att Novgoroderna just det året härjade grymt i midten af Tavastland, så ligger det för öppen dag att äfven *Aksborg* bör sökas i den trakten. Studenten *Perdén* upptecknade visserligen för 28 år tillbaka en tradition (*Litteraturbladet* 1851 pag. 281), af innehåll att en mächtig mans gård *Aksborg* skulle hafva funnits i närheten af Akkas kyrka och Toijala by; icke långt derifrån, likväl inom Sääksmäki socken, finnes en by *Linna* eller *Linnanen*, der ett enstaka brant berg på slätten skall synas. Men traditionen är alltför sväfvande och osäker, för att lemna forskaren någon trygghet, och några ruiner torde der icke heller finnas, som skulle bestyrka den. Isynnerhet strider dess vestliga läge ifrån Tavastehus slott, emot antagandet att *Aksborg* skulle varit der beläget; man kan ej gerna tro, det Novgoroderna skulle vågat sig så långt förbi Tavastehus, som förmodligen hade stark besättning. Förmodligen har blott socknens nutida namn gifvit anledning till hypotesen.

Deremot talar mycket för gissningen: att med krönikans *Aksborg* skulle menas *Hakoisten linna* i Janakkala, 15 eller 18 verst SSO från Tavastehus. Dess läge är lämpligt, ty de från sydost kommande härjande Novgoroderna kunde angripa och intaga detta lilla fäste, innan de stötte mot Birgers slott och vände om. Der finnas ock så tydliga lemningar efter vallar på ett brant svår-tillgängligt berg, att man sväriligen kan betvifla det der stått en forntida befästning, sådana Esterna hade många. Att egendomen Haga någon tid varit kungsgård, således publik tillhörighet, talar ock för antagandet. Af namnet *Hakoisten* eller *Hakos linna* kunde en Svensk lätt få namnet *Aksborg*, genom öfversättning och liten förvrängning (*Hakos*, *Akos*, *Aks* och *linna* borg); mycket starkare förändringar af ort-

namn har man idkeligen exempel på, såsom Käkisalmi, Kexholm o. s. v. Att minnet af detta Aksborg hos Svenskarne försvann efter dess intagande och kanske förstöring, bör icke förundra någon, som vet, huru äfven den borg vid Kymmene, hvilken angreps 1311 af Novgoroder, så totalt försvunnit ur sednare släktens medvetande att man ännu icke rätt känner hvar den låg. I alla fall var det fordna Aksborg obetydligt och blef förmodligen aldrig mera uppbygdt efter förstöringen 1292. Hakoisten linna beskrefs först af kontraktsprosten i Hvittis Nils Idman (Åbo Tidningar 1775, N:o 7), och omtalas sedan efter honom i Tuneld — Porthans Geografi, i Lagus' Finska adelns gods, och „Finland framst. i teckn.“ p. 219. Aksborgs identifiering med Hakoisten linna har således all sannolikhet för sig, ehuru skälen ännu icke äro fullt bindande för en kritiker, utan det kan heta: „adhuc sub judice lis est.“ Men att krönikans Aksborg i alla fall icke bör sökas i Palestina, utan i Iämernas land, kan redan anses för en afgjord sak.

Muuttamista keski-aikaisista veroitus-seikoista.

Tutkinut

Yrjö Koskinen.

Harva kohta Suomen historiassa on tähän asti jäänyt niin vaillinaisesti selitetyksi kuin se tapa, jolla kruunun saatavat verot keski-aikana syntyivät ja suoritettiin. Se ilmoitus, minkä Palmsköldilainen katkelma pispain-kronikasta (Porthan, Sylloge, siv. 6) antaa, että muka Beroni I „alienavit tributum Finnonum ad manus regis“, ei todellakaan anna paljon tolkkua kruunun-verojen synnystä. Myöskin verojen laadusta ja maksu-tavasta ovat sekä lähteet että historialliset tutkimukset enimmältään äänettömiä. Luultavasti itse veroituksen sekavuus ja epämääräisyys, eli se seikka, että verot usein lienevät riippuneet paikallisista tottumuksista, jotka eri seuduilla paljon vaihtelivat, lienee syynä, miksi vero-asioita ainoastaan harvoin mainitaan sen aian todistuskappaleissa. Sen ohessa on muistamista, että useimmat linnan-läänit siihen aikaan olivat pois-läänitettyinä, jonka vuoksi tilintekojä kruunulle harvemmin tuli kysymykseen. Forssell (Sveriges inre hist. fr. Gustaf den Förste, I, sivv. 18 seur.) on tuonut esiin, mitkä läänit keskiaian lopulla aina pidettiin „Kuninkaan aarre-aitaan“ (Konungens fatebur) kuuluvina, mitkä taas olivat aina valtakunnan ylimyksille läänitettävät; mutta muistamista on, että itse teossa aarre-aitankin alueet usein pois-läänitettiin. V. 1485 ja 1497 luetellaan aarre-aita-lääneinä Suomessa: Tu-

run linna ja lääni, Hämeen lääni ja Satakunta; mutta muu Suomenmaa pidettiin läänitettävänä, vaikka kuningas v. 1497 äskettäin oli aarre-aittaansa ottanut myöskin Korsholman läänin, Raseporin läänin ja Kastelholman läänin. Kuitenkin näemme, että hyvin usein koko Suomenmaa annetaan jollekulle ylimykselle (esm. Boo Juhonpoialle, marski Kaarlo Knuutinpoialle ja nyt äskenmainittuna vuonna Sten Stuur'e'lle) läänitykseen, ja Unionin seikat harvoin lienevät salineet läänejä hallittavan varsinaista tilintekoa vastaan. *) Näin on helppo ymmärtää, miksi ylipäänsä puuttuu tilinteko- tai lasku-kirjoja kruunun tuloista keski-aikana. Minun tietääkseni ei mainita kuin yksi ainoa keski-aikainen vero-luettelo, nimittäin Eerik Pommerilaisen varhaisemalta hallitus-aialta (v. 1413); mutta tämäkään ei enää ole säilynyt alkuperäisessä laitoksessaan, vaan ainoastaan Bure'n tekemäin otteiden kautta (Styffe, Skandinavien under Unions-tiden, siv. 302 seurr.).

Monen mielestä kenties yllämainitut seikat tekevät koko verotus-järjestelmän keski-aikana mahdottomaksi selvittää, koska sopisi arvella, että perusteet riippuivat pelkästä sattumuksesta ja mielivallasta. Mutta niin ei ole asian laita. Niissäkin tapauksissa, jolloin ei kruunulle mitään tilintekoa tehty, oli epäilemättä ulostekojen määrä ja maksu-tapa ylimalkain asettunut jotenkin vakinaiseksi, niin ett'ei läänitysmies saanut nostaa veroja, kuinka paljon ja

---

*) Forssell, main. teos, sivv. 21, 22, ei tiedä kuin ainoan kerran, vuodelta 1340, jolloin läänejä (Turun, Hämeen ja Wiipurin läänit, s. o. koko Suomenmaa) mainitaan annetun sillä ehdolla, että tili oli tehtävä rahoista, voista, vuodista, karjasta ja lohesta; muun veron saisi läänitysmies itse pitää. Usein kuninkaan aarre-aitta sai jonkun sovitusman rahoja. Jos oli puhdas läänitys, ei kuningas saanut siitä muuta kuin ylimyksen uskollisuutta ja palvelusta.

millä tavoin itse tahtoi. Paitsi sitä sekä useat kameraliset nimitykset että myöskin ne vähäiset tiedot vero-asioista, mitkä siltä aialta ovat säilyneet, todistavat selvästi, että joitakin ohjeita kumminkin noudatettiin. Mitkä nämä ohjeet olivat ja mikä veroituksen yleinen luonne lienee ollut, on niin-muodoin tärkeä tutkimus-aine, joka ansaitsisi varsinkin kameralistain huomiota. Ja yleensäkin Suomenmaan historialle tämä kysymys ei ole aivan vähä-pätöinen. Tärkeätä on esm. tietää, missä määrässä meidän maa, toisen kansan valloittamana, sai nauttia hyväksensä sitä itseveroituksen oikeutta, joka ylipäänsä asuu Ruotsin yhteiskunnan luonteessa, eli toisin sanoin, mitenkä vieras valloitus vaikutti kansamme verotus-tilaan. Tältä kannalta katsoen on puheena-oleva kysymys tutkimukselle ihan uusi. Minä en aio tällä kertaa ottaa tätä laveata asiaa kokonaisuudessaan tutkittavaksi; ainoastaan pari erinäistä seikkaa tahdon valaistavaksi esittää, toivoen että ne puolestansa antavat viitauksia edempiin selvityksiin.

Huomattava on, että jos lähteet keski-aikaisten verotus-olojen selvittämiseen ovatkin aivan köyhiä, sitä runsaampia tietoja löytyy veroituksesta Kustaa Waasan aikana, ja näistä tietysti leviää jotakin valoa edellisiiinkin aikakausiin. Kustaa knningas epäilemättä pani hallintoseikat monessa kohden uudelle kannalle; läänitys-järjestelmä vähitellen ja isommalta osalta lakkautettiin, säännölliset-vuosi-tilit panttiin toimeen, jonka ohessa veronlaskukin asetettiin paremmalle kannalle, niin että uusi kamerali-laitos, jonka sitten Kaarlo IX täyteen kuntoon sai, oikeastaan Kustaan aikana perustettiin. Mutta verojen määrän ja lajin sekä itse ylöskanto-tavan suhteen näkyy Kustaa Waasa isoimmalta osalta pysyneen keski-aikaisella pohjalla; ainakin täytyy päättää, että hänen ensimmäiset verokirjansa 1540 vuoden

paikoilla esittävät maamme kameraliset olot ihan keski-ai-
kaisen mallin mukaan. Jos tämä totuus myönnetään, niin
meillä todellakin on Valtio-arkistossamme varsin runsaita
lähteitä keski-ajan veroseikkain tutkimista varten, ja lisäksi
on Ruotsalainen Hannu Forssell sekä väitöskirjassaan (*Bi-
drag till hist. om Sveriges förvaltning, Sthm 1866*) että
myöskin ylempänä mainitussa teoksessaan (*Sveriges inre
hist., Sthm 1869*) tehnyt arvollista tutkimus-työtä tällä alalla.
Juuri näiden Kustaa Waasan aikuisten olojen johdosta kat-
son mahdolliseksi tunkeuda keski-ajan hämärämpiin veroi-
tus-kohtiin.

I.

Ruoka-ruotsi.

Useissa Kustaa Waasan aikuisissa todistuskappaleissa
mainitaan vero-lajina eli talonpoikien ulostekona Suomen-
maassa: *rokarotz, rokarossi, rokarotzi*. Se näkyy olleen mei-
dän maalle omituinen ja kuuluu nähtävästi vanhempaan vero-
järjestykseen, minkä Kustaa kuningas pian muodosti toi-
selle kannalle: V. 1530 kuningas „kutsuu takaisin *then Ro-
karosze gestningh* Hämeen linnan-alle hänen armonsa omalle
väelle ja jalkamiehille, minkä tuomarit siellä kauan aikaa
ovat nauttineet“ (Arwidsson, *Handl.* V 260). V. 1537—39
mainitaan Sääksmäen kihlakunnassa „10 leiviskää lihaa *för
Rokarotz kööt*“ (Arwidsson, IX 29). V. 1545 paikoilla mai-
nitaan Hämeen läänissä: „*Rokarossij höö*, joka muinoin ku-
lutettiin neljännysmiesten luona, suoritettiin 5 „dragen“ia *)
talvi-kestitykseen ja muita 5 „dragen“ia syys-kestitykseen,
niin että tekee 10 dragen“ia kultakin neljäskunnalta“ (Ar-

*) „Dragen“ (arvattavasti taakka) sisälsi 2 parmasta, ja yhdessä
vérokuormassa oli 2 „dragen“ia.

widsson, VI 313). Samaan aikaan talonpojat Savonkin läänissä valittavat, että heille nyt on tullut neljä vuotista kestitystä, vaikka ei pitäisi useammin kuin kahdesti vuoteensa linnan hevosia käydä apetuksessa (fodringh) neljännysmiesten luona, nimittäin talvikäräjillä ja „om Rokarotzj gesthningh“ syksyllä (Arwidsson, VI 308). Samasta läänistä silloin myöskin kerrotaan, että maavouti Pohjan kihlakunnassa (Närbotn) ylöskantoi kultakin neljännysmieheltä muun muassa 1 pannin ohria, „joka kutsutaan *Rokarotzi*“, vieläpä kolmesta kymmenkunnasta metsä-seudulla yhden oravan-nahan veromaalta silloin kun *rokarotzi höö* ylöskannettiin (Arwidsson, VIII 42).

Mitä on *tämä* Rokarotzi, ja mistä tämä kummallinen nimi on syntynyt? — Olen tullut siihen päätökseen, että sanan oikea ja alkuperäinen muoto on *Ruoka-ruotsi*, ja tahdon edempänä antaa syyt siihen arveluun. Ensiksi koetan kuitenkin selville saada, mitä itse asia oikeastaan oli.

Äsken mainituista esimerkeistä näkyy, että Ruokaruotsi saattoi olla sekä heiniä että viljaa ja lihaakin, niinmuodoin sekä hevosten että ihmisten elatusta. Senpä vuoksi se ylipäänsä kuuluu kestitysten lukuun, ja mainitaan sekä tuomarin että kuninkaan väen, vieläpä linnan hevostenkin (ja arvattavasti linnan miesten) käyneen näissä kestityksissä kussakin alueessa. Ruokaruotsi-varat vanhastaan kulutettiin paikalla, neljännysmiesten luona kussakin neljäskunnassa. *) Mutta juuri Kustaan aikana näyttää se muutos tekeillä olevan, että muutamat kestitykset tulevat veroksi,

---

*) Selvytyden vuoksi on tässä muistutettava, että voutikunta jakaantui (hallinto-)pitäjiin, joiden kunkin etupäässä seisoivat talonpoikainen *nimismies* (länsman). Hallinto-pitäjä oli jaettu tavallisesti neljään *neljökuntaan* (fjerding), ja kunkin neljäskunnan esimiehenä seisoivat talonpoikainen *neljännysmies* (bolman, fjerdingsman). Vihdoin neljäskunnassa oli useita

joka viedään maavoudille ja otetaan linnaan ja siellä kulutetaan. Tuo Savosta mainittu esimerkki osoittaa, että Ruokaruotsi oli eräinen laji kestitystä, joka eroitetaan esm. käräjä-kestityksestä.

Oliko Ruokaruotsi Kustaa Waasan aikana tavallinen muissa maakunnissa kuin Savossa ja Hämeessä, en voi päättää. Merkillistä on, että nimitystä Ruokaruotsi ei enää paljon mainita niissä tilikirjoissa, joita meidän valtio-arkistossamme säilytetään, ja käyvät vuoden 1540 paikoilta. *) Syynä luullakseni on, että, niinkauan kuin se neljännessä miesten luona kulutettiin, se tietysti ei ollut tilin-alaisena, ja kun ruvettiin sitä maksamaan linnaan, se yhdistettiin muihin neljännessä miesten suoritettaviin, mitkä samaa lajia olivat.

Mutta eräs vanhempi tilikirja vuodelta 1530, joka säilytetään Ruotsin kamari-arkistossa, antaa muutamia tärkeitä

kymmenkuntia (tionde), joiden kunkin esimiehenä oli *kymmenysmies* (tiondebonde).

*) Tohtori Bomansson on Valtio-arkistomme tilikirjoista ilmi-tuonut seuraavat tiedot Ruokaruotsi-verosta Savossa. Kokoilemassa „Allmänna Handlingar och Räkenskaper N:o 1“, Vuotinen vero koko Turun hiippakunnasta v. 1539, lehti 47, mainitaan Heinä-veron alla erittäin „Rokarossi, jokaisesta koko-veromaasta 1 parmas ja jokaisesta puoli-veromaasta ½ parmasta, ja erittäin „Gingerdz“-heinät, nekin samaa määrää myöden, mutta ei kaikilta koko- ja puoli-veromailta. — Samassa kokoilemassa N:o 5 vuodelta 1542 lehdet 203,204 kerrotaan, että jokaisesta neljäskunnasta maksetaan seuraavat määrät, jotka nimitetään „Neljänysmiehen Ruokaruotsi-vero“ („Bolemans Rokarotzi renta“): rukiita 2 panna, ohria 1 punta, kauroja 2 puntaa, voita 1 leiviskä, lihaa 2 leiviskää, haukeja 1 leiviskä, suoloja 1 leiviskä, humaloita ½ leiviskää, jäniksiä 9, kanoja 9, munia 120, lintuja 50, jäätyntä kalaa 6 leiviskää, kynttilöitä 75, hamppua 2 leiviskää, tervaa 1 tynnyri, tuohia 15 sataa, niiniä 1 leiviskä, perkaamattomia höyheniä 1 leiviskä, hevos-vuokra-ohria 2½ puntaa, laivarahti-ohria 1 punta, laivanrahti-rukiita 1 punta j. n. e.

lisä-tietoja, jotka tahdon Forssell'in mukaan (Bidrag, siv. 94, 95) tässä kertoa.

Ensiksi selitetään kestitysten yleistä laatua Hämeen läänissä: Kolmasti vuoteensa pidetään käräjiä yli koko läänin, kesällä, syksyllä ja talvella. Käräjät pidetään nimismiesten luona, ja silloin vouti kaikkien linnan-palvelijain (svenner) kanssa ja tuomari kaikin miehinensä makaavat kaksi yötä kunkin nimismiehen luona; koska läänissä on 24 nimismiestä, niin jokainen kestitys kestää 7 viikkokautta. Mutta jos kesä-käräjät käyvät myöhään, niin ett'ei vouti kerkiä makaamaan kuin yhden yön kunkin nimismiehen luona, otetaanpa toisen yön-makuun asemesta joku määrä karjaa linnaan (yksi, kaksi tai kolme lehmää sekä muutamia lampaita), ja tämä on yön-makuu-vero („nattläger“). Syys- ja talvi-käräjissä myöskin apetetaan (s. o. syötetään kauria ja heiniä voudin hevosille), mutta ei kesällä (arvattavasti siitä syystä että hevoset silloin pannaan ulkona syömään); mutta kuitenkin jokainen nimismies maksaa linnaan käräjä-kauria (3 tai 4 puntaa *).

Tämmöiset olivat siis käräjä-kestitykset. Niinkuin näkyy, alkoi voutien kestitys vähitellen muuttua veroksi, joka linnaan suoritettiin, niin että myöhemmin ainoastaan tuomarien kestitys pysyi. Tämä on sitten muuttunut siksi, mitä meidän aikana nimitetään käräjäkapoiksi, mitkä vielä joskus ruotsiksi kutsutaan „tingsgästning.“

Sitten seuraa mainituksa todistuskappaleessa selitys Ruokaruotsista: „Kun nyt nämä käräjät ovat loppuneet ja (länin-)vouti tulee takaisin linnaan, silloin pannaan Ruokaruotsi käymään („då går Rokärosan upp“) ja se tahtuu tällä tavoin: ensin jaetaan kaikki linnanpalvelijat

*) 1 punta = 4 tynnyriä.

kolmeen osaan (koska Hämeen läänissä oli kolme voutikuntaa), ja niistä ottaa kukin maavouti yhden osan mukaansa omaan voutikuntaansa, ja silloin makaavat ensin yhden yön jokaisen nimismiehen luona kesäkäräjäin jälkeen ja yhden yön jokaisen neljännysmiehen luona ja ottavat ulos sakkorahat (mitä käräjissä on tuomittu), ja ovatpa tuomarinkin miehet muassa samassa Ruokaruotsissa.“

Tästä selityksestä havaitaan seuraavat tärkeät kohdat. Käräjä-kestitys tapahtuu ainoastaan nimismiesten luona, mutta Ruokaruotsi sekä nimismiesten että neljännysmiestenkin luona. Ruokaruotsissa ei käy linnan-vouti eikä tuomari, vaan ainoastaan heidän kumpaisenkin miehet eli palvelijat. Ruokaruotsin käynnissä tehdään sakkojenkin ylöskanto, vaan arvattavasti tämä ei ollut ainoana tarkoitukseksi; sillä siinä tapauksessa ei olisi tarvittu yhtä haavaa käydä sekä nimismiesten että neljännysmiesten luona yhtä haavaa. Lause on kuitenkin siinä kohden epäselvä, että sopii ajatella kolmasti vuoteensa käydyn, eri kerrat eri tavalla, nimittäin „kesäkäräjäin jälkeen nimismiesten luona“ ja kenties syys- ja talvi-käräjäin jälkeen neljännysmiesten luona. Mutta tuo ylempänä mainittu esimerkki Savon läänistä (Arwidsson, VI 308) näyttää puolestansa todistavan, ett'ei ollut neljännysmiesten luona kuin yksi vuotinen Ruokaruotsi. Tämän seikan kuitenkin jätän täksi kertaa sillensä. Mutta kaikessakin tapauksessa Ruokaruotsi näkyy pää-asiallisesti tarkoittaneen linnan ja tuomarin palvelijain elättämistä talonpoikien kustannuksella; sillä mitä nimismiesten ja neljännysmiesten luona kulutettiin, se täytyi talonpoikien pitäjittäin ja neljäskunnittain hankkia. Ruokaruotsi siis alkuansa tuskin lienee muuta ollut kuin virallista pakko-kestitystä, vaikka se vähitellen muuttui lailliseksi ulosteoksi. Että sakkorahat samalla ulos-otettiin eli ylöskannettiin, ei suin-

kaan paljon lievittänyt tämän kestityksen väkivaltaista alku-
luonnetta. Ajatella sopii, että jos sakkojen suoritus viivy-
tettiin, Ruokaruotsi jäi makaamaan niin kauan kunnes
kaikki oli maksettu, ja tämä kestitys niin-muodoin tuli kun-
nalle rangaistukseksi jäsenten laimin-lyödyistä velvollisuu-
desta. Että tällainen pakoitus-keino ei ollut Keski-aikana
muuallakaan tuntematon, havaitaan jo Kaarlo Suuren kapi-
tulareista, joissa muun muassa v. 779 säädetään: „Si vas-
sus noster justitias non fecerit, tunc et comes et missus
ad ipsius casam sedeant et de suo vivant, quousque justitiam
faciat.“ Niinkuin tässä esimerkissä pakkokestitys käyte-
tään hallitus-vallan säännöllisenä välikappaleena, näkyy Ru-
karuotsikin olleen niin-sanoakseni eräs laillinen väkivalta.

Itse nimitys „*Ruokaruotsi*“ todistaa tämän-laatuista
alku-perää. Tämä sana, näet, tavataan kansamme keski-
aikaisissa runo-lauluissa, merkityksellä: syöläs, ahnas
Ruotsalainen eli muukalainen, — ja tuskin lienee epäi-
lemistä, että tämä suomenkielinen muoto ja tämä merkitys
on „Rokarotzi“-sanan alkuperäinen. Pispä Henrikin sur-
mavirren toisinnoissa (Suomi 1856, sivv. 44, 48) kuuluu
Lallolan naisten valitus:

„Kävi tässä *Ruoka-ruotsi*,
Ruoka-ruotsi, *Syömä-saksa*,
Joi oluen tynnyristä,
Veden viskasi sijahan,
Otti kakun kammarista,
Kiven vyörytti sijahan“, j. n. e.

Tosin siitä mainitun runon laitoksesta, minkä Lönnrot
on laatinut (Kanteletar, uusi painos, siv. 253; Suomi
1856, siv. 54), on pois-jätetty nuo merkilliset sanat „*Ruoka-*

ruotsi, Syömä-saksa“, joiden merkitys on näyttänyt hämäläistä, ja sijaan on pantu Porthan'in mukaan värsy:

Jo kävi meillä ihmisiä,
Joivat oluen tynnyristä“, j. n. e.

Mutta tuskin tarvinnee huomauttaakkaan, että itse runopuku heti todistaa edellä-mainitun toisinnon oikeammaksi.

Tällä tavoin siis luulen todistaneeni, mitä „Rokarotzi“ on ollut, ja mitä sana alkuperältänsä merkitsee.

**Ehdotus kansalliseen ase-velvollisuuteen Suomessa,
annettu Säätyjen Deputationiin Suomen asioita
varten v. 1746.**

(Ks. Hist. Osakunnan pöytäk. Maalisk. 27 p. 1874).

„Memorial, ang:de förswarsverket i finland.

N:o 110.

Storförstendömetz Finlandz upkomst och wältrefnad är det ämne R. H. Ständer anförtrodt denna deras förordnade Deputation att bewisa deras öma kärlek och bekanta nit för det Allmänna Bästa.

Alla de medel som kunna befordra ett så wiktigt ändamål, lära Deputationens resp. Hrs och Ledamöters egit witra wett och mogna förfarenhet bäst utleta; men så dristar ock jag, hwilka deras ynnest tillåtit den äran att wara närwarande wid deput:s sammanträden, med djup wördnad framgifwa de tankar, som jag ang:de detta ärende samkat af Witra mäns omdömen och äget eftersinnande, dem R. H. Ständers Deput:n täktes i anseende till min wälmening, höggunstigast uttyda och till godo hålla.

Innan någon anwänder särdeles arbete och kostnad på en ägendom, är han gjerna så försiktig, att han icke allenast försäkrar sig om hwad honom rättel. tillhör, utan öfwerwägar äfwen huru han i trygghet må och kan njuta frukten af sin möda och utläggning.

Om det förre äro wel de Finske inbyggarna någorlunda förwissade genom den slutna Freds Afhandlingen,

och blifwa äfwen ytterligare, enär de Höga Cronornes Fullmäktige slutit deras gjöromål med Gräntzens upgående; Men det sednare, eller säkerheten i framtiden, kunna de icke utan häpenhet tänka på.

Erfarenheten ifrån förra tider, besinnandet af Gräntzens nuwarande beskaffenhet, och betraktandet af Grannens sinnelag och förfarande, gör att man bäfvar wid åtanken af det tillkommande.

Således må man icke undra, att ej många inwånare lägga derstädes så winn och medel an, som de annars otwifvelaktigt af egen drift och med nöje gjorde på deras ägendomars upodlande och förbättring, till ägen fördel och det Allmännas deraf herflytande Bästa.

Om derföre inbyggarna hertill skola upmuntras, så kan och måste det endast ske af de författningar Höga Öfwerheten täckes foga, till förskaffandet af undersåtarnes, åtminstone någorlunda säkerhet och beskydd wid en timande krigsrörelse.

Huruwida detta wore att erhålla antingen genom Afhandling om den sidst afstådda Delens inlösn, såsom man fordom war nödsakad göra med Calmar och Elfsborg; eller ock medelst fästningars och skantzars å nyo anläggande wid Gräntzen, sådan som den nu är; äro saker, om hwilkas möjlighet af Stats och Förswars kundskapen måste dömas, hwarom jag som endast haft lägenhet att litet idka lagfarenheten icke förstår att tala.

En Gräntz, hwilken nu sträcker sig i Widden 60: till 70: om icke flera mil, samt af ingen naturlig belägenhet betäckes, synes wel swärligen kunna med några fästningswerck så förswaras att icke en fiende, hwilken äger flockar af allehanda löst krigsfolck, kunde göra inbrott, ströfwa och åter wara borrt, innan wårt i skantzarna

förlagda ständiga krigsfolek kunde finna dem och skydda landet.

Skulle ock efter krigslyckans föränderlighet hända, att fienden bemäktigade sig ett af sådana fästnings-Werk, så hade han ett rofnäste, hwarutur han så mycket friare finge ofreda inbyggarna.

I anseende hwartill och utaf den inrättning, som i Norrige gjord är, att alle Manspersoner af Allmogen äro skyldige att en wiss tid tjäna under fanan, hwarifrån de efter tidens förlopp endtledigas, samt den framgent af os och efterkommande lofwerda Nit, åhoga och mandom, som Carelska Allmogen under sidste krig å daga lade, wid deras Landsorts befredande för allt fiendtel. inbrott; tager jag mig anledning att R. H. Str:s Deputations höga, wittra och mogna ompröfwande wördsamt underställa, huru man genom tjänliga föreställningar kunde förmå finska Allmogen öfwerallt, att låta des Söner, så snart de blifvit 16 år gamle, komma uti 6 Års tid, någre gånger om året tillsammans att öfwas i krigswäsendet, så till siöss som till Landz.

Ty sedan Wår Granne äger ej allenast i Finska Wi-ken en så ansenlig Galér Flotta, utan ock förser sig med dylika fartyg i Saima Sjöen, hwari han fått del såsom Herre öfwer Nyslott, och sål. uti krigstid skulle kunna gå sjöledes ej allenast in i Sawolax, utan ock Tawastland, samt ända upp åt Österbotn, härja och brenna; så synes högstangelägit wara, att wi på wår sida äfwen låta så wel i Nyländska Hamnarne som uti Saima sjöen ständigt ett tillräckeligit antal Galérer wara i beredskap, att bemöta alla des skadeliga försök.

Men nu blifwer frågan, hvem skall underhålla detta Manskap? och hwilke Officerare skola tagas till deras öfwande?

Jag håller före, att om saken med alla des omständigheter tillbörl. föreställes Allmogen, lærer den ej undandraga sig, att wid de årliga sammankomster sjelf hålla sig mat, och kläder behöfwa de ej andre än sina wanliga, ty sättet och färgen af kläderne gör ju intet till stridbarheten.

Och hwad beträffar Officerare till deras öfning, så kunde dertill commenderas af Ammiralitetet att ständigt hafwa sin Post wid de ställen, som utses till fartygens sammel Platzar, samt af Landt-Regimenterne uti hwar ort emot någon wedergjällning för dessa sednare. Eller ock att skickelige Ämnen af Adel och ständz Persøner kunde dertill antagas, hwilke par honneur wille tjäna emot åtnjutande af lika Rang, med deras Wederlikar wid de ständiga Regimenterne; Äfwen kunde friske Exspectanter och Pensionairer dertill förordnas.

I krigstid åter, lærer Riket gjerna bestå så detta, som annat des krigsfolek, feldt Tractamente.

Hwad Gewären widrör; dem lär wel Cronan bestå, dock så att de återställas, enär tjensteåren äro förflutne.

Att förmå och beweka Allmogen så mycket snarare hertill, kunde tillåtas, att så snart en tjänt på detta sättet 3 år, hade han lof att gifta sig, sluppe under alla 6 tjänsteåren betala Mantals pgr samt efter deras förlopp wore alldeles fri för wärfning.

Det är wel icke utan, att ju Cronan måste herwid kjänna någon kostnad; men så lär den wara förmodel. ansenligt mindre, än flera Fästnings Wercks uprättande torde orsaka, de der likwel icke så fullleligen kunde försäkra landet den trygghet, som ju wissare genom den nu omtalda författning stode att erhålla.

Nyttan wore fördenskull ögonskenlig, ty wid förefallande örlig kunde den uti tjänsten stående Allmogen up-

bjudas, och efter omständigheterna förstärkas af de äldre och friblefna till Gräntzens bewakande och deras hemwisters försvar; kortel. hela landet, hwilket således wore bebodt af inöfwadt krigsfolck, tillbörl. undfägna en främmande Gäst, när och hwarest honom lysste att helsa på, då den ständige krigsmakten imedlertid kunde blifwa tillhopa, utan att förswagas genom flera Besättningars aflåtande, än som pröfwades nödigt till en enda Wapne Platz och Hufwud Hamns betäckning.

Ang:de säkerhetens befordran, medelst de qwarblefna Carelska Dragone och Kymmenegårds Infanterie Compagniernes förändrande till lätt krigsfolck; samt angelägenheten att någon del af de Indelta Regimenterna årl. blefwe brukte på fartyg och öfwade till sjöss, det lemnar jag med wördnad till andras betänkande, som äga uti de mål fullkommen insikt.

Att R. H. S:rs Deputation skulle gilla hwad jag så rätt och ofullkoml. anfördt, det will och dristar jag ej begjära; jag utbeder endast i djup ödmjukhet, det R. H. S:rs Deput:n täckes gynna min wälwilja med des höga wälbehag."

«Härkman'in pojat» Ison-vihan aikana.

Esittänyt

A. Reinholm.

Tosin tältä surkealta ajalta on säilynyt koko joukko kirjallisiakin todistuskappaleita, joita historioitsija voi ohjeeksensa käyttää. Vaan laihinsa yhtä tärkeitä ovat kansantarut, koska ne useinkin elävällä väriyksellä kuvaavat ajan hirmu-oloja. Tuskin lienee sitä pitäjistä armaassa isänmaassamme, missä ei löytyisi joku paikallinen tarina sen ajan hädästä ja kärsimyksistä. Nämä ansaitsevat yleensäkin ajoissa talteen ottaa, koska ne päivä päivältä haihtuvat ja hämärtyvät. Mutta muutamat niistä näyttävät varsinaisenkin historian kannalta ansaitsevan huomiota. Sitä laatua ovat Keuruulla säilyneet jutut Härkman'in pojista, mitkä tässä aion esittää.

Kansantarun ei ole tapa mainita vuosilukuja; mutta selvä on, että ne uros-teot, joista tässä on puhetta, alkoivat loppuvuodella 1713 tai pian sen jälkeen. Se oli, näet, Lokak. 6 p., kun Pälkäneen tappelu avasi vihollisille tien pohjoiseen Satakuntaan. Tästä tapauksesta annan muinaistarun aloittaa kertomustansa, jättäen historiallisen kritiikin tarkastettavaksi, missä kohden taru joskus lienee omiansa lisännyt. Näin kuuluu juttu.

Maakunnan sotaväki ei ennättänyt repiä Kostian siltaa. Ryssät ryntäsivät sillalle, mutta ammuttiin sitä myöten kun tulivat. Toisia yhä vaan tuli sijaan, ja taas am-

muttiin kuolleitten päällitse. Kostian virta oli verestä valan punainen. Mutta Jumala lähetti sakean sumun ja Rysät käyttivät sen hyväksensä. He hajottivat kaikki Äimälän kylän huoneet ja tekivät hirsistä lauttoja, joilla väkensä laskivat yli Mallasveden Mälkkilään, joka oli neljän (uuden) virstan vaiheella Ruotsin väen takana. Ruotsin väki silloin pakeni hätäisesti taaksepäin Kivikirkon (Mesukylän) kautta $2\frac{1}{2}$ penikulmaa Tammerkosken toiselle puolelle, ja ampui pattereista Venäläisiä; nämät taas Erkkilän mäeltä Koskenniskassa (nykyisen masuunin paikalla) ampuivat heidän patterinsa sivupuolelta ja pakoittivat heitä Ikalisten kautta Pohjanmaalle. Niinkuin entisissä sodissa aina oli tavallista, tehtiin suurta väkivaltaa molemmin puolin ja viattomat saivat mahdottomasti kärsiä. Venäläinen sotaväki rosvosi maan asukkaita joka paikassa ilman armotta. Enimmästi pelättiin noita „koirankuonolaisia“ elikkä „kalmunkkeja“ ja Tatarilaisia, joita oli joukkoja Venäjän väessä. Paljoa pahemmin kun muut nämä kiduttivat ihmisiä, riistivät ja hävittivät. Asukkaiden pautua piilopaikkoihinsa, synkkiin metsiin ja luoliin, Koirankuonolaiset heitä sieltäkin löysivät. Heillä sanottiin olevan koiran naama sekä vainu pakolais-ihmisten jälkiä haistaa. Kahtalaista varokeinoa oli näitä julmia vastaan: pakolainen raasti kuusen risua perässänsä, taikka ja pait sitä tervasi itsensä kokonansa, Sotaväen kuormaston kuljetus, joka aina on pidetty suurena rasituksena, oli nyt sitä tuskallisempi, kun talonpoikaa pampulla pakoitettiin kuormia viemään Tammerkoskelta aina Turkuun saakka, jolla matkalla hevoset ajettiin pilalle. Talonpojat, kostaaksensa vihostensa väkivaltaisuutta, kävivät myöskin puolestansa Ryssiä ryöstämässä ja tappamassa, kussa vähempiä joukkoja tapasivat.

Pari himeää juttua Keuruulta ilmoittavat ryöstäjiin kateutta keskenään, ja että ehkä joku keräjä-asiakin joskus ryöstöistä syntyi. Kaksi miestä olivat sattuneet saamaan suuren tavarahan. Toinen petti toisen. Petetty („jonka nimi kuului kuin Liera?“) kirosi, taas toista ja sanoi: „niin kauas kuin minun kaikuni kuuluu, ei pidä mitään vihantaa kasvaa sinulle.“ Eipä tullutkaan, sanoi kertoja, mitään hyvää koko ryöstetystä tavarasta. Seppä Tornberg'ille vielä myöhempinä aikoina soimattiin: „sinun äitis-isä väärän valan teki.“

Ruotsin sen-aikainen hallitus lähetti Kostian tappeluvoimalla Keuruun-puolisille talonpojille keihäitä. Niistä on vielä muutamia tähän asti säilynyt ja käytetyt karhun keihäiksi. Mutta Venäläisten sotavoima makasi seitsemän viikkoa tykkönään Keuruulla, asuen lehtimajoissa ja katoksissa, ja masensi siis kumminkin vähäksi aikaa sotihaluisten ponnistuksen ja hyöminän. Kun oma sotaväki lyötiin pakoon, niin rasetetulla maakunnalla ei ollut vihollisen väkivaltaa vastaan muuta neuvoa kun nousta pieneen sotean siellä täällä. Monessa paikassa oli joku upseeri taikka kersantti talonpoikien johdattajana; Keuruulla ei muita muisteta kuin *Härkmanin pojat*.

„*Härkmanin pojat*“ Keuruulla olivat juttua myöden kaksi eli kolme. *Strandberg* sanoo niitä olleen kolme, ainoastaan kaksi heistä sissinä; nykyisten talonpoikien muisto ei heitä eroita, vaan lukee kaikki veljekset yhteen juttuun. Heidän isänsä oli Yrjö *Härpman*¹⁾, joka Satakuntalaiseksi yliopistolaiseksi oli päässyt v. 1677 ja v. 1729 kuoli kirkkoherana Keuruulla. Hänen poikansa olivat kaikki niin vahvat, että he vetivät hevosen kengän suoraksi. Yksissä retkissä

¹⁾ joskus kirjoitetaan Herpman.

he kävivät Venäläisiä vastaan ja ovat niistä tulleet koto-puolellansa mainioiksi. Heidän sotansa oli „sissimistä“ vuosina 1713—1715. Strandberg sanoo yhden verisen ottelun olleen kahden Herpman'in pojan ja muutamain Venäläisten sotamiesten välillä; mutta muinais-taru tietää kertoa kolmestakin: — taistelusta Ketveleen lahden kannaksessa, ryöstöretkestä Längelmäen Vilkkilässä ja heidän surmaamisestaan Ampialassa.

Keuruun kappalaisen talosta Pöyhölästä pistää länteen ja luoteesen päin Keurusselästä puolen penikulman pitkä lahti, paikka-paikoin eri nimellä, mutta tavallisesti Kivilahdeksi kutsuttu. Lammas-ahon talo on sen perimmäisessä pohjassa. Sillä välillä on Juurikkaniemessä kuusi vanhaa „*lapinhautaa*.“ Lahden pohjoisin pohjukka on nimeltä Ketveleenlahti, — senkin rannan rinteessä kolme muuta lapinhautaa eli kivirauniota, joissa useampi löydetty rautaharkko todistaa entisten asukasten raudan-sulatuksesta. Tästä paikasta käypi poikki taipaleen „*Härkmanin poikien hauta*“, kaivettu hauta Ketveleen lahden ja toisenpuolisen, Tarhia nimisen järven välillä, vähä matkaa luoteesen päin Keuruun kirkolta. Maantie kulkee Hoskarista Lankkuaan kirkon ja pappilan sivutse pitkin tätä hiekkaista maan kannasta, joka ei ole mitään korkiata, tästä kaidemmasta kohdasta ainoastaan viisi sylvä leveä. Tämän matalan harjun Härkmanin pojat kaivoivat poikki. Heidän kaivamansa hauta on puolellessa-toista sadassa vuodessa kyllä jotenkin kasvanut umpeen, mutta näyttää ison vihan aikana olleen hyvin syvä ja leveä, koska meidän aikoihin asti pitäjän on täytynyt maantiensiltaa tehdä sen yli, ja tämän kirjoittaja näki vielä v. 1840 Suolahden kyläläisten yhtenään telapuita myöten vetävän venheitänsä Tarhianpuolisesta „*Haudanlahdesta*“ Ketveleen lahteen sillan alitse. Haudan partaalla tuntuu

litistyneitä ja hävitettyjä vallituksia. Silminnähtävästi oli Keuruun kirkon saarento tämän haudan kautta aiottu varustuspaikaksi, ja olikin, jos, niinkuin hyvin arvattava on, pitkä silta toisella puolella pappilan alla, joka Hoskariin päin saattaa, silloin oli hajotettu. Kostian virran tykönä Pälkäneellä tapeltiin, kuten jo sanottiin, lokakuun 6 päivänä v. 1713, ja sen perästä Venäläiset tulivat Keuruun tiettömään paikkakuntaan noin loppupuolella vuotta taikka keväällä v. 1714; mutta vasta v. 1715 pitäjän kirkkoherra Yrjö Herpman vietiin vihollisten vankina. Sillä välillä hänen poikansa tässä paikassa pitivät sotansa. Vanha Klakki, 1808 sodan vanhus, kertoi vanhain juttua myöten, että Härkmanin pojat, pait muuta, täällä Ketveleen taipaleella, johon poikkihaudan kaiyaneet olivat, aika tappelun olivat pitäneet, ja todenmukaiselle näyttää, että he noin vuoden vastustivat vihollista, vaikka heillä huonoja sota-aseita oli. Muita Keuruun poikia oli heidän kanssansa. Joukossa oli epäilemättä myös Kaarle XII kuninkaan kersantti Heikki Juha Longhjelm, kirkkoherra Herpman'in vävy ja isä Juha Yrjö Longhjelm'ille, joka syntyi v. 1722 ja oli kappalaisena Virtailla v. 1751—82. Muista sotakumppaleista juttu ei enää muistele kuin pitäjän lukkarin ja Kuuliaisien töllimiehen Tapanin, vai oliko sen poika.

Pientä käsi-kähäkkää ja sissimistä kesti kauan aikaa Härkmanin poikain ja vihollisten välillä, ja kauas sinne tänne Härkmanilaisten retket luullaan ulottuneen, vaikk'ei niitä enää tarkemmin muisteta. Tietävästi pojat kerran yöllä ryöstivät Ryssiä Vilkkilässä Länkipohjan lähellä, tapoivat yksinäisen joukon heistä ja palasivat vihollisen paljoudelta kotiinsa suurella saaliilla. Ryssät vihaisesti ajaessa heitä takaa, saivat vihdoin kouriinsa mainitun Kuuliaisien Tapanin, ja tämä mies joko hyviä kumppaniansa petti taikka

kidutuksella pakoitettiin johdattamaan viholliset sinne, missä Härkmanin pojat elustivat. Vihdoin he löysivätkin veljekset Ampialasta, koilliseen ilmaan kirkolta pitäjän korkeimman harjun päällä, josta joka suunnalle on avara näköala, vähin Kuivasmäkeen päin eli neljä penikulmaa, mutta ensin Ruoveteen päin, kuusi. Harjun pää on laakaa kalliota, ja sen päällä oli iso laaka, kaikin puolin heiluva paasi, jonka päällä siihen aikaan vartia seisoi ja jylkytti, kun näki vihollisen lähestyvän. Se siitä kutsuttiin *Jylkky-kelloksi*. Ampialan talokin oli asetettu korkeimmalle mäen kunnaalle. Tuli onnetoin päivä; jylkittäjäksi jäänyt talon ihminen oli sattunut näkemään Venäläisiä vasta vähä matkaa talosta, ja tuli juosten sanomaan: Sissit*) on täällä, hoi! — Härkmanin pojat kerkesivät pois näkyvistä saunaan, lukkari, joka heidän kanssansa oli, meni lakkaan (ylikertaan). Paljo väkivaltaa tehtyänsä, Venäläiset sytyttivät talon palamaan. Täytyi sitten lukkarinki tulla pois piilostansa surman suuhun. Vihdoin Venäläiset saunasta löysivät Härkmanin pojat. He olivat aseettomina ja tappelivat urhollisesti haloilla ja millä siinä hädässä saattoivat, mutta viimeiseltä he pöngättiin saunaan. Josko he siellä elävältä poltettiin, vai ulos päästettiin ja muulla surmalla surmattiin, „sitä en enää muista tarkkaan“, sanoi tarun kertoja.

Minä vuonna tämä tapahtui, voi ainoastaan arvata. Jos nuo pojat ennen vuotta 1717 tapettiin, niin joku osa heidän liittolaisiansa tai muita samallaisia sissiiä kumminkin vielä samana vuonna sissimistä jatkoi. Se nähdään seuraavaisesta jutusta. Kivikirkon pastori Erkki Indrenius jou-
tui Venäläisten valtaan, puetettiin punaiseen kaapuun ja

---

*) Sissiksi nimitettiin tällaisia retkeilijöitä sekä Suomalaisia että Venäläisiä. Sana onkin alkuansa venäjänkielinen.

oli kuljetuksella vangiksi Hämeenlinnaan; mutta matkustukselta (Suomen) sissit Kangasalustalla kuljetusväen saavuttivat ja vahingossa pastorinkin ampuivat kuoliaaksi.¹⁾

---

¹⁾ Hän oli nainut Mustalaisen Hagert'in tyttären Kaisan, ja heidän poikansa Aapo pääsi sitten v. 1750 Keuruun kirkkoherraksi.

Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat

Huhtikuusta 1871—Toukokuuhun 1874.

Huhtik. 3 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessorii Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Dosentti Maisteri Krohn, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Pöytäkirja viime Maalisk. 2 päivältä luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosijuhlissa oli Historialliseen Toimikuntaan jäseniksi valittu Assessorii Rabbe, Tohtori Ignatius ja allekirjoittanut, ja ryhdyttiin nyt tämän johdosta esimiehen vaaliin, jolloin Assessorii Rabbe yksimielisesti pyydettiin tässä virassa pysymään. Lisä-jäseniksi toimikuntaan valittiin Tohtorit Elmgren ja Bomansson, ja sihteeriksi allekirjoittanut.

3 §. Tohtori Ignatius toi nähtäväksi joukon muinais-kaluja, jotka viime syksynä löydettiin Äimälän rusthollin maalta Kokemäen pitäjässä ja jotka paikan omistaja, rusthollari Lauri Äimälä, askettäin oli lahjoittanut Yliopiston Kansatieteelliseen museoon. Niiden seassa on mainitseminen: useat miekat, kaikki katkenneina. paitsi yksi, jonka kahva oli varustettu terä- ja hopea-koristeilla, muutamia keihään-kärkiä, veitsiä, pronssi-koristuksia ja pronssi-solkia y. m. Mutta löydön miellyttävin osa oli eräs pronssista tehty vaaka ja siihen kuuluvat 7 painoa samasta metallista. Nämä painot, jotka ovat eri-suuruisia, osoittavat saman ulkomuodon ja samat tuutomerkit, kuin ne mitkä Kruse on „Neerolivonia“-teoksessa kuvannut ja selittänyt, jonka ohessa myös Suomestakin samankaltaisia ennen on löydetty. Mikä näiden yhteisenä paino-yksikkönä lienee ollut, lupasi Tohtori vasta ottaa tutkiaksensa ja oli jo sitä tarkoitusta varten toimittanut itsellensä herra dosentti Lemström'in hyväntahtoisen avun. Muutoin Osakunta päätti pyytää Yliopiston varoista tar-

peelliset matkarahat, voidaksensa tulevana kesänä tarkemmin tutkia mainittua löytöpaikkaa Kokemäellä.

4 §. Tohtori Reinholm luki Osakunnalle muutamia lisämuistelmia Kamenski'n käynnistä Jämsän pappilassa v. 1808, jolloin adjutantina hänellä oli sama Zakrewski, joka myöhemmin oli Suomen kenraali-kuvernörina. Venäläisten oli tapana maksaa kaikki mitä ottivat täysillä ruplan-kappaleilla; sillä pientä rahaa heillä ei ollut. Leveranseista maksettiin poleteilla, joita luvattiin sitemmin lunastaa. Tätä tarkoitusta varten mainitaan tulleenkin pitäjän nimismiehelle Bergman'ille pari nelikollista hopea-rupla; mutta Bergman karkasi niiden kanssa Wiipurin puolelle ja Jämsäläiset eivät saaneet mitään.

5 §. Samassa jaksossa Tohtori Reinholm nosti puhetta historiallisista kansanlauluista, ja mainitsi pari katkelmaa, jotka herra Pastori J. Sihvonen lapsuudessaan oli Rautalammilla kuulut. Ensimmäinen puhuu Suomalaisten osallisuudesta Suuressa Saksan sodassa, ja kuuluu:

„Silloin me Suomen pojat elettiin,
Kun Augspurin kaupunniss' käveltiin:
Ei päivääkään oltu rahatta,
Eikä myös tyhjällä mahalla.
Vaan siit' me jouduimme . . . . . ihin,
Noita kanavia kaivamahan.“

Tuo unohduksiin jäänyt nimi on kenties ollut: 'Nürnberg'(ihin).
— Toinen pätkä koskee sitä onnen-vaihetta, joka maallemme tapahtui v. 1808, ja kuuluu näin:

„Gustavus Adolfus kuningas!
Miksis meitä ylönn-annoit,
Panit poies kalliin kunnias
Ja turhaan kruunua kannoit;
Keisarille pantiks' Suomenmaan,
Ja langon-lahjaks' kunnias
Ajattelemta annoit.

Emmekö sinua palvelleet
Ja niinkuin kuninkaalle

Maan edestä veroa maksaneet
 Tilan ja varan jälkeen?
 Empä me ruunua pettäneet;
 Vain ruunu on meitä jättänyt
 Vierahan vallan alle.

6 §. Esimies Assessori Rabbe luki Osakunnalle otteita eräästä Ruotsin Witterhets-Akatemian toimituksissa, XI:nnessä osassa painetusta kirjoituksesta, jossa paljailla arviolaskuilla koe-tetaan määrätä Ruotsin valtakunnan väkilukua ennen Hirmu-kuolemaa.

7 §. Herra ylioppilas Hausen antoi sisään kertomuksensa muinais-tieteellisestä matkastaan Uudella-maalla, ja päätettiin lä-hettää se kiertämään Historiallisen toimikunnan tutkittavaksi.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 19 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Proessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri Boehm, Herra D. E. D. Europæus, Herra Reinh. Theod. Hausen, sekä allekirjoittanut.

1 §. Allekirjoittanut ilmoitti Osakunnalle sen hyvän sano-man, että tuo Suomenmaan vanhin sinetti, joka riippuu kiinni Suomen säätyjen kirjeessä Albrekt kuninkaalle vuodelta 1386 (ks. Hist. Arkisto II, siv. 140), nyt vihdoin on Schwerin'in arkistosta ilmi-saatu. Oli, näet, viime Huhtikuun alussa alle-kirjoittanut uudesta kuulustellut sitä Herra Arkiston-neuvok-selta Lisch'ilta ja nyt häneltä saanut tarkasti tehdyn kopian, joka tuotiin Osakunnan katseltavaksi. Sitä verrattaissa siihen Suomen sinettiin vuodelta 1457, joka jo ennestään löytyi kopioit-tuna Osakunnan hallussa, huomattiin molempain olevan melkein yhtäläisinä, niin että ainoastaan pienemmät erilaisuudet osoitta-vat eri painasinta niissä käytetyn. Molemmissa on Neitsyt Maa-ria istumassa, Kristus-lapsi sylissään, ja reunustan ympäri munkki-kirjaimilla „S' TERRE FINLANDIE.“ — Molemmat pää-tettiin painattaa Hist. Arkiston tulevaan vihkoon.

2 §. Tohtori Bomansson esitti muutamia varsin miellyt-täviä tietoja Turun linnan taulu-kokoilemista Juhana herttuah

aikana. Linnan tilikirjasta vuodelta 1541 (ks. Valtio-arkiston N:o 486, lehti 58) nähdään, että siihen saakka oli linnassa löytynyt 24 taulua, joiden lisäksi nyt tuli 2, jotka kaniikki herra Antti Jaakonpoika oli testamentilla lahjoittanut (lehti 62); koko lukumäärä oli nyt 26, niin että v. 1542 mainitaan „Flamilaisia tauluja huonoja ja hyviä 26 kappaletta“ (ks. N:o 490, lehti 76). Tällä kannalla kokoilema pysyi siihen saakka, kunnes Kustaa Waasan toinen poika, Juhana, sai Suomen herttuakunnan läänitykseksi ja Turun linnan asuinsijaksi; sillä vielä v. 1555 on taulujen lukumäärä ainoastaan 23 (ks. N:o 639, lehti 10), josta näkyy että muutamat olivat hävinneet, arvattavasti vanhuuden vikaan. Mutta jo v. 1556, eli samana vuotena jolloin Juhana tuli herttuaksi, on taulujen lukumäärä 55 (ks. N:o 639 lehdet 80—83). Näiden joukossa luetellaan useita, joiden aine on otettu Vanhasta tai Uudesta testamentista, esm. Daniel jalopeurain-kuopassa, Judith ja Holofernes, Susannan historia, Lazaruksen historia j. n. e., sekä yksi munkki-kuvilla varustettu („medh munckar), joka on 6 kyyn. pitkä ja 2 kyyn. 3 kortt. leveä, ja 10 niinkutsuttua „Wenäläis-tilua“, joissa enimmissä ei näy olleen mitään ainetta kuin paljaita väröjä. Joukossa on useita, jotka mainitaan rikki-kuluneiksi. V. 1558 näihin lisätään: 11 uutta taulua ja 5 ei täyteen valmistunutta taulua Henrik Maalarilta (ks. N:o 721, lehti 43), niin että koko summa tekee 71, korkein lukumäärä johon Turun linnan taulu-kokoilema Juhana herttuan aikana nousee. Jo samana vuonna lähetti herttua 11 taulua Ulvilan kartanoon, jonka hän oli mieli-huvilakseen valinnut ja varustanut uudella nimellä „Björneborg.“ Turun linnaan siis jäi ainoastaan 60 (ks. N:o 721, lehti 56). Sittemmin lukumäärä yhä väheni, niin että v. 1560 oli tauluja Turun linnassa 45 kappaletta ja v. 1562 ainoastaan 21, sekä loppuvuodella 1563 linnan valloituksen jälkeen 20 (ks. N:ot 898, lehti 19, ja 960, lehti 60). Ulvilan kartanossa ei vielä v. 1557 löytynyt yhtään taulua, mutta seuraavana vuonna herttua lähetti sinne 19, ja v. 1559 Sigfrid Maalari sinne maalasi 2, joista hän sai tekijä-palkaksi yhteensä kolme panna rukiita. Hinnasta arvaen ei voinut näiden taide-arvo olla aivan suuri. Mutta kai-

kesta kumminkin havaitaan Juhana herttuan taide-hartaus, jossa hän todella seisoikin muita Kustaan poikia ylempänä.

3 §. Tohtori Bomansson ilmaisi vielä löytäneensä lisäksi kaksi Gille- eli Weljyys-laitosta Suomessa, nimittäin „*Ursulan veljyys*“ Turussa, joka mainitaan Kustaa Waasan registraturassa vuodelta 1547, jolloin eräs kartano Turussa mainitaan „tilförende vnder S. Ursulle gilde legat haffwer“, ja „*Gertrudin veljyys Uvilassa*“, josta Jaakko Antinpoika „legifer parcium orientalium iuris finnonici“ v. 1347 puhuu (ks. Dipl. Suec. V, siv. 645), sanoen erään kaupan-vahvistuksen tapahtuneen „in curia conuiuii sanete Gertrudis.“

4 §. Tohtori Elmgren mainitsi kopioinneensa muutamia vuosia takaperin erään hautakirjoituksen, joka on ollut punaisella värillä maalattuna Naantalin vanhan luostari-kirkon seinäkalkitukseen, ja vv. 1864—65, kun kirkko korjattiin, tuli näkyviin, mutta silloin jälleen peitettiin valko-maalilla. Kirjoitus, jonka Tohtori Elmgren varovaisella kalkki-peitteen poistamisella paljasti, oli näin kuuluva:

„Epitaphium venerandi Dni (?) Dn *Olai* Resoensis Vallisque Gratiae quondam pastoris fidelissimi ex hac lachrymarum valle anno MDCXII ad diem Martii 20 cum ss. ministerio 44 annos præfuisset naturæ concedentis et (?) *Henrici Olai* filii ipsius anno MDCXV 16 februarii placida morte in domino obdormientis.

Hoc situs est tumulo Resoensis pastor *Olaus*

Qui liquit gelido mortua membra solo

Præco Dei summi docuit sacra jura Jehovah

Christi salvifico gramine pavit oves

Huic gravitas morum atque modestia curæ

Innocua vita relligionis amor

Huic sincera fides diræ mens nescia fraudis

Candor et ingenuæ simplicitatis amor

Lustra senex cani (?) ter quinque peregerat ævi

Cum fuit in Christum vocatus ad astra fide.

Hic simul *Henricus* juxta jacet ossa parentis

Quem rapuit rigida Parca severa manu

Nam quoscunque Deus caros habet ocijus illos

Ad se immatura morte vocare solet
 Septimus ah viridis (?) fuerat vigesimus ævi.
 Annus cum subito casu rosa verna perit
 Inque manus Domini vitamque animumque relinquens
 Supremum dixit voce gemente valed
 Lætus abit juvenis more . . . . alti . . . . tonantis“ — —

Enempää ei voitu lukea. Tässä mainittu *Olaus Eschilli* oli ensimmäisiä Lutherilaisia pappeja Naantalissa, syntynyt v. 1557, papiksi vihitty v. 1568, jonkun aikaa kappalaisena Raisiossa ja Naantalissa, saman pitäjän kirkkoherrana v. 1592, allekirjoitti Upsalan kokouksen päätöstä v. 1593 ja kuoli v. 1612.

5 §. Herra Hausen'in kertomus muistomerkeistä Läntisellä Uudella-maalla, joka oli kiertänyt Toimikunnan jäsenten tutkitavana, otettiin nyt esille ja saavutti yksimielisen kiitoksen silminnähävästä tarkkuudestaan sekä hyvin tehdyistä kuvistaan. Missä muodossa se olisi julkaistava, jätti Osakunta vastaiseen neuvotteluun, koska katsottiin soveliaimmaksi odottaa niitä tutkimus-tuotteita, jotka tän-kesäisestä matkasta lähtevät edellisten lisäksi. Että arvollisia lisä oli odottaminen, todisti myöskin tällä kertaa ne valokuvat Lohjan kirkon katto-maalauksista, mitkä Herra Hausen nyt toi katseltaviksi.

6 §. Sitten kuin Herra Hausen oli kokouksesta lähtenyt, päätettiin kutsua hänet Historiallisen Osakunnan jäseneksi.

Yrjö Koskinen.

Lokak. 3 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm ja Ignatius, Herra D. E. D. Europæus sekä allekirjoittanut.

1 §. Historiallinen Osakunta, joka kesä-lomien jälkeen nyt ensi-kerran jälleen kokoontui, tunsii kaipauksella sen suuren vahingon, minkä Osakunta tällä välin oli kärsinyt provessori Matthias Akiander'in äkki-kuoleman kautta. Puheenjohtaja muistutti muutamilla sanoilla vainajan tieteellisistä ansioista sekä niistä ystävyyden siteistä, joilla Osakunnan jäsenet olivat olleet vainajaan liitettynä.

2 §. Pöytäkirjat viime Huhtik. 3 päiväältä ja Toukok. 19 päiväältä luettiin ja hyväksyttiin.

3 §. Allekirjoittanut mainitsi, Kirjallisuuden Seuralta tulleen Osakunnan tutkittavaksi erään Hra D. E. D. Europæus'en tekemän kirjoituksen, päälle-kirjoituksella: „Lopullinen ratkaisu, että Wogulilaiset ja sen mukaan myös Ungarilaiset ennen ovat eläneet Wienanjoen ja Wolgan välitienoilla eli Hervarar-sadun Jötunheim'issä.“ Päätettiin panna tämä teelmä kiertämään Historiallisessa Toimikunnassa.

4 §. Samoin päätettiin lähettää kiertämään kaksi Herra Maisteri J. M. Salenius'en lähettämää kirjoitusta, toinen pidempi: „Muutamia tietoja niistä ulkosaarista, jotka v. 1539 luettiin Wiipurin lääniin“, ja toinen lyhyempi: „Otteita Walkealan kirkkoherran arkistosta.“

5 §. Tohtori Elmgren näytti erään Munkholmasta (Espan saaristosta) löydetyn pienen hopea-riskin eli kupura-soljen, jonka hän lahjoitti yliopiston Kansatieteelliseen Museoon.

6 §. Tohtori Reinholm antoi kertomuksen siitä tutkimuksesta, minkä hän viime kesänä on tehnyt eräästä kivirauniosta Högholman saarella lähellä Hiiden kappelin kirkkoa. Rauniosta löydettiin suuri joukko erilaisten eläinten luita, jotka näyttivät todistavan, että raunio on ollut uhripaikkana. Itse Högholman saari on muutoinkin muinais-tieteelle merkillinen; sillä vielä nytkin siinä havaitaan muinaisten linnoitusten jäännöksiä, ja taruakin tietää kertoa, että saarella on ennen vanhaan ollut joku linnoituksilla varustettu kauppapaikka. Tähän arvattavasti siis on sovitettava tuo historiallisista lähteistä tunnettu tieto, että Kemiössä Hiiden kappelin seuduilla eli Kyrkosundskär'issä keskiaikana löytyi erinäinen Veljyys (Fraternitas, Gille), koska tämmöiset laitokset useinkin olivat yhteydessä kauppaseurain kanssa.

7 §. Allekirjoittanut toi esiin muutamia hra pormestari J. Nygren'in lahjoittamia asiakirjoja, jotka koskivat Ristiinan entisen provasti Samuel Lizelius'en elämän-vaiheisin. Suurimman huomion ansaitsee Lizelius'en kuninkaalle lähettämä anomuskirja, ilman päivämäärättä, mutta nähtävästi vuodelta 1789, karttapaperille kirjoitettuna, mutta luultavasti ei milloinkaan sisään-annettu, koska puuttuu virallinen päällekirjoitus vastaanotosta. Niinkuin anomuskirjasta näkyy, oli Lizelius, joka v. 1788 saarnaajana Turun jalkaväen rykmentissä seurasi armeijan

kanssa rajan yli, käyttänyt kaikkea vaikutus-voimaansa sotamiehissä, vastustaaksensa vallalle pääsevää salakapinaa, ja palkinnoksi näistä ansioistaan saanut Kustaa III:nnelta Ristiinan kirkkoherrakunnan Savossa. Nyt hän anoo tullaksensa siirrettyksi Wehmaan kirkkoherra-virkaan, varsinkin siitä syystä, että hänen vanha, 83-vuotias isänsä, raamatun-suomennoksen parantaja, on kirkkoherrana lähisessä Mynämäen pitäjässä sekä kontrahdin provastina, ja poika pyytää samassa saadaksensa auttaa isäänsä ja tulla hänelle seuraajaksi hänen viroissaan, ollen mukajse syntynyt Mynämäellä. Anomuskirjassa Lizelius muutoin varsin laveasti puhuu kärsimyksistään uskollisuutensa tähden kuningasta kohtaan. „Husaböle'n nummella Wenäjänmaalla“ muka hänen vaiheensa alkoivat. Sen innon ja kiivauden tähden, jolla hän vastusti kaikkia tytymättömiä ja samalla usein kapinoitsijain läsnä-ollessa vakuutti ja kehoitti sotamiehiä seuraamaan elämässä ja kuolemassa kuningastansa, nuo „valtiolliset haaveksijat ja villitsijat“ alkoivat häntä vainota. Niinpä oli Lizeliusta Elok. 1 p. 1788 Haminan edustalla uhattu, että hän vielä „samana iltana oli lähetettävä helvettiin“, ja samalla oli häntä „sotarivien edessä takaa ajettu paljastetulla sapelilla“, josta pulasta hän kuitenkin niin onnellisesti pääsi, että ainoastaan hattu ja nuttu lapaluun kohdalta sapelin iskusta turmeltui. Sitten hänen muka oli täytynyt leiristä paeta soiden ja rämeiden läpitse, jolloin häntä väijyttiin ladatuilla kivääreillä j. n. e. Kun hän jälleen uskalsi palata rykmenttinsä luoksi Anjalaan, häntä uudesta ahdistettiin milloin viettelyksillä, milloin väijymisillä, niin että tämä kiusaus kesti lähemmäs 4 kuukautta. Vielä sittenkin kun oli talvimajoihin palattu, ei vaino lakannut, varsinkin sitten kuin Lizelius'en lähin naapuri, lautamies Matti Krappe Mynämäellä, oli kiinni-ottanut kersantti Segerstorm'in ja sen kautta muka antanut aihetta selvityksiin armeijan käytöksen suhteen. — Akiander'in paimen-muistossa sanotaan, että Lizelius oli riitainen ja vallaton ihminen ja että hän v. 1815 eroitettiin virkansa harjoittamisesta. Emme siis saa aivan täydellisesti luottaa hänen kuvaukseensa 1788 vuoden tapauksista.

8 §. Samalta ahkeralta kokoilijalta, herra Nygreniltä, tuli toinenkin lahja tohtori Reinholm'in kautta, nimittäin päiväkirjan

muistelmia 1808 vuoden sodan aialta, kirjoitettuja Ristiinan pitäjässä ja nekin käsi-alasta arvaten Sam. Lizelius'en tekemiä. Niiden arvo ei ole juuri muu, kuin että kuvaavat valtiollisten kuulumisten vaillinaisuutta ja ihmisten lapsellista herkkä-uskoisuutta siihen aikaan, jolloin ei vielä mitään varsinaista sanomakirjallisuutta maassamme löytynyt. Huhti- ja Toukokuulta on päiväkirja täynnänsä kaikenlaisia huhuja, kuinka muka Ruotsalaiset ovat valloittaneet Norjan, kuinka Wenäläiset ovat kärsineet „hirmuisen tappion Pohjanmaalla“ j. n. e. Toista kulkautta kuluu, ennenkuin Ristiinaan tulee-tieto Wiaporin heittämuksesta; ja tämän tiedon jäljissä heti seuraa toinen sanoma, että Englantilaiset „odottamattomalla tavalla“ olivat valloittaneet linnan takaisin Wenäläisiltä. Englannin sotalaivat olivat, näet, viikkaukella päässeet niin lähelle vallia, että linnan tykki-tuli ei niihin voinut sattua, ja sitten eriskummallisilla ruiskuilla viskanneet vettä niin valtavasti, että tykit ja kruuti kastui kelvottomaksi, syyttimet sammuivat y. m. Tätä paksua valetta päiväkirjan tekijä ensin ei tahdo oikein uskoa. Mutta kolme päivää myöhemmin eli Kesäk. 13 p. hän taas mainitsee kirjeitä saaneensa ja kirjoittaa niiden johdosta: „Nämä kirjeet vahvistavat sen huhun, että Wiapori on Wenäläisiltä takaisin-valloitettu, vettä ruiskuttamalla.“

Yrjö Koskinen.

Lokak. 31 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, hra D. E. D. Europæus ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Bomansson toi nähtäväksi tuon alkuperäisen niinkutsutun „Mustankirjan“ sekä erään hyvin vanhan kopion siitä, joka on tunnettu nimellä „Codex Aboensis“, ja mainitsi Tohtori saaneensa nämä molemmat lainaksi Ruotsista, edellisen Tukholman kuninkaallisesta kirjastosta, jälkimäisen Skokloster'ista, voidaksensa niihin verrata sitä Porthan'in toimittamaa kopiota, joka löytyy Yliopistomme kirjastossa. Samoin tohtori näytti Carlstad'ista lainaksi saadun alkukirjoituksen Gyl-

lenius'en päiväkirjaan, ja ilmoitti aikomuksensa olevan saattaa nämä tärkeät todistuskappaleet painon kautta julkisuuteen. Muutamat kuvaukset Olavi Maununpoian, Turun Dominikani-luostarin sekä tämän luostarin priorin sineteistä päätettiin julkaista Hist. Arkiston tulevassa osassa.

3 §. Tohtori Elmgren antoi tietoja eräästä Neitsytniemen esikaupungissa Wiipurissa, entisellä Ruotsalais-Saksalaisella hautausmaalla löytyvästä hautakivestä, joka valkoisesta marmorista tehtynä on varustettu kohoavalla vaakunalla, vaan kaikkea päällekirjoitusta vailla. Paikalla Tohtori ei saanut tietoa, ken tämän kiven alle on handattu; mutta vaakunan antaman viittauksen mukaan hän oli saanut Jacobi'n „Handbuch“ista selville, että hautakivi on muistoksi asetettu Anhalt-Bernburg'in prinsille Viktor Amadeolle, joka Katarina II:n aikana oli kenraali-luutnanttina Wenäjän sotaväessä ja Kärnäkosken (eli Partakosken) tappelussa Huhtik. 30 p. 1790 sai kuolinhaavan, niin että hän Toukok. 2 p. kuoli, 46 vuoden iällä. Tämän tiedon lisäksi oli Maisteri Löfgren Waltio-arkistossa säilytettyjen Wiipurin läänin Järjestyskomitean asiakirjain mukaan antanut sen selityksen, että keisarinna itse tämän hautakiven laitatti ja että kaatunut mainitaan Anhalt-Bernburg-Schaumburg'in prinssi. — Muutoin tohtori Elmgren mainitsi, että tämä muistomerkki, joka lumesta, sateesta ja kasvavasta sammaleesta on ollut turmeltumaisillaan, nyt hra arkitehti von Karm'in toimesta on saatu puhdistetuksi ja suojelevalla katoksella varustetuksi.

4 §. Maisteri Boehm toi esiin erään kuninkaallisen päätöksen Lokak. 17 päivältä 1719, jolla Ulriika Eleonora suopi ja vahvistaa Kokkolan paossa oleville porvareille sekä muillekin vihollis-valtaan joutuneista kaupungeista paenneille täyden oikeuden harjoittaa elinkeinoansa ja kauppaansa missä kaupungissa tahansa, kun vain maksavat säädetyt verot ja noudattavat asetuksia. Päätöksessä viitataan useihin edellisiin, samaa tarkoitaviin kuninkaallisiin kirjeisin, nimittäin Maalisk. 9 päivältä ja Marrask. 13 päivältä 1711 ja Demotikasta Maalisk. 27 päivältä 1713, sekä Kauppa-kollegion päätökseen Toukok. 23 päivältä 1715.

5 §. Esimies antoi Osakunnan haltuun kopion Oulun kaupungin etu-oikeuksista vuodelta 1610 (tavataan myöskin Waa-

rasen painetussa kokoilemassa „Samling af Urkunder“ III, siv. 101 seurr.), huomauttaen, että Oulun kauppa ensi alussa ei ollut niin ahtaalle rajoitettu, kuin myöhemmin vuoden 1617 Kauppasäännön kautta.

6 §. Allekirjoittanut ilmoitti ko'onneensa muutamia tietoja tunnetun Wenäläisen ministerin Juhana Matthias Simolin'in sukuperästä. Historiassaan Suomen sodasta vv. 1788—1790, sivv. 6 seurr., oli Rein ko'onnut muutamia silloin käsillä olevia elämäkerrallisia tietoja, käyttäen lähteenänsä etupäässä erästä kirjoitusta aikakauskirjassa „Unsere Zeit“ vuodelta 1859. Tarkempia ilmoituksia miehen syntyperästä oli nyt herra pastori L. E. Mozelli Räävelissä allekirjoittaneen pyynnöstä antanut, läpikäytyänsä sekä Suomalais-Ruotsalaisen seurakunnan että myöskin Tuomiokirkon sekä Olavin ja Nikolain kirkkojen arkistoja siinä kaupungissa, Näin kokoon-haalitut teko-asiat ovat seuraavat:

Isä, *Matthias Simolin, Michaelis filius*, syntynyt Turussa, oli kirkkoherrana Ruotsalais-Suomalaisessa Mikaelin kirkossa Räävelissä Marrask. 29 päivästä 1710 Kesäk. 14 päivään 1753, jolloin hän kuoli tai haudattiin. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli nimeltä Gerdruta Stampeel, jonka isä Jaakko Stampeel oli „Ältermann der grossen Gilde.“ Vaan tämä avioliitto, joka solmittiin Helmik. 7 p. 1712, kesti ainoastaan seuraavaan Marraskuuhun; sillä Marrask. 28 p. 1712 rouva haudattiin Nikolainkirkon tykönä. Toukok. 30 p. 1713 kirkkoherra Simolin, nai uudestansa, ja hänen jälkimäinen puolisonsa on Katariina Elisabeth von Rothkirch, erään majori Dannenfeld vainajan leski. [Anrep'in Sukutaulujen mukaan oli tämä Katariina Elisabeth Rotkirch syntynyt v. 1690 ja kuoli v. 1740. Isä, kapteini Kaarlo Rotkirch on nykyisen Suomalaisen vapaaherra-suvun esi-isä]. Tästä jälkimäisestä avioliitosta syntyi Matthias Simolin'ille kaksi poikaa ja neljä tytärtä, nimittäin:

1) *Anna Katariina Simolin*, synt. Kesäk. 4 p. 1714, ja Heinäk. 6 p. 1731 naitu lukion rehtorille Dionysius Laurentius Henning'ille.

2) *Kaarlo Kustaa*, jonka syntymä-vuodesta ja päivästä ei saada mitään selkoa, ei edes Räävelin Ritarihuoneen arkistosta. Hupel, Materialien zu einer Estländischen Adelsgeschichte (Riga,

1786) nimittää häntä vain „*Carl Edler von Simolin*“ ja mainitsee hänen otetuksi Viron aateliston jäsenistöön Kesäk. 24 p. 1768 ynnä nuoremman veljensä kanssa ja naiseen erään Anna Dorothea von Korffin (Tochter des Carl Gustav von Korff, Erbherren auf Perbohlen, und dessen Gemahlin einer gebornen von Römer), josta avioliitosta jäi useita lapsia. Hän oli Wenäläisenä ministerinä Mitaussa ja kuoli ulkomaisissa kylpylaitoksissa v. 1777. [Rein, seuraten „Unsere Zeit“ia, nimittää häntä „*Gustaf Alexander*“ ja sanoo hänen syntyneen Turussa (?) v. 1715].

3) *Maaria Charlotta Simolin*, synt. Tammik. 28 p. 1718, kuol. Kesäk. 13 p. 1769; naitu Kesäk. 10 p. 1735 Johannes Roosille, joka oli kotoisin Pohjanmaalta ja ensin toimitti kotiopettajan ja apulaisen virkaa Simolin'in luona, mutta v. 1734 tuli saman seurakunnan kappalaiseksi ja sitten kirkkoherraksi appinsa jälkeen, vihdoin kuol. v. 1789, Jouluk. 19 p., 86 vuoden iällä, oltuansa tämän seurakunnan kelvollisimpia paimenia.

4) *Sofia Elisabet Simolin*, synt. Helmik. 12 p. 1719.

5) *Juhana Matthias Simolin*, syntynyt eli kastettu Heinäk. 17 p. 1820. [„Unsere Zeit“ mainitsee varsin saman syntymäpäivän, vaan sanoo hänen syntyneen Turussa, joka silminnähävästi on erehdystä]. Tämä on tuo Suomenkin historiassa varsin tunnettu Wenäläinen legationi-sihtööri ja sittemmin ministeri Tukholmassa ja useissa muissa paikoissa. Kuoli naimatonna Wienissä Syysk. 19 p. 1799.

6) *Johanna Margareta Simolin*, synt. Tammik. 6 p. 1723.

Että kumpikaan kirkkoherra Simolin'in poista olisi Turussa syntynyt, täytyy suuresti epäillä. Sitä vastoin näyttää jottenkin varmalta, että heillä oli likeisiä sukulaisia Turun kaupungissa, jossa vanhastaan löytyi Luostari-kortteerissa talo nimeltä *Simola*. Niinpä esm. Ison-vihan aikuisissa asiakirjoissa Valtio-arkistossamme tavataan muutama „*Spécification på de huus och gårdar sampt invånare uthi Åbo stadh, som till underd. följe af Hans Höggrefl. Excellences (kreivi Douglasin) ordres af d. 12 Sept. 1719 nu här upptecknat befinnes, hafvandes de arme som qvarblefne äro, ifrån 1713, 1714, 1715, 176 (sic!), 717 (sic!), och 1718 betalt deras pålagde svåra Contribution*“, — jossa luettelossa on 379 numeroa ja n:ona 188 löy-

tyy: „*Simola. Stud. Jacob Simolin*“, omistaen seuraavia puuhuoneita, nimittäin 2 tupaa, 1 kamarin, 1 saunan ja 2 ulkokuonetta. Allekirjoittajina ovat: Ertman, „*Jacob Vssnabör*“ (Uusnaapuri?), Henrik Kissala, „*J. Simolin*“, „*Matts Päckä*“, Jaakko Kannus, ja Henrik „*Särcka*.“ Myöskin Kontributioni-luetteloissa tavataan v. 1719 Luostari-kortteerissa: „*Simola Jacob Simoliin*“, ja v. 1720 samassa paikassa: „*Dom: Stud: Jacob Simoliin*.“ — Missä sukulaisuudessa tämä ylioppilas Jaakko Simoliin lienee ollut Räävelin kirkkoherran kanssa, ei ole selville saatu. Että muutoin kirkkoherra Matthias Simolin vielä vanhoilla päivillensä oli säilyttänyt rakkautta isänmaatansa kohtaan ja hellästi hoiti niitä Suomalaisia, jotka 1742 vuoden sodan vaiheiden kautta joutuivat vankina Rääveliin, mainitaan asiakirjoissa tuomari Wijkman'in tutkimuksesta vuodelta 1751.

Yrjö Koskinen.

Jouluk. 13 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Kandidaati K. A. Castren ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Niistä hra D. E. D. Europæus'en ja maisteri J. M. Salenius'en kirjoituksista, jotka kokouksessa viime Lokak. 3 p. olivat annetut Toimikunnan tutkittaviksi, antoi Toimikunta nyt lausuntonsa, ja päätettiin, että Salenius'en kirjoitukset, jotka nykyisessä muodossaan eivät sovi julkaistaviksi, mutta kummin-kin sisältävät käytettäviä arkisto-tietoja, ovat säilyyn pantavat Seuran kirjastoon, jota vastoin Europæus'en kirjoitus, joka sisältää ainoastaan yleisiä osviittoja eteen-otetun kysymyksen tutkimiseen, mutta ei mitään läheskään „lopullista ratkaisua“, on Seuralle takaisin lähetettävä.

3 §. Tohtori Bomansson mainitsi, että koska ne pyhän ihmetyöt (Miracula), joita on painettu kokoilemassa „*Scriptores Rer. Suecicarum Medii ævi*“, Tom. III; pars posterior, ainoastaan ovat jotenkin mielivaltaisesti tehtyjä otteita, hän oli pyytänyt kandidaati K. A. Castrénia tarkastamaan itse käsikirjoitusta, saadakseen selville, olisiko pois-jätetyissä kappaleissa mitään Suo-

meen koskevaa. Niin-muodoin oli saatu siitä legendasta, jonka nimi on „Miracula S. Crucis Holmiensis Gregorio ordinis Prædicatorum scriptore“, pari Suomeen koskevaa ihmetystä, nimittäin: W. 1408 eräs poika Björnaby'ssa (nyk. Björnvik) Ahvenassa, joka oli jään alle hukkunut, saatiin henkiin, kun luvattiin vaeltaa antimien kanssa Pyhälle ristille Tukholmaan. W. 1416 eräs sairas lapsi Upsalassa, joiden vanhemmat olivat Johannes Finne ja hänen vaimonsa „Margaretha Jænisdotter“, herätettiin Pyhän ristin avulla kuolleista. Vihdoin v. 1424 kolme hylkeenpyytäjää Lappevijkistä Närpiön pitäjältä joutuivat irtolaisen jää-telan päällä kauas merelle myrskyn valtaan, kunnes vihdoin kahdeksantena päivänä Pyhän ristin avulla pääsivät rantaan.

4 §. Tohtori Elmgren luki kirjoituksen kronikain mainitsemasta *Aksborg'*ista, päättäen erehdykseksi niiden arvelut, jotka katsoivat Sigtunan kronikassa mainitun *Aksborg'*in samaksi kuin Islantilaisessa kronikassa mainitun *Akrsborg'*in tai *Chronologia Vetusta'ssa* mainitun *Acher'*in (*Akkon* eli *Acre* Palestiinassa). Tohtori katsoi varmaksi, että *Aksborg* oli Jämiläisten maassa, ja esitti arvelun, että mahdollisesti niinkutsuttu *Hakoisten* linna Janakkalassa, jonka linnoituksista vielä on sekä jäännöksiä että muinaistaruja jälillä, olisi jollakin väännöksellä saanut ruotsiksi muodon *Aksborg*. Kirjoitus oli painettava Historialliseen Arkistoon. — Allekirjoittanut, joka Mehiläisessä 1862, sivv. 189, 190, on P. A. Munch'in mukaan koettanut todistaa, että tuo Sigtunan kronikassa mainittu „a, 1292. *Aksborg* capta est a Ruthenis“ ei tarkoita muuta kuin *Akrsborg'*ia eli *Acre'n* kaupunkia Palestiinassa, jonka Saracenit v. 1291 valloittivat, josta tapauksesta *Chronologia*-vetusta lausuu: „1292 Pagani debellaverunt Acher et totam terram sanctam“ ja Islannin kronika vuodella 1291: „heidnir menn brutu Akrsborg“, — teki vastalauseen, johon yhdistyi Tohtori Ignatius.

5 §. Tohtori Bomansson ilmoitti saaneensa tänne tarkastettaviksi muutamat Loviisan kirkon hallussa olevat asiakirjat, jotka koskevat siellä ollutta Vapaamuurari-osastoa „*Amor Proximi*“ vv. 1786—1812. Tämä seura, joka jo ennen on tunnettu jonakuna armeliaana yhdistyksenä (ks. Koskinen, Y. M.

Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä, siv. 1 seurr.), havaitaan olleen tavallinen Vapaamuurari-loge, joka perustettiin syksyllä 1786. Sen jäseniin kuului kaikenlaista väkeä, muiden muassa tavataan H. G. Porthan'inkin nimi omakätisesti matrikkeliin kirjoitettuna. Matrikkeli muutoin ulottuu vuoteen 1802 saakka, mutta seura lakkasi vasta v. 1812, jolloin asiakirjat jätettiin Loviisan kirkon haltuun. — Yhteydessä tämän kanssa mainittiin, että Valtio-arkisto äskettäin oli haltuunsa saanut myöskin Wiaporissa olleen Vapaamuurari-veljestön, matrikkelin, joka on ollut säilytettynä sotaneuvos Nyberg'in tykönä Tuusulassa. Tämä matrikkeli alkaa v. 1763 ja loppuu v. 1786 keväällä, sisältäen 313 sisäänkirjoitettua jäsentä, enimmältään aatelismiehiä; nimilehdellä seisoo: „St C. F. T. H. Skuld och Qvittence-bok, uprättad efter Qvartals Capitlets Beslut d. 29:de Julji 1771.“ Ensimmäiset kirjaimet ovat luultavasti selitettävät: Sankt Christophers (?) Fattiga Tempel Hydda.“ Kuten tiedetään on tälle Wiaporin loge'lle tahdottu antaa tärkeä valtiollinen merkitys, ja totta on, että J. A. Jägerhorn siinä tavataan korkeimmassa arvon-asteessa. Tutkimista siis ansaitsisi, mitä vasten Wiaporin loge juuri v. 1786 lakkaa? mitä vasten kohta sen jälkeen ja vielä samana vuonna syntyy toinen loge Loviisassa? ja tokko nämä tapaukset ovat jossakin yhteydessä sen asian kanssa, että Y. M. Sprengtporten juuri silloin kesällä muutti pois Wenäjän palvelukseen?

6 §. Kandidati Castrén mainitsi muutamia Ruotsin valtio-arkistosta saatuja tietoja niistä toimista, joita 1742—1743 vuoden valtiopäivillä pidettiin Suomenmaan tilan parantamiseksi. Heti alussa säädyt asettivat niinkutsutun pakolais-kommissionin. Helmik. 28 p. 1743 asetettiin eri valiokunta Suomesta tulleita valituksia varten, ja Heinäk. 13 p. toinen valiokunta Suomen asiain järjestämistä varten. Suomalaisen korvaus-vaatimukset, mitkä valtiopäivillä ilmi tuotiin, tekivät kaikkiansa 5,263,133 taal. 28 äyr. vaskirahaa, josta Haminan kaupungin osa yksistään oli 961,547 taal. Huomattavaa on, että saapuvilla olevat Suomalaiset saivat luvan pitää yhteistä kokousta asian-omaisten tietojen antamista varten, ja että he Helmik. 21 p. 1743 valitsivat valtuusmiehiksensä tuomari Wijkman'in sekä raatimiehet

Stadius'en ja Wexström'in. — Koska Matti Härköinen Karjalasta, joka oli jäsenenä muutamassa valiokunnassa, ei osannut muuta kuin suomea, päätettiin ottaa eräs tuomari Suomesta sihteeriksi.

7 §. Esimies assessori Rabbe toi esiin muutamia tietoja kahdesta lääkeristä, jotka ovat ensimmäisiä Ruotsissa ja Suomessa tunnetuita. V. 1558, näet, Juhana herttua Suomessa ollessaan, sai kipeät silmät. Silloin eräs „Joh. Copp ab Raumantal“ tänne lähetettiin (ks: Supplém. till Sveriges läkare-historia af Sacklén, Nyköping 1835, siv. 43). Hän oli Saksasta kotoisin, nimittäin tavallisesti „Cop“ ja oli Kustaa Waasan hovi-lääkäri. Mainittava on, että hänen kuoltuaan perhe asui Suomessa ja poiät kävivät Turun koulua. Toinen mainittava mies tällä alalla oli Benedictus Olai, joka on painattanut ensimmäisen lääkäri-kirjan ruotsiksi: „Een nyttigh Läkere-bok“ Tukholmassa v. 1578. Tämä, joka oli tunnetun tohtori Andreaksen veli, piti hovilääkärin virkaa kuningas Eerik XIV:n luona, jonka kukistumisen perästä hän jonkun aikaa istui vankina Turun linnassa.

8 §. Kandidati Castrén antoi Osakunnan tutkittavaksi erään täydellisen kopian Assessori Henr. Adlercreutz'in muistel-mista, nimeltä „Historico-Politiska Anteckningar“ (vv. 1743—1796) ja nostettiin kysymys niiden painattamisesta. Käsikirjoi-tus pantiin kiertämään Historiallisessa toimikunnassa.

Yrjö Koskinen.

Tammik. 20 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Asses-sori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Allekirjoittanut ilmoitti saaneensa vastaan-ottaa kuusi sataa (600) markkaa Osakunnan käytettäväksi palkkioksi jota-kin suomenkielellä valmistettavaa historiallista kertomusta varten Käkisalmen linnasta ja kaupungista tai jostakusta seudusta mui-noisen Käkisalmen läänin etelä-osasta. Rahain kanssa seurasi näin kuuluva kirjoitus:

*„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
Historialliselle Osakunnalle.*

Karjala on monessa suhteen Suomen kuopus, vaan sitä ei suinkaan historiallisen tutkinnon puolesta ole kohdeltu yhtä hel-

lästi ja huolellisesti kuin nuorinta lasta tavallisesti pidetään. Karjala, etenkin sen itäinen osa, on historiallisen tuntemisen suhteen melkein perkaamattomana korpena, jylhänä taka-maana. Niinkuin asukkaita siellä ylimalkain on harvalta ja ainoastaan huonosti ruokotuita kaskimaita näkyy tuolla täällä Karjalan kan-kahilla, niin ovat myöskin historialliset tiedot noista paikkakun-nista hajanaiset. Otollista olisi siis, että viimein ryhdyttäisiin toimiin, ennenkuin aika ehtii kuluttaa ja hävittää yhä useampia menneitten vuosisatojen jälkiä ja jätteitä. Wiipurin ja Käkisal-men nimet ovat yhtä vanhat historian lehdillä, kuin kristin-us-kon leviäminen Karjalaan. Wiipurin ja sen ympäristöjen vai-heet ovat edes vähäisen tunnetut, mutta Käkisalmi ynnä sen ympäristöt ovat vielä vallan pimeässä syrjässä historian valta-teiltä. Jos on totta, mitä eräs Käkisalmelainen kertoi, että muka Käkisalmen linnan paperia on käytetty makulaturina erään kaup-pamiehen puodissa, niin mahtavat Wiipuriin kuletetut paperit antaa sangen vaillinaisia vastauksia tutkijan kysymyksiin, mutta siihen olisi toki tyytyminen.

Yllämainituista ja useasta muustakin syystä pyytäisin nöy-rimmästi, että Historiallinen osakunta antaisi myötä-seuraavat 600 markkaa palkinnoksi sille, joka suomen kielellä kirjoittaisi tarkan ja kunnollisen historiallisen kertomuksen Käkisalmen lin-nasta ja kaupungista tahi jostakusta pitäjästä vanhan Käkisal-men läänin eteläisessä osassa (Pyhäjärvi, Räisälä, Rautu ja Sak-kola). Koska senpuoliset yleisetkin seikat ovat jotenkin tunte-mattomat, niin toivon, että sellainen kertomus sisältäisi paljon semmoistakin, jolla olisi yleisempääkin arvoa. Kaikki tarkem-mat määräykset ynnä kentiesi ilmestyvään kertomusten tutkimi-sen sekä arvostelemisen jätän minä historiallisen osakunnan huo-leksi ja toimeksi.

Äyrämöinen.“

Tämän johdosta Osakunta päätti lausua kunnioituksensa tästä jalomielisestä lahjoituksesta ja pyysi esimiestänsä, Assessori Rabbe'a, ottamaan rahat haltuunsa ja panemaan ne väli-aikai-sesti korkoa kasvamaan Yhdyspankkiin, kunnes joku senlaatuinen teos, kuin lahjoittaja oli tarkoittanut, saattaisi valmistua palkittavaksi, jolloin koko summa korkoinensa olisi palkkioksi annettava, mutta itse teos jätettävä tekijän omaisuudeksi. Teok-

sen valmistamisen ja laadun suhteen Osakunta päätti: 1:ksi että kertomus etupäässä on tehtävä historialliseksi; 2:ksi että sanomalehdissä painetun ilmoituksen kautta pitää kehoittaa niitä, jotka haluaisivat tämmöiseen työhön ryhtyä, ilmoittamaan itseänsä ennen tulevan Syyskuun 20 päivää joko Osakunnan esimiehelle taikka sen sihteerille, samassa silloin selvittäen mitä alaa on valittu tehtävää teosta varten ja mitä painamattomia lähteitä aiotaan käyttää; 3:ksi että Osakunta puolestaan lupaa olla neuvoilla ja osoituksilla avullisna sille, joka tämmöiseen työhön ryhtyy; ja 4:ksi että kun tarjous on tehty ja Osakunta on hyväksynyt sekä ehdotetun aineen että itse tekijän, työ annetaan yhden haltuun ilman kilpailuketta.

2 §. Tohtori Bomansson mainitsi ottaneensa tarkemman tutkinnon alle tuon Ingegerd'in hautakiven-kuvan, jonka Brenner aikoinaan erään Röntämäen sakaristossa löytyvän kiven mukaan oli ottanut Monumenta-kokoilemaansa ja Gottlund on painattanut Otavaansa. Ympäryställä luetaan: „Obiit Ingegerdis uxor quondam Petri. Requiescat in pace. Anno Domini millesimo ducentesimo XU.“ Viimeinen numero merkitsee samaa kuin V; niin-muodoin vuosiluku on 1215, ja tämä on vanhin meidän maassa tunnettu hautakirjoitus. Kiven keskustalla seisovat kirjaimet: Ih'G, s. o. Ihesus = Iesus.

3 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Osakunnan jäsen mais-teri Salenius, oli Osakunnalle lähettänyt kopion Porvaris-säädyn kahdesta ensimmäisestä pöytäkirjasta Porvoon valtiopäivillä v. 1809. Pohjakirjat löytyvät kamreerin-leskellä Borgström'illa Porvoossa, arvattavasti siitä syystä, että hänen miehensä, silloinen Turun hovioikeuden extra-notarius Kustaa Borgström oli säädyn kanslistana ja kirjoitti pöytäkirjat siihen asti kunnes säädyn sihteeriksi valittu, Helsingin Kämneri-oikeuden esimies Juhana Fredrik Stichæus ennätti saapuville tulla. Mihin muutoin Porvaris-säädyn pöytäkirjat täydellisyydessään ovat joutuneet, ei tiedetä varmuudella. Kuitenkin on kuulunut, että niitä säilytetään Senaatin Raha-asiaain toimistossa, ja olisi siinä tapauksessa tietysti suotavaa, että ne siirrettäisiin Valtio-arkistoon.

4 §. Henrik Adlercreutz'in muistelmat, jotka nyt olivat kiertäneet Historiallisessa toimikunnassa, katsottiin sisältävän niin

vähän uutta, Suomeen koskevaa, että niiden painattaminen ei olisi mitenkään tärkeä.

5 §. Tohtori Reinholm näytti kivisen tykin-luodin, joka oli löydetty Juntolan kosken alta Paimiossa.

6 §. Allekirjoittanut ehdotteli Osakunnalle, pitäisikö nyt lähenevillä valtiopäivillä tehdä alamainen anomus, että valtio asettaisi palkallisen Antiquarion eli Muinaismuisto-vartian ja sen ohessa jonkunlaisen Historiallisen ja Muinais-tieteellisen Akatemian, jonka jäsenet olisivat palkattomat, mutta työt jollakin valtio-avulla edistettyinä. Osakunta päätti ottaa tämän asian keskusteltavaksi seuraavassa kokouksessa.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 3 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Dosentti J. Krohn, herra K. A. Castrén ja allekirjoittanut.

1 §. Pöytäkirja viime Jouluk. 13 päivältä luettiin ja oikaistiin.

2 §. Otettiin keskusteltavaksi tehtävä anomus Suomen Muinaismuisto-vartian asettamisesta sekä Historiallisen ja Muinais-tieteellisen Seuran perustamisesta, ja annettiin allekirjoittaneelle toimeksi nostaa tästä asiasta anomus-esitys Pappis-säädysssä.

3 §. Tohtori Bomansson ilmoitti saaneensa Skoklosterista tänne lainaksi niin-kutsutun „Turun Codex“in (Skoklosters Åbo Codex) ja siitä löytäneensä useita todistus-kappaleita, joita ei tavata Mustassa-kirjassa. Merkillisin on epäilemättä eräs kirje vuodelta 1439, joka ainakin vähäisen valaisee tuota tähän asti syvimpään hämääjän peitettyä Satakunnan kapinaa, josta ainoastaan Juusten'in kronika mainitsee: „Seditiones in Satacundia exortas, quæ valde periculosæ erant, suis et consiliis et persuasionibus edomavit“, nimittäin pispä Maunu Tavast (ks. Chron. Ep., uusi painos, siv. 373). Pörthan (main. paik. siv. 451) lausuu kaikkia muita tietoja tästä tapauksesta puuttuvan, nimittäin mistä syystä, keiden johdolla, millä paikoin Satakuntaa ja mihin aikaan kapina oli syttynyt. Vasta tämä nyt ilmi saatu ruotsinkielinen kirje antaa näissä kohden muutamia, vaikk'ei täydellisiä selityksiä. Kirjeen sisällitys on lyhennettynä seuraava:

Kaikille, jotka tämän kirjeen kuulevat luettavan, tunnustamme ja tiedoksi annamme me koko rahvas Yli-Satakunnassa, jotka asumme Pirkkalan, Kangas-alan, Lempäälän, Kyrön ja Sastamalan pitäjissä, ylisessä (s. o. Karkussa) ja alisessa (s. o. Tyrväässä), että olemme suuresta tyhmyydestä (aff wore stora daarescap) kovin rikkoneet herrasväkeämme (wort herescap), Ruotsin valtakuntaamme ja valtaneuvoskuntaa sekä päämiestämme vastaan, seuratesamme tuota kehnoa tyhmän-tekijää Davidia (then drawels daren Daid) ja hänen veljiänsä ja muita hänen joukostansa heidän konnuudessaansa ja turmiossaan jota he juonittelivat, niin että olimme rikkoneet henkemme ja tavaramme sekä maat että irtaimet valtakunnan la'in mukaan. Semmoisen ikuisen turmion ja tyhmyyden ovat kuitenkin kunnjallinen herra ja korkeasukuiset miehet valtaneuvoskunta Ruotsissa meille Jumalan tähden armoksi kääntäneet sillä ehdolla, että me oikealla uskollisuudella otamme totellaksemme herrasväkeämme ja valtaneuvoskuntaa ja päämiestämme, joka Turun linnaa hallussaan pitää, ja hänen virkamiestänsä, ja rehellisesti suoritamme kaikki, mitä olemme kuninkaallemme ja herrasväellemme velvolliset, emmekä enää ryhdy semmoiseen kehnouteen. Jos semmoista tapahtuu, jota Jumala estäköön, niin Jumala estäköön, että me tai joku meistä semmoisella kavaltamisella tai jollakulla muulla rikkoisimme herrasväkeämme ja valtakuntaamme vastaan; muutoin velvoitamme itsemme, että silloin tämäkin nyt armollisesti anteeksi annettu asia on jälleen avoimeksi otettava ja la'in mukaan rangaistava. Sitä puolestamme lupaamaan olemme pyytäneet kaksi-toista miestä kustakin pitäjästä, jotka tässä nimetään (sitten seuraa pitäjittäin 72 nimeä). Me kaikki edelläkirjoitetut 12 miestä kustakin pitäjästä tunnustamme kädellä ja suulla luvanneemme rauhamme ja kristillisen uskomme kautta päämiehellemme Hannus Kröpelinille useiden hyvien miesten läsnä-ollessa, joita ei tässä nyt nimitetä, herrasväen ja valtakunnan puolesta, kaikki edelläkirjoitetut pykäleet vilpittömästi pitää. Paremmaksi vakuudeksi painamme maakuntamme sinetin tämän kirjeen selkään, joka on kirjoitettu ja annettu vuonna jälkeen Jumalan syntymän 1439 Lempäälän pitäjässä Kuokkalan kylässä perjantaina jälkeen kolmen kuninkaan päivän (s. o. Tammik. 12

p.) ja sinetöity seuraavana Pyhän Henrikin aattona (s. o. Tam-mik. 18 p.) Ylistarossa Kokemäen pitäjässä, koska sinetimme ei ennen ollut saapuvilla.

Tämän merkillisen sovinto-kirjeen kautta saadaan siis jo-tenkin tarkka tieto kapinan aiasta ja paikasta sekä johtajan ni-mestä, ja vaikka kapinan syy ja laatu vielä jääpi hämärään, ei näytä enää mahdolltomalta, että joku uusi löytö saattanee näi-hinkin seikkoihin valoa levittää. Sen vuoksi Osakunta lausui kiitollisuutensa Tohtori Bomansson'ille, joka nyt oli päivän-va-loon tuonut tämän erinomaisen tärkeän todistuskappaleen.

4 §. Kandidati Castrén mainitsi erään kirjallisen valituk-sen, jonka valtiopäivämiehet Juhana Pollari Wetelistä ja Jaakko Paavalinpoika Heikus Wöyristä olivat 1740 vuoden valtiopäi-villä esiin-tuoneet talonpoikais-säädysssä, silloin vallitsevan nä-länhädän suhteen. Arvattavaa on, että valituskirjan tarkoitus oli rakentaa esteitä Hattujen sotaisille tuumille, ja luultavasti Suomalaiset papit, jotka tavallisesti olivat talonpoikien neuvon-antajina valtiopäivillä, etupäässä kenties provastit Amnell ja We-rander, olivat tämän valituksen kirjoittaneet.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 13 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor i Rabbe, Tohtorit Elmgren ja Bomansson sekä allekirjoittanut.

1 §. Kahden edellisen kokouksen pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Bomansson antoi sisään herra ylioppilas R. Hausen'in kertomuksen hänen viime-kesäisestä matkastansa, jo-hon Osakunta oli hänelle Seuralta apurahaa toimittanut. Tämän kertomuksen, joka on varustettu runsailla piirroksilla ja valoku-villa, pani Osakunta kiertämään Historiallisen Toimikunnan kes-ken. Myöskin näytettiin Osakunnalle kartta kahdesta Kustaa Waasan aikana ja myöhemmin mainitusta satamasta, nimeltä Spetalsund ja Taskehamn, joiden asema tähän saakka on ollut tuntematon: molemmat ovat Föglöön pitäjässä.

3 §. Pormestari Nygren'iltä oli tullut kirje, jossa muun muassa pyydettiin selitystä muutamasta sinetistä, joka tavataan eräässä Kivennavalla Ahjärven kylästä ja Hovimäen pellosta löy-

detyssä kulta-sormuksessa. Tohtori Elmgren otti tätä sinettiä tarkastaaksensa.

4 §. Ilmoitettiin, että hra maamittari J. Inberg oli pyytänyt Suom. Kirj. Seuran suositusta tehtävään anomukseensa saada valtiovaroilta 5000 markan suuruisen apurahan erästä suomenkielistä Suomenmaan karttaa varten, ja että Seura oli lykännyt asian Historiallisen Osakunnan arvosteltavaksi. Tämän johdosta päätti Osakunta ottaa muassa olevan kartta-näytteen tutkittavaksi ja tulevassa kokouksessa siitä antaa lausuntonsa.

5 §. Esimies ilmaisi muutamia tietoja Lappalaisten kirkollis-historiasta. Katholis-aian lopussa ja Uskonpuhdistuksen alulla eli Espanjalainen munkki Damianus de Goës, joka Upsalan viimeisen katholicisen arkipispan, Johannes Magnon, toimella lähetettiin pohjanperille, kristin-uskoa saarnaamaan. Palattuansa hän on kirjoittanut paavi Paavali III:nneille kertomuksen toimistansa, nimeltä „Deploratio Lappianæ gentis“, joka on annettu Syyskuussa 1540 ja on liitetty J. B. Aubanus'en teokseen „Voces gentium.“ Samalta mieheltä myöskin arvataan olevan teos: „De Lappiæ situ et incolis.“ Edellisessä teoksessa hän mainitsee, että itäisissä Lapinmaissa 84 asteen levulla tavataan komea ja rikas, Pyhälle Andreakselle pyhitetty temppeli, jonka esimiehinä oli oppineita ja valistuneita miehiä. Mahdollista on, että tarkoitetaan Petsingan monasteria, joka kuitenkin mainitaan olleen pyhitettynä Pyhälle Nikolaolle. — Myöhemmistä kirkollis-oloista Lapissa on mainitsemista, että vielä viime vuosisadan keskipäivillä (Högström'in kertomus v. 1747) Enontekiäinen oli annexina Jukasjärven pitäjään ja Utsjoki taas Kautokeinoon pitäjään. Kuusamoon luettiin Sodankylän annexi ja Inarin kappeli. Kemijärvi luettiin osittain Kuusamoon, osittain Kemiin, koska siinä löytyi sekä Lappalaisia, että Suomalaisia. Vasta v. 1741 jälkeen ruvettiin pitämään saarnoja lapiksikin.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 13 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm ja Kandidati K. A. Castrén.

1 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura viime vuosijuhlanansa oli Historialliseen Toimikuntaan valinnut allekirjoittaneen, Assessori Rabbe'n ja Tohtori Ignatius'en. Tämän johdosta Osakunta nyt puolestaan ryhtyi vuosivaaliinsa, jolloin allekirjoittanut ilmoitti pyynnön saada toistaiseksi olla sihteerivirasta vapaa. Esimieheksi valittiin Assessori Rabbe, Historiallisen Toimikunnan lisä-jäseniksi Tohtorit Elmgren ja Bomansson, ja sihteeriksi Kandidati K. A. Castrén.

2 §. Tohtori Elmgren ilmoitti, että tuo edellisessä kokouksessa mainittu sinetti-sormus sisältää Pietari von Gertten'in vaakunan ja nimikirjaimet P. V. G. Tämä mies, joka saavutti maineensa ja rikkautensa Käärlo Kustaan Puolalaisessa sodassa, oli aateloitu v. 1653, tuli majoriksi Wiipurin jalkaväen-rykmentissä v. 1658 ja eversti-luutnantiksi v. 1670, vihdoinpa kuoli Wiipurissa $13/6$ 1671 ja haudattiin Siikaniemen kirkossa; nainut pormestari Antoni Bröijer'in (Rosenbröijer'in) tyttären Agnetan. Hänellä oli niillä paikoin paljon tiluksia, nimittäin Juustilanjoki, Koirala, Tervonen, Järvenpää ja Kurkijoki (Räisälän pitäjässä); ks. Anrep, Ättartaflor.

3 §. Herra maamittari Inberg'in kartta-yritys otettiin nyt tutkittavaksi, ja päätti Osakunta, koska esiin-tuotu näyte oli varsin kiitettävä ja itse kartta on ajottu myytäväksi varsin huokeaan hintaan eli 10 markkaan, antaa semmoisen lausunnon, että se apuraha 5000 markkaa, jota hra Inberg on aikeissa Keisarilliselta Senaatilta pyytää, on kaikin puolen ansaittua. Kuitenkin tahtoi Osakunta lausua suotavaksi, että nimien oikokirjoitus tulisi Suom. Kirj. Seuran tarkastuksen alle ja kartan piirteet Maamittaus-ylihallituksen tarkastettaviksi, jonka ohessa ehdotettiin, että paikkain korko merkittäisiin eri väriyksellä, että maamme rajaseudut Aunuksen ja Arkankelin lääneissä sekä Ruujassa ja Ruotsin Lapissa myöskin olisivat tilan mukaan karttaan otettavat ja suomenkielisillä nimillensä merkittävät, ja että muutoin Suomen omalla alalla miten mahdollista kartettaisiin liian tiheätä nimi-pränttäystä.

4 §. Tohtori Bomansson ilmaisi oikaistuksen siihen Satakuntalaisten todistuskirjeeseen vuodelta 1374, jonka Porthan on Mustan-kirjan mukaan painattanut Chronicon Episcoporum-kir-

jaansa (uusi painos, siv. 319). Porthan, näet, on lukenut: — „quod Kakama attinet Archiepiscopatui Upsalensi, et *Kiemattutz* Episcopatui Aboensi —“, ja lisännyt arvelun, olisiko „Kiemattutz“ joko *Kemiträsk* (Kemijärvi), vai *Kemijoki*. Vaan molemmat nämä arvelut ovat toki vääriä, ja Tohtori Bomansson on Skokloster'in Turkulaisessa Codex'issa, jossa sama kirje myöskin tavataan, löytänyt puheen-alaisen sanan selvästi kirjoitettuna: *Kem attinet*, joka luku-muoto ei annakkaan tilaisuutta mihinkään epäilemisiin.

5 §. Samasta Skokloster'in Codex'istä oli Tohtori Bomansson myöskin löytänyt erään tähän saakka tuntemattoman keskiaikaisen kirjeen, joka on annettu Naantalissa Toukok. 1 p. 1477. Siinä mainitaan eräs abbatissa „Brigitta Jonisdotter“ sekä konfessori „pæder peterson“, molemmat tähän asti tuntemattomat. Tämä Brigitta lienee kenties ollut ensimmäisenä Suomalaisena abbatissana Naantalin luostarissa; sillä molemmat ennen tunnetut edeltäjät olivat nunnia Vadstenasta.

6 §. Tohtori Reinholm antoi Osakunnan haltuun muutamia kirjeitä samalta kirkkoherra Sam. Lizelius'elta, joka mainitaan Osakunnan pöytäkirjassa viime Lokak. 3 p., § 7. — Kirjeillä ei kuitenkaan ollut yleisempää merkitystä.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 30 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori F. J. Rabbe. Professori Y. S. Forsman (Yrjö Koskinen), Tohtorit S. Elmgren, K. F. Ignatius, A. Reinholm ja K. A. Bomansson, Maisteri A. Boehm, hra D. E. D. Europæus ja allekirjoittanut.

1 §. Prof. Forsman ilmoitti antaneensa Historiallisen Osakunnan puolesta, edellisen kokouksen päätöksen mukaan, puolustus-lauseen insinöri I. Inberg'ille hänen aikovan Suomenmaan karttansa suhteen. Samalla oli prof. Forsman myös antanut hra Inberg'ille tiedoksi ne muistutukset ja toiveet tämän uuden kartan suhteen, joita Historiallinen Osakunta edellisessä kokouksessaan oli katsonut tarpeelliseksi lausua.

2 §. Toht. Bomansson luki erään tähän saakka tuntemattoman kirjoituksen, vuodelta 1450, kirjoitettu Tukholmassa

Toukok. 6 p. ja säilytetty Skoklosterin n. s. Turun Codex-kirjassa. Kirje koskee veroitus-asioita Suomessa, ollen Kaarlo Knuutinpoika Bonde'n vastaus Turun läänin asujaimille heidän tekimistä valituksistaan verojen raskaudesta. Verojen suhteen määrättiin nyt, että jokaisen merenrannalla olevan kihlakunnan vast'edes tulee pitää kunnossa yksi 16 lästin kokoinen haaksi („snecka“) ynnä yksi 6 lästin vetoinen vene („skötbåt“) valtakunnan palvelukseksi. Tämän haaksiveron suhteen ilmestyy kirjeestä myös, että verojako haaksikunnittain („sneckelagh“) oli yleinen, eikä ainoastaan paikkakunnallinen („snecke lagh i norfinna oc sudrefinna“). — Rantämäen, Raision, Nummen, Ruskon, Liedon ja Piikkiön pitäjissä tuli jokaisen talokkaan suorittaa 8 juhtapäivätyötä „latokartanoon“ ja maksaa 4 kuormaa halkoja linnaan. Toiset pitäjät velvoitettiin asettamaan linnan työhön yksi mies kultakin 40 savulta. Erittäin mainitaan, että kruunu ei vaatisi vast'edes puhdasta rahaa näiden veroparselejen verosta, kuten ennen usein oli rahvaan kiusaukseksi tapahtunut. Päälle-päätteeksi lupaa kuningas uuden veron-tasoituksen ja sanoo jo asiasta kirjoittaneensa pispa Maunulle, Henrik Klaunpojalle, Henrik Bitzille ja Pentti Lydikenpojalle, että keskustelisivat ja tutkisivat, kuinka suuria veroja kunkin pitäjään Turun läänissä tulee suorittaa kruunun voudeille suuruutensa suhteen.

3 §. Osakunnalle lahjoitti toht. Reinholm, kapteni Ugglan puolesta, erään venäjänkielisen Suomenlahden kartan, vuodelta 1855.

4 §. Toht. Reinholm oli Osakunnan silmäiltäväksi tuonut kokoukseen saapuville myös erään vihon „Materialier till Sveaborgs historia“, jonka majori Brummer oli kokoillut; enimmäksi venäläisistä lähteistä. Pää-osa kertoo vv. 1713—1721 ja 1741—1743 sotia; ainoastaan loppupuoli koskee Wiaporia ja Ehrensvärd'in ansiota sen suhteen.

5 §. Lisäksi piti toht. Reinholm esitelmän eräästä vapaa-muurari-veljeydestä ja sen lapsihuoneista Helsingin tienoossa. Tämän mukaan oli Helsingissä olemassa veljyys, jonka nimi merkittiin „T. O. S.“ ja jonka tunnussanana oli „Tystnad och Samråd“ (= T. O. S?). Se oli voimassa ainakin vv. 1792—1794;

mahdollista sentään on, että se pysyi kunnossa aina vuoteen 1815, vaikka salaveljekset silloin jo olivat kielletyt. Veljeyden näkyväinen tarkoitus oli filantropillinen, kuten tavallista. Useimmat jäsenensä se luki Uudenmaan pappiskunnassa, mutta kuului sentään muitakin Uudenmaan vallassäätyläisiä yhteyteen. — Josko tuo tunnettu vapaamuurari majori Fredrik Granatenhjelm kuului tähän tai johonkin toiseen veljeyteen, ei toht. voinut ratkaista.

Lapsihuone-laitoksesta kertoi toht., että se Ruotsissa oli kyllä vanha; sillä semmoisia mainitaan jo v. 1637 Neuvoskunnan pöytäkirjoissa. Heidän varsinainen kukoistus-aikansa oli kumminkin sama kuin vapaamuurari-veljeyksienkin. Njin päättivät Ruotsin vapaamuurarit v. 1753, prinsessa Sofia Albertinan syntymisen johdosta perustaa laitoksen, jossa köyhät lapset saisivat hoitoa ja kasvatusta; asiaa kannattivat etu-rivissä valtioneuvokset, kreivit Ehrenheim ja Tessin. Helsingin lapsikodot lienevät syntyneet melkeen samaan aikaan; niinpä talletetaan vielä eräs luetelo lahjoista tšekäläiselle lapsikodolle vuodelta 1765. Se ansaitsee erityistä huomiota lahjain suuruuden vuoksi: Tukholmassa oli koottu 25,000 tal., Porvoon konsistorio oli saanut kokoon 13,000 tal.; tšekäläinen vapaamuurari-veljeys antoi 6,000 tal. j. n. e.; kaikkiansa 60,377 tal. (? kup. rah.). Mutta mainitaampa lapsikotoja Helsingissä jo varemmin kuin v. 1765. Eräälle kartalle Brändön tilusten yli, vuodelta 1754, on näet merkitty kaksi lapsikodon paikkaa. Paitsi sitä on Brändön saarella, n. s. „Lapsikodon lahden“ rannalla, vielä raunioita eräästä kolmannestakin lapsikodosta.

6 §. Lopuksi kertoi toht. Reinholm vielä tarun kuningas Kustaa III:nneista, joka taru todistaa aikakautensa mystillistä luonnetta. Kertomus kuului: Ennen Suursaaren tappelua, kenties päivää ennen, olivat Kustaa ja Kaarlo herttua Loviisan kaupungissa. Pidettiin ruotsinkielinen jumalanpalvelus, Pernajan kirkkoherra Hipping saarnasi ja ruhtinaat kävivät Herran Ehtoollisella. Siihen aikaan eli Loviisan kaupungissa mainio ennustaja, „matami Westin.“ Eukko käskettiin ruhtinasten luoksi, tulikin saapuille ju istui tuolille vastapäätä kuningasta; Kaarlo herttua asettui eukon taakse, nojaten käsivarsiansa hänen olkapäilleen. Mutta eukkopa oli silloin ennustanut monta merkillistä asiaa ja

muun muassa lausunut kuninkaalle voiton Korkeasaaren tapelussa.

K. A. Castrén.

Hist. Osak. nyk. sihteeri.

Syysk. 24 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, Ylioppilas R. Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Allekirjoittanut, joka, Maisteri K. A. Castrén'in ulkomailla ollessa, nyt otti pöytäkirjaa pitääksensä, luki pöytäkirjat viime Maalisk. 13 päivästä ja Huhtik. 13 päivästä oikais taviksi.

2 §. Koska nyt se määrä-aika, jonka kuluessa palkintoraha Käkisalmen seutuihin koskevaa historiallista kertomusta varten olisi haettava, oli umpeen kulunut, ilmoitti allekirjoittanut hänelle tulleen näin kuuluvan hakemuskirjan:

Jos Historiallinen Osasto uskoo minulle kirjoitettavaksi sen Käkisalmen seutuja koskevan historiallisen kertomuksen, johon eräs nimittämätön on palkinnolla kehoittanut, olisin taipuvainen ryhtymään semmoiseen kirjoitukseen Käkisalmen kaupungista ja Käkisalmen läänin etelä-osasta (Räisälän, Pyhäjärven, Sakkolan ja Raudun pitäjät). Tätä kertomusta varten — joka tulisi selvittämään mainittujen seutujen historiallisia vaiheita vuoteen 1812 asti — olen aikonut käyttää seuraavat lähteet:

1:ksi. Saatavina olevat painetut, sekä kotimaiset että ruotsalaiset ja venäläiset lähdekoukset.

2:ksi. Valtion arkistossa löytyvät, tätä tienoota koskevat asiakirjat.

3:ksi. Käkisalmen linnan vanha arkisto, jonka sanotaan nykyään löytyvän Wiipurissa sekä Käkisalmen kihlakunnan arkisto ja mainittujen pitäjien kirkkoarkistot.

4:ksi. Ne muinaistarinat, jotka kansassa näillä seuduilla vielä elävät;

ja toivon voivani suorittaa tämän työn neljän vuoden sisään. Helsingissä 18 p. Syyskuuta 1872.

Axel Berner.

Pedagogian kandidaatti.

Tämän johdosta päätti Osakunta jättää herra Pedagogian kandidaatti Aksel Berner'ille toimeksi valmistaa semmoisen teoksen, kuin kunnioitettava lahjoittaja oli tarkoittanut.

3 §. Herra Hausen, joka viime kesän kuluessa on Tohtori Bomanssonin kustannuksella tehnyt kaivauksia Naantalin luostarin raunioissa ja siinä paljastanut nunna-konventin perustukset pohjoispuolella kirkkoa, toi esiin erään huolellisesti tehdyn pohja-piirroksen, joka lupaa tarkkaa selvitystä tämän muinaisen rakennuksen laadusta. Muurit, jotka paljastettiin, olivat olleet säilyneinä 3 tai 4 kyynärän korkealle, vielä selvästi huomattavilla ovi- ja ikkuna-aukoilla; laattia oli ollut tiilikivistä tiviisti liitettyä; konventista meni käytävä alas merenrantaan. Koska herra Hausen aikoo tulevana kesänä samoin tutkia myöskin munkkikonventin osaa, on niin-muodoin toivo saada täydellinen pohjapiirros tästä Suomenmaan tärkeimmästä muinais-luostarista.

4 §. Herra Hausen'in kertomus muinais-tieteellisestä matkastansa kesällä 1871, joka oli ollut Historiallisen toimikunnan tutkittavana, esitettiin nyt Osakunnan tarkastettavaksi ja sai ansaitun kiitoksen siitä huolellisuudesta, jolla valokuvat ja piirrokset tällä niinkuin edelliselläkin matkalla ovat tehdyt. Ja koska herra Hausen'in oli aikomus Keisarilliselta Suomen Senaatilta pyytää apua näiden molempain kertomusten painattamiseen, niin Osakunta päätti antaa hänelle kirjallisen todistuksen niiden kelvollisuudesta.

5 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että tämän-vuotisissa Sanomissa Turusta N:o 34 (Elok. 23 p.) tavataan lähetetty kirjoitus, nimimerkillä J. D., jossa mainitaan eräs entinen linna Eurajoen pitäjässä Linnamäen kylässä Kaukonpielen sotilasvirkatalon niityllä Lieskarin sataman sivulla. Sitä on paikkakunnassa kutsuttu „*Liinmaan linnaksi*“, ja lähettäjä aivan oikein siihen sovitaa sen runopätkän, jonka Aspelin teoksessaan „Korsholman linna ja lääni“ siv 36 on julkaissut: „Ei silloin hyvin eletty, kun oli linna *Liinamaissa*, kuisti *Kumolan* kedolla“ j. n. e. Aspelin'in arvelu, että kenties tarkoitettaneen Kuusiston linnaa, näkyy niinmuodoin olevan erehdystä, eikä myöskään tuo 14:nnellä vuosisadalla kerta mainittu „Vreghdenborch“, jonka lähettäjä

Aspelin'in mukaan ehdolle panee, ole tässä tarpeellinen selitykseksi ottaa, vaan Liinamaan linna on nähtävästi samaan aikaan Eurajoella löytynyt, vaikka historialliset todistuskappaleet eivät sitä mainitse; „Kumola“ taas on arvattavasti Kuumola, joka nimi lienee ennen suomeksikin käytetty Kokemäestä, niinkuin ruotsinkielinen nimitys vielä näyttää osoittavan. Siitä Linnamäestä, jossa Liinamaan linna on ollut, kirjoittaa lähettäjä: „Paikka on kaunis korkea mäki, kasvava lehtimetsää, ympäröity syvällä kaivannolla. Vanhat kertoivat lapsuudessani, että heidän esi-isänsä aikana sieltä oli raha-aarteita löydetty, vaan lie-neekö jutussa perää, en tiedä. — Se syvä kaivanto vieläkin varmaan vakuuttaa, että siinä joku erinomainen paikka on ollut, jossa on paljon ihmis-voimalla työtä tehty.“

6 §. Herra Maisteri Salenius oli Osakunnalle lähettänyt Turun hovioikeuden päätöksen Maalisk. 10 p. 1819 siinä jutussa, joka oli syntynyt jo v. 1809 Weikkolan lahjoitusmaan talonpoikien ja heidän isäntänsä kauppaneuvos von Blandow'in välillä (ks. tästä asiasta Salenius'en uutta teosta „Historiallisia tietoja Äyräpään vanhasta kihlakunnasta“, sivv. 101, 102). Koska tämä merkillinen oikeuden-tapaus näytti ansaitsevan oikeushistorian-tutkijain huomiota, päätettiin antaa asiakirja Lakietiteelliselle yhtiölle.

7 §. Tohtori Bomansson näytti osakunnalle erään juomasarven, joka vanhana suku-kalleutena säilytetään Spuurilan Jägerhorn'ien suvussa, nykyään Yläneen kartanolla Pöytyän pitäjässä. Suun ympärillä on munkki-kirjaimilla kirjoitus: „Drik af oc lat ga mik help maria iaspar melchi“ (se on: „Juo tästä ja anna menna; auttakoon minua Maaria, Jaspas, Melki[or ja Balthasar]“). Nuo kolme viisasta miestä, Kaspar, Melkior ja Balthasar, olivat juomarien suojeluspyhät keski-aikana; mutta viimeisen nimi ei ole enää mahtunut. Muinais-taru, jonka Anrep sukutauluissaan kertoo, kehuu suvun kanta-isäksi erään Rötter Ingenpoian, jonka muka Eerik Pyhä Suomessa käydessään olisi ottanut asemieheksensä. Tämä sitten olisi muutamassa tappe-lussa Tanskalaisia vastaan niin ankarasti puhaltanut puhvelitorvellansa, että viholliset lähtivät pakoan, jättäen voittajalle suuren saaliin, jolla muka Danmarck'in kirkko lähellä Upsalaa

rakennettiin. Tästä puhveli-sarvesta tuli sukunimi „Jägerhorn“, ja sama sarvi eli torvi muka suvussa säilytetään. Vaan, niinkuin näkyy, on tämä tallella-oleva kalu juoma-sarvi eikä puhallus-torvi.

8 §. Tohtori Bomansson toi esiin erään kertomuksen muinais-merkeistä Floda'n kirkossa Sörmlannin maakunnassa, jonka on julkaissut tunnettu Ruotsalainen tutkija Bror Emil Hildebrand. Kertomukseen on liitetty kuvaus läntisen holvin kattomaalauksista, joista eteläinen kolmikulma esittää: ylinnä P. Antoniusta, joka syöttää porsastansa, ja alempana P. Eerikin matkustusta Suomeen. Huomattava on, että herra N. M. Mandelgren, jonka kuvaukset teoksessa „Monuments Scandinaves du moyen age“ eivät ylipäänsä näytä olevan aivan luotettavia, on selittänyt tämän kuvan merkitsevän P. Olavin meriretkeä pohjaseen. Eräässä kirjoitus-nauhassa on kuitenkin säilynyt sana „Eric...“, joka tarpeeksi todistaa maalauksen ainetta. Laivassa jonka kokka on härän-päällä koristettu, seisoo kuningas kruunu päässä ja pyhyiden-loiste ympäri sekä tappara kädessä, hänen vieressään on pispa Henrik (ilman pyhyiden-loisteetta) ja pari soturia kypäri päässä sekä yksi pappi (kuninkaan ja pisan takana). Laivan korkealla perä-lavalla seisoo joutsimies. Eräs merिताutinen päästää laidan yli vaivansa mereen, ja vieressä on toinen mies, joka on aikeissa heittää jotakin liika-painoa ulos laivasta, vaan ikäänkuin kysymällä katselee kuningasta. Rannassa on hännällisiä piruja, luultavasti pakanat, jotka västarintaa valmistavat, sekä eräs vaimo kapalolapsi sylissä.

9 §. Esimies mainitsi niitä selityksiä, joita Tanskassa on yritetty siellä löydettyjen kultabrakteatien kirjoituksista, muun muassa kirjassa „Mémoires de la Société des antiquaires du nord; nouvelle série, 1870, 1871.“ Useat näistä kirjoituksista näyttävät paremmin vivahtavan Suomenkieleen kuin johonkin muuhun tunnettuun puheenparteen, niinpä esm. sanat: „Niuvila“, „Alavin“, „Lauka“, „Ota“, „Marila.“ Nämä kirjoitukset ovat runakirjaimilla.

10 §. Saman teoksen johdosta (siv. 393) esimies esitti tutkittavaksi, mitä se Suomalainen tai Lappalainen kummitus lie-nee ollut, joka „Njals Saga“ssa (luku 119) mainitaan nimellä

„fingalkn.“ Thorkel Håk muka Islantiin palatessaan kehui Suomessa eli Ruijassa ollessaan voittaneensa sen nimisen pedon.

Yrjö Koskinen.

Marrask. 13 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, herra R. Th. Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut toi esiin muutamia vanhoja asiakirjoja, jotka herra Dosentti Tötterman on tarjonnut Osakunnan tutkittaviksi ja jotka kaikki koskevat erään Asikkalassa olevan Reivilä nimisen talon muinaisia oikeuksia. Kirjat ovat säilyneet nykyisen Reivilän kylän Haasiatarhan rusthollissa, jonka nykyinen haltia, Grenman nimeltä, vielä kuuluu olevan muinaisten omistajain jälkeläinen.

Vanhin näistä todistuskappaleista on eräs pärmälle kirjoitettu tuomio, jonka „Iffuar Mogenssonn till Kerkenäs“ (Iivar Maununpoika Stiernkors Kärkiniemen herra) tuomarina Hollolan kihlakunnassa on tehnyt kesäkäräjissä Laitialan kylässä Asikkalan pitäjässä v. 1570 Heinäk. 5 p., Hollolan kihlakunnan voudin Antti Matinpoian ja erään Lassi Mikonpoian läsnä-ollessa; silloin 12 miestä todistivat ja vannoivat, mitä oikeita rajoja („rätthe kringgängende ræer“) oli „Riuinma“n ympäri, jota Kwrhila, Witerla, Lunnala (?) ja Packola ovat jonkun aikaa nauttineet ja viljelleet ilman kaiketta verotta („wthann skatth ock all annan rättighett“); nämä rajat oli jo Kustaa Fincke vainaja Asikkalan kesäkäräjissä v. 1565 tutkinut, ja ne nyt vahvistetaan. Sinetti on pois-pudonnut.

Toinen kirje on Sigismundo kuninkaalta, annettu Tukholman linnassa Kesäk. 14 p. 1594. Siitä palveluksesta, jonka eräs ratsumies, nähtävästi Antti Boije'n lipullisessa (kirje on toiselta syrjältä vaillinainen), nimeltä Martti Antinpoika, on Kuninkaalliselle Majesteetille tehnyt ja vielä lupaa tehdä, annetaan hänen viljellä ja pitää „een Sättingh Jordh“ jossakin (tässä taas vaillinainen paikka) ja „fem Sättinger i Vschila by“ (pitäjän nimi poissa). Kuninkaallinen allekirjoitus „Sigismundus Rex“ ja sinetti ovat tallella.

Kolmas kirje, joka ei myöskään ole täydellisen eheä, on Kaarlo herttualta Turun linnasta Tammik. 21 p. 1602, ja sisältää, että eräs kruunun alamainen Knuutti Jaakonpoika on käynyt Turussa valittamassa, kuinka muutama ratsumies Martti Grip on hänen karkoittanut hänen vaimonsa peritystä tilasta sekä ryöstänyt häneltä 15 tnriä viljaa, kaksi kattilaa, yhden suola-tuopin („itt selzstop“), 2 tynnyriä herneitä, j. n. e. (mainitaan myös „7 noth slinger“); sen vuoksi käsketään voudin ja tuomarin tutkia asiaa.

Merkillisin näistä kirjeistä on kuitenkin seuraava, mainion Kustaa Kaarlonoika Horn'in kirje hänen apellensa kansleri Aksel Oxenstiernalle. Se kuuluu täydellisenä näin:

„Wohlgeborner Herr, freundtlicher lieber herr Vater. Negst wündtschung aller ann leib vndt Seel ersprieslichenn wohlfahrt vndt erbietung meiner inderzeit bereitwilligenn dienste, verhalte M. L. H:n Vatern ich dienstlich nicht, wie das gegenwerttger Reuter. genandt Matz Larssonn, mihr klagende vorgebracht, das ein Leuttenant, mit nahmen Matz Tönnisson; das guth, so seine Vorfahren vndt Er auch itzo lange Zeit schon inne gehabt vndt dafür allezeit geritten, von Jhr Kön. Maj. meinem gnedigstem könig vndt herr, ausgebethenn hette. Wann dan Zeiger vmb vhrlaub zu höchstgedachter Jhr Kön. Maj:t in Preussenn zu ziehenn vndt alda durch eine vntterthenigste supplication seine Klage vorzutragenn mich bittlichenn ersuchet, auch darnebenst vmb eine Vorschrift an den H:n Vatern fleissig angehalttenn vndt an seine stelle, so lange Er aus sein wirdt, einen wehrhaftigen Kerl wieder geschafft, habe ich es ihme nicht abschlagenn wollen. Gelanget demnach an den H:n Vatern mein dienst-söhnliche bitte, Er Zeigerm, nach befindung seines rechtmessigen suchens vndt weiln er für obgedachtes guth inderzeit fleissig geritten vndt seinen dienst versehen, die groszügigste beförderung erzeugenn wolle, damit er vf sein vntterthenigstes anhalttenn eine gnedigste resolution von Jhr Kön. Maj:t etc. desto eher erlangenn vndt wieder anhero, zu seiner compagnie beij zeiten kommen möge. Verbleibe dem H:n Vatern mit aller Söhnlichenn obseruantz vndt angenehmen Officiositet inderzeit hinwiederumb zuge than.

Hiermit M. L. H:n Vatern vndt die L. Fr. Mutter nebenst den andern angehörigenn Jch vndt meine liebe hausfraw, mit entbietung vnsers gebührenden kindt- söhn- vndt freundtlichen grusses, Göttlicher protection fleissig zu bestendiger Leibesgesundtheit empfehlen thun. Datum Riga, den 9 Julij Anno 1629.

M. H. E. F. W.

Gustaf

Horn.“

Allekirjoitus on omakätinen, mutta kirje muutoin kirjurin käsi-alaa.

Merkillistä on, että puheena-oleva asia vasta syksyllä 1631 ehti kuninkaan ratkaistavaksi. Eräs rikkiöin ja etu-syrjästä vailinainen kirje kuninkaan allekirjoituksella, annettu „wärt hufuud-qwarteer i Wirtzburg Vthi Franken“ Marrask. 6 p. 1631, tasan vuotta ennen kuninkaan kuolemaa, ilmoittaa että sama Matti Laurinpoika nyt on valittanut Matti Tönnenpoian anastuksesta, koska jälkimäinen on antanut „bebefwa sig“ hänen talonsa, „Reivela“ nimeltä Asikkalan pitäjässä, ja tekee nyt vahvaksi Matti Laurinpoian omistus-oikeuden sekä tilan että verojen suhteen, „effer den Ordningen Wij för Rijtteriedt hafve göra lätet.“

3 §. Allekirjoittanut toi nähtäväksi erään „Wapaaherra Hamilton'in rykmentin kirkonkirjan vuosilta 1742 seurr.“, jonka nahkakantisen folio-kirjan herra provasti Borenus oli tavannut viime kesänä jostakin seurakunnasta Itä-Suomessa. Kirjan alussa tavataan kertomus rykmentin synnystä ja vaiheista. V. 1741 Kesäkuussa olivat säädyt päättäneet, että 1000-miehinen pestattu Garnison-rykmentti olisi ylöspantava, ja eversti-luutnantti Ranskan palveluksessa paroni Kustaa David Hamilton tarjoutui tähän toimeen. Rykmentti sijoitettiin Malmööseen, Landskronaan ja muihin paikkoihin eteläisessä Ruotsissa, jossa se pysyi vuoteen 1751 saakka. Mainittuna vuonna lähti henki-pataljoona Toukok. 6 p. marssimaan Suomeen ja saapui Helsinkiin Kesäk. 10 p. Hamilton itse, nyt kenraali-majorina, tuli vasta Heinäk. 13 p., „då han efter Hans Kongl. Maj:ts höga förordnande, antredde Commendantskapet på Sveaborg.“ Muu osa rykmentistä oli jäänyt Malmööseen ja Landskronaan, mutta näkyy myöhemmin tulleen perästä. Osakuntia kommennettiin toisinaan Hä-

meenlinnaan; muutoin rykmentti makasi joko Wiaporissa tai Helsingissä („Broberget“). V. 1757 syksyllä lähetettiin 600 miestä Tukholmaan, ja loput seurasivat syksyllä 1758 tai keväällä 1759. V. 1762 rykmentti sai nimen „Hänen Kunink. Korkeutensa prinssi Fredrik Aadolfin rykmentti“, ja lähti Syyskuun alussa takaisin Wiaporiin, jossa se siitä lähtien pysyi. Syntyneiden, vihittyjen ja kuolleiden luettelot ulottuvat Wiaporin heittämykseen asti v. 1808.

4 §. Allekirjoittanut pyysi kääntää Osakunnan huomiota erääsen äsken-ilmestyneeseen teokseen, joka Suomenkin historialle ei ole merkitystä vailla. Tämä teos on: „Medaillen auf die Thaten Peter des Grossen, bearbeitet von J. Iversen. St Petersburg 1872.“ Useat tässä kuvatuista ja selitetyistä muistorahoista koskevat meidän maan tapauksiin. Kuvalehti IV esm. sisältää muun muassa seuraavat muistorahat:

N:o 4. Kuva Pähkinälinnan valloituksesta Lokak. 12 p. vanhaa lukua v. 1702.

N:o 5. Asema-kuva Nevanlinnasta (Castrum Novum, Nyenschantz), joka valloitettiin Toukokuussa seuraavana vuonna.

N:o 6. Asema-kuva Wiipurista „Wiburgum expug. d. 14 Jun. s(tili) v(eteris)“ v. 1710. Päällekirjoitus: „oCCVpat aVDenteM. ovid.“

N:o 10. Kuva Riilahden tappelusta v. 1714. Päällekirjoitus: „Classis Russicæ primitiæ“, ja alla: „VICToria naVaLis prope aLandIaM. 27 Jul. s. v.“

N:o 10. Asema-kuva Käkisalimesta („Carela. Kexholm“). Päällekirjoitus: IMperIo LætI paret CareLa graDIVI“ (s. o. 1710), ja alla: Capta 8 Sept. St. v.“ (Syysk. 9 p. Ruotsin kalenterin mukaan).

Kuvalehdellä V tavataan kolme meidän historiaamme koskevaa muistorahaa:

N:o 4. Asema-kuva eli ikäänkuin pieni tappelu-kartta Napuen tappelusta. Päällekirjoitus: „Pugna ad Vasam“, ja alla „Die XIX Febr. s. v. MDCCXIV.“ Siinä näkyy joki, metsä, kylät ja molempain armeijain tappelu-rinnat jotenkin samanlaisina kuin Armfelt'in kartassa.

N:o 5. Samanlainen asema-kuva Pälkäneen tappelusta.

Päällekirjoitus: „sVb te CeCIDere trIVMphIs. claud.“, ja alla: „Sveci ad Pelkinum amnem victi. 6 Oct. s. v.“

N:o 7. Asema-kuva Savonlinnan valloituksesta v. 1714. Linnan vieressä luetaan: „Neuschlos et Savolat.“ Päällekirjoitus: „Castrum Novum captum“, ja alla: MDCCXIV die 29 Iuli s. v.“

5 §. Tohtori Bomansson mainitsi Pernajan kirkon torninhuipussa löytyvän kaksinkertaisen rautaristin, jonka Slavonilainen kirjoitus näyttää todistavan, että tämä kalu joskus maailmassa on voittosaaliina Venäjältä viety. Täällä oleva Venäläisen seurakunnan kirkkoherra Popow on antanut kirjoituksesta selityksen: ЦРБ ЦАБЫ IC XC ХИКА, s. o. Kunnian ruhtinas Iesus Kristus nika (voittaa).

6 §. Maisteri A. Boehm kertoi, että Tegelberg nimisessä kalliossa, noin virstan päässä Kokkolan kaupungista, on kirjoitus, joka mainitsee Kustaa III:n murhan vuosiluvun. Vieressä olevat kirjaimet J. H. Q. (ja aianmäärä: Juni 1798) sanotaan tarkoittavan jotakin jäsentä von Qvanten-suvusta.

7 §. Herra Hausen antoi Ahvenan tuomari-arkiston mukaan kertomuksen muutamista tappeluista ja rettelöistä, joihin Kökarsin kappalainen Klemet 17:n vuoden vuosisadan alussa oli joutunut sanankuulijainsa kanssa.

8 §. Herra Hausen sen ohessa näytti piirroksia sekä eräästä kivipanoksesta Föglön pitäjässä että muutamasta Naantalin kaupungissa olevasta vanhan-aikuisesta ikkunasta, joka sanotaan ennen olleen viimeisen abbatissan Birgitta Kurjen huoneessa.

9 §. Viime kokouksessa mainitun „Fingalkn“ sanan suhteen ilmoitettiin, että Lapin kielessä „galko“ merkitsee nelijalkaista petoa, joka on värinsä kadottanut, luultavasti takkukarvaista sutta.

Yrjö Koskinen.

Jouluk. 23 p. 1872. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Reinholm, herra R. T. Hausen sekä allekirjoittanut.

1 §. Koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli osakunnalta vaatinut lausunnon Tohtori Ignatius'en ehdotuksesta tehtävään Suomen maatieteesen, otettiin tämä ehdotus tutkittavaksi ja annettiin Historiallisen Toimikunnan tehtäväksi keskustella tohtori Ignatius'en kanssa asiasta ja sitten antaa Seuralle siitä Osakunnan puolesta lausunnon.

2 §. Koska paikalliset virkakunnat olivat asettaneet esteitä hra Hausen'in aikomukselle jatkaa tutkimuksiansa Naantalin entisen luostarin raunioissa, ja hra Hausen tahtoi laillisessa järjestyksessä etsiä muutosta näiden virkakuntain päätökseen, niin päätettiin Osakunnan puolesta antaa todistus tämän tutkimuksen tärkeydestä ja hra Hausen'in kyystä sen toimittamiseen.

3 §. Tohtori Bomansson luki esityksen Suomenmaan muinoisesta vaakunasta.

4 §. Tohtori Reinholm näytti pohjapiirroksen muinoisesta Pyhänhengen- huoneesta Turussa, sen mukaan kuin erään nykyisen Turussa olevan kivistalon rakennuksista sopii arvata.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 13 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Tahtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, herra D. E. D. Europæus ja allekirjoittanut.

1 §. Kahden edellisen kokouksen pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Bomansson teki Osakunnalle selvän tuosta niinkutsutusta „Skokloster'in Turun Codex“ista, joka par'aikaa on ollut hänellä tutkittavana. Tämä tärkeä todistuskappalekokoilema sisältää yksin-omaisesti Suomeen koskevia kirjeitä vv. 1229—1489 välillä, joista tosin enin osa myöskin Turun Mustassa kirjassa tavataan, mutta noin 60 ovat tähän asti tuntemattomia. Nämä viime-mainitut enimmältään tarkoittavat semmoisia maataloja, jotka olivat annetut Turun tuomiokirkossa olevan Kaikkein-pyhäin alttarin (altare omnium sanctorum) ylläpitämiseksi, jonka alttarin Tohtori on havainnut samaksi laitokseksi kuin „Uuden-ristin prebendan“. Viimeisenä lehtenä pärmä sisältää konseptissa pispä Stiernkors'in perustuskirjan tälle preben-

dalle. Muutoin tämän Turun Codex'in lopussa luetaan todistus-kappaleiden välissä ja reunoissa omituisia muistoon-panoja sekä runoksi että suorasanaisesti, enimmältään hengellistä ja opetta-vaista sisällystä, joiden tekijä on „Arvidus Nicolai Aboensis“, arvattavasti joku pappismies Juhana III:n hallitus-aikana. Muun muassa siinä tavataan tuo tunnettu laulu Lenan tappelusta v. 1208, vähäistä toisessa muodossa kuin ennen painetut laitokset (Arvidsson'in „Svenska Folksånger“ ja Abrahamsson'in, Nyerup'in ja Rahbek'in „Danske Wiser fra Middelalderen“).

3 §. Tohtori Bomansson myöskin näytti Osakunnalle erään Ruotsin valtio-arkistosta kopioitun kartan nykyisestä Helsingin kaupungista, nähtävästi tehtynä heti vuoden 1640 jälkeen ja luul-tavasti kaavaksi rakennettavaa kaupunkia varten. Useat paikan-nimet ovat tässä nykyisistä eriäviäisiä. Ulrikasborg'in puisto-seudut kutsutaan tässä „Helsingenä“, Blekholmat nimitetään „Ryssholmarne“, ja nykyinen „Skansland“ on tässä „Träskön“, jonka vieressä on „Vargeskärssund“ ja salmen toisella puolella „Vargeskär“, nykyinen Viapori. Joku rauta-aarnio („jernmalme strijk“) on meren-rannalla eteläpuolella nykyistä kaartin puistoa. Nykyistä pitkää siltaa ei tässä kartassa tavata.

4 §. Allekirjoittanut ilmoitti muutamia uusia tietoja tuosta kuulusasta Eeva Merthen'istä, „Suomen herttuannasta“. Suku Merthen tavataan kumminkin 18:nien vuosisadan alusta Turun kaupungissa useissa jäsenissä. Vuoden 1710 tilin-liitteissä Turun kaupunkia vasten (lehti 7,305) mainitaan luostari-korttelissa Asianajaja Merthen'in leski ja tyttäret, kauppias Thorsten Merthen'in kaksi tytärtä ja kauppias Kaarlo Merthen, hänen vaimonsa Margareta, hänen tyttärensä Kristiina sekä palvelusväki. Olisiko juuri tämä kauppias Kaarlo Merthen myöhemmin tullut Turun pormestariksi, ei käy varmundella vakuuttaa. Mutta luultavaa kumminkin on, että hän on sama Kaarlo Merthen, joka Henel'in teoksessa „Anno 1729 florérande Sverige“ mainitaan raatimiehenä Turussa, — ja raatimiehestä arvattavasti sitten tuli Politian-pormestariksi. Vuoden 1740—41 valtiopäivillä pormestari Kaarlo Merthen oli Turun kaupungin edusmiehenä. Seuraavana vuonna, kun sodan huono menestys pakoitti Hattu-hallitusta undesta kut-sumaan säädyt kokoon, lähetettiin Turusta raatimies Esaias Wechter

(sama joka v. 1738 oli valtiopäivämiehenä ollut) Tukholmaan; mutta pormestari Merthen pysyi asemillansa Venäläistenkin tullessa. „Turun kaupungin henkiraha-luettelossa vuodelta 1743“ (Suom. Valtio-arkiston Venäjältä tulleet kirjat, N:o 2,144, lehti 509 seurr.) tavataan Kirkko-korttelissa N:o 8 talo „Grunsteen pippingen och stålhfot“: Herra pormestari *Kaarlo Merthen*, tyttäret Anna, Eeva, Lotta ja Katariina, sekä kolme renkiä ja kolme piikaa. Vaan Merthen'in ja hänen perheensä henkiraha, 9 talaria, tavataan sittemmin tilistä poisvedettynä (lehti 539), siitä syystä että hän pormestarin-virasta oli koroitettu assessoriksi Turun hovioikeudessa. Tämä nimitys näkyy tapahtuneen jo Tammi-kuussa 1743; sillä Tammik. 31 p. ilmoitti Turun majistraati kenraalikuvernööri von Campenhausen'ille, että porvaristo nyt oli suorittanut la'in-mukaisen vaalin politia-pormestarin-virkaan Assessori Merthen'in jälkeen, jossa vaalissa raatimies Roos oli saanut 6 ääntä, raatimies Thure Hagert 5 ja henkikomisarius Juhana Martin 13 ääntä (Valtio-arkiston Venäl. kirjat N:o 2,146, lehti 583). Näistä Roos tuli pormestariksi (lehti 619). Assessorivirassansa Merthen ei kauan saanut vaikuttaa; sillä jo Maalisk. 31 p. samana vuonna hän kuoli, kuten näemme eräästä näin kuuluvasta von Campenhausen'in ruotsinkielisestä kirjeestä (Valtio-arkiston Venäl. kirjat N:o 2,144, lehti 206):

„Hyvin-uskottu Maa-räntmestari Kristian Gaddelius. Koska Assessori Hänen Keis. Majesteettinsä Turun hovioikeudessa herra Kaarlo Merthen viime Maalisk. 31 p. on kuollut, jättäen jälkeensä köyhään tilaan yhdeksän lasta, jotka melkein kaikki ovat holhonalaisia; Niin Kuninkaallisten Ruotsin armovuosi-asetusten johdosta, joka kaikkien virka- ja palvelus-miesten jälkeen armovuodeksi ja hautaamis-avuksi suvaitsee puolen vuoden palkan, käsketään Teitä antamaan ennen-mainitun herra Assessori Kaarlo Merthen'in kuolinpesän saada kassan säästyneistä varoista kuittia vastaan armovuodeksi ja hautaamis-avuksi kuusi-sataa talaria hapearahaa, joka on puoli assessorin vuosipalkasta, josta 1 sadalta pidätetään. Turun Kuvernöri-kansliassa Huhtik. 2 p. 1743. 600 tal. hop. r.

B. v. Campenhausen.

J. Arv. Renner“.

Samassa paperissa luetaan seuraava kuitti:

„Edellä-seisovan osoituksen sisällys on oikein maksettu, joka kuitataan. Turussa Huhtik. 12 p. 1743.

Kuolinpesän puolesta

O. L. Hernbergh“.

Tästä todistuskappaleesta selviää, että Merthenillä oli kuollessaan 9 lasta, mutta vaimo näkyy jo ennen kuolleen. Arvata sopii, että tyttäristä joku oli naitu Hernbergille, joka oli kaupiaana Turussa. Naimattomista näyttää Eeva olleen toinen järjestyksessä, ja luultavasti muutamat lapset olivat ala-ikäisiä, niin että niitä sen vuoksi ei henkiraha-luettelossa mainita. — Eeva Merthenistä puhuu Lencqvist lyhyesti kertomuksessaan Turun linnasta (Mnemosyne 1823, sivv. 186—188), mutta kirjoittaa nimen väärin „Merken“; hän sanoo hänen „Politia-pormestarin Kaarlo Merken vainajan tyttäreksi, joka täällä niin oleskeli Venäläisissä tanssi-kemuissa, että hän sai voiton itse komentavasta kenraalista“, — ja sitten seurasi Keith'in kanssa Ruotsiin, Venäjälle ja Berliniin. Eevan myöhemmistä vaiheista on Topelius („Hertiginnan af Finland“) esiintuonut Keith'in elämäkerrasta muutamia tietoja.

5 §. Allekirjoittanut myöskin mainitsi 1743 vuoden henkiraha-luettelosta (Suom. Valtio-ark. Venäl. kirjat N:o 2,144, lehti 536 seurr.), että yliopiston entisistä provessoreista oli Venäläisen hallituksen alla saapuvilla ainoastaan Jumaluus-opin professori Juhana Wallenius ja Linguarum professori Gregorius Stenman, jotka molemmat kirkkoherroina (edellinen Turussa, jälkimäinen Paimiossa) olivat velvolliset jäämään seurakuntain hoitoa varten, sekä filosofian professori *Juhana Weliin*. Viime-mainitun kohta on vähän omituinen. J. J. Tengström (Chronol. Förteckn. och Anteckn., siv. 202) näyttää arvelevan, että Weliin vuodesta 1737, jolloin hän Ruotsista lähti ulkomaille, käyden Pariisissa ja muualla, ei enää olisi kotimaille tullut, kunnes hän v. 1744 Pariisissa sai surmansa eräässä tulipalossa. Kuinka hän juuri Venäläisen hallituksen aikana sattui Turussa oleskelemaan, ei ole helppo selittää; se tuskin saattoi tapahtua Ruotsin hallituksen luvalla, koska hänellä ei kumminkaan ollut mitään seurakuntaa hoidettavana.

Omituista on myöskin, että hän siinä tapauksessa kohta sen jälkeen lähtee takaisin Pariisiin. Hän oli naimaton ja seisoo henkiriaha-luettelossakin yksinänsä. Lopuksi on mainittava, että niiden seassa Turun yliopistossa, jotka syksyllä 1742 tekivät valan Pietari Feodorinpoialle (Kaarlo Pietari Ulrikille), mainitaan kyllä provessori Welin'in veli, Kristian Welin (myöhemmin kirkkoherra Tyrväässä), mutta ei tämä puheena-oleva Juhana Welin (Valtioark. Venäl. kirjat N:o 2,143, lehti 598). Asian oikea laita näyttää niin-muodoin jotenkin hämärältä.

6 §. Koska useissa yliopiston väitös-tiloissa on ollut kysymystä eräästä v. 1580 tekeillä olevasta tai oikeastaan tehtäväksi aiotusta Suomen kieli-opista, ja tämän tiedon ainoa lähde, Theiner'in teos „Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl“, kahdessa osassa, Augsburg 1839, ei liene joka paikassa käsillä, pyysi allekirjoittanut, että tähän koskeva todistuskappale olisi Osakunnan pöytäkirjaan otettava. Mainitun teoksen liitteissä (II osa, sivv. 315, 318) tavataan muutama tunnetun Possevinon tekemä luettelo Olmütz'in Jesuiitta-kollegion oppilaista, annettu Prag'ista Marrask. 7 p. 1580, ja siinä kaikkien ensimmäiseksi nimetään luokassa „Physici“ eräs Suomalainen mies: „*Olaus Sondergelteus*, Finlandus, 28. annorum, receptus 12 Oct. 1579“; — hänestä edempänä lisätään: „*Quod ad ipsas catalogi personas attinet, primus in ordine, Olaus, qui erat acerrimus Ecclesiae catholicae persecutor, et minister haereticus, cupit post Philosophiae studia absoluta posse Theologiam audire; quae nondum potuit praelegi ordinate in Collegio Olomucensi, rebus ejus Collegii hoc non ferentibus, Huic vero cura data est Finlandicae Grammaticae conscribendae, ut postea item in eam linguam vertatur Catechismus*“. — Mitään sen enempää tietoa Sondergelteus'en kieliopista ei ole meille tullut, ja koko mies on muutoin aivan tuntematon. Emme siis voi arvata, liekö teos milloinkaan valmistunut. — Samassa Theiner'in kirjassa (II osa, siv. 327) tavataan myöskin Possevinon historia Brunsberg'in Jesuiitta-seminarista v. 1585 ja siinä mainitaan kolme Suomalaista: „*Joannes Jussoila, Finlandus, factus sacerdos et concionator Ser^{mi} Principis Suetiae*“, eräs „*Joachimus*“ joka kuoli, ja eräs „*Michael Justæi*“.

7 §. Esimies, Kamarineuvos Rabbe, esitti keskustelu-ai-

neeksi, minkä näköinen Suomenmaan kartta olisi vuodelta 1157. Tämän johdosta tuli kysymys Ruotsalaisesta rantaväestöstämme, jota Osakunta ei katsonut vanhemmaksi Birger Jaarlin retkeä. Se „Lupisalan“ (toisessa paikassa „Lapsalan“) lähde, minkä Starbäck kertomuksissaan Ruotsin historiasta mainitsee „Kuppis“-lähteen ohessa Suomalaisia kastettaissa v. 1157, lienee ainoastaan virheellinen muoto „Kuppis“-nimestä, joka suomeksi kuuluu *Kupitsaa* (kenties joskus *Kupitsala*).

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 21 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Herra R. T. Hausen, Herra D. E. D. Europæus ja allekirjoittanut.

1 §. Sitten kuin oli ilmoitettu, että Suom. Kirj. Seuran vuosikokouksessa oli jäseniksi Historialliseen Toimikuntaan valittu Kamarineuvos Rabbe, Tohtori Ignatius ja allekirjoittanut, ryhtyi Osakunta suljetuilla lipuilla virkamiestensä vaaliin, jolloin esimieheksi tuli Kamarineuvos Rabbe, Toimikunnan lisäjäseniksi Tohtorit Elmgren ja Bomansson sekä sihteeriksi allekirjoittanut.

2 §. Tämän perästä edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

3 §. Tohtori Bomansson esitti muutamia lisätietoja siitä Klaus Kurjesta, joka Elinan surmasi (ks. Hist. Arkisto I, siv. 1 seurr.). Tähän asti tunnetuissa todistuskappaleissa puheena olevaa miestä ei enää tavata jälkeen vuoden 1474; mutta eräs kopia, *joka säilytetään niiden asiakirjain joukossa, jotka D. Skogman toimitti Kirjallisuuden Seuran kirjastoon, todistaa, että „Claes Korcka“ Pirkkalan kihlakunnan tuomari sekä Niilo Juhonpoika Yli- ja Ala-Satakunnan vouti olivat saapuvilla niissä käräjissä, jotka Pohjois-Suomen laamanni Hartikka Jaakonpoika piti Ala-Sastamalan (Tyrvään) pitäjässä Tyrvään kylässä v. 1477 lauantaina Kynttilänpäivän jälkeen, vahvistamassa rajoja Tyrvään Kaupin ja Ruotsilan kylän välillä. Kopia on tehty v. 1766 ja jotenkin huono; mutta vuosilukua ei ole syytä epäillä. Mitä siihen kysymykseen tulee, oliko Klaus Kurjen tytär Elina (naitu Knuutti Eerikinpoialle) syntynyt hänen ensimmäisestä vai jälkimäisestä avio-

liitostaan, tahtoi tohtori palata siihen mielipiteeseen, jonka hän ensin oli lausunut (Hist. Ark. I siv. 4, 5), että Klaus Kurjen ensimmäinen puoliso, Kaarina Maununtytär Fleming, oli sekä pispa Arvidin että Elina Klauntyttären äiti. Tuo merkillinen „Klage-mähls Register“ vuodelta 1556 sanoo selvästi, että Kaarina Maununtytär oli Juho Knuutinpoian „äidin-äiti“. Se seikka, että kirjeessä vuodelta 1489 (ks. Hist. Ark. III, siv. 144—145) kutsutaan Elina Klauntyttärtä Jösse Olavinpoian (Stenbock'in) „tyttären-tytär“, ei merkitse niin paljon, koska harvoin tehtiin eroitus oikeiden lapsien ja lapsi-puolten välillä. Sitä vastoin jonkun äidin-äidin *edeltäjää* avioliitossa ei olisi sopinut nimittää *äidin äitipuoleksi*, saatikka *äidin-äidiksi*. Sen vuoksi on luonnollista, että Kaarina Fleming todellakin oli Juho Knuutinpoian oikea äidin-äiti eli Elina Kurjen äiti, vaan että sama Elina Kurki oli Elina Stenbock'in *tytär-puoli*, eikä *tytär*.

4 §. Sen ohessa Tohtori Bomansson muistutti, että nimitys „Collegium Raumense“, jonka tavallisesti historioitsijat ovat luulleet merkitsevän jotakin suurempaa opetus-laitosta Rauman Fransiskolais-luostarin tykönä, ei todellakaan tarkoita mitään muuta kuin itse luostaria eli konventtia; sekä Dominikolais- että Fransiskolais-luostareista käytetään vaihetellen nimitykset „domus“, „locus“ tai „collegium“. Että Raumalla keski-ajan lopulla myöskin löytyi koulu, tiedetään tosin Juusten'in kronikan kautta, joka mainitsee Martti Skytte'n saaneen opetustansa Rauman ja Turun kouluissa. Mutta tämä Rauman koulu arvattavasti oli joku kaupunki-koulu, koska se uskonpuhdistuksenkin jälkeen pysyi, vaikka luostarikoulut silloin hävisivät. Että Rauman luostarissakin oli koulu, on tosin mahdollista, mutta ei ollenkaan tiettyä; eikä mainita missään, että siinä luostarissa olisi löytynyt joku „Lector“. Kaikessa tapauksessa sana „collegium“ ei merkitse luostarikoulua. Semmoinen luostari-koulu, näet, kutsuttiin keski-ajana „Studium“ tai, jos se oli etevämpää laatua, „Studium præcipuum“ (yliopisto oli „studium generale“); — ja vasta Haqvin Spegel epä-luotettavassa kirkkohistoriassaan (Linköping 1707, siv. 400) on ensimmäinen, joka kertoo, että Rauman „Dominikani-munkit“ (!) pitivät suurta koulua, jota muka nimitettiin „Collegium Raumense“.

5 §. Esimies kamarineuvos Rabbe esitti joukon Keltalaisia

sanoja, jotka saattaisivat olla juurena *Finn*-nimeen. Luultavimmalta näyttää, että sana „fionn“ valkoinen, vaalea, kaunis, Genit. „finne“, on siinä kohden ainoa oikea.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 14 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisterit A. Boehm ja J. R. Aspelin sekä allekirjoittanut.

1 §. Kahden edellisen kokouksen pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Kaksi Osakunnan tarkastettaviksi annettua teosta ruotsinkielellä, toinen „Suomen suvun syntyperästä ja esi-historiallisista asuinpaikoista“ kirj. (tekonimi) Lennart Pfaler, ja toinen J. A. Lindström'in tekemä „Jotunilaiset, historiallinen tutkimus“, katsottiin molemmat niin epä-kritillisiksi, ettei Osakunta voinut kehoittaa niiden painattamiseen.

3 §. Tohtori Ignatius mainitsi Palmskiöld'in kokoileman mukaan kaksi kirkon-rakennusta, jotka Juhana III hallituksensa lopulla eli v. 1589 oli aikonut Suomessa toimeen panna. Niinpä sanat kuuluu (Topographica LVIII, siv. 325): „W. 1589 Tammik. 11 p. lähti Juhana kuninkaan käsky kreivi Akselille muun muassa eräästä kivisestä kirkosta, jonka H. K. M. tahtoo ensi tilassa rakennettavaksi *Porin kaupunkiin*, 80 kyyn. pituudelta ja 35 kyyn. levyydeltä“; — ja toisessa paikassa (Topographica LX, siv. 153): „W. 1589, Tammik. 11 p. lähti Juhana kuninkaan käsky kreivi Akselille muun muassa siitä kivisestä kirkosta, jonka H. K. M. tahtoi ensi tilassa rakennettavaksi *Helsingin kaupunkiin* parahimmalle paikalle keskelle kaupunkia, jonka kirkon piti tulla 90 kyyn. pitkäksi ja 40 kyyn. leveäksi“.

4 §. Tohtori Bomansson ilmoitti, että Suomen valtio-arkisto oli saanut vastaan-ottaa arvoisan lahjan, nimittäin nuo tähän asti tietämättömissä olleet Suomalaisen Lähetyskunnan pöytäkirjat vuodelta 1808. — Lahjoittaja oli Bussilan omistaja Piikkiössä, herra Mæxmontan (tunnettu kirjailija metsästys-asioissa), joka on nämä paperit perinyt apeltansa, Turun kauppiaalta Tjäder'ilta, joka, kuten tiedetään, oli jäsenenä tässä lähetyskunnassa.

Yrjö Koskinen.

Syysk. 30 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Ylioppilas R. T. Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Tohtori Bomansson ilmaisi vähitellen keksineensä yhä useampia Suomessa olleita *Veljyyksiä* (Gillejä), joita nyt on tiedossa koko viisi-toista, nimittäin:

1) *Convivium beati Nicolai*, mainittu jo v. 1355 (ks. Porthan, Chron. Ep. siv. 237),

2) *Fraternitas trium regum*, luultavasti perustetta v. 1449 (ks. Porthan, Chron. Ep. siv. 425).

3) *Fraternitas sanctæ Annæ*, mainittuna v. 1491 (ks. Porthan, Chron. Ep. sivv. 371, 424, 581, sekä Arvidsson, Handl. VI 75; Huomaa: Chron. Ep. siv. 581 uudessa painoksessa on painovirhe: 1461, lue: 1491).

Nämä kolme, jotka kaikki olivat *Turussa*, olivat ainoat, joita Porthan mainitsee. Näiden lisäksi on sitten tullut (vertaa Hist. Arkisto I siv. 153, II siv. 161):

4) *Pyhän Gertrud'in Veljyyden-tupa Turussa*, mainittuna jo v. 1439 (ks. Lagus, Handl. till Finl. Kyrkoh. III 27).

5) *Pyhän Gertrud'in Veljyyden-tupa Ulvilassa*, ensiksi mainittuna kaikista tunnetuista Suomen veljyyksistä, nimittäin jo v. 1347 (ks. Diplom. Suec. V, siv. 645; vertaa Hist. Ark. IV siv. 131).

6) *Pyhän Erasmon Veljyyden-tupa Turussa*, mainittuna v. 1466 (ks. Suom. Valtio-arkistossa kopioita DelaGardie'n arkistosta).

7) *Ursulan Veljyys Turussa*, mainittuna v. 1547 (ks. Hist. Ark. IV, siv. 131).

8) „*Kirkesunds skärs gillestuga*“ *Kemiön pitäjässä*, mainittuna v. 1554 (vertaa Hist. Ark. IV, siv. 133).

9) *Veljyyden-tupa Sammun kylässä Huittisissa*, mainittuna vv. 1487, 1488 ja 1489 (ks. Arvidsson, Handl. V 108, 119, 131).

10) *Koiviston Veljyyden-tupa Ulvilassa*, mainittuna v. 1556.

11) *Svartsmar'in Veljyyden-tupa Ulvilassa*, mainittuna samana vuonna.

12) *Uvilan Veljyyden tupa*, mainittuna v. 1556; oli arvattavasti Ulvilan kaupungissa ja todennäköisesti sama kuin *Pyhän Olavin Veljyyden-tupa*, joka mainitaan v. 1557.

31) *Kokemäen Veljyyden-tupa*, main. v. 1500 (ks. DelaGard.)

14) *Pyhän Hengen Veljyys Viipurissa*, mainittuna v. 1485. (ks. Arvidsson, Handl. I 54).

Mahdollista on, että jotkut näistä veljyyksistä käypi yhdeksi liittää; mutta niiden lisäksi oli Tohtori nyt löytänyt erään tähän asti tuntemattoman, joka on

15) *Pyhän Knuutin Veljyys Ahvenanmaalla*. Tästä veljyydestä on aivan äskettäin seuraavalla tavalla tieto saatu. Tohtori Reinholm oli huomauttanut, että Tanskan Oldskrifts-seuran vuosikertomuksessa vuodelta 1840 mainitaan eräs seuran kokoilemissa säilytetty sinetti-painasin, jonka ympäri-kirjoitus kuuluu: „S. Convivi[i] Sancti Kanuti de Alandia“. Kun Maisteri J. R. Aspelin viime kesänä kävi Köpenhaminassa, toimitti hän asiasta tarkemman tiedon. Sinetti, joka on ainoa meille säilynyt Suomen keski-aikaisten veljyyksien, osoittaa pyhää Knuuttia (epäilemättä Tanskan kuningasta † v. 1086, eikä Knuutti Lavard'ia † v. 1131) valta-istuimellaan, kruunu päässä, valta-omena oikeassa kädessä ja valtikka vasemmassa. Painasin, jonka Konferentsneuvos Werlauff on lahjoittanut, on noin $\frac{1}{4}$ tuumaa vahva ja $2\frac{3}{4}$ tuumaa läpi-mitaten, varustettuna silmuksella nurjan-puolen syrjässä.

2 §: Herra Hausen näytti Osakunnalle pohjapiirroksen Naantalain luostarin raunioista, joiden tutkimista hän nyt menneenä kesänä on jatkanut pää-asiallisesti munkki-osaston puolella. Tuo kauden ja muinais-tieteellemme tärkeä kuvaus on aiottu niin pian kuin mahdollista julkaistavaksi. Itse kaivaukset, jotka ovat maksaneet lähes 1000 markkaa, on valtio osaksi kustantanut; mutta lähes toinen puoli kustannuksista on ollut Tohtori Bomansson'in antama.

Yrjö Koskinen.

Marrask. 6 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, provessori Elmgren, tohtori Bomansson, maisteri A. Boehm, ylioppilas Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Koska Osakunnan sihteeri, provessori Koskinen, oli lähettänyt ilmoituksen, että hän taudin vuoksi oli estetty kokoukseen saapumasta, määrättiin allekirjoittanut täksi kertaa pöytäkirjaa pitämään.

2 §. Ylösluettiin ja hyväksyttiin pöytäkirjat Maalisk. 21, Toukok. 14 ja Syysk. 30 päiviltä tältä vuodelta.

3 §. Tohtori Bomansson toi esiin tarkan vaskisen kopian Ahvenanmaan Knuutti-veljyyden sinetti-painasimesta, joka alkuperäisenä säilytetään Köpenhaminassa ja on erittäin merkillinen koska se on ainoana tallella-olevana sinettinä keski-aikaisista veljyyksistämme.

4 §. Esimies esitti Osakunnan vastattavaksi kysymyksen, missä lieene se „Finland“, jossa satujen mukaan Odin'in seuralainen Thor piti hovia. Fundin Norregr kuitenkin mainitsee Thor'in olevan Jotunilais-sukua. Fornjoter oli muka kuninkaana Jotlandissa, joka myöskin nimitetään Finland ja Qvenland. Hänen jälkeläisiään oli Thor, Tora, jolla oli kaksi poikaa Nor ja Gor ja tytär Goa. Veljekset lähtivät kadonnutta sisartansa hakemaan ja jakoivat sitten Skandinavian, niin että Gor sai saaret, mutta Nor Norjanmaan, joka hänestä sai nimensä. Esimies arveli näitä molempia kertomuksia voitavan niin sovittaa yhteen, että tuo Asain seurassa tullut Thor kenties 'nai Jotunilaisen naisen ja asettui asumaan puolisonsa kotimaahan Suomeen (Finland). Osakunta lausui sen ajatuksen, että Asain tulo Skandinaviaan ei näy tapahtuneen idästä, vaan etelästä Tanskan ja Skaane'n kautta ja että satujen Finland ei tarkoittane Suomea, vaan paikkakuntia Länsi-Smolannissa (Finskogen, Finheden etc.), kuten Geijer on arvellut.

5 §. Esimies mainitsi, että teoksessa „Matkustus Suomessa“ (s. 17) sanotaan muinaisten Kainulaisten (Qvenien) jo olleen hävinneenä, kun v. 1157 Pyhän Eerikin retki Suomeen tapahtui; siinä tapauksessa ei olisi silloin Suomessa asunut muita Suomalaisia heimokuntia kuin Hämäläisiä (Varsinais-Suomalaisten kanssa) ja Karjalaisia. Tämä päätös oli esimiehen mielestä väärä. Osakunta puolestaan arveli, että Kainulaiset, joiden Suomalainen sukuperä oli luultava, eivät suinkaan olleet siihen aikaan Suomesta hävinneet. Vaikka Kainulaiset eivät näytä olleen niin eroitettuna muista Suomalaisista, kuin Hämäläiset Karjalaisista, olivat kuitenkin asuntonsa tähden syrjäisessä paikkakunnassa erinäisenä Suomen kansa-lohkona, joka on Suomen historiassa semmoisena pysytettävä, ja jonka jälkeläiset epäilemättä ainakin osittain ovat Pohjanmaan väestönä.

6 §. Lopuksi esimies ilmoitti, että Starbäck kertomuksissaan Ruotsin historiasta sanoo Eerik Pyhän, maalle tultuansa Aurajoen suuhun, siitä lähteneen Kemiin, joka arvattavasti on ymmärrettävä „Kumo“ (s. o. Kokemäki). Allekirjoittanut siihen muistutti kuulleen muinaistarun, jonka mukaan Eerik kuningas olisi maalle mennyt Pyhään-maahan, joka on Aurajoen ja Kokemäenjoen keskivälissä. Jos tämä on todennäköistä, täytyy arvella, että Henrik pisan käännytys-toimi, joka ensin alkoi Aurajoen varrella Kupitsaan lähteellä, sittemmin kävi Kokemäen Alastarosta etelään päin, mutta katkaistiin jo Tammikuussa 1158, jolloin pisa sai surmansa Köyliönjärven jäällä (ei Pyhäjärvellä, kuten Starbäck kertoo).

K. F. Ignatius.

Jouluk. 2 p. 1873. Saapuvilla olivat: Esimies kamari-neuvos Rabbe, provessori Elmgren, tohtorit Bomansson, Ignatius ja Reinholm sekä allekirjoittanut.

1 §. Allekirjoittanut esitti Osakunnalle erään Historialliseen Arkistoon painettavan kirjoituksen „Rokarotzi“ verosta, sen syntyperästä ja nimen merkityksestä.

2 §. Allekirjoittanut myöskin ilmoitti par'aikaa valmistavansa Arkistoa varten täydellisen esityksen J. H. Wijkman'in kuuluisasta rikos-asiasta, jonka asiakirjat Yliopiston konsistorio on antanut Tukholmassa kopioida.

3 §. Tohtori Bomansson esiin-toi muutamat Carlstad'in kirjastossa säilytetyt elämäkerralliset muistoon-panot, jotka Verm-lannin superintendentti *Matthias Marci Alandus* (Ahvenanmaalta kotoisin) on itsestensä tehnyt vv. 1581—1603. Hänen jälkeläisensä ottivat nimen *Mohitæus*. Myöskin hänen seuraajansa virassa, Pietari Melartopæus (vv. 1605—1620) oli Suomalainen.

4 §. Tohtori Reinholm antoi Osakunnalle katkelman eräästä suomenkielisestä herjaus-laulusta, jota 1808 vuoden sodan aikana yleisesti laulettiin läntisessä Suomenmaassa. Merkkillisimmät paikat kuuluvat näin:

„Pispa se tarvittis' tappaa
Ja Pöytyän provasti,
Eikä varsinkaan väärin olisi
Vaikka Ulvilankin tohtori“.

„Pispa tarvittis tappaa,
Kun kurerin lähetti,
Viaporin komehtantille
Sen kirjan kirjoitti“.

„Käski kaikki vangiks' antaa
Ne Suomen risärvit“ —

— — — — —
— — — — —

„Kyllä prekka-jakku sen tiesi,
Kun myllyn rakensi,
Ja Liedon kukkaro-koskeen
Kivestä pykäsi“.

„Kyllä prekka-jakku sen tiesi,
Kun myllyn rakensi,
Että Ryssä Turkuun tuli
Ja jauhoja tarvitsi“.

Nämä värsyt kuvaavat yhteisen kansan sen-aikuisia tunteita ja epäluuloja, vaikka tietysti syytökset ovat epä-historiallisia. Tapettava pispa on Tengström Turussa, Pöytyän provasti on Sundvall ja Ulvilan tohtori on Le Bell; vihdoin „prekka-jakku“ kuuluu tarkoittavan Turun entistä maaherraa, vapaah. von Willebrandtia. Allekirjoittanut mainitsi vielä vanhoilta ihmisiltä kuulleensa tämän laulun nuottiakin.

5 §. Tohtori Reinholm näytti Osakunnalle kuvan eräästä kivisestä laivan-muotoisesta muinais-jäännöksestä Luopioisissa. Koska tällaiset jäännökset tavallisesti pidetään Skandinavilaisina, täytyy kummastella, että niitä meidän maassa on tavattu ainoastaan Hämeen sisämaissa, esm. myöskin Korpilahdella (ks. Hist. Arkisto I, sivv. 150,152). Tästä Luopioisten kivilaivasta antoi tohtori seuraavat tarkemmat tiedot. Luopioisten seurakunnan keskustana on suuri järvi, nimeltä Kukkia, joka sana lienee johdettava lapinkielisestä *gukie*, pitkä. Tässä järvestä on suurin saari *Evinsalo* ja se samanniminen rälsi-talo, jonka hallussa saari on, sanotaan vanhimmaksi asunnoksi koko seurakunnassa. Tämän Evinsalon kaakkoisella puolella, on pienempi luoto, nimeltä *Salon Ehusaari*, missä pitkin erään kallion syrjää, joka Evinsaloa vastapäätä jotenkin jyrkkänä järvestä kohoaa,

tavataan tuo kummallinen laivannäköinen muinais-jäännös, pituudeltaan 23 1/2 kyyn. ja levyydeltään 5 1/2 kyynärää sekä kärjiksi suikenevilla keuloilla. Korkeus pohjasta sopii arvata kahdeksi kyynäräksi, vaikka sisusta eli keskustusta, joka on ollut tyhjä ja parilla poikkiseinällä jaettuna, nyt on pahasti mullistunut. Jotenkin isot kivet ovat sisäseiniksi syrjin ladotut, samoin ulkopuolisetkin seinät ovat tasaisesti isoista kivistä sovitetut. Nuo kolme keskustan tyhjää paikkaa näyttävän olleen noin 4 kyyn. pitkiä ja 2 kyyn. leveitä, keulapuolet taas kumpikin lähes 6 kyyn. pitkiä. Tästä muinaisjäännöksestä sanotaan joskus löydetyn eräs 12 naulan painava vaskinen kalu, joka muutamien kertomusten mukaan oli toisesta päästä vasaran-näköinen, toisesta terävä. Kerrotaan myöskin, että siitä olisi löydetty rikkiöin taskukello sekä joku mahentunut paperikääry; vaan näitä lienee muinaisina vihan-aikoina siihen kätketty.

Yrjö Koskinen.

Tammik. 2 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies kamari-neuvos Rabbe, proessori Elmgren, tohtorit Bomansson ja Ignatius, maisteri J. R. Aspelin, ylioppilas Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Osakunnan pöytäkirja viime Marrask. 6 päivältä luettiin ja oikaistiin.

2 §. Mainitun pöytäkirjan 4 ja 5 §§:den johdosta tahtoi allekirjoittanut, joka siinä kokouksessa ei ollut saapuvilla, kumminkin muistoon pantavaksi, että allekirjoittaneen ajatus sekä Fundinn Noregr-sadusta että Kainulaisista johonkin määrin eriaa Osakunnan lausumasta mielipiteestä ja onkin ennen selitettynä, edellisen asian suhteen teoksessa „Tiedot Suomen Suvun muinaisuudesta“ sivv. 30—45, varsinkin sivv. 36, 37, jälkimäisen suhteen taas Kirjallisessa Kuukauslehdessä vuonna 1870. Myöskin tohtori Ignatius viittasi ennen julkaisemaan kirjoituksensa Kainulaisista Finl. Allmänna Tidningissä vuonna 1861.

3 §. Tohtori T. Aminoffin kertomus hänen matkastaan Vermlannin Suomalaiſten kesken, jonka Kirjallisuuden Seura oli lähettänyt Historiallisen Osakunnan tutkittavaksi, oli kiertänyt Historiallisessa Toimikunnassa, ja päätettiin siitä antaa se lau-

sunto, että se tosin esityksessään tämän Suomalaisen siirtokunnan historiasta oli täydennettävä muutamien huomaamatta jääneiden lähteiden mukaan, mutta muutoin hyvin ansaitsi painattamista Suomi-kirjassa. Asiallisemman lausunnon lupasi provessori Elmgren Seurassa antaa.

4 §. Tohtori Ignatius oli Kanslianeuvos Liljenstrand'ilta saanut näytettäväksi erään kopian *Jean Toussaint Charpentier*'in elämäkerrasta. Tämä Suomesta syntyperäinen mies oli tykissä palvellut 1808 vuoden sodassa sekä sitten Ruotsin armeijan kanssa taistellut Napoleon'ia vastaan vv. 1813 ja 1814. Jotakin uutta Suomen sodan suhteen nämä muistoon-panot eivät sisällä, mutta kuvaukset Napoleon'in sodasta, esm. Leipzig'in tappelusta, ovat vilkkaita. Viimeisen kerran Charpentier kävi synnyinmaassansa v. 1846, ja mainitsee sen johdosta, että hän nuoruudessaan on ajanut jäniksiä siinä paikassa, missä nyt on Sandviikin tori.

5 §. Sen johdosta, mitä edellisessä kokouksessa oli „Rokarotzi“sta esiin-tuotu, mainitsi tohtori Bomansson löytäneensä Suomen valtio-arkistosta joitakuita lisätietoja, jotka annettiin kirjoitukseen liitettäväksi. Sen ohessa tohtori lausui mahdolliseksi, että nimi, joka myöskin kirjoitetaan „Rokarossi“, saattaisi olla kenties selitettävä saksalaisesta sanasta „Ross“, kuten jo Arvidsson aikansa näkyy arvelleen (Arvidsson Handl. V 390, VI 396).

6 §. Maisteri Aspelin otti puheeksi kysymyksen, mitä syn-typerää nuo niinkutsutut riimi-sauvat eli ruuno-kalenterit oikeas-taan lienevät. Vanhastaan on se ajatus vallinnut, että niiden alkuperä oikeastaan on Skandinavilainen, kuten myöskin meidän maan riimi-sauvoissa tavalliset ruuno-merkit viikonpäiviä varten näyttävät todistavan. Mutta teko-asioita löytyy, jotka taas näyt-tävät tätä arvelua järkäyttävän, ja maist. Aspelin on jo ennen Kirjallisessa Kuukauslehdessä vuodelta 1872, sivv. 293 seurr., maininnut Savvaïtov'in tutkimukset Syrjäniläisestä kapula-kalente-rista ja sen yhteydestä Permialaisten aakkos-kirjoituksen kanssa, jonka pyhä Tapani keksi noin v. 1375. Vaan riimi-sauva on myöskin levinneenä paikka-paikoin Siperiassakin. Eräs Siperia-lainen riimi-sauva, $\frac{3}{4}$ arshinaa pitkä ja 2 vershokia leveä löytyy

selitettynä muutamassa Peshemski'n kirjoituksessa „Kertomus eräästä paikoittain Siperiassa rahvaalla käytetystä puu-kalenterista (Moskvit'anin 1852, n:o 2, siv. 2). Siinäkin ovat kuunkaudet, päivät ja juhlat merkittyinä muutamilla taloudellisessa katsannossa tähdellisillä kuvilla. — Kilpa-kirjoitukseksi Uvarov'in palkintoa varten annettiin viime vuonna Pietarin Tiede-akatemiaan eräs Wazeslav Sresniewski'n tekemä tutkimus „Pohjoismaiden leikatusta kalenterista“. Kirjantekijä on tutkinut myöskin Helsingin Yliopiston museossa olevia riimi-sauvoja, mutta ei Ruotsissa olevia, ja muistuttaa, että puu-kalenterien ala ulottuu Skandinaviasta ja Suomesta Annuksen kautta Siperiaan asti. Itäisissä vuosi alkaa tavallisesti Maalisk. 1 p., harvemmin Syysk. 1 p. — Itämerenmaakunnissa niitä myöskin tavataan, ja Ruswurm kirjassaan Eiboväestöstä (Reval 1855) on muutamista antanut kuvan. Siellä ne arvattavasti ovat Skandinavilaisia. — Mutta huomattavaa on, että myöskin Unkarilaisilla havaitaan jälkiä jostakin vanhemmasta puu-kapuloihin leikatusta aakkos-kirjoituksesta; niin esm. Riedl kieliopissansa (s. 21) mainitsee vanhempain kirjailijain mukaan. Koska kirjain eli aakkonen on unkariksi *bötu*, on Hunfalvy johtanut tämän sanan vartalosta *bot*, ostjak. *bed*, joka merkitsee sauvaa. Nämä omituiset merkit kuuluu kauimmin säilyneen Szeklien luona.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 10 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtorit Reinholm ja Ignatius sekä allekirjoittanut.

1 §. Kahden edellisen kokouksen pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Ignatius kertoi, mitä tutkimuksia hän kesällä v. 1866 oli tehnyt Skokloster'in arkistossa, voidaksensa Pietari Brahe'n ja Horn'en kirje-kokoelman avulla täydentää kuvaustansa Suomenmaan tilasta Kaarlo X Kustaan hallitessa. Saalis ei kuitenkaan vastannut toiveisin, kenties siitäkin syystä, ettei ollut helppo ilman minkään arkistonhoitajan avutta lyhyellä aialla tutustua tuohon suureen varastoon ja siitä löytää kaikki ne todistus-kappaleet, jotka olisivat saattaneet tarkoitusta hyödyttää. Kuitenkin tohtorin onnistui löytää tärkeitäkin todistuskappaleita,

joista etenkin on mainittava Kustaa Eevertinpoika Horn'in kirjekokoelma. Siinä on suuri osa kirjeitä, jotka mainittu kenraalikuvernööri on vuosina 1656 ja 1657 kirjoittanut sedällensä valtamarskille Kustaa Kaarlonpoika Horn'ille ja jotka koskevat senaikuisia sekä sota- että hallinto-asioita Inkerinmaalla ja Suomessa. Näistä saadaan esm. joku selitys, jos kohta ei täydellinen, miksi 1657 vuoden sotaväen-otto, joka toimitettiin kesällä 1656, antoi niin tavattoman vähäisen määrän sotamiehiä. Tämä uloskirjoitus tapahtui sillä perustuksella, että yksi mies otettiin kustakin 8:sta talosta, siihen luettuna ilman eroituksetta perintö-, kruunu- ja rälssi-tilat sekä sisä- että ulkopuolella vapaus-rajaa; se antoi Turun ja Porin läänistä 378 miestä, Hämeen-Uudenmaan läänistä 505 miestä, Wiipurin ja Savonlinnan läänistä paitsi Äyräpään ja Jääsken kihlakuntia, „jotka pitävät nostoväkeä (opbodz folck)“, 293 miestä, eli kaikkiansa 1,176 miestä. Tässä summassa ei ole luettuna Pohjanmaa eikä kaksi Wiipurin läänin kihlakuntaa; mutta siksikin se on kovin alhainen, varsinkin jos se verrataan siihen, mitä uloskirjoitukset pari vuosikymmentä aikaisemmin antoivat. Niinpä esm. 1639 vuoden uloskirjoitus Turun ja Porin läänistä tuotti 508 miestä, vaikka perustus silloin oli paljoo huokeampi (nimittäin 1 mies kustakin 10:stä perintötilasta ja 1 kustakin 20:stä rälssi-tilasta). Arvattavasti edelliset ankarat sotaväen-otot olivat vähentäneet sotaan-kelpaavien lukumäärän ja vaikuttaneet sen, että nyt paljoo suurempi lukumäärä talonruotuja kuin ennen pääsi vapaaksi miestä panemasta, koska niinkuin tiedämme, ei ollut tapana ottaa rekryytii samasta talosta kahta kertaa perätysten eikä myöskään semmoisesta, missä ei löytynyt kuin yksi työhön-kykenevä mies (ks. Hist. Arkisto I, sivv. 46, 59). — Että näihin aikoihin väenkulutus armeijassa oli varsin suuri, havaitaan muun muassa Kustaa Eevertinpoika Horn'in valtamarskille lähettämästä kirjeestä Helmik. 20 p. 1657, jossa mainitaan Suomessa ja Inkerissä olevan ratsuväen oikeastaan tekevän 1,998 miestä, joista kuitenkin oli 26 kuollutta, 450 sairasta, 12 karannutta j. n. e., niin että palvelukseen kykeneviä oli ainoastaan 1,104. Sairaus ja kivulloisuus yhä karttui, niin että kirjeessä samalta samalle Maalisk. 21 p. 1657 mainitaan, kuinka Burmeister muka rullan mukaan oli 600 miehen voimassa, mutta

ei voinut palvelukseen asettaa kuin 70. Sairaus, kuten sanat kuuluvat, „ryhtyy erinomattain noihin äsken ulos-kirjoitetuihin ja sodassa ei vielä karkaistuihin, jotka enimmästi menehtyvät kulkutauteihin“. — Lopuksi Tohtori mainitsi erään kiivaan ja katke-
 ran kirjevaihdon valtavarain-hoitajan De la Gardie'n ja Kustaa Eevertinpoika Horn'in välillä, joka sai alkunsa siitä että jälkimäinen lausui tytymättömyytensä, kun tuo Suomen puolustukseen tarpeellinen ratsuväki pidätettiin Liivinmaalla. De la Gardie'n viittaus, että muka Horn oli liioitellut Suomen vaaraa, niin äkäytti Horn'ia, että hän De la Gardie'lle kirjoitti: „Om nu någon emot förhoppning finnes som skulle draga någon misstanke till min person och mena att jag skall hafva af dessa Ryssars infall låtit alterera och skräcka mig, varder den mig högt förobligerandes att villa och på sig taga att skrämma mig, hvilket jag alltid skall finnas beredd, på hvad sätt det redligen ske kan, som sig bör att emottaga“.

3 §. Tohtori Reinholm esitti muutamia mietteitä Mikael Agrikolan kielitaidosta. Että hän jo Wiipurissa koulua käydessään oppi Saksaa, on enemmän kuin luultavaa; mutta mahdollista sen ohessa, että Pernajassakin saksankieli ei ollut tuntematon, koska siinä oli vanha Hansalaisten kauppapaikka. Myöskin Suomenkieli lienee Agrikolan syntymä-seuduilla siihen aikaan ollut tavallisempi ja yleisempi kuin nykyään. Tohtori mainitsi useita suomenkielisiä paikannimiä Pernajasta, esm. *Härkäpää* (Härppe), *Tervajoki* („Teervjokesby“, Teervik), *Hartola* (Hardom), *Idlähti* (Idlax), *Metsälahti* (Messlax), *Sarvilahti* (Sarflax), vieläpä itse nimi *Pernaja* (Perno), sekä Laptreskissa, joka ennen kuului Pernajaan: *Umpala* (Michelspiltom), *Vasarankylä* (Norrby), *Kepala* (Kjåbbar), *Lappajärvi* (Lappträsk), „*Jumalankallio*“ lännessä Tiusterkylästä. Nykyään ei ole Pernajassa suomenkielistä väestöä muuta kuin muutamia talon-isäntiä ja noin 300 palkollista. Mutta Tohtori katsoi mahdolltomaksi, että Agrikola olisi voinut ryhtyä raamatun-suomennokseen, ellei hän olisi lapsuudesta saakka suomea osannut.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 11 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtorit Bomansson ja Ignatius, Herra R. T. Hausen ja allekirjoittanut.

1 §. Tohtori Bomansson toi esiin todistuskappaleen, joka likemmin ilmoittaa päivämäärän, milloin Kastelholma v. 1599 joutui Kaarlo herttuan lähettämän amiraalin, Jaakkima Scheel'in, valtaan. Koskisen Nuijasodan historiassa II siv. 253 sanotaan, että linna valloitettiin „luultavasti jo Elok. 6 p.“; mutta valloitus eli heittämys näkyy tapahtuneen jo *Tiistaina Heinäk. 31 p.* Se todistuskappale, josta nuo tähän saakka puuttuvat tiedot Kastelholman kohtalosta saadaan, on Ruotsin Säätyjen lähettilästen (Eerik Brahe'n, Arwid Drake'n y. m.) kertomus heidän matkas-tansa Suomeen: „En kort och sanferdig berettelse huru sen-ningebud till Findland Anno 1599 afferdades, huru resan gick, huru handlad wardt och huru hemressan lyctas“ (Suom. Valtio-arkistossa, Gottlund'in kokoelmassa). Siinä mainitaan, että lä-hettiläät Elok. 2 p. tekivät jäähyväiset herttualle; Elok. 3 p. puolipäivän aikaan saivat ohjesääntönsä ja turvauskirjeen niitä Suomalaisia varten, joiden piti Ruotsiin tulla, ja samana päivänä klo 5 iltapäivällä purjehtivat Tukholmasta Suomeen. Herttuan ja säätyjen ohjesääntö kantaa päivämäärän Heinäk. 27 p. ja äskenmainittu herttuan ja säätyjen turvauskirje Heinäk. 29 p. (molemmat Gottlund'in kokoelmassa). Elok. 7 p. klo 7 aamulla lähettiläät tulivat Flise'n satamaan. „Sieltä purjehdimme heti samana päivänä Spetale-salmeen, missä amiraali makasi Ruotsin laivaston ja sotaväen kanssa“. Viipyivät siis siellä muutamia tunteja, jolloin Brahe, Drake ja Tuure Jaakonpoika Grensholman herra kävivät Scheel'in puheilla; mutta iltapäivällä taas nostivat ankkurin ja tulivat Suur-Sottungeihin.

Spetale-salmeissa maatesaan saivat Suomenmaan oloista sekä Kastelholman valloituksesta seuraavat tiedot. Suomen sotaväki oli 5 lipullista ratsuväkeä ja 5 lipullista jalkaväkeä, ja olivat maan jakaneet keskenänsä sillä tavoin, että kullakin oli siinä määrässä talonpoikia, kuinka monella hevosella palveli. Kastelholman valloituksesta juteltiin, että Heinäkuussa Pentti Laurin-poika piiritti linnaa 600:lla miehellä; vaan koska hänellä ei ollut mitään suuria tykkeitä, hän ajettiin sieltä pois. Samana päivänä

tuli kuitenkin amiraali Scheel ja antoi *Heinäk. 28 p.* jälleen saartaa linnaa. Juuri samana päivänä tulivat Suomalaiset 100:lla lotjalla Ahvenaan; vaan kun näkivät Ruotsin sotavoiman jo siellä olevan, kääntyivät heti takaisin. Ja koska seuraava päivä (*Heinäk. 29*) oli sunnuntai, ei Scheel piiritys-toimeen sen enempää tehnyt siihen asti kunnes messu oli pidetty („till efter messan var sagd“); sitten hän asetutti kantsi-koreja, ja maanantaina mitä rynnäkköä varten tarvittiin. Lähettipä sitten sanansa linnaan, pyytäen että he suosiolla ja otollisilla ehdoilla linnan heittäisivät; mutta eivät antaneet muuta vastausta, kuin että siihen eivät olleet taipuvaisia, koska heillä ei ollut mitään käskyä semmoiseen toimeen. Silloin amiraali heille sanotti, hänellä olevan „neljä munkkia“ (s. o. suurta tykkiä), jotka tiistaina heille veisaavat aamumessua, ellei sovinnolliset keinot auttaisi, ja menipä asia sitten niin pitkälle, että kun aamumessu oli loppunut, Suomalaiset kerjäsivät rauhaa, nostaen hattunsa keihäiden ja pysyjen nenään, ja niin linna heitettiin. Ne jotka linnassa olivat, etenkin alhainen sotaväki, saivat luvan hengissä ulos-lähtä: päällikkökunnan olisivat Ruotsalaiset tahtoneet ampuu kuoliaaksi piirissä, mutta amiraali ne asetti oikeuston eteen, joka ne tuomitsi pois hengeltä, vaikka ne olivat säästettävät siihen asti, kunnes herttua saapuisi. Suomalaiset vangit lupasivatkin, tahovansa ahkerasti puhutella muita Suomalaisia yhdistymään Ruotsalaisten kanssa. Alhaisempi väki otettiin armoihin ja jaettiin Ruotsin väen sekaan, kaksi tai kolme kullekin ruodulle.

Eräs saksankielinen kirje Jaakkima Scheeliltä herttualle „Spitalsund“ista Elok. 5 p. 1599 löytyy Gottlund'in kopiokirjassa ss. 199, 200 ja mainitsee, että vangit eivät ole kärsineet rangaistustaan, koska Scheel turhaan on koettanut hankkia mes-tausmiestä, jota pyytää herttuan lähettää, ettei tuomio menisi tyhjään.

2 §. Saman asian johdosta Tohtori Bomansson oikaisi nimen „Henrik Schriff“, joka teoksessa „Finlands Fornborgar, I. Kastelholm, siv. 126, on mainittu kuningatar Katariina Stenbock'in uskottuna palvelijana Kastelholmassa v. 1597. Nimen pitää kuulua: Henrik Schriffuere eli Skrifvare. Muoto „Schriff“ on saatu Radloff'in kertomuksesta, johon se on otettu eräästä

rikkiöimestä, vielä nytkin Germundöön säterissä Saltviikissä säilytetystä kirjeestä, jossa nimen loppupuoli on pois-revitty.

3 §. Herra Hausen kertoi, erään todistus-kappaleen mukaan, joka tavataan Gottlund'in kokoilemassa, muutamasta v. 1659 sattuneesta riidasta kahden Tukholman laivurin ja Hämeen-Uudenmaan maaherran Ernesti Juhana Creutz'in välillä. Kuljettaessaan halkoja Wiipurista Rääveliin, olivat laivurit vastatuulen tähden joutuneet Vargskär'in satamaan, josta Creutz oli kutsuttanut heidät luoksensa, vaatien heitä kuljettamaan hevosia ja ratsumiehiä Helsingistä Rääveliin. Kun eivät tahtoneet siihen suostua, arvellen aluksensa liian pieniksi, oli maaherra, kuten he valituskirjassaan kertovat, heitä herjaus-sanoilla ja lyönnillä ahdistanut. Creutz oli muka espanjan-ruokoisella kepillänsä lykkinyt toista laivuria suuta vasten, niin että huuleentuli haava, ja lausunut: „haistappas tätä, sinä perkele! etkö ennen ole kuullut Creutz'ia mainittavan?“ —, lisäten herjaussanoja, niinkuin „Tukholmankoira“, „konna ja perkele“ j. n. e. Toiselle laivurille oli Creutz annattanut selkään („bastionera“). Vastauksessaan hallitukselle Creutz mainitsee, että toinen laivuri oli julkisesti häntä kohdellut hävyttömillä sanoilla, jonka tähden maaherran täytyi kutsua hänet luoksensa Helsingin laiturille ja annattaa hänelle pari kepin-lyöntiä. Herjaus-sanoja käyttäneensä Creutz kieltää.

4 §. Allekirjoittanut esitti Osakunnalle erään kirjoituksen, jonka herra Maisteri M. G. Schybergson on painattanut tämänvuotisessa Turun Ruotsinkielisessä sanomalehdessä „Åbo Underättelser“ n:oissa 11 ja 12, kertoen Turun kaupungin-arkiston mukaan tapaukset valtiopäivämiehen-vaalissa siinä kaupungissa v. 1726. Kirjantekijä ensin muistuttaa, että edellisen vuosisadan kuluessa majistraati oli enintä vaikuttanut vaalitoimeen, niin että harvoin koko porvariston neuvoa ja mieltä asiassa kysyttiin, vaan ainoastaan kaupungin vanhinten ja jonkun osan porvaristosta; sitä vastoin 1723 vuoden valtiopäiväjärjestys oli tehnyt vaalin ihan vapaaksi. Myöskin vanha sääntö, että kunkin kaupungin piti valita kaksi edusmiestä, joista toinen oli otettava pormestarien ja raadin piiristä, on nyt lakannut voimassa olemasta. Uuden järjestyksen 7:nnessä pykälässä luettiin: „Caupungit saavat myöskin vapahalla ehdolla valita Täysivaldaisansa heidän Säädystänsä,

jotca he siihen soveliaisimmaxi löytävät“ (ks. Acta Publica, pain. v. 1765, sivv. 101, 102). Niin-muodoin ei enää edusmiesten lukumääräkään ollut rajoitettu. Kun nyt tämä vapaampi vaalimuoto ensi kerta oli käytäntöön pantava, syntyi moniseikkainen kiista sekä majistraatin ja porvariston välillä yleensä että myöskin niiden eri kielikuntain kesken, jotka jo edellisellä vuosisadalla joskus olivat tämmöisessä tilassa otelleet. Majistraati tahtoi miten mahdollista säilyttää entisen valtansa; Suomalaiset taas astuivat esiin jyrkässä vastariidassa Ruotsalaista porvaristoa vastaan.

Ensi kerta, milloin asia tuli esiin majistraatin ja kaupungin vanhinten kokouksessa, näkyy aikomus olleen kokonaan noudattaa vanhaa vaalitapaa. Kaupungin vanhimmat, joiden 24:ssä jäsenessä oli ainoastaan 4 Suomalaista, valitsivat „herrainpäivämieheksi“ kauppiaan Kaarlo Merthen'in, jonka elämän vaiheista jo ennen on Osakunnan pöytäkirjoihin tietoja annettu (ks. ylempänä siv. 163). Vaan kun Merthen ei tahtonut tätä luottamusvirkaa vastaan-ottaa, vetäen syyksi että hän, joka edellisilläkin valtiopäivillä oli kaupungin edusmiehenä ollut, nyt oli siitä väivasta vapautettava, päätettiin jättää vaali toistaseksi, jolloin koko porvaristo oli raastupaan kutsuttava. Sillä välin majistraati määräsi toisen edusmiehen omasta keskuudestaan ja viivytti jotenkin kauan tuota päätettyä yleisen kokouksen kutsumista. Vihdoin Elok. 6 p. porvaristo kutsuttiin rummun-lyönnillä kokoon, jolloin myöskin maaherra, kenr.-majori Otto Reinh. Üxküll saapuville tuli. Kaupungin vanhimmat nyt epäivät majistraatin oikeutta omaa edusmiestä valitsemaan eivätkä tahtoneet ketään majistraatin jäsenistä valtiopäiville lähetettäväksi; ken taas oli porvariston puolesta lähetettävä, tuli kiistan-aineeksi, ja Merthen, jonka Ruotsalaiset tahtoivat, oli yhä vielä siihen taipumaton. Suomalaiset porvarit taas katsoivat kohtuulliseksi, että joku majistraatinkin jäsen oli lähetettävä, vaikka koko porvariston vaalin mukaan; mutta porvariston edusmieheksi tahtoivat yksimielisesti porvarin Jaakko Simolin'in, joka aikansa oli ylioppilaana ollut ja siitäkin syystä näytti kunnialla edustavan Suomalaista porvaristoa (vert. hänestä ylemp. siv. 138). Äänestettäissä havaittiin, että Simolin'in puolue oli enemmistönä; mutta maaherra, vetäen syyksi

että paljon porvareita oli poissa, käski uudistaa vaalin Elok. 8 p., — ja siksi piti kaikki kutsuttaman miehissä saapumaan.

Kun nyt mainittuna päivänä vaali uudestaan oli tehtävä, ilmoitti Merthen, mainiten kaikenlaisia tekosyitä, olevansa valmis vastaan-ottamaan tarjottua virkaa. Simolin'in toissa-päivänä tapahtunut vaali oli nähtävästi häntä huomauttanut siitä, että Ruotsalaisten täytyi yhdistää ääniänsä, elleivät tahtoneet jättää voittoa Suomalaisille; kun ei löytynyt toista miestä, jonka vaalista Ruotsalaiset saattoivat yksimielisesti sopia, oli Merthen muuttanut edellisen päätöksensä ja lupasi nyt vastaan-ottaa viran. Vaalitoimen aluksi luettiin valtiopäivä-järjestyksen 7 §, jonka johdosta Merthen muistutti, että maaherran läsnä-olo tässä oli laiton. Mutta kun hänelle ilmoitettiin, että sanat „Josa heille vapa valitzemus-pitä jätettämän, ilman Maaherran, Duomarin, Kihlacunnan-Foudin eli jongun muun päällepacottamista ja vaatimusta“ — tarkoittivat talonpoikien vaali-tapaa, eikä porvarien, hän luopui väitteestänsä. Nyt esitettiin kaksi kysymystä: 1:ksi, kenen tahtoi porvaristo valita edusmieheksensä? — ja 2:ksi, oliko lisäksi joku raatimies lähetettävä? — Suomalaiset porvarit, enimmältään käsityöläisiä, joiden nimetkin ilmoittivat heidän kansallisuutensa, antoivat ensin äänensä: yksimielisesti valitsivat Simolin'in; enimmät myöskin antoivat suostumuksensa siihen, että joku raatimies sen ohessa saisi porvariston kustannuksella mukaan lähteä, vaikka köyhäin aikain tähden tämä kyllä oli porvaristolle rasittavaista. Tällä välin olivat Ruotsalaiset porvarit kokoontuneet salin toiselle puolelle ja astuivat nyt esiin, antaen äänensä Merthen'ille; kysymykseen erään raatimiehen lähettämisestä he tällä kertaa antoivat suostumuksensa, vaikka Ruotsalainen puolue edellisessä kokouksessa oli sitä vastustanut. Jälkimäinen kysymys niinmuodoin suurella enemmyydellä meni läpitse. Vaan edellisen kysymyksen suhteen saivat Suomalaiset loistavan voiton; sillä Simolin sai 96 ääntä ja hänen vastustajansa ainoastaan 69. Ja kun vielä seuraavana päivänä ne porvarit, jotka vielä olivat äänestämättä, saivat äänensä antaa, lisääntyi Simolin'ille 22 ääntä, mutta Merthen'ille ainoastaan 9. Samassa tilassa myöskin valittiin tuo lähetettävä majistraatin-jäsen, jolloin raatimies Erik Edner sai äänet. Kaikki äänestys oli tapahtunut henki-luvun, eikä

varallisuuden mukaan, vaikka tosin ensimmäisessä vaalikokouksessa Elok. 6 p. eräs Ruotsalainen porvari, kauppias Rungen, oli vaa-
tinut itsellensä 20 ääntä suuremman omaisuutensa tähden.

Vaan Ruotsalainen puolue ei heittänyt asiaa siksensä. Merthen ystävinensä ensin väittivät, että Simolin ei muka ollut por-
varis- ja uskollisuus-valaa tehnyt; se syytös kuitenkin heti todis-
tettiin perättömäksi. Sitten arvelivat kohtuulliseksi, koska Suo-
malainen porvaristo omasta keskuudestaan oli edusmiehen valin-
nut, että Ruotsalainen porvaristo saisi eri miehen valita; muussa
tapauksessa eivät luvanneet ottaa osaa valtiopäivämiehen palkaa-
misessa. Vaan maaherra ja majistraati tekivät sen päätöksen,
että koska ei ollut mitään laillista eroitusta Suomalaisen ja Ruot-
salaisen porvariston välillä ja Simolin oli kokenut ja kumpaises-
sakin kielessä harjaantunut mies, joka aivan hyvin sopi yhtei-
seksi edusmieheksi, piti jokaisen porvarin maksaa osansa hänen
palkkaamiseensa. Tätä päätöstä vastaan Merthen teki protes-
tinsa, mutta ei saanut enää kuin 17 miestä siihen yhdistymään.
Sitä vastoin Ruotsalaiset väittivät, että koska vaali oli tapah-
tunut henkiluvun mukaan, myöskin herrainpäivä-raha oli samalla
perusteella takseerattava. Vaan tämäkin vaatimus, joka olisi
tehnyt takseerauksen kovin raskaaksi Suomalaisille, jotka olivat
porvariston köyhempi osa, hylättiin. Ruotsalaisten mielikarvaus
näkyi olleen varsin suuri, ja pöytäkirjassa mainitaan, että Run-
gen pois-mennessään lausui: „Kun rupeen häviölle joutumaan,
voinenhan minäkin tulla raatimieheksi“.

Merkillisintä on, että Merthen yhtä hyvin lähti valtiopäi-
ville ja varustettuna Turun Ruotsalaisten porvarien valtuuskir-
jalla rohkeasti astui Porvaris-säätyyn. Edner ja Simolin kielsi-
vät hänen oikeutensa, ja Merthen siis kääntyi Kunink. Majesteetin
luoksi, joka taas vaati Turun majistraatin ja porvariston seli-
tystä asiassa. Syysk. 1 p. olivat valtiopäivät alkaneet. Lokak.
25 p. vihdoon vaadittu selitys valmistui ja lähetettiin Tukhol-
maan. Marraskuussa annettiin Kunink. Majesteetin päätös, jolla
Merthenille toistaseksi myönnettiin istuin ja ääni porvaris-sää-
dyssä. Kaikki Turun majistraatin ja Suomalaisen porvariston
jatketut selitykset eivät voineet tätä asiaa muuttaa, ja päällepäät-
teeksi saivat Suomalaiset porvarit, kaikista vastaväitteistä huoli-

matta, vielä antaa osansa Merthen'inkin eläkkeeseen, joka näyttää tulleen runsaammaksi kuin kahden muun edusmiehen. Tämä kaikki osoittaa, kuinka mahtava ja rohkea Ruotsalainen puolue Turun kaupungissa oli.

Lopuksi allekirjoittanut mainitsi, että A. J. von Henel'in luettelossa valtiopäivämiehistä v. 1726—1727 mainitaan Turun edusmiehenä ainoastaan Raatimies Eerik Edner. Näyttää melkein siltä, niinkuin virallisesti olisi epäilty Simolin'in vaalin laillisuudesta.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 27 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamari-neuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtorit Reinholm, Bomans-son ja Ignatius, Maisteri A. Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Pöytäkirja Helmik. 10 p. luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Kun Esimies oli ilmoittanut, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äskeisenä vuosijuhlana oli Historialliseen Osakuntaan valittu Toimikunnaksi herrat Rabbe, Ignatius ja Koskinen, niin Osakunta nyt puolestaan ryhtyi virkamiesten vaaliin tulevaa vaikutus-vuotta varten, jolloin esimieheksi määrättiin Kamarineuvos Rabbe, Toimikunnan lisä-jäseniksi Provessori Elmgren ja Tohtori Bomansson sekä sihteeriksi allekirjoittanut.

3 §. Tohtori Bomansson mainitsi erään Saltviik'in kirkossa säilytetyn todistus-kappaleen, jolla pispä Eerik Eerikinpoika v. 1584 uudistaa muutaman statutin, minkä pispä Follingius „Suecus“ on antanut v. 1559. Tämä on ainoa tunnettu sääntö, mikä on Follingius'elta lähtenyt, ja havaitaan henkensä puolesta hyvin katkoliliseksi.

4 §. Allekirjoittanut toi esiin kopion eräästä Memorialista, joka v. 1746 on annettu niinkutsuttuun Suomalaiseen Deputationiin ja säilytetään sen todistus-kappaleissa Ruotsin Valtio-arkistossa n:o:lla 110. Se koskee Suomen puolustus-laitosta ja näyttää lähteneen joltakulta Karjalassa asuvalta mieheltä, kenties Jaakko Stenius vanhemmalta. Memorialin-tekijä, joka ei itse ole Deputationin jäsen mutta oli saanut luvan olla sen keskusteluissa saapuvilla, ehdottelee, että Suomen rahvas olisi järjestet-

tävy- yleiseen ase-velvollisuuteen sillä tavoin, että jokainen nuorukainen, täytettyänsä 16 ikä-vuotta, saisi 6 vuoden kuluessa muutamattam kerrat vuoteensa käydä harjoitus-kokouksissa, ja olisi harjoitus tehtävä sekä maalla että vesillä. Upseereiksi ehdotellaan soveliaat henkilöt aatelista ja muista herrasmiehistä, jotka kunnian ja arvonimen tähden olisivat halulliset siihen ryhtymään. Ehdetuksen päätarkoitus on, että „koko maa olisi harjaantuneella sotaväellä asuttu“. Koska memorialissa erittäin mainitaan Karjalan rahvaan urhoollisuus edellisessä sodassa, ja muutoin tiedetään, että Stenius vielä 1765 vuoden valtiopäivillä erittäin valvoi Karjalan puolustus-laitoksen järjestämistä (ks. Akiander, Herdam. II, siv. 171), on paljon syytä arvella tämänkin ehdetuksen Stenius'elta tulleen. Koko todistus-kappale päätettiin Arkistoon painattaa.

5 §. Ensimmäinen arkki herra I. Inberg'in uudesta Suomenmaan kartasta oli Osakunnan tutkittavana ja hyväksyttiin muutamilla tekijälle ilmoitettavilla muistutuksilla.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 30 p. 1874. Saapuvilla olivat ainoastaan Esimies Kamarineuvos Rabbe, Provessori Elmgren ja allekirjoittanut.

1 §. Koska erinäisistä syistä kokous oli tullut näin harvakuiseksi. ei otettu muita asioita esille kuin herra Inberg'in kartan toinen arkki. joka jo oli kiertänyt Toimikunnan jäsenten kesken ja nyt muutamilla muistutuksilla hyväksyttiin.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 28 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtori Ignatius, Maisterit J. R. Aspelin ja A. Boehm, Herra R. Th. Hausen sekä allekirjoittanut.

1 §. Osakunnan pöytäkirjat Maalisk. 11 ja 27 päiviltä sekä Huhtik. 30 päivästä luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Arkiston IV:n osan painattaminen oli niin edistynyt, että oli toivo saada se kesän

kuluessa valmiiksi, jonka tähden päätettiin siinä osassa painattaa kaikki vielä painamattomat pöytäkirjat tämän-päiväiseen asti.

3 §. Tohtori Ignatius antoi Pohjanmaan maaherran, vapaaherra Reinh. Wilh. von Essen'in, virkakirjeiden mukaan muutamia tietoja Venäläisestä vallasta siinä maakunnassa Ison-vihan aikana. Venäläisten nostamat vuotiset *verot* olivat: 1) Määräinen Kontributioni, joka teki manttaalilta 8 ruplaa rahassa ja 6 tynn. 23 $\frac{1}{2}$ kap. rukiita; 2) Kaupunkien kontributioni (Kokkolasta 30 rupl., Pietarsaaresta 2 rupl., Uuskaarlepyystä 12 rupl., Oulusta 6 rupl., Kristiinasta [v. 1721] 10 rupl.); 3) Kuvernementti-viraston palkkaus: 1 rupla manttaalilta; ja 4) Sakkorahoja. Piirikuntina olivat: I. Mustasaari, Maalahti, Vähäkyrö ja Laihia (voutina Esaias Rimahl), 49 manttaalia, sakkorahat v. 1721: 1 rupl. 60 köp. — II. Isokyrö, Lapua, Ilmajoki, Närpiö ja Lapväärti (voutina Juh. Rein), 71 $\frac{1}{2}$ manttaalia, sakkorahat 28 rupl. 5 $\frac{1}{3}$ kop. — III. Pietarsaari, Kruunukylä, Uuskaarlepyy ja Wöyri (voutina Pietari Oxe), 39 manttaalia, sakkorahat 3 rupl. 73 $\frac{1}{3}$ kop. — IV. Kokkola, Kälviä, Lohtaja ja Kalajoki (voutina Juh. Birling) 43 $\frac{1}{2}$ manttaalia. — V. Pyhäjoki, Siikajoki, Liminka, Oulu ja Ii (voutina Gabr. Öhberg), 6 manttaalia; lisäksi manttaaliin panematonta maata Iin pitäjässä, josta kontributioni teki 20 rupl. — Tynnyrissä luettiin 31 kappaletta ja ruis-tynnyrin hinta näyttää olleen 1 rupla. (Ks. von Essen'in kirje hallitukselle Korsholmasta Marrask. 9 p. 1723, Ruotsin valtio-arkistossa). — Allekirjoittanut, joka on tarkastanut Venäläisen hallituksen tilikirjat vuodelta 1721 Suomen valtio-arkistossa, oli niissä löytänyt ihan samat numerot, ja tahtoi ainoastaan lisätä, että manttaali-jako Pohjanmaalla oli laamanni Schmidtfelt'in tekemä v. 1719, ja että Waasan kaupungin kontributioni teki 50 rupl.

4 §. Erään toisen maaherra von Essen'in kirjeen mukaan, Korsholmasta Toukok. 27 p. 1727, mainitsi Toht. Ignatius myöskin, mitä Pohjanmaan kirkot Ison-vihan aikana olivat kadottaneet vihollisen kautta. Luettelo sisältää seuraavaa: *Waasan* kirkon häviö oli 5 kallista kelloa, arvolta 33,500 tal. vaskir., 11 kynttylänkruunua, arvolta 4000 tal., kirkon ja tapulin tarpeellinen korjaus 4,500 tal., urut, hopeat, vasket ja tinat y. m.

5000 tal. eli kaikkiansa 47,000 tal. vaskir. *Koivulahden* kirkon häviö (siinä seassa 3 kelloa) arvattiin 3,586 tal. *Laihian* kirkon häviö oli 2 kelloa, 3 kasukkaa, kynttilänkruunuja, hopeakalkki öylätti-lautasen kanssa, 30 tal. rahassa y. m., *Lapväärtin* kirkon häviö oli 2 kelloa, 2 messinkistä kynttiläkruunua, 2 kasukkaa kukallisesta silkkikankaasta, alttari-vaatteita, lippoja, kirjoja, kynttilän-jalkoja y. m. *Maalahden* kirkon häviö: 3 hopeakalkkia (suurin kullattu ja puolentuopin-vetoinen), 2 messinkistä kynttilänkruunua, molemmat kirkonkellot (isompi 1 $\frac{1}{2}$ kippunnan painava), kynttilänjalkoja y. m. *Suivan* kirkon: 2 hopeakalkkia, 2 kelloa (isompi 2 kippunnan painava), kynttilänkruunuja ja kynttilänjalkoja y. m. sekä 102 tal. vaskir. rahassa. *Pirttijärven* kirkon: 2 kelloa, kalkki ja kirkko-vaatteus y. m. sekä 57 tal. vaskir. *Vargön* kappelikirkon: 1 kello, kirkkovaatteus y. m. sekä kirkko pahoin vahingoitettu. *Närpiön* kirkon tila aivan rappiollinen, ikkunat särjetyt, katto rikkunut ja sisustus häviöllä; kaikki kynttilänkruunut ja kynttilänjalat sekä kellot poissa. *Teuvan* kirkon häviö (siinä luvussa kaikki kellot) arvattiin tekevän 1,240 tal. vaskir. paitsi 2 hopeakalkkia, joiden painoa ei muistettu. *Lapuan* kirkko oli häviöllä ja kaikki sen omaisuus viety. *Korsnäs'in* kirkon häviö (siinä luvussa 2 kelloa ja hopeakalkki) arvattiin tekevän 2,497 tal. vaskir. *Alavuden* kirkon häviö (muun muassa 2 kelloa ja hopeakalkki) 1,530 tal. vaskir. *Uuskaarlepyyn* kirkon 1,602 tal. vaskir. (2 kelloa oli pelastettu, mutta viety 1 kello, sekä urut, ovet ja ikkunat). *Munsalan* kirkon häviö: 2 kirkonkelloa (toinen 1 $\frac{1}{2}$, toinen 1 kippunt.), 8 kynttilänkruunua y. m. eli yhteensä arvolta 3,089 tal. vaskir. *Isonkyrön* kirkon: 2 kelloa, kynttilänkruunuja, kasukoita, kynttilänjalkoja y. m., jota paitsi itse kirkko oli vahinkoa kärsinyt noin 3000 tal. arvosta. *Ylistaron* kirkon häviö: hopeakalkki ja kannu (yhteensä 146 luotia), kaksi kirkonkelloa, kruunuja y. m. *Vähäkyrön* kirkon: 2 kelloa, 3 kynttilänkruunua, 5 kasukkaa, 2 hopeakalkkia y. m. eli yhteensä 4,184 tal. vaskir. *Pietarsaaren* kirkon häviö: 4 kynttilänkruunua, 1 hopeakalkki 60 luotia, urut ja ikkunat rikotut y. m. eli rahaksi arvattu 3,504 tal. hopear. *Lappajärven* kirkon häviö (1 kello painava 2 $\frac{1}{2}$ kipp. y. m.) arvattiin 862 tal. 3 äyr. hopear. *Vöyrin* kirkon häviö

(3 kelloa, yhteensä 6 $\frac{1}{4}$ kipp., 4 kynttilänkruunua, 1 hopeakannu 70 luodin painava, 2 kalkkia à 60 luotia, rahassa 200 tal.) teki 6,172 tal. vaskir. *Oravaisten* kirkon (2 kelloa, 2 messinkistä kynttilänkruunua, 1 kullattu hopeakalkki y. m.) teki 2,514 tal. 16 äyr. vaskir. *Laihian* kirkko (joka oli rakennettu v. 1642) oli vioitettuna, ei tietoa tokko vihollisen vai ilman kautta, torni kallellansa j. n. e. *Im* kirkon häviö (2 kelloa, 2 kruunua, 1 kalkki y. m.) 3,403 tal. vaskir. *Haukiputaan* kirkon häviö (1 lähes 3 kipp. painoinen kello, 2 kynttilänkruunua, 1 kalkki y. m.) 3,015 tal. 24 äyr. vaskir. *Muhoksen* kirkon häviö oli 2 kelloa, hopea-kalkki, ikkunat y. m. sekä rahassa 930 tal. *Oulunsalon* kirkko oli kadottanut 2 kelloa, 2 kruunua, ikkunat y. m. „*Turcka*“ (?) kirkko vioitettu, kadottanut 8 ikkunaa. *Haihuodon* kirkon häviö: 2 kelloa, 2 kruunua, kynttilänjalkoja y. m., 36 ikkunaa ja rahassa 340 tal. vaskir. *Salosten* kirkko rappiolla, ikkunat poissa; 2 kelloa, 3 kynttilänkruunua, hopea-kalkki ja rahassa 30 tal. hopear. viety. *Vihannin* kirkko vallan rappiolla, ikkunat vietyä sekä muun kalun ohessa eräs 500 tal. hopear. arvoinen kello. *Pyhäjoen* kirkolta ovat kaikki ikkunat vietyä, sekä 2 kelloa, 2 kynttilänkruunua ja 1 „Positive“ arvolta 250 tal. vaskir. *Paavolan* kirkolta oli kadoksissa 1 kello (2 kipp. painoinen), ovet, lukot, ikkunat, kirkkovaatteus, jonka ohessa permannot ja penkit olivat purjettuina. *Frantsilan* kirkko oli kadottanut kellon, kruunun, kirkkovaatteuksen y. m.; myöskin oli alttari, saanatuoli, penkit, permannot, ikkunat, ovet ja lukot poissa sekä katto aivan rappiolla. *Pulkkilan* kirkon häviö: kello, kynttilänjalat, kirkkovaatteus y. m., jonka ohessa katto, permannot, alttari, penkit, ikkunat y. m. ovat pilalla. *Kemin* kirkon häviö (2 kelloa, ikkunat y. m.) arvattiin tekevän 1,542 tal. *Paltamon* kirkko oli ryöstetty vv. 1712 ja 1715 ja tuhaksi poltettu v. 1716 talvella, niin että koko häviö (jossa luetaan hopea-rasia, kannu, kalkki y. m.) arvattiin tekevän enemmän kuin 18,942 tal. vaskir. *Kokkolan* kirkon häviö (kello, kalkki y. m.) teki 3,220 tal. 16 äyr. vaskir. *Kälviän* kirkon (kello, 3 kynttilänkruunua, kannu, kalkki, öylätti-rasia ja lautanen) 3,603 tal. 16 äyr. *Lohtajan* kirkko, vioitettu, kadottanut hopeakalkin, 4 kipp. painoisen kellon, ikkunat y. m. *Ylikan-*

nuksen kirkosta viety kello, joka painoi neljättä kippuntaa y. m., jonka ohessa itse kirkko oli vioitettu. — Viellä syksyllä 1728 von Essen kirjoittaa, että paikoittain (Kempeleessä, Tyrnävässä, Lumijoenlaella) kutsuttiin jumalanpalvelukseen torven-puhalluksilla.

5 §. Tohtori Reinholm käänsi Osakunnan huomiota erään pieneen kirjaan, joka vuosisata takaperin eli v. 1773 painettiin Tukholmassa, nimellä „Tyå berättelser om Lapparnes omvändelse“. Se sisältää Tuderus'en ja Westen'in käännetyt toimet, joista edellinen vaikutti vuoden 1670 paikoilla Sompion ja Keminkylän paikoilla. Paljon hupaisia ja valaisevia juttuja Lappalaisten taika-uskosta sivumennen kerrotaan.

6 §. Herra Hausen kertoi erään maaherra Eerik von der Linde'n kirjeen mukaan, Turusta Lokak. 14 p. 1665 hänen veljellensä valtaneuvokselle Lorentz von der Linde'lle (Gottlund'in kokoilemassa Suomen valtio-arkistossa) kaksi luonnon-ilmiota, jotka samana vuonna olivat Suomessa tapahtuneet. Heinäk. 12 p. kl. 2 iltapäiv. kulki hirveä rae-sade Turun kaupungin ja muutamien kylien yli, mutta ei ulottunut linnaan asti. Maaherran asunnossa rikkui 279 ikkunan-lasia ja itse ikkunan-lyijy viskattiin, ikäänkuin poikki-leikattuna, laattialle. Puisiin seinin ja kattoihin tuli syviä lovia, niinkuin terävän vasaran jälkiä. Suurimmat rakeet painoivat vähän toista luotia. Niitä oli neljä eri muotoa: 1) Useista pienistä jää-rakeista kokoon-pantu niinkuin vaderma, reikä keskeltä, niin että oljenkorsi voitiin läpitse pistää; muutamissa oli viisi, toisissa pienemmissä kolme nelikulmaista jää-sarvea. 2) Tasaisia kirkkaita jää-luoteja. 3) Tasaisia päärynän-muotoisia jää-kappaleita, paksummassa päässä viisi tai kolme kide-sarvea. 4) Samanlaisia päärynän-muotoisia kappaleita ilman sarvitta. — Toinen ilmiö tapahtui Porissa Lokak. 6 p. 1665 illalla auringon-laskun jälkeen, jolloin enemmän kuin 60 tai 70 henkeä näkivät (tietysti ilmassa kangastuksen kautta) Tukholman kaupungin sekä linnan, tornin „Tre kronor“, kirkot tornineen, valtakanslerin huoneen, Skeppsholman, laivaston, laivanlaiturin j. n. e., myöskin pohjois- ja etelä-sillan sekä sulun, jossa mies jonkun elukan kanssa nähtiin seisovan. Nosto-silta sulun yli oli samoin nähtävänä ja se osa siitä, joka on kaupungin puolella, oli nostettu; laivanlaiturilla nähtiin ihmisiä edes-takaisin

kävelevän; linnassa loisti valoa kaikista ikkunoista ja samoin muutamissa kaupungin rakennuksissa. Tämä ilmiö kesti neljä tuntia ja katosi vähitellen. Asian todenperäisyydestä oli maaherra kuulustellut Porin pormestarilta, joka oli vastannut siinä olevan täyttä perää.

Yrjö Koskinen.

Aakkosellinen Aine-luettelo Historiallisen Osakunnan tähän painetuista Pöytäkirjoista.

Aakkos-kirjoitus, 176, 177.
 Adlercreutz, Henr., assessori, 142, 144, 145.
 Agrikola, Mikael, 179.
 Acre, Akkon, 140.
 Ahjärvi, Kivennavalla, 147.
 Ahvenanmaa, 171.
 Akiander, Matthias, † Elok. 2 p. 1871, 132.
 Aksborg, 140.
 Alandus, Math., 173.
 Altare omnium sanctorum, 162.
 Amnell, provasti, 147.
 „Amor Proximi“, 140, 141.
 Andreas, pyhä, 148.
 Andreas, tohtori, 142.
 Anhalt-Bernburg-Schaumburg'in prinssi, 136.
 Anjala; kinastus siellä v. 1788, 134.
 Antti Jaakonpoika, 130.
 Antti Matinpöika, vouti Hollolassa, 157.
 Arvidus Nicolai Aboensis, 163.
 Asikkala, 157—159.
 Aubanus, J. B., 148.
 Augsburg, 128.

Benedictus Olai, lääkäri, 142.
 Bergman, Jämsän nimismies, 128.
 Berner, Aksel, pedag. kand., 153, 154.
 Birling, Juh., 188.
 Bitz, Henrik, 151.
 Björnaby, Ahvenanmaalla, 140.

„Björneborg“, 130.
 Björnvik, Ahvenanmaalla, 140.
 Blandow, von, kauppaneuvos, 155.
 Boije, Antti, 157.
 Bonde, ks. Kaarlo Knuutinpoika.
 Borgström, Kustaa, 144.
 Brahe, Eerik, 180.
 Brakteateja, 156.
 „Brigitta Jonisdotter“, abbatissa Naantalissa, 150.
 „Broberget“ Helsingissä, 160.
 Brändö (Helsingin vieressä), 152.
 Bröijer, Antoni, 149.
 Burmeister, 178.

Campenhausen, von, B., 164.
 Charpentier, Jean Toussaint, 176.
 „Codex Aboensis“, 135, 145, 150, 151, 162, 163.
 Collegium Raumense, mitä oli, 168.
 Convivia, veljyyksiä, 131, 170, 171.
 Cop, Copp, Juhana, lääkäri, 142.
 Creutz, Ern. Juh., 182.

Damianus de Goës, 148.
 Danmarck, pitäjä Uplannissa, 155.
 Dannenfeld, majori, 137.
 David, kapinoitsija, 146.
 De la Gardie, M. G., 179.
 Douglas, kreivi, kenraali-kuvernööri, 138.
 Drake, Arvid, 180.

Edner, Eerik, raatimies Turussa, 184—186.

- Eerik Eerikinpoika, pispä, 186.
 Eerik Pyhä, 156, 172, 173.
 Eerik XIV, 142.
 Ehrenheim, valtaneuvos, 152.
 „Elinan surma“, 167, 168.
 Enontekiäinen, 148.
 Epitaphium, 131, 132.
 Ertman, porvari Turussa, 139.
 Essen, von, Reinh. Wilh., 188—191.
 Evinsalo, Luopioisissa, 174.

Fincke, Kustaa, 157.
 „Fingalkn“, 157, 161.
 „Finn“ sana, 168, 169.
 „Finland“ Islannin saduissa, 172, 175.
 Finne, Johannes, 140.
 Flamilaisia tauluja, 130.
 Flise'n satama, 180.
 Fleming, Kaarina, 168.
 Flodan kirkko Sörmlannissa, 156.
 Follingius, pispä, 186.
 „Fraternitates“, 131, 133, 170, 171.
 Fredrik Aadolf, prinssi, 160.
 Föglöö, pitäjä, 147, 161.

Gaddelius, Kristian, 164.
 Gertten, von, Pietari, 149.
 Gertrud'in veljyys, Ulvilassa, 131, 170.
 Goës, de, Damianus, 148.
 Granatenhjelm, Fredrik, majori, 152.
 Grip, Martti, ratsumies, 158.

Haaksikunta (Sneckelag), 151.
 Haasiatarha, Asikkalassa, 157.
 Hagert, Thure, 164.
 Hakoisten linna, Janakkalassa, 140.
 Hamilton, Kustaa David, 159.
 Hamina, 141.
 Hartikka Jaakonpoika, laamanni, 167.
 Hausen, R. T., muunais-tutkimusmatkat, 129, 132, 147, 154, 162, 171.

 Hautakiviä, 136, 144.
 Heikus, Jaakko, 147.
 Helsinki, 151, 152, 159, 160, 163, 169, 176.
 Henning, Dionysius Laurentius, 137.
 Henrik, Pyhä, 156.
 Henrik Klaunpoika, ritari, 151.
 Henrik Maalari v. 1558, 130.
 Hernbergh, O. L., 165.
 Hiiden kappeli, 133.
 Hipping, Pernajan kirkkoherra v. 1788, 152.
 Historiallinen Seura eli Akatemia, 145.
 Horn, Kustaa Eevertinpoika, 178, 179.
 Horn, Kustaa Kaarlonoika, 158, 178.
 Hovinmäki, Kivennavalla, 147.
 Huittinen, 170.
 „Husaböle“ =
 Husula; kinastus siellä v. 1788, 134.
 Härköinen, Matti, Valtioapäivämies v. 1742—43, 142.
 Högholma, (Hiiden kappelissa), 133.
 Högström, hänen kertomuksensa Lapista, 148.

Hivari Maununpoika, 157.
 Inari, 148.
 Inberg, J., hänen karttansa, 148, 149, 150, 187.
 Ingegerdis, uxor quondam Petri, 144.
 Iso-viha, 136, 138, 139, 151, 160, 161, 188—191.

Jaakko Antinpoika, laamanni, 131.
 Jænisdotter, Margaretha, 140.
 Jesuitta-kollegiot, 166.
 Johannes Magnus, arkkipispa, 148.
 Juhana III, 130, 142, 169.
 Jukasjärvi, 148.
 Juntolan koski Paimiossa, 145.

Juomasarvi, 155, 156.
 Jus finnonicum, 131.
 Jussoila, Joh., 166.
 Juustilanjoki, 149.
 Jägerhorn, suku, 155, 156.
 Jägerhorn, J. A., 141.
 Jämsä, sodan-aikana v. 1808, 128.
 Jääski, 178.
 Kaakama, 150.
 Kaarlo herttua (Kaarlo IX), 180, 181.
 Kaarlo Knuutinpoika, kuningas, 151.
 Kaarlo X Kustaa, 177.
 Kaarlo XIII, 152.
 Kaikkein-pyhäin-alttari, 162.
 Kainulaiset, 172, 175.
 Kamenski, kenraali, 128.
 Kangas-ala, 146.
 Kangastus, 191, 192.
 Kannus, Jaakko, 139.
 Kapina, Satakunnassa v. 1438, 145—147.
 Karjalan historia, 142—144.
 Karkku, 146.
 Kartta, Suomen, 148, 149, 150, 187.
 Kastelholma, 180, 181.
 Katto-maalauksia, 132.
 Kauppa, 133, 136, 137.
 Kautokeino, 148.
 Kemi, 148, 150.
 Kemijärvi, 148, 150.
 Kemiö, 133, 170.
 Kissala, Henrik, 139.
 Kivennapa, 147.
 Klemet, kappalainen Kökarsissa, 161.
 Knuutti Jaakonpoika, 158.
 Knuutti Pyhä, 171.
 Kokemäki, 147, 155, 171, 173.
 Kokkola, 136, 188.
 Korff, von, Anna Dorothea, 138.
 Korff, von, Kaarlo Kust., 138.
 Krappe, Matti, lautamies Mynämäellä, 134.

Kristiinan kaupunki, 188.
 Kröpelin, Hannus, 146.
 „Kumola“, ks. Kuumola.
 Kuokkala, Lempäälässä, 146.
 Kupitsa, 167, 173.
 Kurki, Klaus, Elinan surmaaaja, 167, 168.
 Kurki, Elina Klauntytär, 167, 168.
 Kustaa Waasa, 147.
 Kustaa II Aadolfi, 159.
 Kustaa III, 134, 152.
 Kustaa IV Aadolfi, 128.
 Kuumola, 154, 155.
 Kuusamo, 148.
 Kyrkosundskär, Hiiden kappelissa Kemion pitäjässä, 133, 170.
 Kyrö, (Hämeen-), 146.
 Käkisalmi, sen läänin historia, 142—144, 153, 154; linna, 160.
 Kärnäkosken tappelu, 136.
 Lahjoitusmaiden olot, 155.
 Laitiala, Asikkalassa, 157.
 Laivan-muotoisia muinais-jäännöksiä, 174, 175.
 „Lapisala“, 167.
 Lappalaiset, niiden käännytys, 148, 191.
 Lappevijk, Närpiössä, 140.
 Lapsihuoneita, 151, 152.
 Laptreski, 179.
 Lassi Mikonpoika, 157.
 Lauluja, historiallisia, 128, 129, 173, 174.
 LeBell, Fredr., provasti, 174.
 Leijonhufvud, Aksel, 169.
 Lempäälä, 146.
 Lenan tappelu v. 1208, 163.
 Lieto, pitäjä, 151, 174.
 „Liinamaanlinna“, 154.
 Linde, von der, 191.
 Linnamäen kylä Eurajoella, 154.
 Lizelius, Antti, 134.
 Lizelius, Samuel, 133—135, 150.
 Lohjan kirkon kattomaalaukset, 132.

Lovisan kaupunki, 140, 141, 152.
 Luonnon-ilmioita, 191, 192.
 Luopioinen, 174.
 Luostarit, 168.
 Lähetyskunta Pietariin v. 1808, 169.
 Lääkäreitä, 142.

Maalareita, 130.

Martin, Juhana, 164.

Martti Antinpoika, ratsumies, 157.

Matti Laurinpoika, ratsumies, 158,
 159.

Matti Tönnenpoika, luutnantti, 158,
 159.

Maunu Tavast, pispa, 145, 151.

Melartopæus, Piet., 173.

Merthen, suku, 163.

Merthen, Kaarlo, Turun pormes-
 tari, 163—165, 183—186.

Merthen, Eeva, 163, 165.

Michael Justæi, 166.

„Miracula“, 139, 140.

Molitaus, 173.

Muinais-jäännöksiä, 133, 161, 174,
 175.

Muinais-kaluja, 127, 133, 155, 156,
 161.

Muinais-löytöjä, 127, 147.

Muinaismuisto-vartia, 145.

Muisto-rahoja, 160, 161.

„Munkkeja“ (tykkejä), 181.

„Mustakirja“ (Svartboken), 135, 145,
 149, 150.

Mynämäki, 134.

Naantali, 131, 132, 161.

Naantalin luostari, 150, 154, 162,
 171.

Napuen tappelu, 160.

Nevanlinna (Nyenschantz), 160.

Niilo Juhonpoika, vouti, 167.

Nikolao, Pyhä, 148.

Nostoväki, 178.

Nummen pitäjä, 151.

Nürnberg, 128.

Nyberg, sotaneuvos, 141.

Närpiö, 140.

Oikeus, Suomen, 131.

Olaus Eschilli, Raision kirkkoherra,
 131, 132.

Olavi Maununpoika, 136.

Oulu, 136, 137, 188.

Oxe, Pietari, 188.

Oxensjerna, Aksel, 158.

Paavali III, paavi, 148.

„Pæder peterson“, konfessori Naan-
 talissa, 150.

Paltamo, 190.

Partakosken tappelu, 136.

Pentti Laurinpoika, 180.

Pentti Lydikenpoika, 151.

Pernaja, 161, 179.

Petsingan monasteri, 148.

Pietarsaaren kaupunki, 188.

Piikkiö, pitäjä, 151.

Pirkkala, pitäjä, 146.

Pollari, Juhana, 147.

Porin kaupunki, 169, 191, 192.

Porthan, Henr. Gabr., 141.

Porvaris-sääty, 144.

Porvoon valtiopäivät, 144.

Pyhimyksiä, 140.

Pyhämaa, 173.

Pyhänhengen-huone Turussa, 162.

Pähkinälinna, 160.

Päkkä, Matti, 139.

Pälkäneen tappelu, 160, 161.

Qvanten, von, J. H., 161.

Rae-sade Turussa v. 1665, 191.

Raisio, 131, 132, 151.

Ratsuväen talot, 157—159.

Rauma, 168.

Raumental, 142.

Rauta-aarnio, 163.

Rautalampi, 128.

Rein, Juh., 188.

- Reivilä, ratsumiehen talo Asikkalassa, 157—159.
- Renner, J. Arv., 164.
- Riilahden tappelu, 160.
- Riimi-sauvat, 176, 177.
- Rimahl, Esaias, 188.
- Ristiinan pitäjä, 133, 134, 135.
- „Riunma“, Asikkalassa, 157.
- „Rokarotzi“-vero, 173, 176; vert. 107 seurr.
- Roos, Johannes, kirkkoherra Räävelissä, 138.
- Roos, raatimies Turussa, 164.
- Rothkirch, von, Katariina Elisabet, 137.
- Rothkirch, Kaarlo, 137.
- Rungen, kauppias Turussa, 185.
- Ruotsalaisuus Turussa v. 1726, 183—186.
- Rusko, 151.
- Ruuno-kalenterit, 176, 177.
- Räntämäki, 151.
- Römer, von, 138.
- Sastamala, pitäjä, (= Karkku ja Tyrvää), 146, 167.
- Satakunta, 145—147; maakunnan sinetti, 146, 147.
- Savonlinna, 161.
- „Schriffuare“, 181.
- Scheel, Jaakkima, 180, 181.
- Schmidtfelt, laamanni, 188.
- Segerstorm, kersantti, 134.
- Sigfrid Maalari v. 1559, 130.
- Sigismundo, kuningas, 157.
- Siikaniemi, 149.
- Simolin, Juhana Matthias; hänen su-kuperänsä, 137—139; vert. siv. 99.
- Simolin, Matthias Mikaelinpoika lapsineen, 137—139.
- Simolin, Jaakko, 138, 139, 183—186.
- Sinetti, Suomenmaan vuodelta 1386, 129; Satakunnan, 146, 147; Pyhän Knuutin veljyyden Ahvenanmaalla, 171, 172.
- Sinetti-sormus, 148, 149.
- Skokloster'in Turun kodex, ks. Turun kodex.
- Skrifvare, Henrik, 181.
- Sneckelag (haaksikuntia), 151.
- Sodankylä, 148.
- Sofia Albertina, prinsessa, 152.
- Sondergelteus, Olaus, 166.
- Sorkka, Henrik, 139.
- Sota; suuri Saksan 16:nnella sataluvulla, 128; Kaarlo X:nnen, 178; Iso-viha, 151, 160, 161, 188, 191; 1742 vuoden, 141, 151; 1788 vuoden, 134; 1790 vuoden, 136; 1808 vuoden, 128, 135, 173, 174.
- Sotaväen-otto, 178.
- Spetalsund, Föglöössä, 147, 180, 181.
- Sprengtporten, Yrjö Maunu, 141.
- Spuurila, 155.
- Stadius, raatimies, 142.
- Stampeel, Gerdruta, 137.
- Stampeel, Jaakko, 137.
- Stenbock, Jösse Olavinpoika, 168.
- Stenbock, Elina, Klaus Kurjen puoliso, 168.
- Stenbock, Katariina, kuningatar, 181.
- Stenius, Jaakko, 186, 187.
- Stenman, Gregorius, provessori, 165.
- Stichæus, Juh. Fredr., 144.
- Stiernkors, Iivari Maununpoika, 157.
- Stiernkors, pispä Maunu III, 162.
- Sundvall, Juh., provasti, 174.
- Suomalainen porvaristo Turussa, 183—186.
- Suomenmaan sinetti, ks. Sinetti.
- Suomen maatiiede, 162.
- Suomen puolustus-laitos, 186; vert. 114.
- Suomen vaakuna, 162.
- Suomen kieli-oppi, 166.
- Suomenkielisiä paikannimiä, 179.
- Suomenmaan kartta, 148—150, 167, 187.
- Suursaaren tappelu, 152.
- Suur-Sottungit, 180.

Tapoja, 161, 182, 191.
 Taskehamn, Föglöössä, 147.
 Taulu-kokoelma, 129, 130.
 Tavast, Maunu, pispä, 145, 151.
 „Teervik“ Pernajassa, suom. Ter-
 vajoki, 179.
 Tegelberg, kallio lähellä Kokko-
 laa, 161.
 Tengström, J., pispä, 174.
 Tervajoki (Teervik), 179.
 Tessin, Kaarlo Kustaa, 152.
 Tjäder, kauppias Turussa, 169.
 Tuderus, 191.
 Tukholma, 140.
 Turku, 131, 138, 139, 162—166, 170,
 174, 182—186, 191.
 Turun Codex Skokloster'issa, 135,
 145, 150, 151, 162, 163.
 Turun Dominikani-luostari, 136.
 Turun linna, 129, 130, 146.
 Turun lääni, 151.
 Tuure Jaakonpoika, 180.
 Tyrvää, pitäjä, 146.

Ulriika Eleonora, kuningas, 136.
 Ulrikasborg, 163.
 Ulvilan kartano, 130.
 Ulvilan kaupunki, 170.
 Ulvilan pitäjät, 131, 170.
 Upsala, 140.
 Ursulan veljyys, 131.
 Utsjoki, 148.
 Uuden-ristin prebenda, 162.
 Uuskaarlepyy, 188.
 Uusnaapuri, Jaakko, 139.
 Üxküll, Otto Reinh., 183—185.

Waasan kaupunki, 188.
 Wallenius, Juhana, provessori, 165.
 Waltiopäivät v. 1740, 147; v. 1742
 —43, 141; Porvoossa, 144.
 Waltiopäivä-vaali v. 1726, 182—186.
 Wapaa-muurarit, 140, 141, 151, 152.

Wargskär, 182.
 Wechter, Esaias, 163; vert. 99.
 Wehmaa, 134.
 Weikkolan lahjoitusmaa, 155.
 Weliin, Juhana, provessori, 165,
 166.
 Weliin, Kristian, 166.
 Weljyyksiä (Fraternitates, Gillen),
 131, 133, 170, 171, 172.
 Wenäläis-tauluja, 130.
 Werander, provasti, 147.
 Wero-seikkoja, 151, 173, 188.
 Wermlannin Suomalaiset, 175.
 Westen, 191.
 Westin, matami, 152.
 Weteli, seurakunta, 147.
 Wexström, raatimies, 142.
 Wiapori, 135, 141, 151, 159, 160,
 163, 174.
 Wiipuri, 160, 170.
 Wiikman, Juhana Henr., 141, 173;
 vert. 23—96, 99.
 Viktor Amadeo, Anhalt-Bernburg-
 Schaumburg'in prinssi, 136.
 Willebrandt, von, Ernesti Kustaa,
 174.
 „Vschila“, kylä, 157.
 „Vssnabor“, Jaakko, 139.
 Würzburg, 159.
 Wäkiluku, 129.
 Wöyri, pitäjät, 147.

Yli-Satakunta; kapina siellä v.
 1438, 145, 146.
 Ylistaro, Kokemäellä, 147.

Zakrewski, 128.

Äimälän rustholli Kokemäellä, 127.
 „Äyrämöinen“, palkinto-rahaston
 lahjoittaja, 143.
 Äyräpää, 178.

Öhberg, Gabr., 188.

Kuvien selitys.

Taulu I.

Kuva 1. Suomenmaan sinetti liitettynä siihen pärmä-kirjeeseen, jonka Suomenmaan säädyt Elok. 29 p. 1386 kirjoittivat Albrekt kuninkaalle. Kirje, joka on painettu C. G. Styffen todistuskappaleissa „Bidrag till Skand. hist.“ I, sivv. 185, 186, säilytetään Schwerin'in suurherttuallisessa arkistossa ja itse sinetti on herra Arkiston-neuvos Lisch'in suosiollisella toimella saatu kopioituksi. Vert. Hist. Arkisto II siv. 140, IV siv. 129.

Kuva 2. Suomenmaan sinetti liitettynä siihen pärmäkirjeeseen, jolla Suomen miehet Turussa Johannes kastajan päivänä v. 1457 antoivat suostumuksensa Kristian kuninkaan vaaliin; (ks. Grönblad, Nya Källor till Finl. Medeltid I, siv. 51). Kirje sinettinensä säilytetään Tanskan Sala-arkistossa, ja sinetti-kopio on saatu herra Konferens-neuvos Wagner'in suosiollisella toimella. Vert. Hist. Arkisto II 127.

Kuva kummassakin osoittaa Neitsyt Maarian Kristus-lapsi sylissä. Ympäryställä luetaan: S' TERRE FINLANDIE.

Taulu II.

Kuva 1. Ahvenanmaan sinetti vuodelta 1438, kopioitu Ruotsin valtio-arkistosta, missä se löytyy liitettynä pärmäkirjeeseen Syysk. 1 p. 1438; ks. Arvidsson, Handl. II, siv. 116—118. Kuva osoittaa Pyhän Olavi kuninkaan, ja ympäryställä luetaan: S' TERE ALANDIE ET SCI OLAVI REGIS.

Kuva 2. Ulvilan kaupungin sinetti, liitettynä eräasen pärmäkirjeeseen Huhtik. 17 p. 1419 Ruotsin valtio-arkistossa; ks. Arvidson, Handl. II, sivv. 47, 48. Ympäryställä luetaan: *) S. CIVITATIS. WLPS. BYCENCIS.

Kuva 3. Satakunnan sinetti, liitettynä eräasen pärmäkirjeeseen Huhtik. 17 p. 1419 Ruotsin valtio-arkistossa; ks. Arvidsson, Handl. II, sivv. 48, 49. Kuva osoittaa Pyhän Olavi kuninkaan ja hänen jalkojensa alla Thorer Hund'in. Ympäryställä ei enää voida varmuudella lukea muuta kuin: S. — — — — — GVNDIE.

---

*) Pienenä painovirheenä on huomattava, että A. sanassa „civitas“ on liian paljon tullut näyttämään niinkuin R.

Explication des Planches.

Table I.

- Fig. 1.* Sceau du pays de Finlande, attaché à un diplôme en parchemin, par lequel les états de la Finlande, assemblés à Abo le 29 Août 1386, présentent au roi Albrect leur demande d'avoir pour grand juge ou lagman du pays un noble de leur propre nation et non pas quelque homme suédois ou autre étranger. L'original se trouve maintenant dans les Archives grand-ducaux de Mecklembourg-Schwerin dont l'illustre préfet le Conseiller-archiviste M. Lisch en a soigné la copie.
- Fig. 2.* Un autre sceau, peut-être provenu de la même étampe, attaché au document, par lequel les états de la Finlande, assemblés à Abo dans la salle de la confrérie de Sainte Gestrude la S:t Jean 1457, donnent leur adhésion à l'élection du roi Chrétien I au throne du royaume de Suède. L'original est gardé aux archives royaux de Copenhague, et la copie est due aux soins complaisants du Conseiller de conférence M. Wagener.

Tous les deux représentent la Sainte Vierge qui était la patronne de l'église finnoise. La légende doit être lue: S(igillum) terre Finlandie.

Table II.

- Fig. 1.* Le sceau d'Alandie en 1438. La figure représente le roi Saint Olave avec une légende dont voici le contenu: S(igillum) tere Alandie et S(an)eti Olavi Regis.
- Fig. 2.* Le sceau de la ville d'Ulfshby (maintenant Björneborg) en 1419. La légende porte: S(igillum) civitatis Wlpsbycensis.
- Fig. 3.* Le sceau de la province de Satakunta (la portion septentrionale du gouvernement d'Abo) en 1419. La figure représente de même le Saint Olave avec Thorer le Chien sous ses pieds. La légende n'est qu'imparfaitement à déchiffrer.

1. Ahvenanmaan Sinetti
v. 1438.

3. Satakunnan Sinetti
v. 1419.

2. Ulvilan kaupungin Sinetti
v. 1419.

1. Suomenmaan Sinetti
v. 1386.

2. Suomenmaan Sinetti
v. 1457.

